

په هېواد کې
د فقر ستونزه او مخنیوی یې

محصل غازي زاده

۱۳۹۹/۵/۱ لمريز

Ketabton.com

د کتاب پېژندنه:

په هېواد کې د فقر ستونزه او مخنيوی یې

لیکوال: محصل غازي زاده

نېټه: د اسد ۱ / ۳۹۹ المریز

ایمیل: mghazizada@gmail.com

ګرځنده: +۷۸۳۵۹۸۵۶۳

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لړلیک

- سریزه ۱
- لومړی څپرکی ۶
- زمونږ په هېواد کې د فقر لاملونه ۶
- لومړی: د فقر طبیعي لاملونه ۷
- دویم: د فقر بهرني لاملونه ۱۲
- درېیم: د فقر داخلي لاملونه ۱۶
- ۱- د چارواکو او حاکمانو بي کفایتي: ۱۶
- ۲- کمونستي کودتا: ۱۶
- ۳- خپلمنځي جنګونه: ۱۷
- ۵- په هېواد کې مسلسله ګډوډي: ۱۸
- ۶- د هجرت او جهاد په مهال خیانتونه: ۱۸
- د حرامخوریو او درغلیو پایلې: ۱۹
- په دنیا کې د خیانت اغیزه: ۲۳
- ۷- اوسنی یرغل: ۲۵
- ۸- په حکومت کې درغلی او فساد: ۲۶
- هېواد ته راغلي مرستې او لګښت یې: ۲۶
- په هېواد کې د بې وزلی کچه: ۳۵
- الف- لومړي ۱۶ کلونه: ۳۵
- ب- ۱۳۹۷ لمریز کال: ۳۸

- ج- ۱۳۹۸ لمریز کال: ۳۹
- د- ۱۳۹۹ لمریز کال: ۴۱
- دویم څپرکی ۴۳
- د فقر ناوړه اغیزې او ناخوالې ۴۳
- لومړی: ناوړه اغیزې: ۴۳
- ۱- د خلکو پر عقایدو د فقر اغیزه: ۴۳
- ۲- پر اخلاقو او تگلارو د فقر اغیزه: ۴۵
- ۳- پر فکر باندې د فقر اغیزه: ۴۶
- دویم: ستونزې او ناخوالې ۴۷
- ۱- ناپوهي: ۴۷
- ۲- بیکاري: ۵۱
- ۳- گډایگری (سوال کول): ۵۲
- د گډایگری د مخنیوي په موخه: ۵۴
- ۴- ناروغي او مرضونه: ۵۶
- ۵- خپلمنځي جنگونه: ۵۹
- ۶- پر ديسي او هېواد پریښودنه: ۶۰
- ۷- په نشه یې توکو روږدي کیدل: ۶۲
- په اړونده مبارزه کې مهم گامونه: ۶۵
- ۸- نورو ته احتیاج: ۷۱
- دریم څپرکی ۷۳
- بې وزله او اړمنې طبقې ۷۳

- ٧٣ لومړۍ: بې وزله ښځې:
- ٧٤ ١- په اسلام کې د ښځې مقام:
- ٧٨ ٢- په ټولنه کې د ښځو محرومتیا:
- ٧٩ ٣- د ښځو حقوقو ته پاملرنه:
- ٨١ دویم: بې وزله ماشومان:
- ٨٤ د ماشومانو ژغورنې ته پاملرنه:
- ٨٥ درېیم: یتیمان:
- ٨٥ ١- یتیم پالنه یوه مهمه فریضه ده:
- ٨٨ ٢- د یتیم پالنې اجر او ثواب:
- ٨٨ ٣- د یتیم پالنې په اړه احساس:
- ٩٢ ٤- د یتیم ښوونې او روزنې ته پاملرنه:
- ٩٦ ١- د عامو معیوبونو لپاره پروژې:
- ٩٧ ٢- د نابینایانو لپاره پروژې:
- ٩٩ څلورم څپر کې
- ٩٩ د کار او کسب په وسیله د فقر مخنیوی
- ١٠٠ ١- په اسلام کې د کار اهمیت:
- ١٠٤ ٢- د شتمنیو له سرچینو ګټه اخستل:
- ١٠٦ ٣- د شارو ځمکو آبدول:
- ١١٠ ٤- مستحقو وګړو ته ځمکې ویشل:
- ١١١ ٥- د ځمکو د غصب مخه ډب کول:
- ١١٤ ٦- د ناروا کښت مخنیوی:

- ۱۱۵ د کوکنارو د کرهڼې شالید:
- ۱۲۰ ۷- د ناروا معاملاتو مخنیوی:
- ۱۲۴ ۸- صنعت ته وده ورکول:
- ۱۲۷ ۹- سوداګرۍ پاملرنه کول:
- ۱۳۰ پنځم څپر کې
- ۱۳۰ د فقر په لمنځه وړلو کې د زکات اغیز
- ۱۳۱ ۱- د زکات مفهوم:
- ۱۳۲ ۲- د زکات هدف او مقصد:
- ۱۳۳ ۳- د زکات اهمیت:
- ۱۳۵ ۴- د زکات نه ورکولو سزا:
- ۱۳۸ ۵- د زکات مستحقین:
- ۱۴۲ ۶- د زکات نظام د سمون په موخه:
- ۱۴۵ ۷- لازم نو نوبتونو ته اړتیا:
- ۱۴۶ شپږم څپر کې
- ۱۴۶ د فقر په مخنیوي کې مسؤل اړخونه
- ۱۴۶ ۱- شتمن وګړي:
- ۱۴۹ ۲- عام ولس:
- ۱۵۵ ۳- حکومت:
- ۱۵۶ د ظالمانه نظام لمنځه وړلو په موخه:
- ۱۵۹ ۴- خیریه موسسې او ټولنې:

- ۱۶۳ د الله تعالی محاسبه را په یاد کړئ!
- ۱۶۵ د کارونو د سمون په موخه:
- ۱۶۶ ۵- مصلح شخصیتونه:
- ۱۶۷ الف- د چارو واکو محاسبه کول:
- ۱۶۹ ب- په اسلام کې د یو مامور حیثیت:
- ۱۷۰ ج- د مامور وړتیا او امانتدري:
- ۱۷۱ د- د مامور عبادتي اړخ قوي کول:
- ۱۷۳ اووم خپرکی
- ۱۷۳ په هېواد کې د عدل او انصاف تامینول
- ۱۷۴ ۱- عدل او انصاف یو الهي سنت:
- ۱۷۵ ۲- پرته له عدالته یو نظام نه پایي:
- ۱۸۰ ۳- پرته له اسلامي عدالته بل عدالت نشته:
- ۱۸۳ ۴- د ستونزو حل یوازې په اسلام کې دی:
- ۱۸۶ ۵- د ظلم او زیاتي مخنیوی:
- ۱۸۹ ۶- مسؤلیت اداء کولو ته بلنه:
- ۱۹۰ الف- د مسؤلیت احساس:
- ۱۹۰ ب- د آخرت سزا را په یادول:
- ۱۹۱ ج- د خائن لپاره بده بیلگه:
- ۱۹۲ د- د خائن حاکم په اړه بد دعائي:
- ۱۹۳ ه- د عادلو حاکمانو مقام:
- ۱۹۴ و- ځان خادم او اجیر گڼل:

- ۷- له حرامخوریو څخه پاکه ټولنه: ۱۹۶
- الف- د هر ډول ظلم پر ضد ریښتینې مبارزه: ۱۹۸
- ب- د رشوت هره لار بندول: ۱۹۹
- ۸- حقوقو سپارلو ته بلنه: ۲۰۱
- ۹- مخکې له بیا رغونې انسان جوړونه: ۲۰۴
- ۱۰- د لومړنیو خلکو د اصلاح لار خپلول: ۲۰۵
- ۱۱- د نیکمرغه ژوندون په لور: ۲۱۱

سریزه

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيد المرسلين، وعلى آله وأصحابه و من تبعهم بإحسان إلى يوم الدين، وبعد، ، ، ،
دغه ليکنه (په هېواد کې د فقر ستونزه او مخنیوی یې) په ټولنه او هېواد کې د عملي لیدل شوو حالاتو او د بې وزلو او فقیرو طبقو د لاس نیوي په پروژو کې د کار کولو د تجارو له مخې یو داسې انځور دی چې همیش به مې سترگو ته ودرېد.

له نن څخه نولس کلونه مخکې (په ۱۳۸۰ لمریز کې) کله چې زه د هجرت په دیار (پېښور) کې د یتیمانو د یو پالنځي او روزنتون (مرکز رعایة و خدمة الایتام) مسئول وم، نوموړې پروژه د قطر خیریه ټولني (جمعية قطر الخيرية) په وسیله د قطر له دولت او د هغې ځای د وگړو لخوا تمويل کیده. کله نا کله به زه د نوموړې ټولني- چې مرکزي دفتر یې په اسلام آباد کې وه- په استازیتوب د پېښور د اسلامي موسسو د همغږۍ په مجلس (مجلس التنسيق) او د عامو موسساتو د بیرنيو مرستو په اړونده مجالسو کې حاضرېدم، هغه مهال د دې لیکنې فکر راسره پیدا شو، نو د بحث او څېړنې لپاره مې موضوعات ترتیب او تعیین کړل.

د یتیمانو د پالنې او کفالت، روزنې او ښوونې، د خیریه موسساتو د بیرنيو مرستو د ویش په عملیه کې بوختیا، د هجرت په چاپیریال او بیا په داخل د هېواد کې د زیاتو اړمنو خلکو لکه یتیمان، معذور، نابینایان او د داسې نورو بې وزلو د لاس نیوي په برنامو کې له اړونده حکومتي ادارو سره په همغږۍ د برخې اخستنې په نتیجه کې د دې لپکنې لپاره راسره اړونده مهم معلومات پیدا شول.

په کال ۱۳۸۱ لمريز کې چې کله دغه لیکنه سرته ورسیده، نو د (سهار) په ورځ پاڼه کې چې ځینې بااحساسه افغانانو وروڼو پر مخ بیوله او دفتر یې په پېښور کې ؤ، په سلسله وار ډول خپره شوه.

او کله مو چې په کال (۱۳۹۵ لمريز) د عقرب میاشت په لومړیو ورځو کې خپل هېواد ته کډه راوکړه، دلته د کابل په کار ته نو سیمه کې میشت او (دافغان ولس لپاره د سعودي مرستندویه کمیټې) په دفتر کې په کار باندي مشغول شوم، نو د ځینو وروڼو وړاندیز دا وه چې باید دغه لیکنه له بیا کتنې وروسته چاپ او خپرونې ته چمتو شي، همداوه چې د لیکنې په بیا کتنه مې پیل وکړ او د مطالعې په بهیر کې یې په ځینو مطالبو کې د اضافاتو اړتیا ولیدل شوه، نو هغه موضوعات چې تازه کیدل یې غوښتل تازه او نوي شول، او د الله په فضل او مرسته د خپرولو لپاره چمتو شوه.

د کتاب په لومړنیو مبحثونو او موضوعاتو کې د دې ستونزې (فقر او بیچارگي) عوامل او لاملونه په ګوته شوي، په ورپسې مبحثونو کې د هغې له امله راپاتې ناخوالې او مشکلات خپرل شوي، او په وروستنیو مبحثونو کې یې د حل لارې یا د ستونزې د مخنیوي چارې تر څیړنې لاندې نیول شوي دي.

لکه څرنګه چې د فقر د ستونزې په عواملو کې د مادي عواملو ترڅنګ معنوي عوامل یاد شوي، نو د مخنیوي په باب کې یې هم د دواړو (مادي او معنوي) عواملو څیړنه او وضاحت شوی دی.

همداراز که له یوه پلوه د دې څیړنې په بهیر کې د هېوادوالو او ټولنې د فقر او بیچاره ګۍ طبیعي او خارجي لاملونه په ګوته شوي، نو له بله پلوه داخلي لاملونه او اسباب هم خپرل شوي، چې په عامه توګه هغه: په هېواد کې مسلسلې ګډوډۍ، د مسئولینو او چارواکو بې کفایتی، حکومت او

ډلو تپلو ته د ځینو منسوبو وگړو درغلي او خیانتونه، په ټولنه او ولس کې په پراخه پیمانې ظلمونه، بې عدالتي او بې انصافي ده.

په لیکنه کې پدې باندې تاکید شوی چې د هېواد په بیا رغونې پروسه کې باید لومړی د اسلامي لارښوونو په رڼا کې انسان جوړونې ته پاملرنه وشي؛ دا ځکه چې موږ په خپل هېواد کې لومړی د انسان ناجوړی، ستونزه لرو، افغانستان د خامو موادو، معدنیاتو او عایداتو له پلوه ښه غني دی، خو داچې د کاري وړتیا لرونکو، ریښتینو او امینو وگړو په کار باندې له گمارنې نه بې برخې دی؛ نو ځکه له بیلابیلو ستونزو سره لاس په گریوان دی، چې د هغې له جملې یوه هم اقتصادي ستونزه ده.

دا یو حقیقت دی چې الله تعالی څومره انسانان او مخلوقات پیدا کړي، د هغوی لپاره یې په هماغه اندازه د روزی، خزانې او سرچینې پرانستې دي، نو هغه تصور چې وایي: باید نسل محدود شي چې روزي کمه نه شي، په پوره توگه غلط دی. دا سهې ده چې کله ناکله د نړۍ په ځینو برخو کې انسانان له قحطۍ او لوږې سره مخ کېږي چې دا یو الهي مصیبت او هم ازمايښت وي، خو د دې دا معنی نه ده چې د ځمکې په ټولو برخو کې دغسې حالت رامنځ ته کېږي او یا د انسانانو د روزی وسایل لمنځه وړل کېږي.

که موږ د نړۍ زیاترو هېوادونو ته وگورو، نو دا به راته جوتې شي چې د انسانانو د روزی لپاره پکې کافي سرچینې او زخیري شتون لري. او که خپل ټاټوبي افغانستان ته وگورو، نو دا حقیقت به راته زیات روښانه شي چې د موجوده نفوسو، بلکې د دې څو شمېره زیات نفوسو ته به یې طبیعي سرچینې کفایت او بسنه وکړي.

کله چې داسې ده، نو ولې له اقتصادي ستونزو سره مخ یو؟ معلومه خبره ده چې ځینې تپل شوي حالات د دې هېواد د خود کفایي په مخه کې

خندې دي، همداراز د وړتیا لرونکې او مناسبې رهبري، سمې ادارې او امینو لاسونو نشتوالی، یا لېوالی د دی لامل شوی چې دا ملت دې د فقر او نیسمنۍ په لومو کې بند پاتې وي.

که موږ له یوه اړخه په خپل هېواد او ټولنه کې داسې خلک گورو چې د ثروت او شتمنۍ په ډېروالي کې یو له بله سره سیالي او مسابقي کوي او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې وینا مصداق گرځیدلي: ((وَاللّٰهُ لَا الْفَقْرَ اَخْسَىٰ عَلَيْكُمْ، وَلَكِنْ اَخْسَىٰ عَلَيْكُمْ اَنْ تُبْسَطَ عَلَيْكُمْ الدُّنْيَا كَمَا بَسِطَتْ عَلٰى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، فَتَنَافَسُوْهَا كَمَا تَنَافَسُوْهَا وَتُهْلِكُكُمْ كَمَا اَهْلَكْتَهُمْ - البخاري- او قسم په الله دی چې پر تاسو باندې له فقر نه وبریږم، لیکن پرتاسې باندې لدې وېره لرم چې دنیا به درته پراخه شي، لکه څرنګه چې پخوانیو خلکو ته پراخه شوې وه، او تاسې به پکې یو له بله سیالي وکړې لکه هغوی چې کوله، نو تاسې به هم داسې تباه کړي چې هغوی یې تباه کړي و)). نو له بله اړخه داسې خلک هم شته چې بیچارګان د لوړې له لاسه مړه کیږي، یا د لوړې او بیچارګۍ له امله په راپاتې ناخوالو لکه: ناروغي، بیکاري، گدایګري، جهل او ناپوهي او داسې نورو کې ژوند تیروي.

په هېواد کې د داسې ناندوله حالاتو راتلل چې یو سړی دی د ډېر خورۍ له امله مړ کیږي او بل دې د لوړې او خوړو د نشتوالي له امله کیږي. دا په داسې حال کې چې د لومړۍ طبقې یو زیات شمېر د عام ملت د ځولو او زحمت په سر د ناجایزه شتمنیو په وسیله د ژوند لوړې کچې ته رسیدلي او د چارواکۍ، زورواکۍ، درغلۍ او خیانتونو له لارې یې بې شمېره مالونه او شتمنۍ ترلاسه کړي دي.

نو ترڅو چې په هېواد کې لومړیتوب انسان جوړونې ته ورته کړ شي، د یرغل مخنیوی ونه شي، د بهرنيانو لاس پوڅي ونه شړل شي، پر منصب او

وظیفې باندې وړتیا لرونکي، امین او ریښتوني وگړي ونه گمارل شي، د زوراکيو، درغلیو، خیانتونو او غصبونو مخه ډب نه شي، بیت المال د ټولو هېوادوالو حق ونه گنل شي، د ظالمانه طبقاتي نظام جرړې ونه ویستل شي او په هېواد کې په واقعي معنی اسلامي نظام - چې یو مهم بنسټ یې عدالت او انصاف دی - قایم نه شي، نو پدې هېواد کې امن، د نظام پایښت، آرامي، سوکالي، اقتصادي پرمختیا رامنځ ته کیدل او د فقر او بې وزلۍ ختمیدل ناشوني او مستحیل دي.

له الله تعالی څخه غواړم چې چې زموږ دا څیرنه په خپل دربار کې قبول او منظور وگرځوي. او هغو ورونو او ملگرو چې د دې لیکنې د ځلیدو او ورڅخه د گټې اخستنې په موخه راته لازمي لارښوونې کړي، یا یې د دې په ډیزاین کې برخه اخستې، او هغو ورونو چې د چاپ لگښت یې په غاړه اخلي، یا یې د موجوده رسنیو له لارې خپروي. دوی ټولو ته له الله تعالی څخه د دنیا او آخرت اجر و نه غواړم.

محصل غازي زاده

نیټه: د اسد ۱، کال ۱۳۹۹ المریز

(۱ نو الحجة / ۱۴۴۲ هـ ق، ۲۲ / ۷ / ۲۰۲۰ ز)

لومړی څپرکی

زمونږ په هېواد کې د فقر لاملونه

د فقر د مفهوم په هکله د نیاوي فلسفې او فکري مذهبونه خپلې ځانګړې اړاوې لري چې زیاتره یې له حقیقته لرې دي، خو اسلام چې د هغې په باره کې کوم نظر وړاندې کړی پر حقیقت او واقعیت ولاړ دی. د اسلام د سپیڅلي دین له نصوصو او ویناوو دا جوتنه کیږي چې: فقر یو طبیعي مصیبت او انسان ته ورپېښه ستونزه ده چې باید وتنبولای شي.

پیغمبر صلی الله علیه وسلم له فقر څخه په الله تعالی باندې پناه غوښتي ده او دا دعا به یې کوله «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ»^۱ - ای الله زه درڅخه له کفر او نیسمنۍ پنا غواړم.

د فقر مخالفه پدیده شتمني ده کومه چې د انسان لپاره یو الهي نعمت او پیرزوینه بلل کېږي په قرآن کریم کې الله تعالی پر خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم د دغه نعمت احسان کوي او فرمایي: «وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى»^۲. ته یې نیسمن موندلی وي، نو شتمن یې کړي.

الله تعالی په دنیا کې خپلو نیکو بندګانو ته مال او شتمني عاجله ورکړه ګرځولې ده په قرآن کریم کې یې داسې فرمایلي: «فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ۝ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ۝ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَبِينْ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا»^۳ نوح علیه السلام خپل قوم ته وویل پس بښنه وغواړئ له خپل پالونکي بیشکه چې هغه بښونکی دی پرتاسې به پرلپسې اورښت وکړي، او مرسته به مو وکړي په ورکړې د مالونو او اوزامو

^۱. مسند أحمد، ابن ابی شیبه

^۲. الضحیٰ ۲.

^۳. نوح ۱۰-۱۲.

(اولادونو)، او وبه گرځوي تاسې ته باغونه او ویالې. او رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «نَعْمَ الْمَالُ الصَّالِحُ لِلْمَرْءِ الصَّالِحِ»^۴. د نیک وگړي لپاره پاک او بهترین مال ښه دی.

په بشري ټولنو کې د فقر او نیسمنۍ لاملونه او عوامل یو تر بله سره یو څه توپیر لري، لیکن ځیني یې سره شریک دي، چې هغه طبیعي پېښې دي لکه: زلزلې، وچکالي، سیلابونه او داسې نور.

ترکومه ځایه چې زموږ ټولني پورې اړه لري، نو په عمومي توگه د طبیعي لاملونو سربېره دوه عمده لاملونه هم شته، چې هغه عبارت دي له: خارجي تیري، او دویم له داخلي گډوډیو او درغلیو څخه چې په لاندې کړښو کې یې څرگندونه او څیړنه شوې ده.

لومړی: د فقر طبیعي لاملونه

فقر او نیسمني د انسان لپاره یو ازماينست او ستونزه ده، او په ځیني حالاتو کې د انسانانو لپاره الهي نیونه، او عذاب وي چې د هغوی د بدو کړنو له امله رامنځ ته کېږي. زموږ په ټولنه کې د فقر طبیعي لاملونه کوم چې تر اوسه پورې واقع شوي او یو شمېر هېوادوال یې له نیسمنۍ او نورو ناخوالو سره مخ کړي مهم یې پدې توگه دي:

۱- زلزلې: له پخوا راهسې د هېواد په بیلابیلو برخو کې زلزلې واقع شوي دي، او د ځینو خطرناکو او سختو زلزلو له امله په زرونو خلک مړه، کورونه ړنگ او ابادې او زراعتي ځمکې زیانمنې شوې.

۲- وچکالي: زموږ هېواد کې د وچ کالیو له خطرونو سره مخ دی او د انقلاب پدې څلورو لسيزو کې یې هم څو ځلې خپلې او هېواد والو ته یې ډېر ځاني او

^۴ - مسند امام احمد، الأدب المفرد للبخاري

مالي تلفات اړولي دي.

۳ - سیلابونه او ملخان: د هېواد په بیلابیلو برخو کې د سیلابونو راتلل چې کورونو او ابادو ځمکو ته یې ډېر تاوانونه اړولي. همدارنگه د هېواد په ځینو سیمو کې د ملخانو راپیدا کیدل، چې زراعت ته زیات تاوانونه رسوي، د ولس د نیستۍ او فقر له طبیعي لاملونو څخه دي.

د دې طبیعي پېښو او ناخوالو عوامل څه دي، او د هغې د مخنیوی لپاره باید کوم اسباب وکارول شي؟

ځواب دادی چې طبیعي ناخوالې او مصیبتونه په زیاترو حالاتو کې د انسانانو د بدو عملونو له امله رامنځ ته کېږي لکه څرنگه چې بې د الله تعالی او د هغه د استازي (صلی الله علیه وسلم) په ویناوو کې څرگندونه شوي ده:

الله تعالی فرمایي: «وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا

بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٥٠﴾»^۵ او موږ هېڅ یوې سیمې ته پیغمبر نه دی لېږلی، مگر دا چې د هغې اوسیدونکي مو په سختیو (لکه فقر) او تکلیفونو (لکه ناروغیو) اخته کړي و، د دې لپاره چې هغوی عاجزي وکړي او ایمان راوړي.

الله تعالی فرمایي: «وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّن

الْثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥١﴾».^۶ یقیناً چې موږ د فرعون قوم د وچکالی او په نقصان د میوو سره مواخذه کړي و، د دې لپاره چې پند واخلي.

^۵. الأعراف ۹۴

^۶. الأعراف ۱۲۹

الله تعالی فرمایي: ﴿فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ ﴿٩٠﴾ يَغْشَى النَّاسَ ۗ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩١﴾﴾. ^۷ پس منتظر اوسه (ای محمد! دې قریشو ته) د هغه ورځې چې اسمان ورته لوگی بنسکاره کړي، پداسې حال کې چې هغوی به پټ کړي او دابه دردناک عذاب وي.

د دې آیت په تفسیر کې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ویلي: «کله چې قریشو اسلام ونه مانه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دښمنۍ کې مستمر پاتې شول، نو هغه ورته داسې خیرا (بد دعائي) وکړه چې الله تعالی دې پر هغوی باندي د یوسف (علیه السلام) د وخت وچکالي راوړي، نو همداسې وشول قریش دومره لوږې او تکلیف را واخیستل چې هډوکي او مردارې یې وخوړلې، او چې بره اسمان ته به یې کتل، نو لوگی به یې په نظر راته، لکه خرنگه چې الله تعالی پدې وینا کې ذکر کړي دي» ^۸.

د حدیثو په روایتونو کې د ځینو گناهونو په وجه د مختلف قسمه عذابونو او مصیبتونو د راتللو خبر ورکړ شوی:

په یو روایت کې داسې ذکر شوي دي «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ: مَا ظَهَرَ الْغُلُولُ فِي قَوْمٍ قَطُّ إِلَّا أَلْفِي فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبُ، وَلَا فَشَا الزَّنَا فِي قَوْمٍ قَطُّ إِلَّا كَثُرَ فِيهِمُ الْمَوْتُ، وَلَا نَقَصَ قَوْمٌ الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِلَّا قُطِعَ عَنْهُمْ الْقَطْرُ، وَلَا حَكَمَ قَوْمٌ بغيرِ الْحَقِّ إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الدَّمُ، وَلَا خَتَرَ قَوْمٌ بِالْعَهْدِ إِلَّا سَلَطَ عَلَيْهِمُ الْعُدُوُّ» ^۹ له عبد الله بن عباس رضي الله عنهما څخه روایت دی هغه وايي: «په هېڅ یو قوم کې خیانت او درغلي نه ده څرگنده شوې، مگر دا چې د هغوی په زړونو کې وېره اچولی شي، په هېڅ

۶- الدخان ۱۰ - ۱۱

^۸- وگوره: تفسیر ابن کثیر ۴/ ۱۴۹، چاپ: مکتبه حقانیه.

^۹- موطأ إمام مالك: كتاب الجهاد، باب ماجاء في الغلول

یو قوم کې زنا نه ده خپرېږي مگر دا چې د هغوی تر منځ به مرگ ډېر شي، هېڅ یو قوم په پیمانې، او تله کې کمې نه کوي مگر دا چې له هغوی څخه به روزي پرې شي او هېڅ یو قوم په ناحقه سره پرېکړه نه کوي مگر دا چې د هغوی تر منځ به په خپلو کې وینه تویدنه زیاته شي، او هېڅ یو قوم تړون نه ماتوي مگر دا چې الله تعالی به پرې د بنمن مسلط کړي)).

یو بل روایت پدې مفهوم دی چې: ((کله په یو قوم کې په بنکاره سره زنا او فاحش کارونه وشي، نو هغوی به په طاعون، او داسې ناروغیو وازمایل شي د کومو پواسطه چې پخواني خلک نه و ازمایل شوي، او کله چې خلک په تله او پیمانې کې کمی وکړي، نو په وچکالی، رزق تنگی، او د پاچا په تیري کولو به اخته شي، او که چېرته له زکات ورکولو څخه انکار وکړي، نو له بره اسمانه به ورباندې باران بند شي، او که څاروي نه وي نو هېڅکله به پرې اوربنت ونه شي، او که تړون ماتول شروع کړي، نو د بنمنان به پرې مسلط شي او لدوی څخه به هغه څه هم واخلي چې ددوی په لاسونو (ملکیت) کې دي، او که چېرته د هغوی مشران او حاکمان پرهغه څه باندې پرېکړه ونه کړي څه چې الله تعالی په خپل کتاب کې رانازل کړي، نو الله تعالی به ددوی تر منځ جنگ خپلمنځي وگرځوي)).^{۱۰}

زلزلې چې د فقر او خواری او د قومونو د تباهی یو مهم لامل بلل کېږي، او داسې یو عذاب دی چې الله تعالی د هغې پواسطه ځینې پخواني قومونه د مکملې تباهی سره مخ کړي دي او د دې امت په بدو خلکو چې راځي د هغوی لپاره به عذاب، او د نیکانو خلکو لپاره به یو آزمايښت وي، ترڅو توبه وباسي او د الله تعالی طاعت او بندگي ته سهې رجوع وکړي.

په یو روایت کې راغلي چې: «کله چې د مومنانو مور عائشه رضي الله عنها د زلزلي اړوند وپوښتل شوه، نو هغې وویل: کله چې خلک زنا روا وگڼي، شراب وڅښل شي، د موسیقي الات (په زیاته اندازه) وغږول شي الله تعالی به غیرت ونیسي (په غصه شي) ځمکې ته به ووايي پدوي باندي و خوځېږه (زلزله شه) نو پری وبه و خوځېږي»». په یو بل روایت کې راغلي چې: «د عمر رضي الله عنه د خلافت په وخت کې ځمکه و خوځیدله، نو هغه وویل: ای خلکو داڅه وشول؟ څومره په جلتی سره مو نوي کارونه (گناهونه) وکړل. که چېرته دا (ځمکه) دې حالت ته بیا راوگرځیدله، نو له تاسې سره به بیا ونه اوسم». او کعب الاحبار رحمه الله ویلي: «کله چې په ځمکه کې گناهونه وشي، نو د الله تعالی له ویرې ځمکه په خوځیدو شي»^{۱۱}

د طبیعو پېښو څخه د ژغورنې او له آفتونو څخه د خلاصون لارې چارې دادي چې خلک په انفرادي او ټولنیز شکل سره د الله تعالی طاعت او بندگي ته وروگرځي، په اخلاص سره توبه وباسي، خپل عملونه سم کړي، چې همدا یې لومړی او اساسي حل بلل کیږي، همدارنگه له الله تعالی نه بښنه و غواړي لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایي: «فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا، يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا، وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَبِينْ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا»^{۱۲} (ما (نوح علیه السلام) وویل (خپل قوم ته): له خپل رب نه بښنه و غواړئ، بیشکه چې هغه خورا ډېر بښونکی دی، هغه به پرتاسې له آسمان څخه بڼه وربښتونه وکړي، مال به درکړي، اولادونه به درپه برخه کړي، ستاسې لپاره به باغونه پیدا کړي، او ستاسې لپاره به ویالې وبهوي.

^{۱۱} -- دغه روایتونه د امام ابن قیم الجوزیه په کتاب: الجواب الکافي لمن سأل عن الدواء

الشافی) کې ذکر شوي دي.

^{۱۲} نوح ۱۱

دویم: د فقر بهرني لاملونه

زمونږ د ټولني د فقر او بې وزلي خارجي عوامل پر هېواد باندې د خارجيانو تيری، او يرغل دی، په ځانگړې توگه د روسانو يرغل او تيری کومو چې غوښتل افغانستان د خپلې امپراطورۍ تابع کړي، د هېوادوالو دين او کلتور بدل او پکې د الحاد، سوسيالستی او بې دينۍ پر بنسټ رامنځ ته شوي رژيم ته پايښت ورکړي.

دا هم د ولس په وړاندې د لمر په څير روښانه ده چې له روسانو پرته نورو پرديو خاصاً ځينې گاونډيو زموږ د هېواد د کمزورتيا چې پکې اقتصادي کمزورتيا او د افغانانو نورو ته محتاج کول هم شامل دي پوره هڅې کړي دي. او د امريکا او ناټو په مشرۍ بريد او يرغل چې لا تر اوسه پورې د خپلو لاس پوځو په مرسته د هېواد په پرمختيا او پياوړتيا کې مهم ځنډ دی؟

پدې ځای کې يوه پوښتنه مطرح کوو چې بهرنيانو ته دغه لاره چا هواره کړې او د هېواد په بربادۍ او تباهي کې لومړني مسئولين څوک دي؟

ددې ځواب د لمر په څير روښانه دی، هغه دا چې په خپله ددې خاورې ځينې بچيان ؤ چې پرديو ته يې د يرغلونو لارې هوارې کړي دي، او متاسفانه چې دغه لړۍ لا تر اوسه روانه ده. نو لومړی بايد همدغه ځاين او غدار وگړي ملامت کړی شي، او پدې لړۍ کې له ټولو ترمخه لومړی خلقيانو او پرچميانو غداري کړي، همدوی ؤ چې د روسانو پر مټ باندې يې کودتا وکړه او د هغوی يرغل لپاره پول وگرځيدل.

روسانو چې زموږ په هېواد کې هر اخيزه جنايتونه وکړل، د اقتصادي جنايت په برخه کې هغوی مخکې له راتگه د تجارت او سوداگرۍ له لارې دا هڅې کړې وې خو زموږ د هېواد سوداگريز او اقتصادي چارې انحصار

او د خپلو گټو لپاره مهار کړي، هغوی زموږ د ملت تر ټولو لویه شتمني او طبیعي منابع په خپل واک کې کړي و؛ د دې لپاره چې له یوې خوا زموږ هېواد فقیر او نورو ته اړمن پاتې شي او له بلې خوا هغه طبیعي منابع او زخایر د خپلو گټو لپاره وکارې.

له دویم نړیوال جنگ نه مخکې زموږ د هېواد په شمال کې د نفتو تر ټولو سترې منابع د یوې کمپنۍ په نوم د (انلاند اکسپلوریشن) لخوا کشف او د راویستلو ټولې چارې یې سر ته ورسیدې، لیکن د روسانو د مزاحمتونو له مله هغه کمپنۍ له ساحې وویستل شوه. ټول اوراق او معلومات یې د کمونستي بوداگیانو په لاس کې ولویدل او بیا چې کله عملاً پدې هېواد باندې روسانو یرغل وکړ او تر خپلې ولکې لاندې یې راوړ، نو زموږ له هېواده یې زیات نفت او گاز خپلو مستعمرو ته نقل کړل.

روسانو چې د گازو د پیمایش او اندازه گیری لپاره کوم مایشینونه د آمو د سیند پر غاړه ځای پر ځای کړي و د هغوی په اختیار کې و، بل چا دا حق نه درلود چې ویونستي هره ورځ څومره اندازه گاز تولید او انتقال مومي. هغو نفت خام نقلول او هلته په شوروي کې به تصفیه کیدل او له هماغه ځایه به بیرته پر افغانستان باندې د پیسو په بدل کې خرڅیدل، په دې معنی چې زموږ له زخایرو به پر موږ باندې پلورل کیدل او پیسې به یې د روسانو لاسونو ته ورتللې.^{۱۳}

زموږ پر هېواد باندې د روسانو د مستقیم یرغل او استعمار په موده کې هېوادوالو ته خورا زیات هر اړخیز تاوانونه واړول. د اقتصاد په ډگر کې د هغوی د نهو کلونو د تیري د لگښت اندازه ۷۰ بلیونه ډالر ښودل شوې، چې دغه ټول لگښتونه یې زموږ د هېواد له اقتصادي سرچینو

^{۱۳} وگوره: جانیات روسیه در افغانستان، دکتور حق شناس، ص ۶۲-۸۴

څخه پوره کړې دي؛ ځکه چې روسان په خپله د اقتصادي بحران سره مخ و او دې ته آماده نه و چې د جنگ مصارف پر ځانونو ومنې.

هغو چې د افغانستان د ویجاړولو لپاره کوم ټانکونه، الوتکې، عراده جات او ماشینونه راوړي و په بدل کې یې د دې هېواد طبیعي موارد لکه: معدنونه، طبیعي ګاز او داسې نور په زیات بنسخته او ارزان نرخ سره ځانونه ته حساب کړل او یوړل.

د ځینو څیړنو له مخې د روسانو او کمونستي رژیم په وخت کې تر ۱۹۹۰ زیږدیز کال پورې د افغانستان د اقتصادي مواردو بنسټیزو سرچینو ته د تاوان کچه په لاندې شکل سره ښودل شوې:

۱- له ۲۳٪ څخه تر ۸۵٪ پورې د هېواد په اطرافي سیمو او زراعتي ځمکو کې د دهقانانو کموالی.

۲- له ۵۵٪ څخه تر ۷۷٪ پورې د زراعتي پیداوار او وسایلو ویجاړیدل او لمنځه تلل.

۳- ۴۷٪ په زراعتي پیداوار کې کموالی.

۴- ۷۵٪ د صنعتي پروژو په توانايي کې کموالی.

۵- ۷۰٪ د پخو (قیر شوو) لویو سرکونو خرابیدل او لمنځه تلل.

۷- ۲۵٪ د فرعي او خامو سرکونو لمنځه تلل.

۸- ۵۰٪ د زراعتي ځمکو کموالی.

۹- ۶۰٪ د اوبو او ابياری د سیستم لمنځه تلل.

۱۰- ۵۴، ۵٪ په مکمل ډول د قریه جاتو او کورونو وړانول او بربادول.

۱۱- ۴۷، ۵٪ د سترو څارویو (غویان، اوبنان اونور) لمنځه تلل.

۱۲- ۶۸٪ د کوچنیو څارویو (وزو او میرو) تلف کیدل.

۱۲ - ۵۹٪ د روغتونونو او روغتیايي مرکزونو ړنگیدل او لمنځه تلل.

۱۳ - نژدې د (۲۰۰۰) بسونځیو د ودانیو (تعمیرونو) ړنگیدل.

۱۴ - ۵۰٪ د بریښنا د لېږد (انتقال) د تاروانو پرې کیدل او لمنځه تلل.

۱۵ - ۷۹٪ د ساتل شوي (زخیره شوي) طبیعي گاز کموالی.

۱۶ - ۵۰٪ د ولسي پیداوار کموالی^{۱۴}.

او داسې نور هغه تاوانونه چې د روسانو او کمونستانو د تیري په نتیجه کې زموږ ولس او ملت ته ورسیدل.

د مرغومي تر شپږمې وړاندې افغانستان د سرو لښکرو د یرغل لپاره د بشپړېدو پړاوونه وهل د دې پړاوونو لوبغاړي کمونستان و چې د ظاهرشاه او داودخان په دورو کښې یې پالنه د وخت د حکومتونو په غاړه وه

روسانو د مرغومي (جدي) په شپږم د یو نیم لک وحشي سرو لښکرو په بدرگه پر افغانستان د بمونو باران او سور سیلاب جوړ او پوځي یرغل وکړ او ببرک کارمل یې په ټانگ سپور تر ارگه را ورساوه. د ۱۳۵۸ کال د جدی شپږم تور ماښام د افغانستان په تاریخ کې هغه کرغیږن ماښام دی چې هیڅکله به د هغه د وحشت صحنې د افغانانو له ذهن څخه ونه وځي.

د روسي یرغلگرو په افغانستان کې د اشغال ټوله موده لس کلونه وه، په یاده موده کې دوه میلیونه افغانان شهیدان او په همدومره شمیر ئې معیوب او یتیمان کړل، ترلسو میلیونو زیات افغانان یې دخپلو وحشتونو په دوام د خپل وطن، کلیو او کورونو پرېښودلو ته اړ کړل.

درېیم: د فقر داخلي لاملونه

لږ لاملونو څخه زموږ مراد هغه عوامل دي چې د هېواد له دننه څخه د ولس د بېچیانو او په ځانگړي ډول د چارواکو او حاکمانو له پلوه د رعیت په هکله د مسئولیت په سمه او سهې توگه نه ادا کولو، او د هغوي د بې کفایتی له امله منځ ته راغلي، همدارانگه کمونستي کودتا، له هغې وروسته د چوکۍ او منصب لاس ته کولو په خاطر د کشمکشونو او پرلپسې خپلمنځي جگړو له امله منځ ته راغلي دي، په لاندې نقاتو کې د دې لاملونو وضاحت شوی دی:

۱- د چارواکو او حاکمانو بې کفایتی:

زموږ د هېواد د فقر او نیستمنۍ پدېده له کمونستي کرغیږنې کودتا نه تر مخه هم شتون درلود، د ظاهر شاه د حکومت په دوران کې افغانستان د نړۍ له غریبو او نیستمنو هېوادونو له جملې شمېرل کیده، سره لدې چې په شلمې میلادي پېړۍ کې د ټیکنالوژۍ د پرمختگ له لارې کیدای شو د هېواد د خامو موادو، معادنو او صادراتو له لارې دا هېواد خود کفء شي، خو د حاکمانو د بې کفایتی له امله داسې ونه شو، نو هغه مهال د هېوادوالو د فقر او نیستمنۍ زیاتره پړه پر چارواکو او حکومتي ادارې باندې اچول کېږي.

۲- کمونستي کودتا:

په کال ۱۳۵۷ المریز د ثور د میاشتې په ۷ مه نیټه چې کمونستانو کودتا وکړه او د بناغلي سردار داود حکومت یې د زور له لارې نسکور کړ، د دې کرغیږنې کودتا موخه او هدف معلوم ؤ، ملت او ولس د هغې عاملین او پیروان هم پیژندل چې څه غواړي او څه کوي...

له نوموړې کودتا وروسته د مرغومي په شپږمه نیټه (کال ۱۳۵۸ المریز) په افغانستان باندې د داخلي کمونستانو په پلوئ د روسانو مستقیم یرغل او

تیری د افغان مسلمان ولس د دین، هېواد او هویت لمنځه وړنې په موخه پیل کیدل، د افغانستان په تاریخ کې یوه لویه پېښه وه چې د الله تعالی په مرسته او د سپیڅلي جهاد په برکت باندې په شاه و تمبول شو..

د مرغومي تر شپږمې وړاندې افغانستان د سرو لښکرو د یرغل لپاره د بشپړېدو پړاوونه وهل د دې پړاوونو لوبغاړي کمونستان ؤ چې د ظاهرشاه او داودخان په دورو کې یې پالنه د وخت د حکومتونو په غاړه وه.

د هېواد د فقر او بې وزلۍ د مخنیوي او د اقتصادي پرمختګ په میدان کې د کمونستانو د اشعار (کور کالي او ډوډۍ) په حقیقت کې یوه تیر ایستنه او دوکه وه، هغوی پر ځای د دې چې دغه ژمنه او شعار پوره کړي، زیاتره هېوادوال یې له کور کالیو او ډوډۍ څخه بې برخې کړل.

د کمونستي سپیره نظام له امله زموږ په هېواد کې فقر او بیچاره ګي لا پسې زیاته شوه او هغه مخکې ذکر شوې تاوانونه چې روسانو زموږ هېواد ته اړولي دي د هغې اصلي علت او لامل همدغه بدبخته کمونستان ؤ؛ ځکه همدوی د روسانو مداخلې لپاره لار هواره کړه او زموږ د مسلمان ملت دین، ابرو، وطن او شتمني یې له خطر سره مخ کړه..

۳- خپلمنځي جنګونه:

کله چې له افغانستان څخه د کمونستانو د رژیم ټغر ټول شو او په کال ۱۳۷۱ لمريز د ثور په اتمه مجاهدین کابل ته راننوتل، په هېواد کې د آزادۍ شعارونه ورکړل شول.. نو د مجاهدینو د تش په نامه حکومت رامنځ ته کیدو سره یوه نوې مرحله پیل شوه. هغه مهال د دې تمه کیده چې هېوادوال به له هوسايي، آرامي او په خپل وطن کې د ابرو او عزت ژوند کولو څخه برخمن شي او فقر او بې وزلي به د صفر په لور حرکت وکړي، خو متاسفانه داسې ونه شول، بلکې د هیلو او

توقع خلاف ولس او ملت د سترو گډوډیو، ستونزو او ناوړینونو بنسټکار وگرځید چې دغه لړۍ لا تراوسه پای ته نه ده رسیدلې. الله تعالی دې بې په خپل فضل او کرم سره ختمه کړي!

۴- په هېواد کې مسلسله گډوډي:

د هېواد د پرلپسې جنگونو، نا امنیو او گډوډیو په نتیجه کې د دولت ځینې مالونه او شتمني (بیت المال) شخصي جیبونو ته ولاړ، او ددې زمینه برابره شوه چې ځینې ځاین عناصر، گوندونه او بانډونه حکومتي بانکونه او مټوسسې چور کړي، بیت المال او حکومتي عایدات لوټ کړي، همداراز د ملت په عامه ملکیتونو او پانگو کې د ناوړه تصرفاتو لپاره لارې هوارې شي.

۵- د هجرت او جهاد په مهال خیانتونه:

د یادولو وړ ده چې د روسانو او کمونستانو په مقابل کې د جهاد او سپیڅلي مقاومت پر مهال زموږ یو زیات شمېر هېوادوال مهاجرین شول، او هلته د هجرت په دیار کې د مهاجرینو په سر باندې په پیسو راټولولو کې هم پوره درغلی، او خیانتونه وشول. د ځینې جهادي تنظیمونو یا ډلو ټپلو د مشرانو او لوړ پوړو مامورینو لخوا هغه مالونه چې د بې وزله مهاجرینو، کونډو او یتیمانو او یا په سنگر کې د پاتې کیدونکو مجاهدینو کورنیو لپاره رالیږل شوي وه، د هغوی شخصي جیبونو ته ولاړل، او د دې ستر مسئولیت په اداء کولو او د دغسې امانت خپلو حقدارانو ته په سپارلو کې پاتې راغلل. همدارنگه یو تعداد داسې وگړي هم وه، چې د جهاد او جنگ په اسلحو او وسایلو کې یې درغلی وکړې او یو زیات شمېر نورو بیا د غنیمت په مالونو کې خیانت وکړ.

نو د مهاجرینو او یا هېوادوالو په حقونو کې دغسې ناوړه تصرفات د دې لامل شول چې ځینې هېوادوال په فقر او بې چارگي کې شپي او ورځې

سبا کړي، او یا د فقر له ناوړه ستونزو او ناخوالو سره مخ شي.

د حرامخوریو او درغلیو پایلې:

پدې شک نشته او مسلمان پدې باندې کلک باور لري چې حرام کار ناوړه انجام او بدې پایلې لري. د آخرت ترڅنګ په دنیا کې هم ګناه بد اثر لري، نو باید چې یو مسلمان له هر راز ګناه څخه ډډه وکړي.

د حرامخور مسلمان دعاء نه قبلېږي، همداراز د حرامو له امله یې په کور کې بې برکتې رامنځ ته کېږي، له پریشانیو او ستونزو سره مخ کېږي، او هر چې د آخرت سزا ده، نو هغه ډېره خطرناکه او سخته ده. رسول الله صلی الله علیه فرمایلي: ((وَمَنْ تَبَتَ لَحْمُهُ مِنْ سُحْتٍ، فَالتَّارُ أَوْلَىٰ بِهِ))^{۱۰} او د چا غوښه چې پر حرامو راغټه شي، نو د دوزخ زیات وړ دی. (چې پکې داخل شي).

نو هغه وګړي چې بیت المال یې لوټ کړی وي، د ولس په عامو ملکیتونو کې یې لاس وهنې کړي وي، د بې وزلو، یتیمانو او کونډو، مجاهدینو او مهاجرینو مالونه یې په ناجایزه طریقه اخستې وي د جهاد په غنیمتونو کې یې خیانتونه کړي وي. لدې حقونو څخه دې په دینا کې ځانونه خلاص کړي، او که داسې ونه کړي، نو د آخرت د محاسبې او مواخذي انتظار دې باسي.

باید چې یو مسلمان د حرامخوری، درغلی او په بیت المال کې د ناوړه استفادو په وړاندې هغه سخت وعیدات را په یاد کړي، توبه وباسي، هغه غلأ کړي مالونه د مسلمانانو په عامو مصالحو کې ولګوي او یا یې بیت المال ته وسپاري.

علماء وايي: هغه ګناه چې د بنده حق سره تړاو لري، نو د توبې یو شرط یې دادی چې حقدار ته یې حق وروګرځول شي او که د ټاکلي شخص حق نه وي، بلکې د بیت المال پورې اړه لري، نو که بیت المال وي هغې ته یې ورګرځوي او

^{۱۰} المعجم الاوسط للطبراني

که نه وي، نو د مسلمانانو په عامه کارونو کې یې مصرف کړي.

د خیانت د بدوالي په هلکه الله تعالی فرمایي: « وَمَا كَانَ لَنِيَّ أَنْ يُعْلَ وَمَنْ يُغْلُ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوْفَى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ. »^{۱۶} پیغمبر هیڅ شی نه پتوي او هر څوک چې کوم شی پټ کړي، نو د قیامت په ورځ به یې راوړي او بیا به هر چا ته د هغه د عمل بدل پوره ورکړ شي او هیڅ ظلم به پرې ونه کړای شي. پدې آیت کریمه کې دغسې وعید د هر خائن لپاره دی برابر خبره ده چې له غنیمت او یا بیت المال څخه یې لږ څه غلا کړي وي او یا ډېر.

له ابو هریره رضي الله عنه نه روایت دی هغه وایي: « یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ په منځ کې ودرید او د خیانت په باره کې یې خبرې اترې وکړې، خیانت یې ډېره لویه او بده گناه وگنله تر دې یې وفرمایل: له تاسو نه دې څوک داسې ونه گورم چې د قیامت په ورځ په داسې حال کې راشي چې پر خټ باندې یې اوبن وي او هغه بریږي. هغه سړی به ما ته وایي ای د الله رسوله ما خلاص کړئ، زه به ورته وایم: تا ته هیڅ گټه نه شم رسولی، ما خو په دنیا کې د الله حکم درسولی و. زه دې په تاسو کې داسې څوک ونه گورم چې د قیامت په ورځ پداسې حال کې راشي چې پر خټ باندې یې آس وي او هغه خنږیږي. هغه سړی به ما ته وایي ای د الله رسوله له ما سره مدد او مرسته وکړئ! زه به ورته وایم زه هیڅ واک او اختیار نه لرم چې له تاسره مرسته وکړم. ما د الله حکم در رسولی و.

زه دې په تاسو کې داسې څوک ونه گورم چې د قیامت په ورځ پداسې حالت کې راشي چې پر خټ باندې یې گډ (یا چیلئ) وي او هغه باء باء آواز کوي، دای به وایي ای د الله رسوله له ما سره مرسته وکړه، زه به ورته وایم زه هیڅ ډول اختیار نه لرم په دنیا کې مې د الله حکمونه درته بیان کړي و.

په تاسو کې داسې څوک ونه وینم چې د قیامت په ورځ پداسې حالت کې راشي چې په خټ یې یو انساني نفس (غلام یا وینځه) وي او هغه چيغې وهي. ما ته به ووايي ای د الله رسوله مرسته راسره وکړه او لدې حالت نه مې خلاص کړه، زه به ورته ووايم: زه هېڅ واک او اختیار نه لرم، ما په دنیا کې د الله پیغام درسولی وه.

او زه دې په تاسو کې داسې څوک ونه وینم چې د قیامت په ورځ راشي او پر خټ باندې یې هغه پانې وي چې د خلکو حقوق پکې لیکل کېږي (یا جامې وي) هغه به حرکت کوي او خوځېږي به، دای به ما ته وایي ای د الله رسوله مدد راسره وکړه! زه به ورته ووايم: زه له تاسره هېڅ نه شم کولی، ما تا ته په دنیا کې د الله حکم درسولی و.

همدارنگه زه دې په تاسو کې داسې څوک ونه مومم چې په قیامت کې راشي پر خټ باندې یې سره زر او سپین زر (یا بې روحه مال) وي، ما ته به وایي یا رسول الله! له ما سره مرسته وکړه، زه به ورته وایم چې له تاسره هېڅ نشم کولی ما تا ته د الله دین بیان کړی و))^{۱۷}

د حدیثو شارحین وایي: د ځناورو په آوازونو او د کاغذونو د پانو په حرکت او خوځېدو کې دا حکمت دی چې کوم خیز یې پټ کړی وي هغه به په خپل آواز او په خپله ژبه سره شور کوي. چې په دې سره به دغه ځان انسان له ویرې سره مخ شي او د خلکو ترمنځ به رسوا شي. ټول خلک به د هغه خیانت په خپلو سترگو ویني او د هغو خیزونو په بارولو به ورته ډېر سخت تکلیف رسیږي.

په یو روایت کې ذکر شوي: د خيبر له غزا څخه دراکر ځیدو په مهال کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وادي الثری ځای ته روان و یو مریې صحابي په غشې باندې ولگید او مړ شو، اصحابو وویل: شهید شو او جنت دې یې مبارک

وي، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: داسې هیڅکله نه ده، زما دې قسم وي په هغه ذات چې د محمد نفس یې په لاس کې دی یقینا هغه خادر چې د خیر په ورځ یې د غنیمت له تقسیم څخه مخکې اخستی او ورباندې بلوي پدې وینا اوریدو سره خلک ووېرېدل، یوسړي د بوت (یا موزې) یو مزی یا دوه مزی راوړل، وې ویل: دا مې د خیر په ورځ (په جنگ) کې ترلاسه کړي دي، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: دا د اور یو مزی او یا دوه مزی دي.^{۱۸}

امام نووي رحمه الله وايي: پدې حدیث کې د غنیمت په مال کې د خیانت کولو زیات قباحت ذکر شوی دی چې هغه لویه گناه ده او کونکي یې د اور مستحق گرځي. همداراز که غلا شوی څیز لږ وي او یا ډېر وي دغسې وعید ورباندې مرتب کېږي.^{۱۹}

شهید عبد الله عزام رحمه الله د دې حدیث له ذکر کولو وروسته د هغې په تعقیب سره وايي: (کله چې یو څوک د غنیمت له ویش څخه مخکې د هغې په غلا کولو باندې اور ته داخلېږي، نو د هغه چا به څه حال وي چې د جهاد هغه مالونه او روپیې خوري چې یوه او دوه دوه یتیمانو کونډو او د مجاهدینو میرمنو ته راټولېږي چې پرې خپلې ملاګانې نیغې وساتي او د ژوند له نا آرامیو څخه پرې بچ شي؟ او د هغه چا به څه حال وي چې دلته او هلته د مجاهدینو مالونه په اسراف سره لګوي او د هغې په لګولو کې د الله تعالی حکم ته نه ګوري؟ له الله تعالی څخه غواړو چې د مجاهدینو په مالونو کې مو له بې ځایه تصرف څخه وساتي، معاف مو کړي او گناهونه مو وېشي. یا الله له هېرې او خطا څخه مو هم وساتي!^{۲۰}

^{۱۸} متفق علیه^{۱۹} وګوره: شرح مسلم، نووي ۱/ ۲۲۹. چاپ: دار الکتب العلمیة بیروت^{۲۰} وګوره: في الجهاد آداب واحکام، شهید عبد الله عزام، ص ۶۰

په دنیا کې د خیانت اغیزه :

په دنیا کې د خیانت پایله او اثر دادی چې کله په یو قوم کې دا کړنلاره پیداشي، نو الله تعالی د هغوی په زړونو کې رعب اچوي او خپله مرسته ورڅخه بندوي لکه څرنګه چې د حدیثو په یو روایت کې ذکر شوي عبد الله بن عباس رضي الله عنهما وايي: «مَا ظَهَرَ الْغُلُولُ فِي قَوْمٍ قَطُّ إِلَّا أَلْقِيَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبُ، وَلَا فَشَا الزَّانَا فِي قَوْمٍ قَطُّ إِلَّا كَثُرَ فِيهِمُ الْمَوْتُ، وَلَا نَقَصَ قَوْمٌ الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِلَّا فَطَعَ عَنْهُمْ الرَّزْقُ، وَلَا حَكَمَ قَوْمٌ بغيرِ الْحَقِّ إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الدَّمُ، وَلَا خَتَرَ قَوْمٌ بِالْعَهْدِ إِلَّا سَلَطَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْعُدُوَّ».^{۲۱} په هیڅ یو قوم کې خیانت او درغلي نه ده څرګنده شوې مګر دا چې د هغوي په زړونو کې به وېره واچول شي، په هیڅ یو ولس کې زنا نه ده خپره شوې مګر دا چې د هغوي تر منځ به مرګ ډېر شي، یو قوم په پیمانې او تله کې کمی نه دی کړی مګر دا چې له هغوی څخه به روزي قطعې شي او هیڅ یو قوم په ناحقه سره پرېکړه نه ده کړې مګر دا چې د هغوی تر منځ به په خپلو کې وینه تویدنه خپره شي او هیڅ یو قوم تړون نه دی مات کړی مګر دا چې الله تعالی به ورباندې د بنمن مسلط کړي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي «(إِنْ لَمْ تَغُلْ أُمَّتِي لَمْ يَقُمْ لَهُمْ عَدُوٌّ أَبَدًا)»^{۲۲} - که چیرې زما امت په مال غنیمت کې خیانت ونه کړي، نو د بنمن به د همیش لپاره د هغوی مخې ته ونه شي دریدلی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «(إِنَّ رَجُلًا يَخْوَضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بغيرِ حَقٍّ، فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)»^{۲۳} ځینې سړي د مسلمانانو په مالونو (بیت المال) کې په ناحقه سره تصرف او چلند کوي، نو پوهه دې شي چې په قیامت کې به د دوی لپاره اور وي.

۲۱- موطأ إمام مالك: كتاب الجهاد، باب ماجاء في الغلول

۲۲. المعجم الاوسط للطبراني (وفي مجمع الزوائد رجاله ثقات).

۲۳. البخاري

د حدیثو په یو روایت کې ذکر شوي: «وَمَنْ نَبَتَ لَحْمَهُ مِنْ سُحْتٍ، فَالْتَأَرْ أَوْكِي بِهِ»^{۲۴} او د چا چې غوښه پر حرامو راغټه شي، نو د دوزخ زیات وړ دی.

نو هغو وگړو چې د مسلمانانو عامه مالونه یې په خپلو جیبونو کې اچولي، په خپلو لگښتونو کې یې لگولي او یا د خپلو کورنیو او اولادونو د خوشحالیو او عیش کولو لپاره یې له ځانونو سره ساتلي دي، دا مخکې وعیدونه دې را په یاد کړي او د آخرت له مواخذي څخه دې وډار شي.

همداراز هغه خلک چې حرام مالونه یې خپلو اولادونو ته جمع کړي، لدې وېرې چې هغوی فقیران نه شي، پدې دې کلک باور ولري چې د بل چا دنیا ښه کولو لپاره خپل آخرت بربادول او ځان د عذاب مستحق گرځول لوی حماقت دی. یو مسلمان باید پدې مورد کې د اسلام د پنځم عادل خلیفه عمر بن عبد العزیز - رحمه الله - دغه موقف را په یاد کړي چې کله د مرگ په مهال یو مشاور یې ورته وویل: خپلو زامنو - چې شمېر یې دولس ؤ - ته له بیت المال څخه د څه مال وصیت وکړه؛ ځکه چې دوی نیستم دي، نو هغه په ځواب کې دا آیت ولوست: «إِنَّ وَلِيَ اللَّهِ الَّذِي نَزَلَ

الْكِتَابِ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ»^{۲۵}. بېشکه زما دوست او ساتونکی الله دی، هغه ذات چې کتاب یې نازل کړی او د نیکانو ساتنه کوي او د هغوی مددگار او کارجوړونکی دی. بیایي وویل: زما زامن له دوو حالاتو خالي نه دي، که چېرې نیکان وي، نو الله تعالی د نیکانو ښه ساتنه کوي او که بدان وي، نو زه نه غواړم چې په بدکاری او نافرمانۍ کې له هغوی

سره مرسته وکړم.^{۲۶}

۷- اوسنی يرغل:

باید وویل شي چې د لومړي يرغل (روسي بنکيلاک) په څیر داو اوسنی يرغل هم زموږ د هېواد د بې وزلې، بربادې لامل وگرځيد.

د روسي لښکرو لس کلن يرغل په ميليونونو افغانان شهيدان کړل او هيواد يې په بشپړه کنډواله بدل کړ او يو تعليمي نسل چې روسانو او کمونستانو په بشپړه توگه په شهادت ورسولو هېواد له يوه ستر بحران سره مخ کړ او مونږ د هېواد زیاتره وتلی او د کار خلک له کمونيزم او روسی يرغل سره د مقابلی په ترڅ کښې له لاسه ورکړل د جدي د همدی نادودو او ناخوالو په پایله کښې امريکايي يرغل ته لاره جوړه شوه او امريکايانو د روسانو تر وتلو مخکې دلته خپل لاسونه راغځولي و،

د روسي يرغلگرو پوځونو خونړۍ جگړې دوهم پړاو امريکايي يرغلگرو ته ورپه غاړه شو هغوی د افغانستان د ورانولو لپاره تر شلو کلونو پورې پر افغانستان بمونه وورل په لکونو افغانان ووژل شول، خو لاهم د هغو ماتې بهير تغير ونه خوړلو کوم چې روسان ورسره مخ شول، تر شلو کلونو وروسته اوس امريکايي يرغلگر د خپلې ماتې په اړه هلته دلته څرگندونې لري.^{۲۷}

۲۶- وگوره: البداية والنهاية، ابن كثير ۹/۲۲۵ (المكتبة الشاملة).

۲۷. وگوره: د جدي شپږمه د ميزان د پنځلسمې په سيوري کې! | اصلاح انلاين

۸- په حکومت کې درغلی او فساد:

ایا د امریکا او ناپو په راتګ سره زموږ د هېواد اقتصادي وضعیت ښه شو؟
 ځواب دادی چې د امریکا او د ناپو په راتګ سره زموږ د هېواد اقتصادي
 حالت که له یوه پلوه په نسبي شکل د هغوی د یرغل په لومړۍ موده کې یو څه
 ښه شو، نو له بله پلوه بیا له بدو بدتر وګرځید؛ دا ځکه چې هغو دلته د جنگ
 لپاره راغلل او زموږ هېواد یې د جنگ او یرغل له لارې ونیوه او دا طبیعي
 خبره ده چې په کوم ځای کې جنگ او جګړې وشي، هغه ځای د ځاني تلفاتو
 ترڅنګ مالي او اقتصادي تلفات هم لري.

او که وویل شي چې د دې نوي استعمار په راتللو سره خو دې هېواد ته بې
 شمېره مرستې ورکړل شوي، نو ایا دې مرستو د هېواد اقتصادي وضعیت ښه
 نه کړې او ایا کوم مثبت بدلون یې په رامنځ ته نکړې؟

ځواب یې دادی چې هغه مرستې لومړی په همدې جنګي لګښتونو کې حساب
 شوي او کومو بهرنيانو چې دلته مرستې راوړې همغوی ورڅخه زیاته برخه په
 یو نامه او بل نامه واخیسته.

دویم دا چې دا مرستې د داسې یو نظام په واک کې ورکړل شوي چې له سر نه
 تر پښو پورې په درغلی، فساد او خیانت کې ډوب و.

راځئ چې دغه واقعیت او حقیقت په اړونده راپورونو کې وګورو:

هېواد ته راغلي مرستې او لګښت یې:

په ۱۳۹۳ لمریز کال، د زمري میاشت په ۹ نېټه^{۲۸} د افغانستان د بیا رغونې په
 برخه کې د امریکا ځانګړې څیړونکې ادارې (SIGAR) لخوا په خپور شوي
 راپور کې راغلي و: افغانستان ته یوازې د امریکا د متحده ایالاتو لخوا له

^{۲۸} د ۲۰۱۴ زېږدیز کال د جولای په ۳۰ مه نېټه.

(۱۰۴) ملیارده ډالرو نه زیاتې مرستې ورکړې شوي، او لدې سربېره نورو هېوادونو هم ورسره مرستې کړي. چې دا مرسته د پیسو د تورم (انفلاسیون) په پام کې نیونې سره له هغو مرستو زیاتې دي چې د دویمې نړیوالې جگړې وروسته د مارشال پلان د پلي کولو لپاره په اروپا کې مصرف شوي.^{۲۹}

څیړونکي وايي: افغانستان ډېر فرصتونه له لاسه ورکړل او دا فرصتونه د غوره مدیریت د نشتون له امله. که چیرې دا مرستې په سمه توګه کارول شوې وای، نو افغانستان به کم تر کمه د سیمې د هېوادونو سره د پرتله کیدو وړ و، هم د بیارغونې له پلوه او هم د اقتصاد له پلوه.

د افغانستان د بیارغونې د لګښتونو په خلاف د اروپا مارشال پلان د امنیتي ځواکونو (پر پوځ او پولیسو باندې) متمرکزه نه و، خو له افغانستان سره د ۱۰۴ ملیارد ډالره مرستو له جملې (۶۲) ملیارده ډالره د پوځ او پولیسو په جوړښت کې مصرف، او (۶، ۷) ملیارده ډالره د مخدره توکو سره د جگړې په برخه کې لګول شوي چې د سیګار په وینا له دې سره هم په افغانستان کې د مخدره توکو سره د جگړې تګلاره په جدي توګه پوښتنې راپارونکې ده.

په دې لړ کې د افغانستان د حکومت مدیریت څو څو ځلې تر نیوکو لاندې راغلی، او له همدې سره سره د حساب ورکونې په برخه کې د روڼتیا نشتون د مرستو په ناسمه توګه د لګیدو یو بل لامل ښودل شوی و.^{۳۰}

په کال ۱۳۹۵ لمریز کې افغانستان ته د راغلو مرستو اندازه ۱۱۷ ملیارده ډالره ښودل شوې وه، پدغه کال کې د سیګار مشر (جان سوپکو) ویلي و چې دا د امریکا نوې ادارې ته (د ټرمپ په مشرۍ) ښه فرصت دی چې په افغانستان

^{۲۹} وګوره: ... Quarterly Report to Congress - Special July ۳۰, ۲۰۱۴

^{۳۰} بي بي سي پښتو (۱۰/۵/۱۳۹۳)، لمریز او طلوع نیوز خبر ویب سایټ.

کې له ۲۰۰۲ څخه تر اوسه پورې ۱۱۷ میلیارد ډالره لگولې پیسې وازوي. خو د اقتصاد کارپوهانو په اند: اداري فساد، د انجوجانو له لارې د پیسو لگول او په دولتي بنسټونو کې د لازمي وړتیا نشتون؛ ددې لامل شوی چې دا مرستې په سمه توګه و نه لگول شي. څیړونکي وايي چې په تیرو څو کلونو کې دولت نه دی توانیدلی چې د بودیچې کسر - چې په بهرنیو مرستو ولاړ و - کم کړي، په تیرو څو کلونو کې ډېر فرصتونه رامنځته شوي و څو دغه مرستې د هېواد په بیارغونې او زیربناوو کې مصرف شوی وای، خو داسې و نشو.^{۳۱}

په حکومتي بودیجو کې د لاس وهنو له امله زموږ هېواد دملا متحده سازمان د ۲۰۱۳ م کلن راپور پر بنسټ د نړۍ په کچه د کوریای شمالي او صومال ترڅنګ په فاسدترین دولتونو کې وشمېرل شو.

او په کال ۱۳۹۵ لمريز کې افغانستان او نایجریا ډېر فاسد هېوادونه ګرځول شوي و، چې بیا د هېواد جمهور رئیس (اشرف غني) په لندن کې د فساد په وړاندې نړیواله سرمشريزه کې د ګډون پر مهال وویل چې افغانستان د فساد ورکولو په برخه کې هڅو ته ژمن دی، خو په تړاو د نړیوالې ټولنې همکارۍ ته اړتیا لري. او په همدغه کال کې د افغانستان پر بیا رغونه د څار امریکایي اداره (سیګار) ویلي و چې په دغه هېواد کې د اداري فساد د پراختیا یو مهم لامل د امریکایي غوري او د سم څارنشوالی و.

نوموړې ادارې په خپل یو نوي رپوټ کې ویلي و: امریکا افغانستان ته په تېره یوه نیمه لسيزه کې لسګونه میلیارده ډالر استولي خو دا پیسې په داسې ډول لگول شوي چې د اداري فساد له لارې د تاوتریخوالي د زیاتولو لامل شوي دي. راپور وايي: متحده ایالتونو له نومېدو ځواکمنو کسانو سره د

^{۳۱}. تلویزیون یک (خبر روز دوشنبه ۱۳۹۶/۳/۱۵ ه. ش، ۲۰۱۷/۴/۵ م)...

ملګرتیا او هغوی ته د قراردادونو د ورکړې له امله هغوی هم هغسې معاف پاتې او فساد ته لار اواره شوې.

افغان ولسمشر اشرف غني هم په دې باور دی چې مختلف لاملونه په افغانستان کې د اداري فساد زیاتېدلو او پراخېدو ته لار برابره کړې چې یو هم په لوېدیځو هېوادونو کې د نشه یې توکو ناقانونه غوښتنه ده.

د امریکایي قراردادونو د کمزوري څار له امله سیګار په خپل راپور کې اشاره کوي چې د امریکا د متحده ایالتونو د تګلارو یوه برخه د افغان چارواکو په مفسدولو لګیا وه او بله یې په دې چې څرنګه وکړي شي د فساد رېښې وباسي. دې راپور په ښکاره هغه مسئلې راسپړلې چې له کلونو راهیسې افغانان ترې سر ټکوي او رسنۍ یې وخت نا وخته راسپړي.

په یاد شوي راپور کې دا هم ویل شوي و: د افغانستان اوسنۍ ستونزې چې فساد، بې ثباتي، د وسله والو او قدرت کې ښکېلو ډلو ناقانونه کړنې دي، دا ټول له یوه بل سره داسې تړلي چې له منځه وړل یې ټول نظام ګواښولی شي.^{٣٢}

د امریکایي سرچینو د یوه راپور له مخې (د جدي ٢٧مه، کال ١٣٩٧ لمريز (١٧/١٠/٢٠١٩م پورې د افغانستان د بیا رغونې په خاطر د امریکا متحده آیالتونو ١٣٢ ملیارده ډالر ورکړي دي).^{٣٣} دا مبلغ چې دغه یې کيږي غیر نظامي برخو لپاره ورکړ شوی دی، او د (الجزیره) خبر له مخې د افغان دولت دنظامي برخې

^{٣٢} بي بي سي پښتو، نيټه: ٢٥/٦/١٣٩٥ لمريز

^{٣٣} وګوره: Prepared Remarks of John F. Sopko Special Inspector General for

“Lessons from Afghanistan’s Reconstruction: ٢٠٠١-Afghanistan Reconstruction January ١٧, ٢٠١٩, Annapolis, Maryland ٢٠١٩” United States Naval Academy

لپاره متحده ایالاتوله (۲۰۰۱م) څخه تر (۲۰۱۹م) پورې (۹۷۵) ملیارده ډالر تخصیص او مصرف کړي دي.^{۳۴}

په لنډه توګه ویلای شو چې اوسني حکومت ته د امریکا متحده ایالاتو او نورو هېوادونو لخوا د افغانستان د دولت د نظامي اړخ په شمول د بیلابیلو برخو او د ټولني د عام شموله اړتیاو لپاره کومې پیسې ورکړ شوي دي هغه د تریلونو په اندازه سره وي، لیکن د هغې ۳۰٪ اثر او نتیجه هم ونه لیدل شوه او نه د عام ملت په درد باندې دغسې مرستې دواړه شوي.

د فساد انديښني او ښکاره بیلګې:

د موجوده (اسلامي جمهوري) حکومت له پیل څخه تر دې وخته په دولت کې د فساد او درغلیو لپاره ډېرې ښکاره بیلګې شته دي چې د هغې له جملې څخه یې تازه د ۳۵ د کورونا په بودیجه کې لاس وهنې او د تداوی اړونده ماشین آلاتو غلا کول او پلورل دي:

د راپورنو له مخې په بېلابېلو ولایتونو کې د کورونا د ناروغانو لپاره په ورته چمتوالي بېلابېل لګښتونه راغلي دي. دغه لګښتونه په یوه بستر باندې د ۳۵۰ زرو او ۱۴۲ زرو افغانیو ترمنځ دي. خلک شکایت کوي چې د یوې اونۍ په تېرېدو سره یې د کورونا د تېسټ پایلې نه دي راوتلې. د مشرانو جرګې د شکایتونو کمېسیون هم په ولایتونو کې د کورونا بودجې په لګښت نیوکه کوي او وایي چې د یادو پیسو په مصرف کې فساد کېږي.

د شکایتونو اورېدو کمېسیون هم په ولایتونو کې له کورونا سره د

۳۴. وګوره: الجزیره، تمويل حروب أميركا بالخارج.. أرقام فلكية ونتائج غير محسومة،

۴/۱۲/۲۰۱۸

۳۵. دتیر کال ۱۳۸۹ل، په وروستیو او د روان ۱۳۹۹ل کال په لومړیو کې.

مبارزې بودجې د لگښت په اړه اندېښنې لري او وايي چې په ولايتونو کې د يادو پيسو په لگولو کې پراخ فساد موجود دی. د دغه کمپسيون مشر وايي، په ولايتونو کې له کورونا سره د مبارزې په موخه چې کومه بودجه لگول کېږي پر هغه څارنه کمزورې ده او فساد پکې موجود دی، په هغه پيسو کې چې د حکومت له خوا ولايتونو ته ورکړل شوي، په هغه کې پراخ فساد دی او په ښه توگه څارنه ترې نه کېږي، ورته اسناد او لیستونه له نورو ولايتونو هم خپرېږي چې ځينې جنسونه په ډېرو لورو بيو اخیستل شوي دي. په همدې حال کې د ولسي جرگې يو شمير غړي هم په ولايتونو کې د کورونا بودجې د لگښت په اړه اندېښنې لري او وايي، چې په ولايتونو کې د کورونا سره د مبارزې په بودجه کې فساد کېږي. د دغه جرگې يو غړی وايي: له افغانستان سره شاوخوا يو ميليارد ډالر نقدې مرستې وشوي خو اوس حکومت له نړيوالو پور هم اخلي، نو په دغو پيسو کې فساد کېږي او په وينا بې، د کابل ښاروالي له ماليې وزارت څخه دوه ميليونه ډالر اخلي او په بدل کې يې ۲۵ زره کورنيو ته د ورځې لس ډوډۍ ورکوي چې په خبره يې يوه ډوډۍ په نوي افغانۍ تمامېږي، څه کم يو ميليارد ډالر له افغانستان سره نقدي مرسته وشوه او حکومت د بودجې تعديل هم غوښتی او اوس له نړيوالو پور هم اخلي، نو دا پيسې چيرته ځي...^{۳۶}

په هېواد کې د کورنايې حالاتو په بهير کې پاکستان ته د ۳۲ وينټلاتورونو قاچاق کيدل د حکومت لپاره يو ستره د رسوايې قضيه او دولت کې د فساد شتون لپاره يوه زياته روښانه بيلگه ده. د چنگاښ په دويمه نيټه (۱۳۹۹لمريز) د پڅواک موندنې نښي، په داسې حال چې هېواد کې د کرونا

^{۳۶} وگوره: کورونا وپروس ته په ځانگړي شوي بودجه کې د فساد په اړه اندېښنې

ناروغان د اکسېجن د کمښت له امله مري، خو له افغانستان سره د کرونا ویروس مقابلي لپاره د مصنوعي تنفس له مرسته شويو الو ۳۲ پاکستان ته قاچاق شوي او روغتيا وزارت يې پلټنه کوي.

يو افغان سوداگر هڅه کوي چې دغه د مصنوعي تنفس مرسته شوې الې چې د بېلابېلو سرچينو د معلوماتو له مخې يې په منځنۍ کچه ټوليز ارزښت نږدې شپږ سوه زره امريکايي ډالره دی، پېښور کې بېرته له «قاچاق کوونکو» وپيري او د افغانستان حکومت ته يې وسپاري.

پژواک هغه غبرونه او انځورونه ترلاسه کړي چې بنسټي له عامې روغتيا وزارت څخه ۳۲ د مصنوعي تنفس الې پېښور ته قاچاق شوي، دا معامله د وټس آپ له لاري مخ ته تللې او قاچاق کوونکي له يو بل سره د دغو الو د قيمت او ځای په اړه معلومات تبادلې کوي. دغه غبرونه بنسټي چې يو تن وايي: ۳۲ دانې وينټلاټورې شته، ايس ۱۱۰۰ ماډل؛ خو گوره دا شی د افغانستان له روغتيا وزارت څخه په صفا الفاظو کې دا چې را پټ شوي دي. "دغه کس خپل مخاطب ته په دې خبرو کې وايي: "چا چې دا را ليرېدولي هغه په دې ټينگار لري چې د روغتيا وزارت هېڅوک بايد په دې پوه نه شي او دا ماډل وينټلاټورونه له ۱۸ زرو تر ۲۵ زرو ډالرو پورې بېې لري، نووگوره که دا يې لگېږي نو بيا به ورسره خبره جوړه کړو."^{۳۷}

په هېواد کې له نړيوال پيسو صندوق (International Monetary Fund) څخه د (۲۲۰ ميليونه ډالر) پور اخستنې قضيه چې مطرح شوې او د هېواد زياتره سياسيون او عام ولس يې مخالفت کوي- الله تعالی دې نه کړي - که دا کار وشي، نو ولس او هېواد ته به يې له گټې څخه تاوان خورا زيات، بلکې درغلئ کوونکي عناصر به ورڅخه گټه واخلي..

د ځینو اقتصاد پوهانو د نظر او شننې له مخې: اوسني سیاسي او اقتصادي وضعیت ته په کتو یاد قرض له آی ایم ایف څخه اخیستل د ملت سره ظلم او جفا ده، د لاندې عواملو په اساس: ۱- د نا امنۍ له وجهې ۲- سیاسي ثبات نشتون. ۳- په دولت کې د فساد شتون.

۴- عموماً دغه رنگه قرضونه (که څه هم سودي نه دي) باید په عایداتي منابعو کې په مصرف ورسېږي خو بیرته مصرف کړل شوی رقم پوره او تادیه کړلی شي. ولې متاسفانه مونږ لا تر اوسه د دې جوگه شوي نه یو چې داسې سرمایه‌گزارې ولرو کوم چې وکولی شو بیرته ترې یاد مبلغ ترلاسه کړو.

د ۱۳۹۸ هـ ش کال د مالیې وزارت د راپور په اساس افغانستان د ۸.۲۶۵ میلیارده افغانیو په اندازه له مختلفو جهتونو قرضدار دی، په کوم کې چې (Asian International Monetary Fund (IMF، Organization of the Petroleum، Development Bank (ADB، Islamic Development Bank (IDB، Exporting Countries (OPEC) او نورو نړیوالو ادارو قرضونه هم شامل دي او په ځینو یې د سود په ورکړې مجبور او مکلف یو.

دولت په ۱۳۹۸ م کال کې ۱.۱ میلیارده افغانیو په اندازه د قرض قسطونه تادیه کړي او ۹.۴۲ میلیونو په اندازه یې سودیا هم ربحه تادیه کړې. که چیرته دې ارقامو ته وکتل شي نو پوه به شو چې واقعا هم له آی ایم ایف د پور اخیستلو زیان نسبت گټې ته زیات دی. له آی ایم ایف څخه پور اخیستل مونږ ته هغه وخت په گټه و چې سیاسي ثبات، امنیت، عدالت، شفافیت او د سرمایه‌گذاری چانسونه مو له ځانه سره لرل. متاسفانه که پدې وضعیت کې پور و اخیستل شي نو د یو څو مشخصو کړیو تر منځ به

و ویشل شي او هېڅ کومه بله نتیجه به پرې مرتبه نشي او دابه د راتلونکي نسل سره ستره جفا وي.^{۳۸}

همدا اوس د تازه راپورونو له مخې په افغانستان کې د فساد ضد سفيرانو ډلې د هغه څه په اړه اندېښنه ښودلې چې دوی یې د فساد ضد هڅو پیکه کیدل بولي. دغې ډلې له حکومت غوښتي چې د فساد ضد هڅې د سمونونو د اجندا سر ته راولي. دا اندېښنې د یوناما له کلني راپور وروسته څرگندې شوې چې پکې په افغانستان کې د فساد ضد اوږدمهالو تگلارو پلي کېدو او د دغه هدف لپاره د بنسټونو په رغېدو کې په بیا بیا ځنډ اندېښنه ښودل شوې.

د یوناما راپور او د سفيرانو ډلې دواړو د فساد پر ضد د مبارزې د پخواني پایلې د سولې را روان بهیر او په جینوا کې له افغانستان سره د مرستو را روان کنفرانس ته زیان اړوونکې بللې. دغې ډلې په افغانستان کې د پراخ فساد له منځه وړل او د سولې او پرمختګ لپاره مهم بللی او ویلي بې دي چې د سولې را روانې خبرې له ټولو لوړو غواړي چې پر یوه او بل د پرې اچولو پر ځای د رویتیا، حساب ورکولو او د قانون واکمنۍ لپاره بنسټیزو ګامونو ته ژمن پاتې شي.

د بریتانیا او اروپایي ټولني په پراویزه مشري د یوناما، ډنمارک، جرمني، جاپان، امریکا، استرالیا، کاناډا، اېتالیا، ناروې، نړیوال بانک، ناټو ملکي استازولۍ، بریتانیا او اروپایي ټولني د استازوليو د مشرانو ګډ فساد ضد ګروپ په افغانستان کې له فساد سره د مبارزې د هڅو پخوانی د سولې د روانو هڅو لپاره زیان اړوونکی بللی.

^{۳۸}. وګوره: له IMF څخه پور اخیستل په ګټه دی او که په تاوان؟ | اصلاح انلاین

تېره میاشت په افغانستان کې د ملګرو ملتونو د استازی دفتر یا یوناما په خپل تازه راپور کې ویلي له فساد سره د مبارزې لپاره د اوږدمهالو او بنسټیزو جوړښتونو رامنځته کېدل بیا بیا ځنډېدلي او په تېره بیا د فساد د لویو مواردو په برخه کې د مؤثرو څېړنو او څارنو په نشتون یې اندېښنه ښودلې وه.^{۳۹}

په هېواد کې د بې وزلي کچه:

الف – لومړي ۱۶ کلونه:

د افغانستان د اقتصاد وزارت او نړیوال بانک د څېړنو له مخې په هېواد کې له ۲۰۰۱ کال څخه تر ۲۰۱۶ زیږدیز پورې^{۴۰} د خلکو بې وزلي او اقتصادي وضعیت پدې توګه ښودل شوی دی:

لومړی: په افغانستان کې اوسمهال د ټول نفوس ۳۶ سلنه خلک د بې وزلي له کړنې ټیټ ژوند تېروي او په خپله د افغان ولسمشر اشرف غني په وینا: هره شپه د هېواد ۱۵ سلنه وګړي وړی ویده کېږي.

له ۲۰۰۱ ز وروسته په افغانستان کې تر یو څو کلونو پورې امنیت ټینګ شو، د بهرنيانو مرستې زیاتې شوې او له همدې کبله په یو شمېر ټولنیزو او اقتصادي سکتورونو او برخو کې پرمختګونه ولیدل شول؛ خو بیا هم د نړیوال بانک د ارقامو له مخې، په نړۍ کې د فقر د کچې په پرتله، په افغانستان کې د فقر کچه تقریباً ثابته پاتې ده او تر اوسه پورې د فقر کچه کمه شوې نه ده. له ۲۰۰۱ ز کال وروسته، په هېواد کې د آزاد بازار او

^{۳۹} وګوره: د 'فساد ضد سفیران' افغانستان کې فساد ضد مبارزه پڅه بولي...

<https://www.bbc.com/pashto/afghanistan-۵۳۳۵۹۰۷۶>

^{۴۰} وګوره: د ستراتیژیکو او سیمه ییزو څېړنو مرکز (۱۶-۲۳ ثور کال ۱۳۹۶ لمريز

سرمایه داری نظام یوه نیمگړتیا دا هم وه چې شتمنی یې د محدودو کسانو په ولکه کې ورکړه.

دویم: په ۲۰۰۷ز او ۲۰۰۸ز کلونو کې د افغانستان د ټول نفوس ۳.۳۶ سلنه خلک د غربت له کرښې لاندې وو. که څه هم په ۲۰۱۱ز او ۲۰۱۲ز کال کې د غربت تر یوه بریده کمه شوه، خو په ټوله کې بیا هم تر ډېره ثابته بلل کېدای شی. په ۲۰۱۱ز کې دا کچه ۸.۳۵ سلنه شوه او معنا یې دا وه چې د افغانستان ۹ میلیونه وګړي بې وزله وو (له هرو ۸ کسانو څخه ۳ تنو یې په غربت کې ژوند تېراوه).

درېیم: د افغانستان ډېری نفوس په لرې پرتو سیمو کې مېشت دي او د فقر کچه هم په همدغو لرې پرتو او کلیوالو سیمو کې تر ټولو زیاته ده. د نړیوال بانک او د افغانستان د اقتصاد وزارت د ګډې څېړنې او سروې له مخې په دغو لرې پرتو سیمو کې له هرو پنځو تنو څخه څلور تنه د فقر ژوند تېروي. د دې ترڅنګ د کوچیانو له نیم څخه زیات (۸.۵۱ سلنه) هم د غربت له کچې ټیټ ژوند تېروي.

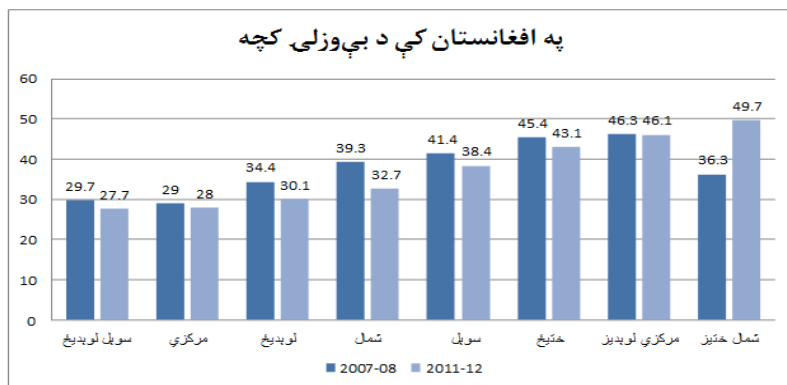
څلورم: د فقر کچه تر ټولو زیاته په شمال ختیځو، مرکزي لوېدیځو، ختیځو او سوېلي ولایتونو کې ده او تر ټولو کمه بیا مرکزي او سوېلي لویدیځو ولایتونو کې ده. سره له دې چې په مجموعی ډول په ټولو زونونو کې له شمال ختیځې حوزې پرته، د ۲۰۰۷ز په پرتله په ۲۰۱۱ز کې د غربت کچه ټیټه شوه.

پنځم: په (۲۰۰۷ز-۲۰۱۲ز کلونو کې د افغانستان په بېلابېلو حوزو کې د فقر کچه، چې د حوزو ویش یې په دا ډول دی: سوېلي لوېدیځ: نیمروز، هلمند، کندهار، زابل، ارزګان، مرکز: کابل، کاپیسا، پروان، وردګ، لوګر، پنجشیر.

لوېدیځ: بادغیس، هرات، فراه؛ شمال: سمنګان، بلخ، جوزجان، سرپل، فریاب؛ سوېلي: غزني، پکتیکا، پکتیا، خوست، ختیځ: ننگرهار، کنړ،

لغمان، نورستان؛ مرکزی لوېديز: غور، بامیان، ډایکونډی؛ شمال ختیز: بدخشان، تخار، بغلان، کندز.

د ولایتونو په کچه تر ټولو زیاته بې وزلي په کابل کې ده او دغه شمېره له یو میلیون څخه زیاته ده، ورپسې په نورو ولایتونو کې. د غربت دغه کچه په لاندې جدول کې کتلی شئ.

شپږم: په کال ۲۰۱۱ز کې افغانستان اقتصاد وزارت او د نړیوال بانک د ګلې څېړنې او سروې له مخې د افغانستان په ځینو ولایتونو کې د غربت کچه په لاندې جدول کې ښودل شوي ده:

ولایت	د بې وزله کسانو شمېره	د افغانستان په کچه سلنه	د ولایت په کچه سلنه
کابل	1033730	11.37	24.4
ننګرهار	663455	7.3	38.2
هرات	660397	7.26	35.3
تخار	610028	6.71	65.4
بدخشان	588060	6.47	62.7
عزني	582792	6.41	45.8
کندز	398554	4.38	40.2
غور	378068	4.16	53.0
لغمان	310730	3.42	63.8
سرپل	308048	3.39	59.1

اووم: په افغانستان کې د فقر راتلونکې وضعیت: په افغانستان کې له ۱۵ کلونو څخه د کم عمر لرونکو ماشومانو ۵۳ سلنه هم په فقر کې شپې ورځې تېروي، چې د خورا بد وضعیت ښودنه کوي. که افغان حکومت دوی ته د زده کړو او له ځوانۍ وروسته د کار زمينې برابرې کړي، نو په هېواد کې به د غربت کچه ډېره راښکته شي؛ ځکه د هغو غريبو کورنيو ماشومانو چې عمر ونه يې له ۱۵ کلونو پورته وي، ۶.۷۵ سلنه يې بې سواده دي. او د هغو غريبو کورنيو اولادونو چې عمر ونه يې له ۱۵ کلونو څخه پورته وي، يوازې ۱.۷ سلنه يې ابتدايي ښوونځي بشپړ کړي دي. همدارنگه په بې وزله او غريب پارکي کې د بې کارۍ شرحه هم ۴.۸ سلنه او د نسبي بې کارۍ شرحه ۱.۴۱ سلنه ده.

په بل اړخ کې له هرو ۱۰۰۰ نويو زيږېدلو ماشومانو څخه ۶۶ يې له زيږېدو لږه موده وروسته مړه کېږي او د کرنې او مالدارۍ وزارت په اند ۴۰ سلنه افغانان غذايي مصونيت نه لري. له همدې کبله د فقر کچه د اقتصادي پرمختگ، د زده کړو له زياتېدو، د بې کارۍ له کمېدو او زراعت سکتور ته په ځانگړې پاملرنې سره کمېدلای شي.

ب- ۱۳۹۷ لمريز کال:

په کال (۱۳۹۷ لمريز) د غواڼي په مياشت کې د يو خبر له مخې ولسمشر غني د بې وزله هېوادوالو د شمېر زياتوالی د شرم وړ وباله. ده وويل چې هېواد کې د بې وزلۍ کچې زياتوالی لامل شوی چې ټيکا او رامنځته نه شي. دې وړاندې ويلي و: «کله چې بې وزلي له پنځوس سلنې زياته شي، ټولنه به څنگه ټيکا و ته ورسېږي؟ فقر د ټيکا و دښمن دی».

دا په داسې حال کې چې د غويي مياشت په ۱۶ مه نيټه د احصايي ادارې افغانستان کې د بې وزلۍ کچې په اړه د خپلې څېړنې پايلې اعلان کړې. د دې څېړنې له مخې تير کال (۱۳۹۶ ل) د افغانستان ۵۴ سلنه وگړي د

بې وزلۍ تر کرښې لاندې ژوند کاوه.

د خپرنې له مخې هغه کسان چې د ورځې له سلو افغانیو لږ عاید ولري ژوند یې د بې وزلې له کرښې لاندې دی. دې بنسټ دا څیړنې دوه کاله مخکې کړې او ښایي د هغو کسانو شمېر زیات شي چې د بې وزلۍ له کرښې لاندې ژوند کوي. که څه هم ولسمشر په دې وروستیو کې ویلي وو چې ۳ میلیونه هېوادوالو ته به کار پیدا کوي، خو بیا هم د بې وزله کسانو تازه راوتلې شمېرې یې د شرم وړ بللې وي. له دې سره ځینې بې وزله کورنۍ وایي د ملي بیوالي حکومت له رامنځته کېدو وروسته یې اقتصادي حالت خراب شوی.^{۴۱}

ج - ۱۳۹۸ لمریز کال:

د چنگاښ په ۳۰مه، کال ۱۳۹۸ لمریز (۲۰۱۹ / ۷ / ۲۱) د نړیوال بانک لخوا د افغانستان پر اقتصادي حالت نوی خپور شوی راپور ښيي چې د افغانستان اقتصاد په ۲۰۱۸ ز کال کې په اقتصادي پالیسیو کې پر اصلاحاتو سربېره، نږدې دوه سلنه وده لرله، چې له دې سره به بېوزلي لایسې زیاته شي او د ژوند شرایط به نور هم ستونزمن شي. دغه شپږمیاشتنی راپور چې نن خپور شو د افغانستان پر اقتصادي ودې د جگړې، وچکالۍ او ناڅرګند سیاسي وضعیت ګډې اغېزې، چې له کبله یې افغانستان په سویلي اسیا کې تر هر بل هېواد لږه اقتصادي وده موندلې، په ډاګه کوي.

په افغانستان کې د نړیوال بانک رییس هینري کراډی وایي: " افغانستان د وچکالۍ سربیره ډېرېدونکې ناامنۍ، ټاکنو پورې تړلي مبهم سیاسي وضعیت او په امنیتي مرستو کې احتمالي کموالي جدي ننگونې سره مخ

^{۴۱} . طلوع نیوز ، ۱۸ غوايي، کال ۱۳۹۷ لمریز

دی. له دغو جټکو هره یوه د ودې پر وړاندې قوي خنډونه جوړوي، او افغانستان له دې ټولو جټکو سره په یو وار مخ دی. "دغه راپور وايي چې په افغانستان کې لا اقتصادي مدیریت پیاوړی دی. د دولت پالیسیو په انفلایسیون کمولو، عوایدو راټولولو او خورا کم بودیجوي کسر په ساتنه کې مرسته کړې.

د نړې وال بانک د کال (۱۳۹۸مريز) راپور له مخې د افغانستان اقتصاد د ۲۰۱۸م کال په لومړیو شپږو میاشتو کې، نږدې دوه سلنه وده لرله. دغه شپږ میاشتني راپور چې د چنگاښ میاشتې په ۳۰مه نېټه باندې خپور شوی، د افغانستان پر اقتصادي ودې د جگړې، وچکالۍ او ناڅرگند سیاسي وضعیت ګلې اغېزې، هغه عوامل په کې ګوته شوي دي چې له کبله یې افغانستان په سویلي اسیا کې تر هر بل هېواد لږه اقتصادي وده کړې. د دې عواملو سر بېره د ټاکنو مبهم وضعیت، سیاسي بې ثباتي، اداري فساد، بیکاري، له هېواد نه د شخصي پانګې تېښته او په امنیتي مرستو کې احتمالي کموالی هغه څه دي چې د اقتصاد وده یې دې حالت ته رسولې ده.

اوس مهال افغانستان نه یوازې دا چې له امنیتي او سیاسي بې ثباتۍ سره مخ دی، بلکې له یوه بد اقتصادي وضعیت سره هم مخ دی. اقتصادي وده کمه ده، بې کاري ورځ تر بلې زیاتېږي، مالي بحران روان دی، شخصي پانګونه له نشت سره برابره ده او افغانۍ هم ورځ تر بلې خپل ارزښت بايلي. که چېرې په تېره یوه میاشت کې د افغانۍ د ارزښت ټیټېدو ته څېر شو، نو په تېرو ۱۸ کلونو کې لومړی ځل دی، چې افغانۍ د ډالر په مقابل کې په دومره لویه کچه خپل ارزښت بايلي... په اوږده مهال کې ډېرې چټکې ودې ته اړتیا ده چې د بېوزلۍ په اوسنۍ لوړه کچه کې د پام وړ ټیټوالی راولي. د دې راپور له مخې، د ډېرې چټکې ودې امکانات شتون لري، خو

رامنځته کېدل یې ځانگړو شرایطو ته اړتیا لري.

بناغلي کړالی وویل: "دولت باید ډېر کار وکړي چې د سوداګرۍ چاپېریال بڼه کړي، د ټاکنو پروسه پرته له خنډه پلې کړي او په راروانو سختو میاشتو کې د اداري فساد او کمو شویو مالي منابعو د خراب مدیریت مخنیوی وکړي. نړیواله ټولنه هم د خصوصي سکتور او ودې د تقویې په برخه کې یو حیاتي نقش لوبولای شي، هغه داسې چې د امنیت او پراختیایي چارو لپاره خپلو مرستو ته دوام ورکړي او یقیني کړي چې دا مرستې د دولت له پلانونو سره ډېرې همغږې او تړلې دي".

دغه راپور څرګندوي چې له طالبانو سره هر راز سیاسي جوړجاړی به مهمې اقتصادي گټې ولري ځکه چې له دې سره به د باور فضا رامنځته شي او په بهر کې مېشت افغانان به وهڅوي چې له خپلو پانگو او تخصصي مهارتونو سره افغانستان ته راستانه شي. د دې گټو ترلاسی په امنیتي حالاتو کې له پایدار او ژور بڼه والي وروسته رامنځته کېدای شي.

بناغلي کړالی زیاته کړه: "که هر څه پېښ شي، چټکه وده به یوازې هغه وخت شونې وي چې امنیت بڼه شي او دولت د خصوصي سکتور ودې ته ژمن وي، داسې چې د پانگوالو حقونو ته درناوی ولري او د افغانستان هغه لاسته راوړنې، چې په تېرو شاوخوا دوو لسیزو کې یې د پیاوړو او بې پرې دولتي بنسټونو د رامنځته کېدو لپاره کړي، وساتي".^{۴۲}

د- ۱۳۹۹ لمریز کال:

د تیر کال (۱۳۹۸) په وروستیو او د سړ کال (۱۳۹۹ لمریز) په لومړیو کې زموږ هېواد د نړۍ د ځینې نورو هېوادونو په څیر د کورونا (کوید ۱۹) وبائي

^{۴۲}. نړیوال بانک: د افغانستان اقتصادي وده له جدې ننگونو سره مخ ده د مطبوعاتي خپرونې

ناروغۍ تر پوښښ لاندې راتلل، د یو شمېر هېوادوالو پدې ناروغۍ اخته کیدل، د حکومت لخوا په بیلابیلو ښارونو کې د محدودیتونو او ګرځندیز اعلانیډل، د وضعې له امله د بیکارۍ زیاتیدل او د زیاتو هېوادوالو پر اقتصادي ژوند باندې ستره اغیزه کیدل، دا ټول په هېواد کې یو غیر مترقبه حالات وه چې د زیاترو هېوادوالو بې وزلي ورسره زیاته شوه.

د اقتصاد وزارت د شمېرو پر بنسټ، د هېواد له نیم نفوذ څخه زیات خلک د بې وزلۍ له کرښې لاندې ژوند کوي.^{۴۳} کرونا ویروس او ګرځندیز نړیوال اقتصاد ته سخته ضربه رسولې ده. پر افغانستان یې اغیزې ډیرې دي، ځکه چې زیات شمېر خلک په ورځني مزد ګوزاره کوي.^{۴۴}

په ځای د دې چې حکومت د ناروغۍ او د اقتصادي بد وضعیت په وړاندې صادقانه چلند کړای وای، متاسفانه پدې سختو حالاتو او بوګنونکو شرائطو کې حکومتي چارواکو پر ځای د دې چې ځان پالنه او ځان څرونه پریږدي، د شته امکاناتو په رڼا کې د ولس خدمت وکړي او آن که اړتیا شي خپل شخصي امکانات هم د بې وزلو په خدمت کې ولګوي، ددې توقع برخلاف هغوی ستر خیانتونه وکړل لکه څرنگه چې یې مخکې یادونه وشوه.^{۴۵}

او د موجوده نظام په لمنه کې د عام ولس د فقر او بې وزلۍ کچه راکمول به څومره امکان ولري؛ ځکه چې دا نظام وازمایل شو، سره د هغو زیاتو امکاناتو چې نړیوالو ورته برابر کړل دغه موخه ترلاسه نه شوه، نو لدې وروسته به څنگه امکان ولري؟! مګر دا چې د الله تعالی په فضل او مرسته لومړی په ولس او بیا په دولت کې جزري بدلون رامنځ ته شي.

^{۴۳} . وګوره: د کورونو ویروس د خپرېدو په لړ کې د بې وزلۍ او نادارۍ زیاتوالی...

^{۴۴} . وګوره: د کرونا ویروس پر مهال روژه او د بې وزلۍ زیاتیدل | All media ... - DW

^{۴۵} . وګوره: صفحه ۳۲

دویم څپرکی

د فقر ناوړه اغیزې اوناخالې

دا چې نیستمې او فقر مصیبت او ستونزی دی، نوطیعی ده چې په ټولنه کې ناوړه اغیزی پریږدي او د خلکو عقاید، افکار او سلوک اغیزمن کړي، همدارنگه بیلابیلې ناخالې رامنځ ته کوي لکه: کفر، ناپوهي، جنگونه، رنځونه، بیکاري او داسې نور، چې په لاندې توگه د دې ټولو یادونه شوې:

لومړی: ناوړه اغیزې:

۱- د خلکو پر عقایدو د فقر اغیزه:

فقر او خواري د انسان په عقیده باندې منفي اغیز او تاثیر لري، او دا تاثیر ېې په هغه چاپیریال کې خورا زیات وي چېرته چې طبقاتي نظام، طغیان او سرکشی خپل او ج ته رسیدلی وي او نیستم وگړي د مغرورو شتمنو تر څنگ ژوند کوي. دغوره پیړیو لویانو (سلف صالحینو) ترمنځ دا خبره مشهوره وه چې: «إِذَا ذَهَبَ الْفَقْرُ إِلَى بَلَدٍ قَالَ لَهُ الْكُفْرُ خَذَنِي مَعَكَ - کله چې فقر کوم وطن ته د تللو اراده وکړي، نو کفر ورته واي چې ما هم له ځان سره یوسه». او په یوې ماثوره وینا کې راغلي چې: «كاد الفقر أن يكون كفرا - تږدې ده چې فقیري کفر وگرځي».^{۴۶}

نو دا چې د فقر او نیستمې اغیزه زیاته ده، آن تر دې چې کله نا کله د یو مسلمان د کفر لا مل هم گرځي، باید چې یو مسلمان لدغسې مصیبت او بلا څخه په الله تعالی باندې پناه وغواړي لکه څرنگه چې په حدیث کې راغلي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به دغسې دعاء کوله: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ

^{۴۶} - وگوره: مشكله الفقر وكيف عالجها الاسلام، د استاذ القرضاوي ليكنه ۱۵ مخ، چاپ:

مطبعة النهضة الجديدة.

۲۰- صحیح البخاري: كتاب الزكاة باب (۱۴) إذا تصدق على غني و هو لا يعلم

وَالْفَقْرُ^{۴۷} - ای الله زه له کفر او فقر نه پر تا باندې پناه نیسم).

باید چې یو مسلمان د دغسې دعاء گانو سره سره د فقر د مخنیوي لپاره هم زیاتې هلې ځلې وکړي، پدې باب کې د ځان او خپلې ټولنې په وړاندې مسئولیت ادا کړي، او پرینږدي چې یرغلگر او کفري ځواکونه د اړتیاوو پوره کولو او نیستمنۍ لمنځه وړلو په بهانه مسلمانانو ته په شهود کې زهر ورکړي، لکه څرنګه چې په ځینې مسلمانو ټولنې کې داسې عملا وشول، او زموږ د هېواد د دې نژدې تاریخ په اوږدو کې دکمونستي نظریه خپریدل او د کمونستانو هغه شعار زمزمه کیدل چې (کور، کالي او ډوډۍ)، د نوموړې پدې لپاره یو بنسکاره بیلګه ده، خو الحمد لله چې پدې اسلامي هېواد کې پدغسې شعارونو او ژمنو ورکولو کمونستان او بوډاګیان یې کامیاب نه شول، او د نوموړې مفکورې علمبردارانو ته په دې ټاټوبي کې د کور په مقابل کې گور، د کالو په بدل کې کفن، او د ډوډۍ په مقابل کې خاورې ورپه برخه شوي.

او دا چې له کمونستي تیري وروسته په هېواد کې د پرلپسې گډوډیو په نتیجه کې غربي موسساتو، مسیحي تبشیریانو او نورو بې لاره کوونکو ځواکونو د ځینې افغانانو د بې لارې کولو لپاره کومې هلې ځلې کړي^{۴۸} او په ځینې کمو حالاتو کې خپلو شومو اهدافو ته رسیدلي دي، دا هم یو واقعیت دی چې باید سترګې ورڅخه پټې نه شي، بلکې د دې او دپته ورته د نورو پېښو او حالاتو د مخنیوي لپاره باید با احساسه مومن هوډمن افغانان متبې را بدوډهي، همدارنګه پدې اړه دعوتگران او علماء کرام خپل مسئولیت او فریضه ترسره کړي.

^{۴۷} صحیح ابن خزیمه

^{۴۸} پدې اړه زموږ لیکنه (د افغانانو ترمنځ د مسیحیت په نامه فتنه او مخنیوی یې) کې یو

څه تفصیلات شته دی.

دا چې مسیحي محرف دین ته د بلنې په وسایلو کې یو هم غریبو او بیچاره وگړو ته د معیشت وسایل برابرول او یا مادیات ورکول دي، نو باید چې مسلمانان د هغو خلکو لاس نیوي ته زیاته پاملرنه وکړي چې د فقر او یا لورې له مصیبتونو سره لاس په گریوان وي، همدارنگه په اسلامي ټولنو کې د اسلامي عقیدې د اسلامي دین د حقانیت او د نورو دینونو د بطلان شرحه کولو لپاره په امت کې د یوې د عامې بیدارۍ رامنځ ته کولو هلې ځلې ډېرې شي.

۲- پر اخلاقو او تگلارو د فقر اغیزه:

په یو حدیث شریف کې ذکر شوي: "یو سړي د شپې زکات ورکاوه، نو داسې چاته یې لاس وراوړد کړ چې هغه غل و، سبا مهال چې خلک خبر شول ورته یې وویل تا خو نن شپه غل ته زکات ورکړی، بیایې بل وار چې زکات ویشه، نو په تصادفي ډول زناکارۍ بنځې ته یې ورکړ، کله چې سبا شو خلکو خبرې کولې چې فلانکي نن شپه هغسې بنځې ته زکات ورکړی دی، نو په خوب کې ورته څوک راغی ورته یې وویل: ستا زکات ورکول غل ته کیدای شي هغه له غلانه منع کړي او زناکارۍ ته ورکول کیدای شي هغه له زنا څخه منع کړي."^{۴۹}

په یو حدیث کې ذکر شوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به له قرض نه پر الله باندې زیاته پناه غوښتله، نو یو چا ورته وویل: ای د الله پیغمبره څه وجه ده چې له قرض څخه پر الله باندې زیاته پناه غواړې؟ نو هغه وفرمایل: ((إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا غَرِمَ حَدَّثَ فَكَذَّبَ وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ)).^{۵۰} کله چې یو سړی قرض واخلي او (احیاناً) دهغی متعلق خبره کوي، نو دروغ وایي او که وعده کیږدي، نو نه یې پرځای کوي.^{۵۱}

^{۴۹} صحیح البخاري، کتاب الاستقراض و الحجر، باب (۱) من استعاض من الدين

^{۵۰} متفق علیه

^{۵۱} وگوره: مشكلة الفقر، د يوسف القرضاوي، ص ۱۵

نو معلومه شوه چې د قرض له وجې د یو سړي اخلاق منفي لور ته روانیږي او قرض او پور ته زیاتره هغه خلک اړ کیږي چې بې وزله وي. او که مونږ د خپلې ټولنې ځینې هغو بدو وگړو ته وگورو چې په بیلابیلو بد اخلاقو کې اخته دي، نو وبه وینو چې د هغوی د بد عملی او بد سلوکې یو ستر لامل فقر او بې وزلي ده.

۳- پر فکر باندې د فقر اغیزه:

فکر ته هم نیستمې یو گواښ او خطر دی، د امام ابوحنیفه رحمه الله شاگرد امام محمد بن الحسن الشیباني رحمه الله په هکله نقل شوي: یوه ورځ هغه په مجلس کې ناست و، وینځه یې ورته راغله خبر یې ورکړ چې وره ختم شوي، نو هغه ورته وویل: خواره شی زما له ذهن څخه دې د فقهي څلویښت مسئلې وویستلې. او په خپله د امام صاحب په هکله ویل شوي چې هغه به ویل: «له هغه چا نه مشوره مه اخلی د چا په کور کې چې وره موجود نه وي».

دا ځکه چې د دغسې شخص فکر به پرگنده او متشتت وي.

رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمایي: «لَا يَفْضِي الْقَاضِي بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانٌ»^{۵۲} - د غصې په حالت کې دې قاضي د دوو کسانو ترمنځ فیصله نه کوي. او فقهاو په غصه او غضب باندې د قاضي سخته لور، تنده او نور اغیزناک انفعالات هم قیاس کړي دي.^{۵۳}

پر وگړو باندې د فقر د دې ذکر شوو منفي اغیزو سربېره پر ولسونو او ټولنو باندې هم بیلابیلې اغیزې لري، همداراز د غه پدیده د بیلابیلو ناخوالو او ستونزو زیږوونکې ده. په راتلونکې موضوع کې زموږ په ټولنه کې د موضوع اړونده مهمو ستونزو او ناخوالو څېړنه او څرگندونه شوې ده.

^{۵۲}. متفق علیه

^{۵۳}. وگوره: مشکلة الفقر، د يوسف القرضاوي، ص ۱۵

دویم: ستونزې او ناخوالې

هغه ناخوالې او ستونزې چې زموږ په هېواد کې د فقر او بې وزلې له امله را پاتې دي او پر ټولنه باندې یې ناوړه اغیزه کړې مهم یې: ناپوهي، بیکاري، گډایگري، رنځوري، خپلمنځي جنگونه، پردیسي او هېواد پرېښودنه، او نورو ته احتیاج دی، چې وضاحت او څرگندونه یې پدې توگه ده:

۱- ناپوهي:

د روسانو د تجاوز او تیري له امله زموږ د هېواد یو زیات شمېر ښونځي ړنگ شول. او هغه کوم ښونځي چې د کمونستانو په وخت کې موجود وه، ډېرو یې خپل د نصاب او زدکړې معیار له لاسه ورکړی و. همداراز پر کمونستي نظام باندې د خلکو د بې اعتمادۍ او د هغوی د مفکورې د نه منلو له امله زیات شمېر زدکوونکو درسونه پرېښودل. د ثانوي مرحلې څخه پورته د دار المعلمینو په شاگردانو کې هم کافي کموالی راغی او یو زیات شمېر د لوړو زده کړو محصلین د بندي کیدو، جهاد کې د برخه اخستو او یا له هېواد څخه د هجرت کولو په سبب له لوړو زدکړو پاتې شول.

متأسفانه چې د کمونستي رژیم له سقوط څخه وروسته زموږ د هېواد تعلیمي وضعه څرنگه چې لازم وه هغسې ښه نه شوه، بلکې په ځینو هغو سیمو کې چې داخلي جنگونو په کې زور واخیست د زدکړې بهیر ته پکې زیات تاوانونه ورسیدل.

د روسانو او کمونستانو د یرغل له امله چې زموږ ولس له بیلابیلو ستونزو او کړاوونو سره مخ شو د هغه مهال په انقلابي شرائطو کې دځینو احصایو له مخې په هېواد کې د بې سوادۍ کچه ۹۰ سلنې ته رسیدلې وه، چې لدې امله زموږ هېواد په تعلیم او فرهنګ کې له ډېرو غریبو

هېواد ونو څخه شمېرل کیده.^{٤٤}

که له یوه پلوه د روسانو تیري او په هېواد کې جنگونو زمونږ د ولس په تعلیم او تربیې باندې اغیزه وکړه، نو له بله پلوه فقر او بې وزلي هم د وطن د بچیانو د بې سوادۍ او له تعلیم څخه د محروم کیدو لامل شو. زمونږ د ولس هغه زده کوونکي چې تعلیم یې نه و پوره کړی د فقر له امله و نتوانیدل چې خپلو زده کړو ته ادامه ورکړي. د هجرت د چاپیریال په هغو شرائطو کې چې یو څه ناڅه د نوي نسل لپاره د زدکړې زمينه برابره وه ځینو بې وزله کورنیو خپل ماشومان د یو کپ مړۍ تر لاسه کولو لپاره په کارونو کې مصروف کړل چې پدې طریقه د زده کړو له نعمت څخه بې برخې پاتې شول.

د کمونستي رژیم له سقوط نه وروسته خپل هېواد ته د یو شمېر مهاجرینو د راستنیدو او په هېواد کې د شته هېوادوالو د بنوونې او روزنې په خاطر باید چې جدي اقدامات شوي وای، ترڅو په هېواد کې د زده کړې یو مناسب چاپیریال برابر او په دې برخه کې لازم پرمختګ رامینځ ته شوی وای، خو هسې ونه شول؛ ځکه چې داخلي مسلسلو جنگونو او گډوډیو د دې کار مخنیوی کړ.

د طالبانو د اسلامي امارت په مهال هم د بنوونې او روزنې په بهیر کې کوم پرمختګ ونه شو؛ ځکه چې د هېواد شرایط جنگي او له سترو گواښونو سره مخ و...

د اسلامي امارت له سقوط نه وروسته او په اوسنۍ مرحلې کې چې زموږ هېواد ته بې شمېره پیسې هم راغلي خو دادی پدې برخه کې لازم انکشاف رامنځ ته نه شو، لکه څرنګه چې په کال ۱۳۹۵ لمریز د سنبلې میاشت په ۱۵مه

^{٤٤}. وگوره: افغانستان در سایه سیاست، اقتصاد و فرهنگ محمد حلیم تنویر، ص ۱۸۹

نیټه د یونسکو د سازمان په یو راپور کې ویل شوي و: «لږ تر لږه یوولس میلیونه افغانان چې عمر ونه یې له ۱۵ کالو لوړ دي د بیسوادۍ له کبله زور پېږي، د سواد زده کړې د ملی پروگرام له مخې هغه کسان چې عمر ونه یې له ۱۵ کلونو پورته دي څلور دیرش سلنه چې اتلس سلنه یې مېرمنې د سواد له زده کړې بې برخې دي».

په کال (۱۳۹۶ لمريز) کې په همدې مناسبت د پوهنې وزارت په جوړې شوې غونډه کې وویل شول چې لس میلیونه افغانان بې سواده دي، خو (په کال ۱۳۹۷) د یو نسکو د موندونو له مخې د بې سوادو په شمېر کې یو میلیون زیاتوالی راغلی و او د پوهنې وزارت په ټول هېواد کې د بې سوادۍ کچه ۶۳ سلنه یاده کړې وه.^{۵۵}

په کال (۱۳۹۸ لمريز) کې د ملگرو ملتونو د سواد زده کړې د نړیوالې ورځې 'سپټمبر اتمه (۲۰۱۹ز) لپاره شعار دا و چې هرچاته باید په خپله ژبه د سواد زده کړې زمینه برابره شي. دغه نړیوال بنسټ د دغه ورځې لمانځنه د حکومتونو، ولسي ټولنو او نړیوالو مرسته کوونکو ته یو فرصت وگانه چې په وینا بې کولی شي په نړۍ کې د سواد زده کړې کچه لوړه کړي. افغان حکومت هغه مهال وویل تر ۲۰۳۰ پورې به، دغه هېواد کې شته لس میلیونه بې لوستو، له ډلې ۷۰ سلنه د زده کړو خاوندان کړي.

د پوهنې وزارت وايي، دغې موخې ته د رسېدو لپاره یې د سواد زده کړې او سنی- عملي کېدونکې پالیسي باندې له سره کتنه کړې او د لارو ډېرو مرستو او امکاناتو جلبولو په پار یې له لوړو افغان چارواکو او بهرنیو موسسو سره لیدنې، کتنې هم پیل کړې او هغوی ورسره د مرستو او امکاناتو ژمنې کړې دي.

دې وزارت په ۲۰۱۳ کې ژمنه کړې وه چې تر ۲۰۲۰ میلادي کاله پورې به په

^{۵۵}. روزنامه صبح افغانستان، ۲۳ جوزا، ۱۳۹۶ ه.ش.

افغانستان کې د لوستو کسانو شمېر له ۳۱ سلنې څخه ۴۶ سلنې ته لوړوي، خو اوس چې ۲۰۲۰ میلادي کال ته چې یوازې څلور میاشتې وخت پاتې د دغه وزارت چارواکي مني چې ټاکلي موخې ته نه دي رسېدلي خو په وینا یې د لوستو وگړو کچه یې ۴۲ سلنې ته لوړه کړې ده.

دغه مهال یو ځل بیا د یاد وزارت د سواد زده کړې معینت سلاکار ژمنه وکړه چې تر ۲۰۳۰ پورې به په افغانستان کې د هغو شته لس میلیونو نالوستو له شمېره ۷۰ سلنه به یې د لیک او لوست خاوندان کړي. د هغه په وینا هرکال په افغانستان کې سل زره هغو کسانو ته چې عمر یې لوړ وي د سواد زده کړې معینت ورته د لوړو زده کړو زمینه برابروي.

د ۱۳۸۸ لمریز کال د یو راپور له مخې د پوهنې وزارت د یو شمېر نادولتي بنسټونو په مرسته پدې کال په هېواد کې د سواد زده کړې ۱۵ زره کورسونه لړل چې شاوخوا ۴۵۰۰ زده کوونکي پکې په زده کړو بوخت و. د پوهنې وزارت د معلوماتو له مخې هغه وخت د هېواد شاوخوا ۶۰ سلنه خلک نالوستي و، او په چټکۍ سره د نفوس زیاتېدا، بې وزلي، ناسم دودونه او جگړه هغه لوی لاملونه دي چې په افغانستان کې د شته لس میلیونو بې سوادو پر شمېر درې اعشاریه اووه میلیونو نور هم ورزیات شوي و.^{۵۶}

^{۵۶} . د سواد نړیواله ورځ: هرچاته په مورنۍ ژبه زده کړه غواړو- بي بي سي پښتو

۸ سپټمبر ۲۰۱۹ - ۱۷ وږی ۱۳۹۸ ل.

۲- بیکاري:

بیکاري هم زموږ د ولس هغه ستونزه ده چې فقر پکې زیات رول اداء کوي؛ دا ځکه چې کله د یو هېواد یا د ټولني ادارې نظام- چې حکومت دی- فلج شي او له کاره ولوېږي، نو بیا به هلته څنګه خلکو ته د کار زمينې او د روزی، ګټلو فرصتونه برابر شي؟

افغانستان یو له هغو مملکتونو څخه دی چې د پرمختیایي هېوادونو په ډله کې راځي او نظر د نورو پرمختیایي هېوادونو په پرتله باندې پدې هېواد کې بیکاري په زیاته اندازه سره شتون لري.

بیکاري یوه داسې پدیده ده چې د یو مملکت په اقتصاد باندې ناوړه اغیزه او منفي اثرات لري او ددې په وسیله پر نورو اقتصادي تحولاتو باندې اغیزه کوي یعنې که چیرې په یو مملکت کې بیکاري شتون ولری، نو یقیناً هلته د خلکو تقاضا نظر اجناسو ته نه وي؛ ځکه چې عاید شتون نه لري او چې عاید شتون ونه لری، نو خلک د اجناسو د اخیستلو توان نه لري او کله چې تقاضا شتون ونه لري نو عرضه هم نه وي یعنې تولید صورت نه نیسي او ددې باعث ګرځي چې د مملکت کورني ناخالص تولیدات او ملي عاید کمیږي چې د یو مملکت اقتصاد د رکود حالت سره مخامخ کوي، نو کله چې اقتصادي رکود رامنځ ته شي دغه مملکت د بودیجوي کسر سره مخامخ کیږي بیا په دغه حالت کې د دې مملکت حکومت کچکول په لاس د نورو مملکتونو څخه کومک غواړي او یا هم له نړیوالو موسسو نه قرضه غواړي، دا هم په هغه صورت کې د امکان وړ ده چې نړیوالو سره رجسټر وي چې دا هم ځانګړې شرایط لري.^{۵۷}

^{۵۷} ټول افغان، درې نۍ، د ۱۳۹۲ لمريز کال د غبرګولي ۲۳، په افغانستان کې بیکاري او د هغه څخه د

خلاصون لاري چاري، محمد اعظم، زکريا ۳۰/۶/۲۰۱۶م

په هېواد کې د ظالمانه طبقاتي وضعیت له امله ډېر وړتیا لرونکي وگړي له کارونو او وظيفو محروم دي، په حکومتي ادارو کې پوستونه او ماموریتونه په زیاترو حالاتو کې د خپلوی، رشوت او ډله بازی پر بنسټ ترلاسه کېږي، همداراز ځینې هغه کارونه او قراردادونه چې د حکومتي ادارو له پلوه اعلانېږي یوازې زور واکي او زرلرونکي ورته رسیدگي کولای شي، نه عام خلک.

او که له حکومت نه اخوا خصوصي سکتور ته راشو، نو دا به راته جوتنه شي چې پدې میدان کې هم په مامورینو، اجیرانو او مزدورانو باندې ظلم کېږي، یا خو هغوی ته د کار برابر اجرت نه ورکول کېږي، او یا د کار له ټاکل شوي وخت نه په زیات وخت کار کولو باندې مکلف کېږي...

زموږ په اند ضرور نه ده چې هر تعلیم یافته شخص دې په دولت کې پر وظيفه باندې وگمارل شي. د اسلامي لارښوونو په رڼا کې خلک باید د حکومتي وظيفو ترلاسه کولو هڅه ونه کړي؛ ځکه چې هغه یو مسئولیت دی او سبا د قیامت په ورځ د هغې په اړه پوښتنه کېږي. بلکې په ټولنه کې باید د کارونو لپاره لارې هوارې شي، ترڅو هر وگړی په آسانۍ سره د خپل مسلک برابر ځان ته کار انتخاب کړي او دهغې له لارې ځان او خپلې کورنې ته حلاله روزې وگټي.

۳- گډايگري (سوال کول):

زموږ د هېواد په داخل او بهر کې بیلابیل وگړي لکه: سپینېږي، ځوانان، ماشومان، معیوب او بنځې نورو د سوال لپاره لاسونه اوږدوي ترڅو یو کپ ډوډی لاس ته راوړي او گډايگري کوي یو زیات شمېر گډايگر داسې هم دي چې اړمن او محتاج نه دي یا د کار کولو توانايي لري، خو گډايگري یې یو عادت او پېښه گرځیدلې.

که د دغسې وگړو حالاتو ته وکتل شي، نو وبه لیدل شي چې ځینې يې د خلکو د خواخوږۍ د راجلبولو په خاطر دروغ وايي، ځینې يې ځانونه داسې نښې چې گویا رنځوران او یا ټپیان دي، یا خپل ماشومان د ناروغۍ او یا ټپ په حالت کې د سرک یا د لارې پر غاړه تم اچوي، او پدې طریقه هغوی د بیماری او صحت خرابۍ له گواښ سره مخ کوي.

د گډايگرۍ له لامله زموږ د ټولني یو شمېر خلک چې بیلابیلې طبقې دي په بیکارۍ، تنبلی، ځان بې اعتمادۍ، بد سلوکۍ، د نفس په بې عزتۍ او داسې نورو تباها کوونکو معنوي او مادي ناروغیو کې اخته شول.

نو ایا زموږ د ټولني حاکمه طبقه او توانمند خلک به د دغسې ناجایزه گډايگرۍ په مخنيوي کې خپل مسئولیت اداء کړي او یا به زموږ ولس د هغو گډايگرو په مخنيوي او معالجې کې څه وکړای شي کوم چې پر ځانونو یا خپلو ماشومانو.. باندې ظلم کوي او د یو کپ مړۍ په خاطر د خپلو ماشومانو ژوند په نیشه کولو.. او دې ته په ورته چارو سره ځانونه په خطر کې اچوي؟ یقیناً چې د دغسې ناروا کار منع کول نه یوازې چې د حاکمانو مسئولیت دی، بلکې د ټولني ټول وگړي پکې شریک دي.

موږ مسلمانان داسې یو دین ته منسوب یو چې د کار و کسب، همت راپیدا کولو، پر ځان اعتماد کولو او ځان په عزت کې ساتلو باندې راته امر کوي، زموږ سپیڅلی دین په دې باندې امر کوي چې مسلمان باید غښتلی او قوي وي، یو مسلمان بې له ستختۍ اړتیا سوال ونه کړي داسې نه چې د قیامت له شرمندگۍ او سزا سره مخ نه شي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ((الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَالْيَدُ الْعُلْيَا الْمُنْفَعِي، وَالسُّفْلَى السَّالِي)).^{۵۸} د پاسه لاس له لاندې لاس نه بهتر دی او د پاسه

لاس ورکونکی دی او لاندې لاس سوال کوونکی دی.

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي: «مَنْ سَأَلَ النَّاسَ أَمْوَالَهُمْ تَكْثُرًا، فَإِنَّمَا يَسْأَلُ جَمْرًا فَلْيَسْتَقِلَّ أَوْ لِيَسْتَكْبِرْ».^{۵۹} څوک چې له خلکو څخه د هغوي مالونه د خپل مال زیاتوالي په خاطر وغواړي، نو په حقیقت کې دا د اور یوه سکروته غواړي، نو خپله خوښه یې ده چې ډېره غواړي او که لږه.

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایي: «لَا تَزَالُ الْمَسْأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ، وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مُزْعَةٌ لَحْمٌ».^{۶۰} له تاسې به د یو چا (گدایگر) باندې د سوال کولو حالت همیش تر دې پورې وي چې (په قیامت کې) له الله تعالی سره داسې مخ شي چې پر مخ باندې به یې د غوښې کومه ټکړه نه وي پاتې.

د گدایگری د مخنيوي په موخه:

انس بن مالک رضي الله عنه ويلي: له انصارو نه یو سړی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغی او د یو څه غوښتنه یې ورڅخه وکړه. نو هغه ورته وفرمایل: ایا په کور کې څه نه لرې؟ هغه وویل د خره یوه کته شته چې یې اغوندو، او څه یې له ځان لاندې اچوو، همداراز د اوبو لوبښی لرو چې اوبه پکې څښو. رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمایل: هغه دواړه راوړه! نو هغه سړي دواړه شیان راوړل. رسول الله صلى الله عليه وسلم دواړه په لاس کې ونيول او اعلان یې وکړ چې: څوک دا دواړه اخلي؟ یو سړي وویل زه دواړه په یو درهم اخلم، هغه بیا اواز وکړ چې څوک یې له یو درهم نه په زیاتو پیسو اخلي؟ نو یو بل سړي وویل زه یې په دوه درهمو اخلم. رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته هغه شیان ورکړل دوه درهمه یې ورڅخه واخستل هغه انصاري ته یې ورکړل او ورته یې وفرمایل: پدې یو درهم خواړه واخله او کورته یې یوسه

^{۵۹} - صحيح مسلم ، كتاب الزكاة

^{۶۰} - صحيح مسلم ، كتاب الزكاة ، باب النهي عن المسئلة

او پدې بل باندې تر خځ واخله او ماته یې راوړه . نو چې کله یې تر خځ راوسته ورته یې وفرماییل ولاړ شه خس راوړه او خرخوه یې او باید چې پنځلس ورځې دې ونه گورم! هغه سړي همدا سې وکړل. بیا وروسته له هغه مودې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته پداسې حال کې راغی چې لس درهمه یې لاس ته راوړي و چې په ځینو یې جامې واخستې او په ځینو خواړه.

نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرماییل: دا کار تاته لدې بهتر دی چې سؤال کول ستا پر مخ باندی په قیامت کې داغ وي؛ دا ځکه چې سؤال کول پرته له دریو کسانو بل چا ته روا نه دي: هغه څوک چې ډېر محتاج وي او هېڅ نه لري، بل هغه څوک چې د بل چا (د سولې) په خاطر یې مال لگولی وي او بل هغه څوک چې د ویني او قتل په بدل کې دیت ورباندې لازم شوی وي او هغه یې له پوره کولو نه بې وسې وي.^{۶۱}

علامه یوسف قرضاوي صاحب وايي: په پورتنی حدیث کی مونږ گورو چې:

الف- د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم هغه سړي ته له زکات یا صدقاتو له مال نه څه ورنه کړل؛ ځکه چې هغه قوي او پر کسب باندې قادر و.

ب- حدیث شریف د بیکارۍ د منځه وړلو پداسې یو گام باندې مشتمل دی چې انساني نظامونو د اسلام له ظهور څخه وروسته له اوږدو پیړیو وپېژاند.

ت- د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم گدایگر په مادي موقتي مرستې ځواب نه کړ او نه یې یوازې د گدایگرۍ نه د منع کیدو و عظم ورته وکړ، بلکې د ستونزي د حل طریقه یې ورته وښوده او هغه مشکل یې ورته په کامیابه طریقه حل کړ.

ث- ددې ښودنه یې ورته وکړه چې څرنگه کولای شي د خپل توان برابر وسایل -

۶۱ - حدیث په: (سنن أبي داود، کتاب الزکاة، باب ۲۵)، کې ذکر شوی.

که لږ وي او که زیات وي- په کار واچوي، ترڅو له گډایگرې منع شي او خپله اړتیا په هغه څه رفعه کړي چې ورسره شتون لري.

ج- ددې بنودانه یې ورته وکړه چې دکوم کار په واسطه حلاله روزي لاس ته راوړل کېږي هغه عزتمند کسب دی، که څه هم د خسو گيډیو راوړل او خرڅول وي، ترڅو په سوال کولو سره د مخ د اوبو له تویولو څخه انسان بچ شي.

ح- داسې کار ته یې وهڅاوه چې دهغه دشخصیت، توان، شرایطو او چاپیریال سره مناسب و او د کار آله یې ورته په گوته کړه چې په تردد او حیرانتیا کې پاتې نه شي.

خ- پنځلس ورځې فرصت یې ورته ورکړ ترڅو له هغې نه وروسته د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم ته معلومه شي چې نوموړی کار ورته مناسب دی او که نه او غوښتنه یې ورباندې پوره کېږي او که نه؟ نو که چیرته مناسب نه وي او یایې غوښتنه نه پوره کوي بله طریقه ورته وښایې.^{۶۲}

نو د گډایگرې د مخنیوي په میدان کې دا هم اړینه ده چې اړونده گډایگرو لپاره د حکومتی او موسساتي ارگانونو له لورې د هغوی د وضعیت برابر کارونه مهیه کړل شي، ترڅو یو له یوې خوا د هغوي اقتصاد ښه شي او له بلې خوا یې د کار او زحمت انتاج ټولني ته گټه ورسوي.

همدارنگه د گډایگرو او فقیرو وگړو د پالنې او تعلیم لپاره ځانگړې تعلیمي پروژې په کار واچول شي.

۴- ناروغي او مرضونه:

په دې کې شک نشته چې زموږ په هېواد کې د پردیو گټو او پر موږ باندې تپل شوو جنگونو له د ژوند د نورو برخو په څیر پر صحت او

روغتیا باندې هم ناوړه اغیزی پریاسلې دي.

دا څرگنده ده چې زموږ د ولس د فقر او خواری له وجې له پخوا راهسې هېواد د رنځونو او بیماریانو پر ضد مقاومت کې پاتې راغلی او له پخوا راهسې مو ټولنه د ډاکټرانو او د طبي وسایلو له نشتوالی او یا کمبود سره مخ وه.

په ډېر تاسف سره باید ووايو چې د هېواد د بیارغاونې په ډگر کې لکه د نورو برخو په څیر په صحي برخه کې هم ډېرې بودیجې مصرف شوي او مصرفیږي، خو هغه مطلوبه نتیجه ورباندې مرتب نه شوه او په هېواد کې د بیا رغاونې په پروسې پیل کیدو باندې د کافي وخت په تیریدو او س لا هم زموږ هېواد وال د ډېرو عادي ناروغیو لکه د معدې، گردې، توبرکلوز، محرقې او داسې نورو ناروغیو د درملنې په موخه له هېواد نه بهر سفرونه کوي.

ایا موږ د دې ناروغیو متخصصین ډاکټران نه لرو؟ او که ستونزه په دویمو کې ده؟ که هر څه وي، خو بیا هم ملامتیا مو حکومت او چارواکو ته ورگرځي، چې ولې د موجوده ستونزو حلولو ته پوره پاملرنه نه کوي؟ او ولې د شخصي گټو په نظر کې نیولو سره د خلکو په حیاتي مسایلو باندې لوبې کوي.

باید ووايو چې که له یوه اړخه د هېواد د ورانې او ویجاړېدو د راپاتې اثراتو له امله مو ټولنه د ناروغیو په مهار کولو کې پاتې راغلې، نو له بله اړه د عامو هېواد والو فقر او بې وزلي هم د ناروغیو په زیاتیدو او خپریدو کې له پوره زوره کار اخلي. او دغه پدیده د فقر او نیستۍ یوه ناخواله او بده اغیزه گڼل کیږي، د دې حقیقت له ډېرو بیلگو څخه یوه بیلگه (په ۱۱ / ۸ / ۱۳۹۶ لمريز کې) د صحت عامې هغه راپور دی چې

وايي: له (۱۵۰۰۰۰) هېواد ولو څخه زیات د هیپیتات په ویروس اخته دي، چې دا شمېره د وخت په تیریدو سره زیاتېږي؛ ځکه چې په هېواد کې د دې ناروغۍ (او دې ته ورته) په هکله دخلکو د آگاهی کموالی، د تعلیم کموالی، او د ټولني فقر دی.

د ناروغیو او صحت په برخه کې چې په کال ۱۳۹۷ ل د سرطان د ناروغانو په اړه کوم شمېر بنودل شوی چې (۲۰،۰۰۰) وگړي پرې اخته دي او هر کال (۱۶۰۰۰) هېواد وال د دې ناروغۍ له امله مړه کیږي دا هم د ځانگړي انډیسنې وړ خبر دی.^{۶۳}

د یوې څېړنې له مخې په افغانستان کې ۲۱ سلنه مړینه د زړه د ناروغۍ له امله ده. د روغتیا د نړیوال سازمان له خوا د افغانستان د عامې روغتیا وزارت له لارې د هېواد په ۲۲ ولایتونو کې د زړه د ناروغۍ په اړه څېړنه شوې، وروستي معلومات نښي چې په افغانستان کې ۴۴ سلنه مړینه د غیر ساري ناروغۍ له امله چې په هغې کې شکر، تنفسي ناروغۍ، د زړه ناروغي او سرطاني ناروغۍ دي چې ۲۱ سلنه مرگونه یې بیا د زړه د ناروغۍ له امله دي.^{۶۴}

د کال ۱۳۹۸ لمریز په وروستیو کې چې کله زموږ هېواد ته د کورونا ناروغي (کوید ۱۹) ^{۶۵} راداخل شوه، نو د دې وبائي ناروغۍ په مخنیوي او درملنه کې حکومت لازم گامونه وانه خستل، او له بهر نه چې د دې

^{۶۳} وگوره: MoPH reports ۱۲,۰۰۰ cancer deaths per year – Afghanistan.

^{۶۴} بي بي سي پښتو، ۱۳۹۸/۷/۱۴ لمریز (څېړنه: هرو سلو کې ۲۱ افغانان د زړه له

ناروغۍ مري).

^{۶۵} د کرونا یا کوید ۱۹ ناروغي د ۲۰۱۹ زېږدیز کال په وروستیو کې د چین هېواد په اوهان ښار کې پیدا شوه او په ډېرې چټکۍ سره په ټوله نړۍ کې خپره شوه.

ناروغۍ د مخنیوي او درملنې لپاره کومې پیسې او وسایل راغلي و، دا هر څه د خاینو وگړو د خیانت بنسټکار وگرځیدل. بلکې د ځینو شنونکو په اند د کرونا ویرس زموږ په هېواد کې د فساد لپاره لاره هواره کړه.^{۶۶}

د الله تعالی په فضل پرته له دولتي او حکومتي مرستې د عام ولس بې شمېره ناروغان په خپلو شخصي امکاناتو سره روغ او جوړ شول.

۵- خپلمنځي جنگونه:

د روسانو له شکست او کمونستي رژیم له سقوط څخه وروسته په هېواد کې د جنگ او جگړو لپاره کوم شرعي مبرر او دلیل موجود نه و چې یو مسلمان دې د بل مسلمان وینه توی کړي. لکن د قوم او ولس د ځینو وگړو د بدو تصرفاتو او شخصي مصلحتونو مخکې کولو پر بنسټ هېواد یو ځل بیا د داسې مصیبت او عذاب سره مخ شو چې له هغه رومېني څخه څو ځله ستر او خطرناک و او پدغو جنگونو کې زیاتره د ولس د عامو وگړو برخه اخستل د فقر او نیستۍ په وجه و، چې لدې لارې ځان ته مال او پیسې پیدا کړي او خپل اقتصادي مشکل پری حل کړي.

هغو وگړو چې په ناحقه سره یې د یو مسلمان په قتل کې برخه اخستې وي باید چې په خپلو کړو وړو پېښیمانتیا بنسټکاره کړي، الله تعالی ته توبه وباسي او که داسې ونکړي، نو له الهي گرفت او عذاب نه به خلاص نه شي.

او د هغه وگړو کار هم الله تعالی ته سپارو کومو چې جنگونو ته د ثواب ترلاسه کولو یا د وضعې د سمون په بنیاد وردانگلي وي الله تعالی به د

^{۶۶} وگوره: رادیو آزادي، ثور، ۱۳۹۹، ۰۱.

او وگوره: کوروننا ویروس ته په ځانگړي شوی بودجه کې د فساد په اړه اندېښنې.

هغوی فيصله کوي او نژدې ده تاریخ او راروان شرایط او حالات داهم راپه گوته کړي چې شوک پر حق او شوک پر ناحقه و.

۶- پرديسي او هېواد پرېنودنه:

له پخوا راهسې زموږ د وطن ډېر ځوانان به د غريبۍ او بد اقتصادي وضعيت له کبله زياتره دوو گاونډيو هېوادونو پاکستان او ايران ته تلل، چې ايران ته به په تگ کې ډېر ستونزي موجود و، او تر اوسه پورې دغه مشکل لانه دی حل شوی..

بلکې يادو دواړو گاونډيو هېوادونو ته زموږ د ولس يو زيات شمېر وطنوال ځانگړې اړتيا لري، او هلته د ورتللو لپاره بيلابيل ستونزي او کړاوونه گالي، چې پدې نژدې وخت کې ايران ته نن ټکی اسیا (شنبه، ۱۳ دغوايي په ۱۳ مه، ۱۳۹۹ل): د ايران سرحدي پوليسو د هغو پنځوسو تنو افغان کارگرانو په سيند لاهو کول، کومو چې غوښتل د ذوالفقار سيمي له لارې ايران ته په قاچاقي ډول واورې،^{۶۷} همدارنگه له يادې پېښې وروسته د نوموړي هېواد په يزد ولايت کې دگډوالو په گاډي باندې د پوليسو ډزې کول، د هغې اور اخستل، او د افغانانو ټپي کيدل يا سوځيدل دا هم يوه خورا زياته بوگونکې پېښه ده.^{۶۸}

حقيقت دادی چې موجوده حکومت د هېوادوالو په غم کې نه دی، او نه داسې مطلوب گامونه اخلي چې په وسيله يې په داخل او بهر کې هېوادوالو ته هوسايي ورسيرې. دا په بې شمېره پيسې او بودجې او امکانات چې حکومت ته ورکړل شول ايا نه شو کيدای د يو معقول او گټور پلان له مخې يې په ايران او

^{۶۷} وگوره: د ايران سرحدی پوليسو ۵۰ افغان کارگران په سيند لاهو کړي - نن...

^{۶۸} وگوره: ايران کې د سوځېدلي افغان فرياد؛ "لر اوبه راوره، وسوځېدم... BBC -

پاکستان کې مهاجرین په خپل هېواد کې میشته کړي وای؟ اصلا موږ له خواخوږو او وړتیا لرونکو چارواکو څخه بې پرځه یو، هغه چارواکي چې د رعیت په وړاندې د خپل مسئولیت احساس وکړي، او خپل ماموریت په سمه توګه اداء کړي، او مخکې لدې چې د خپل کور د آبادۍ په فکر کې شي، د رعیت د آبادۍ لپاره هلې ځلې کوي.

کله چې په ۱۳۹۵ لمريز کې د حکومت لخوا په پاکستان کې د مهاجرینو د راستنیدو غوښتنه وشوه، او هلته پر مهاجرینو باندې د هغه ځای حکومت لخوا ډېرې بدې ورځې راغلې، نو یو زیات شمېر مهاجر ووطنوال خپل هېواد ته راستانه شول. حکومت او اړونده مؤسساتو چې د راستنو شوو هېوادوالو لپاره یو څه مرستې په نظر کې نیولې وې څه بې ورکړ شوي، خو بیا وروسته هغه مرستې هم د درغلیو ښکار وګرځیدې، او له هغوی سره چې د حکومت لخوا د ځمکو او نورو و کومې وعدې شوي وې، هغه تش پر کاغذ او یا په خوله باندې وینا پاتې شوه.

له بده مرغه چې پدغسې او هغسې وعدو او برنامو کې په خپله ځینې حکومتي جهاګیرداران، غصب کوونکي او درغلي کوونکي لاسونه داخلېږي چې په یو نامه او بل نامه د خپلو ځانونو لپاره وهنې او جهاګیرداری کوي، الله تعالی دې دغسې خاین، غاصب او درغلي کوونکي لاسونه لنډ کړي!

له ذکر شوي کال راهسې ډېر راستانه شوي هېوادوال ولیدل شول چې لدې بدې ورځې - چې په خپل ټاټوبي کې له لوږې، بیچارګۍ او بیکارۍ سره مخ شول- بیرته د پاسپورټونو په وسیله پاکستان ته ولاړل.

پدې کې شک نشته چې هېوادول مو له له هر بله ځایه زیات دوو رقیبو ګاونډیو هېوادونو (ایران او پاکستان) ته زیاته اړتیا لري، ترڅو پکې واوسېږي او یوکپ مړۍ پکې پیدا کړي او هغه وګړي چې غربي او کفري

هېوادونو ته ورځي، که څه هم ځينې يې له شتمنو کورنيو څخه دي، خو بيا هم د هغوی وطن پريښودنه او هلته ځای پر ځای کيدل يا اقامت غوره کول زموږ د ټولني او هېواد په گټه نه دي، او د نوو او تنکيو ځوانانو د انحراف او بد اخلاقه کيدو حقيقت خو له هيڅا پټ نه دی.

له رب العالمين څخه سوال کوو چې: زموږ په هېواد کې داسې يو اسلامي عادلانه او پياوړی نظام رامینځ ته کړی، خو د نورو ستونزو د مخنيوي سر بېره د مهاجرينو بيرته راستنيدو او په هېواد کې يې ميشته کولو ته پاملرنه وکړي او هم د وطن او هېواد پريښودنې مشکل ته د پای ټکی کېږدي!

٧- په نشه يي توکو روږدي کيدل:

د افغانستان په گڼ مېشتو ښارونو په ځانگړې توگه کابل ښار- د هېواد پایتخت دی- په چوکونو، کوڅو او کنډوالو کې هغه ځوانان تر سترگو کېږي چې لويه بهانه يې بیکاري او غريبي ده، او يا هغه ځوانان چې د سياسي يا هم اقتصادي مشکلاتو له امله له افغانستان نه همسايه او يا هم د نړۍ نورو هېوادونو ته گډوال شوي و. چې اوس يې زياتره بېرته له بهرنيو هېوادونو په زور يا هم په خوښه افغانستان ته راستانه شوي ي. زياته برخه يې په مخدره توکو روږدي شوي؛ نه سرپناه لري او نه هم د روزمره ژوند د پر مخ بېولو لپاره اړين توکي. نه د افغان حکومت او نړيوالې ټولني له لوري د دوی ژوند ته کومه توجه شوې.

که څه هم هر کال د نشه يي توکو پر وړاندې د مبارزې په برخه کې په ميليونونو ډالره لگول کېږي، خو پر دې سر بېره هر کال د نشه يي توکو کاروبار زور اخلي او په نشه يي توکو د روږدو کسانو شمېر زياتېږي. وروستي راپورونه ښيي

چې اوس مهال د لویانو تر څنګ په دغه ناوړه پدیده ماشومان او مېرمنې هم روږدې شوې دي.^{٦٩}

همدارنګه په زندانونو کې پر نشه یې توکو باندې د بندیانو اخته کیدل، او هغوی ته نشه یې توکي په آسانی باندې رسیدل داسې یوه پدیده چې سل په سلو کې یې حکومتي اړونده چارواکي مسوول ګڼل کېږي، پدې اړه د افغانستان د مشرانو جرګې د شکایتونو اوریدو کمیسیون د افغانستان د زندانونو مشر د یو لړ پوښتنو لپاره د ملي شورا ودانۍ ته بللې و. د سناتورانو لومړۍ نیوکه دا وه چې ګواکې د افغانستان زندانونه د روږدو کسانو پر استوګن ځایونو بدل شوې دي.

د مشرانو جرګې د شکایتونو اورېدو د کمیسیون مرستیال وویل چې زندانونه روزنځي وي، خو په افغانستان چې څوک زندان ته ولویږي ددې پر ځای چې وروزل شي، په نشو ککړېږي: زندانونه روزنځي دي، سمه ده کنه، خو کوم کسان چې د افغانستان زندانونو ته ځي نه یوازې دا چې روزل کېږي نه، بلکې ډیری یې پر نشو روږدې کېږي.^{٧٠}

یو شمېر خلک وايي له یوه پلوه که زندان د کړاو ځای دی، نو بل پلو یو روزنځی هم دی چې زندانیان په کې د نشیې توکیو او نورو ناوړو بوختیاوو څخه ژغورل کېږي. خو د افغانستان په څرخي پله زندان کې حالت بل راز دی. نه یوازې دا چې روږدې کسان په کې له روږدیتوبه نه ژغورل کېږي، بلکې روغ رمت وړغلي زندانیان هم په کې په هیروینو، اپینو، چرسو او نورو نشو روږدې

^{٦٩} . وګوره: په نشه یې توکو روږدې ماشومان ډېر شوي pashto -

^{٧٠} . وګوره: ګڼ افغان بندیان په نشو روږدې دي

کیرې. د کابل د څرخي پله زندان روغتیایي خانګې ته ورغلیو یو شمېر روږد زندانیانو و ویل چې دوی دننه په زندان کې په نشو روږدي شوي دي. له دوی نه یوه تن داسې وویل: "خراب شو نو، په زندان کې خراب شو، زندان له نشیې توکیو ډک دی په کیلو کیلو موندل کیرې څومره دې چې په کار وي پیدا کیرې، خو چې پیسې درسره وي، زه هم په زندان کې په هیروینو روږدی شوی یم، دا نشیې توکي ملاقاتیان او پولیس راوړي، که خپله پولیس په کې بنکیل نه وي، څوک یې راوړي، اوه تړلې دروازې دي، پر کومه لاره راځي که پیسې ورکړي د نشیې توکیو ډکه لاری هم رالیږدولای شي". د څرخي پله په روغتیایي مرکز کې پر دنده بوخت ډاکتر چې د خپل نوم له خپرولو یې ډډه کوله ومنله چې لږ شمیر روږدي کسان له بهر چاپیریاله روږدي رالیږدیدی او ډیر شمیر په زندان کې دننه روږدي شوي دي.^{٧١}

د عامې روغتیا وزارت د راپور له مخې په کال (١٣٩٧ المریز د غوايي په میاشت کې) په هېواد کې د نه شیانو شمېر دريو ملیونو ته رسیدلې دی او په یو بل راپور کې - چې د همدې کال د جدي په ٢٩ مه نیټه خپور شوی ؤ - د نوموړي وزارت د سروې له مخې تازه شمېرې بنودلې وه چې د هېواد په سلو کې ١١ سلنه خلکو په معایناتو کې د نشه یي موادو د استعمال نښې نښانې لیدل شوي دي، دا کسان په مستقیم او غیر مستقیم ډول د نشه یي موادو له زیان سره مخ دي. دا یوه لویه ستونزه ده چې د ځینو عواملو له مخې د نشه یي موادو استعمال ورځ په ورځ ډېرېږي. د طبي خدمتونو او نشه یي موادو د غوښتنې را کمولو پر وړاندې یوه بله ستونزه داده چې ځیني معتادین طبي درمل او صنعتي مواد د نشه یي موادو په ډول استعمالوي.^{٧٢}

^{٧١}. وګوره: BBC Pashto - افغانستان - په څرخي پله زندان کې نشیې توکي...

^{٧٢}. ازادي راډیو جدي ٢٩، ١٣٩٧ لمريز

په اړونده مبارزه کې مهم گامونه:

دموجوده حکومت له پيله تر اوسه پورې د مخدره موادو پر ضد مبارزې په نتیجه کې څه ځانگړې لاس ته راوړنه نه ده شوې. د ځینې راپورونو پر اساس ویل کېږي چې له هغه راهسې چې د امریکا په مشرۍ بهرنیو عسکرو پر افغانستان لښکر کشي کړي ده په دغه هېواد کې د کوکنارو کر او تولید زیات شوی دی. سره لدې چې په تیرو کلونو کې دنده ایزو موادو د جرړې د ایستلو لپاره زیاتې ژمنې شوی وې او پر افغانستان باندې د برید پر مهال د امریکا یو شعار دا وو چې په افغانستان کې به دنده ایزو موادو تولید له مینځه یوسي، خو څرنگه چې د امریکا لخوا د افغانستان د جنگ د ختمیدا شعار متحقق نشو، نو هغه شعار هم تحقق ونه موند، بلکې په دغه هېواد کې دنده ایزو موادو تولید څو برابره زیات او لا په زیاتیدو دی.^{۷۳}

پدې ځای کې د مخدره او نشه یزو توکو د مخنیوي په موخه دا لاندې وړاندیزونه د پام وړ گڼو:

۱. د الله تعالی د رضاء لپاره او د دینې وجیبې او مسئولیت له مخې باید چې هر مسلمان د دې ناروا کار په مخنیوي کې هلې ځلې وکړي. د ایماني وجدان او احساس له مخې یو مسلمان باید پر انسان باندې ترحم او مهرباني ولري، همدارنگه یو مسلمان یوازې د بل مسلمان د نجات او ژغورنې لپاره نه بلکې د ټول انسانیت د لارښوونې او هوساینې لپاره هلې ځلې او کوښښونه وکړي.

موږ د داسې یو پیغمبر صلی الله علیه وسلم امتیان یو چې الله تعالی د ټولو عالمینو لپاره رحمت رالیږلی او پر لارښوونو کې یې یوازې پر

انسانیت نه بلکې پر حیوانیت باندې هم د رحم کولو تاکید شوې دی. نو مسلمان ته د هغه په پیروي کې دا مسئولیت هم سپارل شوې چې د خلکو لپاره د رحمت او مهربانۍ پیغام ولري.

ایا دا به مناسبه وي چې یو مسلمان دې په خپل شاوخوا کې روږدي کسان (لکه شراییان، پوډریان او چرسیان) گوري او د هغوی په وړاندې دې خپل مسئولیت ته پاملرنه نه کوي؟

همدارنگه یو مسلمان دې ځینې داسې د پوږو معتادین گوري چې له حیواناتو څخه هم زیات ذلیله گرځي او بیا دې ورته فکر من کیږي نه، د هغه پر حالت دې د ده په زړه کې پر انسانیت باندې د ترحم ولوله او جذبه نه راپیدا کیږي، د داسې پریوتو او ځپل شوو وگړو د ژغورنې لپاره دې کوښښ نه کوي، یا لدې تباهی څخه د نورو مسلمانانو او انسانانو د د ژغورنې او ساتنې لپاره دې کوښښ نه کوي؟

٢ - د حکومت لخوا په اخلاص او ریښتینولۍ سره پر مخدره موادو پابندي او هغه یو ستر جرم گڼل.

باید چې حکومت د شرعي قوانینو د نافذولو د ژمنې له مخې د نورو جنایتونو او جرمونو ترڅنګ د نشه یې او مخدره موادو د استعمال، پیر او پلور او پر هر ډول معاملاتو باندې په صدق سره بنديز ولگوي، نه داچې د حکومتی دوايرو له لارې د داسې جرایمو د ترسره کولو لپاره لارې هوارې شي.

ایا زموږ حکومت به د ځینو هغو اسلامي هېوادونو غوندې - لکه د سعودي شاهي حکومت- داسې یو اقدام وکړي چې له مخې یې د مخدره موادو معامله کونکو ته سخته سزا ورکړل شي؟

د نوموړي حکومت د علماو مجلس او اړونده دیني سرچینې دمخدره

موادو سوداگرۍ، ترویج او بیلابیلو معاملاتو په وړاندې د شرعي دلایلو په رڼا کې دې لاندې نتایجو ته رسیدلي دي:

الف. هغه څوک چې مخدره مواد قاچاق کوي د هغه سزا وژنه ده؛ دا ځکه چې د دې توکو په لیرد او قاچاق کولو باندې پر همدې سیمو کې ستر زیانونه او تاوانونه رامنځ ته کېږي.

ب. هغه څوک چې مخدره شیان ترویج کوي، برابره خبره ده چې د روږدو د استعمال لپاره یې مهیه کوي، یا یې راواردوي، یا یې ډالۍ کوي، که یو څوک داسې کار د لومړي ځل لپاره وکړي، نو پر بند، درو وهلو، مالي تاوان او یا پر بدني سزا (درو وهلو) او مالي تاوان ورکولو دواړو باندې به مجازات کېږي. او که چیرې دا کار بیا هم تکرار کړي، د هغې تعزیر او سزا زیاتېږي او کیدای شي د هغه پر وژنه باندې تمامه شي.

دغسې سخته سزا چې بالآخره پر وژنه باندې تمامېږي دا د دې لپاره چې د مخدره موادو کارو بار او ترویجول په ځمکه کې له هغه فساد او تخریب څخه کم نه دی چې له امله یې خلک لوټلی او وژلی شي.

د فقهي په کتابونو کې ذکر شوي دي هغه برید کونکی (لوټمار) چې له خپل کار (لوټماری، جرم) لاس واخلې، نو هغه دې وتمبول شي که څه هم پر وژنه سره وي.^{٧٤}

او دکتور دوهبه الزحیلي صاحب وايي: فقهاء پدې متفق دي چې څوک بې له عذره (د درملنې له اړتیا څخه پرته) کوم مخدر شی استعمال کړي، د هغې لپاره تعزیر (اړونده لازمه سزا) ده، که هغه یې پر رټلو، وهلو، بندي کولو، د خلکو پر وړاندې اعلانولو، مالي غرامت او داسې نورو سره وي، هره کومه سزا چې قاضي او یا حاکم یې ورته تجویز کوي؛ د دې

^{٧٤}. وگوره: فتاوی اسلامیة: ٣/٢٧٩ (الإسلام سؤال و جواب) (www.islamQA.ifor).

لپاره چې نور خلک ورڅخه عبرت واخلي او څوک هم د جرم او ناروا شیانو په کولو سره جرات ونه کړي. حنفي او مالکي فقهاوو دا روا گڼلې چې دغسې تعزیر کیدای شي وژنه هم وي، چې هغې ته سیاسي وژنه ویل کیږي، کله چې حاکم پکې مصلحت وگوري او د جرم نوعیت د وژنې موجب وي لکه دا چې یو څوک په تکرار سره د نشه یې یا مخدره موادو کار ترسره کوي (او خپل عادت یې گرځولی وي) یا دا چې د هغې له امله په جرمونو کې اخته وي، یا د لواطت او یا قتل په کارونو کې ملوث وي. نو پدغسې حالاتو کې د روږدي کس وژنه د ځینې معاصرو هغو مفتیانو لپاره دلیل دی کومو چې د داسې یو قانون مشروع گرځولو وړاندیز کړی چې د هغې پر بنسټ د مخدره موادو استعمالونکي او یا معامله کوونکي په دار ځړولو سره اعدام شي، چې پدغسې کړنلاره کې به د مخدره موادو سوداگرو، قاچاق کپرو او د هغې استعمالونکو لپاره پوره عبرت او درس اختسنه وي.^{٧٥}

٣- د روږدو د درملنې او د هغوی د مشغولولو لپاره خاص بنسټونه او مزکرونه جوړول:

په موجوده وخت کې د روږدو او معتادینو ددرملنې لپاره چې کومې هڅې روانې دي هغه کمې دي، نو باید چې حکومت او اړونده ارگانونه پدې هکله جدي پاملرنه وکړي او کیدای شي د ځینو هېوادونو له تجارېو څخه پدې هکله استفاده وشي او د یو ځانگړي برنامې له لارې له یوه اړخه د روږدو د تداوي لپاره روغتونونه زیات شي او له بله اړخه داسې بنسټونه جوړ شي چې په هغې کې روږدې کسان تر هغه وخته وساتل شي چې د اعتیاد له حالتو وځي او پدې اثناء کې د هغوی د جسمي ظروفو

^{٧٥}. وگوره: الفقه الإسلامي وأدلته، وهبة الزحيلي ٧/ ٤٥٠-٤٥١

برابر د مناسبو کسبونو په زده کولو باندې هم بوخت شي.

٤- د هېواد هغه سیمې چې د کوکنارو په کر باندې یې زیاته اتکا وي، باید چې د دې کښت په معاوضه کې ورته مناسب بدیل ولټول شي، لکه د هرات په ځینې ولسوالیو کې چې د زعفران بوټي کښت او کر رامنځ ته شو، همداراز له دهقانانو سره لازمي مرستې وشي، چې د هغوی اقتصادي ستونزي حل شي او دغسې ناروا کښت ته بیا اړ نه شي.

٥- د اسلامي سپیڅلي دین له مخې قانون د حاکم او رعیت ټولو لپاره دی، نو پدې اساس هغه چارواکي چې د شرابو په کارو بار یا د هغې په څښلو کې ملوث دي هغوی هم د مجازاتو لپاره د قانون منگلو ته وسپارل شي، همداراز لکه څرنګه چې د رعیت عام وګړي د نشه یې او مخدره توکو پر کارو بار باندې مجازات کیږي، باید چې چارواکي او یازورواکي هم ورباندې مجازات شي.

٦- د مخدره او نشه یې توکو پر ضد مبارزه کې باید چې د شرابو پر معاملاتو باندې هم سخت بندیزونه ولګول شي او د اسلامي سپیڅلي شریعت له مخې پر شرابیانو باندې حد جاري کړای شي، خو د دې ستر جرم پر مخنیوی کې لازم پرمختګ وشي.

٧- د چرسو په کارو بار باندې سخت بندیزونه ولګول شي، د چرسو معتادینو ته هم د اسلامي شریعت له مخې اړونده سزا ګانې اعلان او ورباندې تطبیق شي، همدارنګه چرسیانو ته د درملنې پر موخه مناسبې لارې چارې ولټول شي، توبه ویستلو ته اړ شي او دهغوی له ځواک څخه د هېواد او ټولنې په دیني او دنیاوي پرمختګ کې لازمي ګټې واخستل شي.

٨- که زموږ په هېواد کې شرعي حدود نافذ شي مثلاً د غل لاس پرې شي، شرابخور په درو ووهل شي، زناکار ته هم خپل ټاکلې سزا ورکړي

شي، خائنان او رشوت خواره د تعزیري سزا له مخې په مجازات شي، د شرعي لارښوونو په رڼا کې د غاصبانو، لوټمارانو او دوکه مارانو.. مخنیوی وشي، د مخدره موادو قاچاق بران محاکمه شي، نو تاسې څه فکر کوئ، په ټولنه کې به دا موجوده ناخوالې لمنځه ولاړې نه شي او یا لږترلږه کمې به نه شي؟

زموږ د هېواد د قانون او دستور په ځینې مادو کې پر اسلامي شریعت باندې د عمل او دهغې د پلې کیدو ژمنه شوي، لیکن هغې ته د عمل جامې نه وراغوستل کېږي او ځینې هغه موارد چې د بشر حقوقو سره په ټکر کې راځي او د غیر سیاسي جرمونو پورې اړه لري لکه په ناحقه سره وژنه، زنا، شرابخوري، نو د هغې پر تنفیذ کې اړونده ارګانونه او محاکم ناغیري کوي، کله چې په هېواد کې داسې وضعیت دی چې قانون تش د کاغذ پرمخ شتون لري او عملي بڼه یې نه لیدل کېږي، نو څرنگه به مو هېواد او ټولنه لداسې سختو او سترو جرمونو څخه پاکه شي او څنگه کیدای شي د ناګراریو، جګړو او بې اتفاقیو له ناخوالو او ستونزو څخه وژغورل شوو؟

۹- هېوادوال پدې پوځ باور ولري چې زموږ د ټولو مشکلاتو او ستونزو حل یوازې د خپل سپیڅلي دین د لارښوونو په پیروی کې دی او له کومو ناخوالو او نامناسبو حالتونو سره چې مخ یو اساسي علت یې د خپل دین له ښوونو څخه وروسته والی دی. او په هېواد کې مو چې کومې ناګراری، ناآمنی او بیلابیل مشکلات دي لومړی لامل یې دانسان جوړیدنې ته نه پاملرنه او د مطلوب نظام نشتوالی دی، نو ترڅو چې په هېواد کې لومړیتوب انسان جوړونې ته ورنکړ شي، سم نظام جوړ نه شي، پر منصب او وظیفې باندې وړ، امین او ریښتونی وګړي ونه ګمارل

شي، مافیایي کړې ماتې او ختمې نه شي، د زوراکيو، درغلیو، خیانتونو او غصبونو مخه ډب نه شي، بیت المال د ټولو هېوادوالو حق ونه گڼل شي، د ظالمانه طبقاتي نظام جرړې ونه ویستل شي او په هېواد کې په واقعي معنی سره اسلامي نظام - چې بنسټ یې عدالت او انصاف دی - قایم نه شي، نو بیا پدې هېواد کې امن، د نظام پایښت، آرامي، سوکالي، اقتصادي پرمختیا رامنځ ته کیدل، د فقر او بیچاره گۍ، د نشه یې توکو او نورو ناخوالو او ستونزو ختمیدل نا شوني او مستحیل دي.

نور اړخې چې د هېواد او ټولنې د ستونزو او ناخوالو لمنځه وړلو، ثبات او استقرار راوستلو، امن، هوساینې او ژغورنې په خاطر د خپل سپیڅلي دین د اقامې او د هغې د شریعت او قانون د پلي کولو لپاره یو بل ته په اخلاص سره لاسونه ورکړو او پدې لار کې رغنده هلې ځلې او کوښښونه وکړو.

۸- نورو ته احتیاج:

د یوانسان بل داسې یو انسان ته اړتیا چې هغه یې له مجبوریت نه بده استفاده وکړي، یا یې مرسته او تعاون مشروط کړي، همداراز د یوې ټولنې یا یو هېواد بل هېواد دغه ډول احتیاج ځینې وخت له ستونزو او مشکلاتو سره مخ کوي، لکه عملا ولیدل شول چې ځینې گاونډي هېوادونه - په ځانگړې توگه رقیبان هېوادونه - د خپلو گاونډیانو له مجبوریت او اړتیا نه بده استفاده کوي. زموږ په هېواد کې د کمونستي کودتا نه وروسته کله چې اسلامي مقاومت او د کفر او الحاد پر ضد باندې مبارزې ته سخته اړتیا وه او پدې مورد کې د ځینې گاونډي هېوادونو مرستې او کومک ته اشد ضرورت راپیداشو، نو بیا ولیدل شول چې له مقاومت او جهادي بهیر سره د مرسته کوکلو په بدله کې یې خپلې ځینې داسې گټې په نظر کې نیولې وې کومې چې زموږ د ملت او هېواد په تاوان او ضرر تمامیدې..

نو د فقر او نیستمۍ یوه ناخواله او منفي اغیز په انفرادي کچه او د هېواد په کچه نورو ته احتیاج او اړتیا ده، الله تعالی دې زموږ د هېوادوالو اړتیاوې له خپلو لا محدودو خزانو څخه پوره کړي!

باید چې یو مسلمان د حاجتونو د رفع کولو او د استغناء په نیت سره چې الله تعالی یې مستغني او له خلکو بې پروا کړي دغه دعاء ووايي: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَىٰ وَالْتَّقَىٰ وَالْعَفَافَ وَالْغِنَىٰ»^{۷۶} ای الله زه له تا څخه د هدايت، پرهیزگاری، پاکدامنۍ، موروالي او بې حاجتۍ سوال کوم». په حدیث کې راغلي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به دغه دعاء کوله.

د دې لپاره چې له پورتنیو ناخوالو - چې یو عمده سبب یې فقر او نیستی ده او له بله پلوه د یرغل دوام دی - زموږ ټولنه وژغورل شي پکار ده چې قوم او ولس ته یو ښه بدیل وړاندې کړو چې هغه اسلامي حکومت قایموم او شرعي نظام نافذول دي، داسې حکومت چې په ټولنه کې عدل او انصاف رامنځ کول ته لومړیتوب ورکړي، د رعیت هوساینه او آرامي یې له مهمو موخو څخه وي، د هېواد د بیارغونې لپاره پداسې یو اقتصادي شامل پلان باندې کار وکړي چې چې له یوه اړخه هېواد آباد شي او له بله اړه بیکاره هېواد والو ته د روزی دلاس ته راوړلو لارې هوارې شي، په هېواد کې د طبقاتي نظام جرړې وباسي د ظلم درغلیو او شخصي گټو پاللو پرمخ کلک دیوالونه ودروي.

دریم څپرکی بې وزله او اړمنې طبقې

قرآن کریم د ټولنې هغه وگړو ته چې مالي توانايي ونه لري، اړمن او محتاج وي د فقیر او مسکین اصطلاح کارولې ده، همدارنگه ځینې اړمنې طبقې یې هم په گوته کړي چې هغه یتیمان او معیوبین دي. نو محتاج او اړمن خلک بیلابیلې ډولونه دي: برابر خبره ده که هغه سوالگرو یا سوال نه کوي، په بدن روغ وي، ناروغ او معذور وي، سړی وي او که ښځه وي.

دا چې زموږ په هېواد کې له څلورو لسيزو زیات دوامداره جنگونه وشول، دوو لویو یرغلگرو (روسانو، امریکایانو او متحدینو یې) پدې بې چاره او بې دفاع ولس باندې بیلابیلې اسلحې ازمایلي. چې له امله یې بشري ناورینونو رامنځ ته شول، افغان ولس ته یې د ځاني تاوانونو ترڅنګ زیات مالي تاوانونه هم وارول، او یو زیات شمېر هېواد ول یې له له بیچاره گۍ او فقیرۍ سره مخ کړل.

په لاندې نقاتو کې د هېواد د زیاتو بیچاره طبقو د احتیاج څرگندونه او د هغوی د لاس نیوي او مرستې کولو لارې چارې ذکر شوي دي:

لومړۍ: بې وزله ښځې:

دا چې د اسلامي دین او د وطن د ساتنې په خاطر د یرغلگرو په دفعه کولو کې زیاته ونډه د ځوانانو وه، نو د ځوان نسل د شهادتونو او مړینو له امله په هېواد کې یو زیات شمېر ځوانې کونډې پاتې شوې چې د محتاجو خلکو په کتار کې لومړی همدغه طبقه ښځې راځي، بیا ورپسې هغه ښځې د میرونو په شتون کې هم په کار او کسب باندې مکلفي دي یا سوال او گډ ایگري کوي. پدې لاندې نقاتو کې د دې موضوع وضاحت شوی دی:

۱- په اسلام کې د ښځې مقام:

د طبیعت او واقعیت په بنا سره ښځه نیمه ټولنه، نیم ولس او د ماشوم لومړی مدرسه او ښونځی دی. د اسلام سپیڅلی دین چې د بشریت د لارښوونې او د ژوند مکمل نظام دی، د ژوند د نورو اړخونو او برخو په څیر یې د ښځې په هکله هم پوره لارښوونې کړي دي. له اسلام نه مخکې په جاهلي ټولنه کې ښځې ته د حیوان په څیر هم نه کتل کیدل. کفارو مشرکانو د ښځو وجود نه منلو او نه ورته په کوم حیثیت باندې قایل و، نو الله تعالی په خپل کتاب کې دغه کار وغنده او ویې وفرمایل: ((وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا

وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٧٧﴾ يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهٖ ۗ أَيُّسِكُّهُ عَلٰی

هُونٍ ۗ أَمْرٌ يُدْسُهُ فِي التَّرَابِ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٧٨﴾))^{۷۷} او کله به چې

لدوی نه یو چا ته د لور (زیرېدو) زیری ورکړ شو، نو مخ به یې (له خفګانه) تک تور واوخت او له غصې به ډ شو، له خلکو به پټ شو د هغه څه د ناخوښۍ له امله چې خبر یې ورکړ شوی (بیا به یې پدې فکر کولو چې دغه لور) سره د سپکاوي (د خلکو له پیغور سره سره) وساتي او که په خاورو کې یې (ژوندې) ښښه کړي؟ خبردار! بد دي هغه څه چې دوی یې پریکړه کوي.

د ښځې د مقام او چتولو او پر هغوی باندې د ناخوښۍ د منځه وړلو لپاره د اسلام دین هغه حقیقت رابرسیره کړ چې په ټولنه کې تر او ښځه یو له بله څخه دي چې پر همدې دواړو باندې دنیا آباډه ده، الله تعالی فرمایي: ((يَتَأْتِيهَا النَّاسُ

اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ۗ إِنَّ اللَّهَ

كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿٧٨﴾. ۷۸ ای خلکو! له خپل هغه رب څخه ووېرېږئ چې له یوه نفس یې راپیدا کړئ او له هغه یې د ده جوړه راپیدا کړه او له دواړو یې ډېر نارینه او ښځې خواره کړل، هم د هغه الله په نسبت تقوی ولری چې په خپلو کې غوښتنې پرې کوئ او هم د خپلوی په اړه، بې شکه چې الله ستاسو څارونکی دی.

د هغه بدې انگیرنې د منځه وړلو لپاره چې ناپوهه خلک د لونیو په زیږیدو خفه کیږي، الله تعالی هغه حقیقت رابرسیره کړ چې دا زما کار دی چې چا ته زوی ورکوم او که لور «لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ خَلَقَ مَا يَشَاءُ ۗ يَهَبُ لِمَنْ

يَشَاءُ ۗ إِنَّمَا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ اللَّهُ تَعَالَى لِرَهْ ۗ ۷۹ باچاهي خاص الله تعالی لره ده، هر څه ته چې یې اراده وشي پیدا کوي یې، چا ته چې یې خوښه شي لونی ورکوي او چا ته چې یې خوښه شي زامن ورکوي.

لکه څرنگه چې الله تعالی په دنیا کې ښځه له سړي سره د هغه د حیثیت او مقام برابر د خپلو حقوقو خاونده کړې، د آخرت په لحاظ هم الله تعالی ورته د عمل برابر ثواب او پاداش ورکوي، پدې معنی چې څرنگه ښځه له سړي سره په دنیا کې د خپل حیثیت برابر حقوق لري په آخرت کې هم دخپل عمل برابر حقوق (ثواب او پاداش) ورکول کیږي الله تعالی فرمایلي: «وَمَنْ يَعْمَلْ مِنْ

۷۸ النساء ۱

۷۹ - الشوری ۴۹

الْصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا

يُظَلَّمُونَ نَقِيرًا ﴿٦٦﴾.^{۸۰} او څوک چې نیک عمل وکړي له نارینو او بنحینو، پداسې حال کې چې ایمان لرونکی وي، نو دا کسان جنت ته بوځم، چې د نقیر (خرما د زړې شا داغ) په اندازه تیری به ورباندې ونه شي.

له اسلام نه مخکې په عربي جاهلي ټولنه کې بنځه له مدني او مالي حقوقو څخه بې برخې او محرومه وه او هغې ته به د یو حیوان په څیر کتل کیدل، همداوه چې د اسلام د لمر په راختلو سره هغه له خپلو ټولو حقوقو برخورداره شوه او په قران عظیم الشان کې د بنځو په نامه یو سوت (النساء سورت) رانازل شو په کوم کې چې د بنځو زیاتره هغه حقونه په گوته شوي چې دوی ورڅخه محرومې وې لکه مهر، میراث او داسې نور مالي او مدني حقونه.

او داچې په سرو کې د بنځو په وړاندې د ترحم عاطفه پیدا او لاپسې قوي شي، د اسلام د ستر پيشوا او د الله تعالی د استازي صلی الله علیه وسلم په عمل او ویناو سره ډېر داسې څه بیان او څرگند شو چې د دې محروم مخلوق د حقوقو پر ساتنې باندې تاکید کوي، د حدیثو په یو روایت کې راغلي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْرَجُ حَقَّ الضَّعِيفِينَ: الْيَتِيمِ، وَالْمَرْأَةِ».^{۸۱} ای الله زه ډاروم او ملامتوم هغه څوک چې د دوه کمزورو: یتیم او بنځې حق اخلي.

له عايشي رضي الله عنها نه پوښتنه وشوه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به په کور کې څه کول هغه وويل د خپل کوروالو (بیبیانو) په خدمت (او دهغوي سره په کار کې مرسته کولو) کې به مشغول و او کله به چې د لمانځه وخت داخل

^{۸۰} النساء ۱۲۳

۳۸- سنن ابن ماجه

شو او دس به یې وکړي (مسجد ته) دلمانځه لپاره به ولاړي.^{۸۲}

دا چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم بیبیاڼی له څلورو څخه زیاتې وې پدې کې د نورو حکمتونو ترڅنګ یو حکمت داهم و چې په عملي زندګۍ کې د هغوی مالي سرپرستي له هغوی سره مرسته، تعاون، ښه چلند او اخلاق د هغوی له لارې امت ته انتقال شي، خو هغوی هم ورپسې اقتدا وکړي.

د مومنانو مور عایشه رضي الله عنها فرمایي «یوه ورځ یوه ښځه چې دوه لونیې ورسره وې زموږ کورته راننوتله او څه خوراک یې وغوښت، نو ما په خپل کور کې پرته له یوې کجورې بل څه ونه موندل. هغه کجوره مې ورته ورکړه، هغې دوه ټوټې کړه یوه ټوټه یې خپلې یوې لور ته ورکړه او بله یې بلې ته او پر خپله مخه ولاړه. کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم راغی ما دغه کیسه ورته وکړه، نو هغه وفرمایل: چا ته چې الله تعالی لونیې په برخه کړي او بیا د هغوی ښه پالنه وکړي، هغه لونیې به ورته په آخرت کې له اور نه نجات او پرده وگرځي».^{۸۳}

د حدیثو په یو روایت کې راغلي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «څوک چې درې لونیې، یا درې خویندې، او یا دوه لونیې ولري او پر هغوی لګښت (خرچه) کوي، هغوی ته ادب ورزده کړي، د هغوی ښه سرپرستي او پالنه وکړي، تر هغه وخت پورې د هغوی پالنه وکړي چې د واده مهال ته ورسیږي او بیا یې د واده انتظام وکړي، نو هغه ته جنت لازم شو».^{۸۴}

۳۹- صحیح البخاري، کتاب النفقات، باب (۸) خدمة الرجل في أهله

۴۰-- صحیح البخاري، کتاب الزكاة، باب (۱۰)

۴۱-- سنن أبي داود: کتاب الأدب، باب (۱۳)

۲- په ټولنه کې د بنځو محرومتیا:

د اړه ډاگه ده چې زموږ د ټولنې د تیري یوه زیاته برخه پر بنځو باندې تحمیل شوې، موږ په خپله ټولنه کې گورو چې زیاتره بنځې له میراث نه بې برخي دي، او ځینې بنځې له مهر څخه محرومې دي، همدارنگه د هېواد په ځینې قبایلي سیمو کې بنځې د یو سامان او یا څاروي په څیر پلورل کیږي، چې لدې امله دغسې خلک د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغه وعید مصداق گرځیدلي چې فرمایي: ((قال الله: ثلاثة أنا خصمهم يوم القيامة: رجل أعطى بي ثم غدر، ورجل باع حرًا، فآكل لحمه، ورجل استأجر أجيرًا، فاستوفى منه، ولم يُعطه أجره. ۸۵)) الله تعالی داسې فرمایلي: درې کسان داسې دي چې زه به ورسره د قیامت په ورځ جنګ کوم: یو هغه سړی چې زما په نامه عهد (ترون) وکړي او بیایې مات کړي، بل هغه سړی چې ازاد انسان د پیسو په مقابل کې وپلوري او (هغه پیسې) مصرف کړي، او بل هغه چې په مزدور باندې کار وکړي او د کار بدله او مزدوري ورنکړي)).

نو راحی چې د خپل دین د تعلیماتو سره سم خپلو خویندو ته د هغوی حقوق ورکړو، ترڅو مو د الله په وړاندې مسئولیت اداء شي او د دښمنانو له نیوکو هم خلاص شو. زموږ دښمنان چې کله دغه ظالمانه چلند گوري، نو بیا د اسلام پر دین باندې نیوکې کوي، د هغوی اکثریت د اسلام د سپیڅلي دین حقانیت د مسلمان په عمل باندې پیژني او دې ته نه گوري چې د اسلام دین د وگړو په کردار نه پیژندل کیږي، بلکه لومړی باید حق وپیژندل شي او بیا پر هغې باندې د خلکو عملونه وتلل شي.

۳- د ښځو حقوقو ته پاملرنه:

الله تعالی فرمایي: «وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيَّهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ»^{۸۷} د ښځو هم (پر نارینه و) څه حقونه دي چې په غوره توګه یې اداء کړي لکه دنارینه و و چې پر هغوی دي.

په حجة الوداع (د وداعی او رخصتیدو حج) کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د عرفات او لوی اختر په ورځ کومه خطبه ولوستله، په هغې کې یې اسلامي امت ته ډېرې مهمې توصیې او سپارښتنې وکړې چې یو ه توصیه له ښځو سره د ښه چلند کولو او هغوی ته د حقوقو ورکولو په هکله وه. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایي: «فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ وَأَسْتَحَلَّتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ، وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئَنَّ فُرُجَكُمْ أَحَدًا تَكَرَّهْتُمْ، فَإِنْ فَعَلْنَ ذَلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرَحٍ وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»^{۸۷}.

نو له الله څخه د ښځو په حق کې وډار شئ، یقینا چې تاسې هغوی د شریعت د پیروی د امانت په اساس اخستې دي (نکاح مو ورسره کړې ده) او د هغوی عورتونه مو د الله تعالی د حکم پر بنسټ ځانونو ته روا کړي دي، پر هغوی ستاسو دا حق دی چې په خپلو کورونو کې داسې چا ته اجازه ورنکړي چې تاسې یې بد گڼئ، نو که داسې یې وکړل بیا یې داسې ووهئ چې ډېر سخت نه وي، او پر تاسې د هغوی حق خوراک او په ښه طریقي سره جامه ورکول دي.

زموږ په ټولنه کې دې ته ډېره اړتیا ده چې ښځو ته خپل حقوق ورکړل شي او هغه ښځې چې له خواری او غریبې سره مخ دي په سهې توګه د هغوی پالنه او کفالت وشي په ځانګړې توګه بې وزله کونډې، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ كَالَّذِي

يَصُومُ النَّهَارَ، وَيَقُومُ اللَّيْلَ»^{۸۸} کونډې او بې وزله ته پاملرونکي (په اجر کې) د الله تعالی په لار کې د جهاد کوونکي سره یو برابر دی او یا د هغه چا په خیر دی چې ورځ یې په روژې او شپه یې په لمانځه تیريږي.

په هېواد کې باید د دې هڅه وشي چې بې وسه او بې وزلو ښځو لپاره د یو منظم پلان له لارې د کفالت لړۍ پیل شي، ترڅو وکولاشو له یوه پلوه د ښځو د گډایگری - چې خورا زیات ناوړه نتایج پرې مرتب کيږي - مخنیوی وشي او له بله پلوه شرعي مکلفیت او مسؤلیت اداء شي.

د حکومت او نظام لخوا د کفالت او مالي مرستو ترڅنګ باید په ټولنه کې د عامو خلکو آگاهی ته هم پاملرنه وشي، په کلو، قریو او د ښارګوټو په داخل کې د بې وزلو ښځو د مرستې لپاره صندوقونه کینودل شي، همداراز د بې وزلو ښځو خپلوان د هغوی لازمی سرپرستی او کفالت ته وهڅول شي.

د ښځو د بې وزله پاتې کیدو د مخنیوي په برنامه کې باید دا انگیزه هم راپیدا شي چې د ښځو گډایگری کول او د بې وزله ښځو مرسته نه کول یو ټولنیز ظلم دی چې توانمند خلک ورباندې ماخوډ دي، باید دغه ظلم او تیري ته نور د پای ټکی کینودل شي. او هغه ښځې چې دکار او کسب توان لري، نو باید چې حکومت هغوی ته مناسبې پروژې په کار واچوي لکه: د لاسي گنډنې، ماشیني گنډنې، اوبدل او داسې نور، چې لدې لارې له یوه اړخه د هغوی اقتصادي ستونزي د کار او کسب کولو له په وسیله حل شي او له بله اړخه د هغوی د کار او کسب انتاج د ټولنې په پرمختیا او ترقۍ کې ولگول شي.

باید د اسلامي مکلفیت پر بنسټ د حکومت له پلوه د ښځو د شان برابر او د شرعي لارښوونو سره سم داسې پروژې په کار واچول شي چې اساسي هدف یې د ښځو د مشکلاتو حل کول او د هغوی عزت

لوړول وي، او د پروژو په تطبیق کې داسې اړخونو یا موسساتو ته اجازت ورنکړ شي چې د نسخي عزت او مقام ته صدمه رسوي او که داسې نه وي، نو زموږ د ټولني د بې وزله نسحو ستونزي به حل نه، بلکې زیات به شي. دې او دې ته ورته نورو سپیڅلو موخو ته موږ هله رسیدای شو چې په هېواد کې مو په واقعي معنی سره اسلامي شریعت حاکم او واکمن وي.

دویم: بې وزله ماشومان:

د اسلام سپیڅلی دین د انساني ټولني د غوښتنو په لړ کې د ماشوم پالنې او تربیې ته هم پوره پاملرنه کړې او د هغې د عزت او ساتنې په هکله یې لازمي لارښوونې کړې دي. له اسلام نه مخکې د جاهلیت په زمانه کې مشرکانو خپل اولادونه د فقر او لوږې له ویرې وژول، نو الله تعالی په قرانکریم کې د دې کار غندنه او مخنیوی وکړ، الله تعالی فرمایي: « وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَشِيَّةً

إِملقِي نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٨٩﴾»^{۸۹} تاسې خپل بچیان د لوږې له وېرې مه وژنئ هغوی او تاسې ته خو روزي موږ درکوو.

بیشکه د هغوی وژل لویه گناه ده. همدارنگه فرمایي: « وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ

مِنْ إِمْلَقِي نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ ۚ ﴿٩٠﴾»^{۹۰} او تاسې خپل اولادونه د لوږې له ویرې مه وژنئ موږ تاسې او هغوی ټولو ته روزي درکوو.

په اسلام کې د ماشوم سرپرستي او د هغه د پالنې مسئولیت لومړی د هغه د پلار مور او بیا د هغوی د نه موجودیت په صورت کې د هغه پر

^{۸۹} - الإسراء ۳۱

^{۹۰} - الأنعام ۱۵۱

خپلوانو باندې دی، مگر د خپلوانو د نشتوالي یا د بې وزلۍ په صورت کې دغه مسئولیت حاکم ته راجع کیږي او د دې مسئولیت په اړه به پوښتل کیږي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «کُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ».^{۹۱} هر یو له تاسې شپونکی دی او له هر یو به د هغه د رعیت او ماتحت په هکله پوښتل کیږي.

په عمومي توګه په فقیرو او نیستمونو ټولنو کې د ماشومانو په وړاندې په درسته او سهېې طریقه مسئولیت نه ادا کیږي، نو داچې ټولنه او هېواد له غربت سره مخې دلته ماشومان د خورا زیاتو ستونزو او مشکلاتو سره لاس په ګریوان دي، د هغوی حقوق ورکول خو لاپریېږده، بلکې پر هغوی باندې ظلم او تیری کیږي. ځینې هغه ماشومان چې د منډې او ترړې جوګه دي د روزی او رزق تر لاسه کولو په خاطر د لوی خطر سره مخ دي. د تنګي ماشومانو په سختو کارونو کې مشغولیدل، د هغوی ناوړه استخدام، ګدایګري کول، دا ټولې هغه ناخوالی دي چې زموږ د ولس د بې وزلۍ او فقر له امله رامنځ ته شوي دي.

د یو راپور له مخې «کال ۱۳۹۶ لمریز، د قوس په ۶مه نیټه» د افغانستان د کار او ټولنیزو چارو وزارت ویلي: په هېواد کې ۱.۳ میلیونه ماشومان د بېلابېلو خطرونو له ګواښ سره مخ دي. د ځینو ارقامو له مخې، ۱، ۲ میلیونه ماشومان دا مهال په درنو کارونو بوخت دي. افغان ماشومان وايي چې لاهم له سختو ستونزو سره لاس او ګرېوان دي، د دولت لخوا یې لاسنیوی نه دی شوی او د خپل ژوند د تأمین لپاره خپل راتلونکي ته اندېښمن دي.

تاسې څه فکر کوئ زموږ د ټولني هغه ماشومان چې د سختو کارونو په کولو مجبور شوي او یا له خپل توان څخه څو چنده زیات بار وړي ایا هغوی د خواخوږی، همدردی او ترحم زیات وړ نه دي؟

^{۹۱} متفق علیه

حقیقت دادی چې مور په خپله ټولنه کې دغه ماشومانو ته د څارویو په څیر هم ونه کتل، اسلام چې کله څاروي باندې د مهربانۍ امر کوي، خو یې خاوند ورباندې د هغه له توان څخه پورته باریو نه سي، نو په طریقه اولی سره دغه مهربانې او ترحم پریو ماشوم باندې په کار دی.

زموږ د ټولني هغه ماشومان چې د ژوند یوه برخه یې په ډېرانوونو کې د کبار راتولو په خاطر تیریرې، د صحت، او روغتیا د خرابوالي له یو ستر گواښ سره هم مخ دي او څه فکر کیږي هغه ماشومان چې گدایگري او سوال کول یې پیشه گرځیدلې او یا د قاچاق په نقلولو کې استخدایمیري انساني طبیعت به یې روغ او سالم پاتې شي او که داچې ټولنه دې له هغوي نه صرف نظر شي؟

باید یادونه یې وکړو چې زموږ د هېواد د بې وزلیو په لړیو کې ماشومان هم په زیاته کچه له بې وزلیو او زیانمن کیدو سره مخ کیږي، د کورونو ناروغۍ پدې اوسنیو شرایطو کې چې په هېواد کې بې وزلې لا پسې زیاته شو، د هغې ل جلمې یې ماشومانو ته هم یو زیاته برخه رسیدلې.

د اقتصاد وزارت د شمېرو پر بنسټ، د هېواد له نیم نفوذ څخه زیات خلک د بې وزلۍ له کرښې لاندې ژوند کوي. ورته مهال، د ملگرو متلونو سازمان له ماشومانو د ملاتړ صندوق (یونېسېف) وایي اندېښنه لري چې د قرنطین په لړ کې ماشومان له لورې سره مخ شي.

په افغانستان کې د یونېسېف ویاند وایي: «موږ اندېښمن یوو چې کورونو ویروس هغوی د لورې له خطر سره مخامخ کړي دي». افغانستان د نړۍ تر ټولو بې وزله او ناداره هېواد دی.

د ماشومانو دملا تر نیوال دفتر پدې وروستیو کې رپوټ ورکړی چې په

افغانستان کې او ه نیم میلیون ماشومان له خوارځواکۍ او لوږې سره مخ دي.^{۹۲}

د ماشومانو ژغورنې ته پاملرنه:

باید چې حکومت او عام ولس د بې وزلو د لاس نیوي په برنامه کې د بې وزله ماشومانو لاس نیوي ته هم پوره پاملرنه وکړي، هغه چارواکي چې د حکومت او بیت المال په مالونو او شتمنیو کې ناوړه تصرفات کوي، خیانت او درغلي پکې کوي، یا دا چې خپل مسئولیتونه په پوره توګه نه داء کوي، پدې باندې دې باور ولري چې الله تعالی به ورڅخه د دې بې وزلو پوښتنه کوي...

راځئ چې د خپلو بچیانو د پالنې په څېر د ولس د بې وزله ماشومانو غم وخورو، د هغوی حقونه ورکړو، د هغوی د ژغورنې لپاره متې را بډه و هو، او پداسې لارو چارو باندې غور وکړو چې د هغوی بې وزلي او خوارځواکي ختمه او احتیاج یې رفع شي.

د ولس او هېواد د بې زولو ماشومانو د زده کړې او پالنې په لړۍ کې باید چې دا لاندې نکات په نظر کې ونیول شي:

الف- د قوم او ولس هر ماشوم د تعلیم او تربیې له اساسي زده کړو برخمن شي.

ب- هغه خیریه بنسټونه چې د ماشومانو د ژغورنې لپاره کار کوي لږ او محدود دي، نو دې ته اړتیا ده چې د ماشومانو د ژغورنې لپاره کافي او مطلوب خیریه بنسټونه تاسیس شي.

ج- د ماشوم د پالنې او هغې ته د روزنې د ګټلو د کسبونو ترڅنګ د هغوی د سالمې تربیې او روزنې لپاره لارې چارې هوارې شي.

د- که یو بنسټ یا یا کومه موسسه غواړي د بې وزله ماشومانو لپاره د حرفوي

^{۹۲} . وګوره: د کورونا ویروس د خپرېدو په لړ کې د بې وزلي او نادارۍ زیاتوالی...

زده کړو مرکز پرانيځي، نو د هغوی د توان برابر کسبونه او پروگرامونه ورته دایر کړي، چې د هغوي د عمر او جسمي طاقت په نظر کې نه نیولو سره پداسې څه مکلف نه کړای شي چې له وسې او توان يې پورته وي، خو پرهغوی باندې د ظلم کولو په وعید کې رانه شي، اود دښمنانو د هغې نیوکې مورد ونه گرځي چې وایي: په اسلامي هېواد ونو کې ماشومان په درنو کارونو مکلف کېږي.

درېیم: یتیمان:

په اسلامي شریعت کې یتیم هغه چا ته وایي چې پلار يې مړ شوي وي، پداسې حال کې چې دې بلوغ ته نه وي رسیدلای.^{۹۳}

یتیمان او یا پلار مړي د ټولني د زیاتو بې وزلو او محتاجو طبقو څخه شمېرل کېږي؛ دا ځکه چې یتیم د پلار له نعمت او د هغې له سرپرستۍ نه بې برخې او محروم وي او پدې طبقه کې ځینې هغه ماشومان چې پرته له مور نه د کورنۍ بل کوم سرپرست هم نلري زیات محتاج بلل کېږي؛ ځکه چې د ژوند له سختو تکلیفونو او کړاوونو سره مخ وي.

نور اړخې چې د دې بې وزله طبقې په لاس نیوي او ژغورنه کې دا لاندې مهم نکات په نظر کې ونیسو:

۱- یتیم پالنه یوه مهمه فریضه ده:

د اسلام سپیڅلي دین د داسې بې وزلو ماشومانو سره په غوره چلند، بڼې سرپرستې او هغوی ته په پوره پاملرنې باندې تاکید کوي، له هغوی سره د هر ډول بدچلند مخنیوي کوي او د هغوی د حقونو د ضایع کولو په کلکه سره غندي، چې دغه مفهوم د قرانکریم او نبوي احادیثو په یو شمېر نصوصو کې ذکر شوی دی، د نمونې په توګه:

^{۹۳} - وګوره: الفقه الاسلامي وأدلته د کتور وهبة الزحيلي، ۸ \ ۷۹، چاپ دار الفکر.

الف- الله تعالى فرمایي: «وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً

ضِعْفًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩٤﴾» او ودي

ويريږي هغه خلك كه چيرته د هغوی له مړينې وروسته د هغوی کمزوري اولادونه (ماشومان) پاتې شي، نو د هغوی په هکله به اندېښنه وکړي، همدا سې دې د نورو د اولادونو په هکله له الله تعالى څخه وډار شي او له هغوی سره دې سم چلند وکړي او سمه خبره دې ورته کوي.

ب- الله تعالى فرمایلي: «وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ

يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۗ»^{٩٥} او مه نزدې کيږئ د يتيم مال ته، مگر په هغه طريقه چې

سمه وي، خو چې زلميتوب ته ورسېږي.

پدې آيت شريف کې الله تعالى د يتيم د مال په ساتنه امر کوي او پدې تاکيد کوي چې سرپرست يې بايد په مال کې ناجايزه تصرف ونکړي، مال يې په پوره امانتدارۍ ورته وساتي او چې کله له يتيمتوب څخه ووځي (بالغ شي) په پوره توگه يې ورته وسپاري لکه چې پدې بل آيت کې يې هم وضاحت شوی دی:

«وَابْتَلُوا الْيَتيمَ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا

إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ ۗ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَن يَكْبُرُوا ۗ»^{٩٦} تاسې يتيمان

وازمایې تردې چې کله زلميتوب ته ورسېږي، نوکه هوبنيارتيا مو ورڅخه وليده خپل مالونه ورته وسپارئ او د هغوی مالونه په اسراف سره مه خورئ؛ ددې له وېرې چې ستر به شي (او مالونه به يې ستاسې له تصرف نه ووځي).

^{٩٤} - النساء ٩

^{٩٥} - الأنعام ١٥٢

^{٩٦} - النساء ٦

د فقهي پوهانو پدې خبره باندې اتفاق کړی چې کوم یتیم تصرف نه شي کولی د هغه سرپرست به یې په سمه طریقه په مال کې تصرف کوي. همدارنگه علماء پدې خبره اتفاق لري چې شتمن او غني سرپرست به د هغه له مال نه د ځان لپاره څه نه اخلي او نه مصرفوي او نه به ورڅخه خوراک کوي او فقیر او نیستم سرپرست (څوک چې یې مال په کار اچوي) پداسې توگه به ورڅخه خوراک کوي چې اسراف او زیاتې پکې نه وي، لکه څرنگه چې الله تعالی د همدغه مخکیني آیت په اخر کې فرمایي: « وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ». او هغه څوک چې غني وي، نو ځان دې د هغه له مال و ساتي، او که څوک فقیر وي، نو په جایزه طریقه دې (د حق زحمې برابر) ورڅخه دخپل خوراک لپاره اخلي».

د مومنانو مور عایشه رضي الله عنها وايي: «دغه آیت د یتیم د سرپرست په هکله نازل شوی، نو که چیرې هغه نیستم وي، د خپل کار او زحمت په اندازه دې ورڅخه خوراک کوي». او د حدیثو په یو بل یو روایت کې ذکر شوي: یو سړي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه پوښتنه وکړه چې زما هیڅ مال او داراي نشته او یتیم مې له سرپرستی لاندې دی، نو هغه ورته وفرمایي: د خپل یتیم له مال نه داسې خوراک کوه چې اسراف او زیاتې کوونکی نه وي، د هغه له مال څخه د ځان لپاره بچت کوونکی نه وي، همداراز د هغه پر مال باندې خپل مال ساتونکی نه وي.^{۹۷}

۲- د یتیم پالنې اجر او ثواب :

الله تعالی فرمایي: «وَسْأَلُونَكَ عَنِ الَّتِي مَاتَ قُلٌّ اِصْلَاحُ هُمْ خَيْرٌ»^{۹۸} ای پیغمبره! دوی له تا څخه د یتیمانو په باره کې پوښتنه کوي، نو ورته ووايه د هغوی لپاره نسیکڼه غوښتل غوره کار دی. پدې وینا کې الله تعالی د یتیمانو د اصلاح ، د هغوی سره ښه چلند او د هغوی ښه سرپرستي یو بهترین عمل گڼلی دی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله یوه وینا کې د یتیم د سرپرستی او پالنې ثواب او اجر داسې ذکر کوي: «كَافِلُ الْيَتِيمِ لَهُ أَوْ لِعِزِّهِ أَنَا وَهُوَ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ»^{۹۹} د یتیم سرپرست که یتیم یې خپلوان وي او یا ورڅخه پردی وي، زه او هغه به په جنت کې داسې یو (د دوو گوتو - مسواکه او منحنې - په څیر نژدې). رسول ل الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «خَيْرٌ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُحْسَنُ إِلَيْهِ، وَشَرُّ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُسَاءُ إِلَيْهِ»^{۱۰۰} د مسلمانانو په کورونو کې بهتر کور هغه دی چې پکې یتیم وي، ښه چلند ورسره کيږي او د مسلمانانو په کورونو کې بد کور هغه دی، چې پکې یتیم وي او بد چلند ورسره کيږي.

۳- د یتیم پالنې په اړه احساس:

له بده مرغه زموږ په ټولنه کې د یتیم ، او پلار مري د مقام ، د هغه سهې تربيې او سالمې پالنې ته توجه نه ده شوې، پدې خبره باندې ډېر ښکاره دليل په ټولنه کې د ځينو یتیمانو بد رالويدل او بيا د شر په کارونو کې اخته کيدل دي، نو که غواړو ټولنه د پرمختيا، آرامۍ او تمدن په لور روانه کړو، بايد چې د یتیم پالنې او سالمې روزنې ته ځانگړې پاملرنه وکړو، ترڅو ټول یتیمان په ټولنه

^{۹۸} - البقرة ۲۲۰

^{۹۹} - صحيح مسلم ، كتاب الزهد ، باب فضل الإحسان إلى الأرملة و المسكين و اليتيم
^{۱۰۰} - سنن ابن ماجه ، كتاب الأدب

کې مصلح او نیک وگړي وگرځي او د هېواد په پرمختیا کې یې له استعدادونو کار واخستل شي.

یتیمتوب څه عیب نه دی بلکې عیب پدې کې دي چې په ټولنه کې د یتیمانو سالمې پالنې ته پاملرنه ونه شي، زموږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم هم یتیم ؤ، الله تعالی د هغه پالنې لپاره ډېر ښه اسباب برابر کړل، الله تعالی فرمایي: «أَلَمْ نَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ﴿٦﴾»^{۱۰۱} ایا ته مو یتیم نه وې گرځولی، چې استوگنه او د سرپرستۍ اسباب مو درته برابر کړل.

د عربو په جاهلي ټولنه (او د مکې په ښار کې) کې الله تعالی د خپل پیغمبر استازي صلی الله علیه وسلم پالنې او سرپرستۍ ته غوره لارې چارې برابرې کړې، د هغه مبارک زیږیدل داسې مهال رامنځ ته شول چې پلار یې وفات ؤ، نو نیکه یې عبدالمطلب ډېره ښه پالنه وکړه، بیا د هغه له وفاته وروسته تره یې ابوطالب سرپرستي او پالنه پر غاړه واخیسته.

د دغه احسان په یادولو سره الله تعالی خپل استازي صلی الله علیه وسلم ته بیا دا امر کوي چې د یتیم سرپرستۍ او پالنې ته خاص توجه کوه او له هغه سره له بد او ناوړه چلند نه ځان وژغوره چې دغه خطاب یې امت ته هم شامل دی: «فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرَ ﴿٦﴾»^{۱۰۲} نو پر یتیم باندې قهر او غصه مکوه.

باید په یاد ولرو د جهاد او هجرت پر مهال چې د یرغلگرو (روسانو او کمونستانو) د ظلمونو او د هغوی پر ضد د جهاد او مقاومت له امله زموږ په قوم او ولس کې زیات شمېر یتیمان راپاتې شول او د هغوی د کفالتونو او

۱۰۱- الضحیٰ ۶

۱۰۲- الضحیٰ ۹

سرپرستی. په لړۍ کې نه یوازې د هغوی خپلوانو یې سرپرستی وکړه، بلکې د اسلامي نړۍ له گوټ گوټ څخه مسلمانانو د هغوی همدردۍ او مرستې ته راودانگل. د یو شمېر اسلامي مؤسساتو لکه: اسرا (الوكالة الإسلامية)، جمعية قطر الخيرية، لجنة الدعوة الإسلامية، هیئة الإغاثة الإسلامية، هیئة التراث الإسلامي، او نورو د هجرت او جهاد پر مهال په پاکستان کې زموږ د هېواد د زیات شمېر یتیمانو کفالتونه وکړل، د نوموړو موسسو زیاتره کفالتونه او مرستې له خلیج هېوادونو څخه وې.

له بده مرغه چې د سپتمبر ۱۱ پېښې (کال ۲۰۰۱م) څخه وروسته دغه کفالتونه او مرستې کمې شوې او د زیات شمېر یتیمانو کفالتونه لغوه شول، چې لدې امله یو زیات شمېر یتیمان او د هغوی کورنۍ له اقتصادي ستونزو سره مخ شوې.

په موجوده وخت کې چې د هېواد په داخل کې د حکومت له لارې د یتیمانو د مرستې لپاره کومې برنامې روانې دي، د نوموړو مؤسساتو له کفالتونو او مرستو سره یې هېڅ مقارنه او پرتله نه شي کېدای؛ دا ځکه چې د حکومت اړونده ادارې د دې کار لپاره خاصه او معلومه بودیجه نه لري او هغه کومې مرستې چې د حکومت له بودیجې یا له یو ځای او بل ځای ترلاسه کېږي، لومړی له ځاینو لاسونو تیرېږي او بیا یتیم او کورنۍ ته یې چې څه رسېږي هغه ډېر کم او ناچیز وي.

نو باید چې زموږ مسلمان ولس هم د اسلامي مسئولیت او دیني وجیبي پرېنست - لکه د خلیجې او عربي نړۍ د ولسونو په څیر - د یتیمانو کفالت او سرپرستی ته راودانگي، خو له هغو سترو اجرونو او ثوابونو برخمن شي، کوم چې د یتیم په پالنې او کفالت سره حاصلېږي. زموږ وطنوال باید د نورو خلکو مرستو او کومکونو ته نور سترگې په لار نه شي، بلکې د خپلو محتاجو او

اړمنو وگړو اړتیا په خپله پوره کړي او د یتیمانو د لاس نیوي په خاطر باید چې له داخل څخه د کفالت لړۍ پیل شي. زموږ په شتمنو وگړو کې باید دغه احساس پیدا شي او با احساسه وگړي باید پدې ډگر کې ډېر څه وکړي.

دا یو حقیقت دی چې زموږ په ټولنه کې د بې وزله خلکو د حقوقو د ناخبرۍ، همداراز په ټولنه کې د ظلم او تیري د عام کیدو له امله د یتیمانو حقوق هم ضایع کیږي، د یتیمانو ځینې ظالم وارثان د هغوی شرعي او ثابت حقوق ورڅخه تروړي، همداراز ځینې حکومتي چارواکي یتیمانو ته په راغلو کفالتونو او مرستو کې ناجایزه تصرفات کوي، د دغه انفرادي او ټولنیز ظلم د مخنیوي په خاطر پدې ځای کې موږ د هغو نصوصو یوه نمونه ذکر کوو چې د یتیمانو حق خوړونکو او پر هغوی باندي د ظلم کوونکو سزا پکې بیان شوی:

الف. الله تعالی فرمایي: «إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا»^{۱۰۳} بیشکه هغه

کسان چې د یتیمانو مالونه په ظلم سره خوري، بیشکه چې دوی په خپلو خیتو کې له اوره پرته بل څه نه اچوي او ژدی چې اور ته به ننوځي.

ب. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوی وینا کې د یتیم مال خوړل له اوو تباہ کوونکو گناهونو څخه شمېرل شوی، هغه فرمایي: «اجتنبوا السبع الموبقات، قالوا: يا رسول الله! وما هن؟ قال: الشرك بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل الربا، وأكل مال اليتيم، والتولي يوم الزحف، وقذف المحصنات المؤمنات الغافلات»^{۱۰۴} له اوو تباہ کوونکو گناهونو ځانونه وساتئ! صحابه و وویل: ای د الله پیغمبره! هغه کوم دي، هغه وفرمایي: له الله سره شرک کول، جادو کول، په ناحقه سره څوک وژل، سود خوړل، د یتیم مال خوړل، په جنگ کې شاه اړول

^{۱۰۳} - النساء ۱۰

۵۸- متفق علیه

او د پاکو ناخبرو مومنونو بنځو په ناپاکۍ سره تورنول.
ج. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: (اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْرَجُ حَقَّ الضَّعِيفِينَ: الْيَتِيمِ، وَالْمَرْأَةِ)).^{۱۰۰} ای الله! زه هغه څوک گنهگار بولم چې د دوه کمزور: بنځې او یتیم حق ضایع کوي (او خپل امت د هغوی له حق تلفی نه ویروم).

نور اړخې چې په ټولنه کې د یتیمانو، بنځو او کمزورو او بې وسه خلکو پالنې او مرستې ته پوره پاملرنه وکړو، ترڅو مو دخپل حبیب صلی الله علیه وسلم په خوښۍ ترلاسه کولو سره رب العالمین او پالونکی ذات مل او مدد گار شي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ((ابْعُونِي فِي الضُّعْفَاءِ، فَإِنَّمَا تُرْزَقُونَ، وَتُنصَرُونَ بِضَعْفَانِكُمْ))^{۱۰۱} تاسې زما رضا او خوښي د کمزورو خلکو په لاس نیوي کې ولټوئ، بېشکه له تاسې سره د کمزورو له مخه مدد کيږي او تاسې ته روزي هم د هغوی په خاطر درکول کيږي.

۴- د یتیم ښوونې او روزنې ته پاملرنه:

باید چې په هېواد او ټولنه کې د یتیمانو ښوونې او روزنې ته زیاته پاملرنه وکړو او که داسې ونه شي او هغوی لدې نعمت نه بې برخې پاتې شي، نقصان او تاوان به یې خپلو کورنیو او خپلوانو پورې منحصر نه وي، بلکې ضرر او اذیت ټولني ته هم رسيږي. حکومت، خیریه ټولني او شتمن خلک د دې طبقې د کفالت او مرستې په لړۍ کې د هغوی لپاره د ښوونې او روزنې بیلابیل فرصتونه برابر کړي، که له یوه پلوه د یتیم له کورنۍ سره نقدي او مالي مرسته کيږي، باید چې د هغې ترڅنګ د یتیم تعلیمي کفالت هم وشي.

یتیمانو ته د تعلیمي فرصتونو او تعلیمي چاپیریال په برابرولو کې باید دې ته

^{۱۰۰} - سنن ابن ماجه (کتاب الأدب)

^{۱۰۱} - سنن أبي داود ، کتاب الجهاد ، باب (۷۷) فی الانتصار بذی الخیل و الضعفة، وفي صحيح البخاري كتاب الجهاد، باب من استعان الضعفاء و الصالحين فی الحرب، بلفظ "هل تنصرون الا بضعفاءكم".

زیر شو چې په ټولو حالاتو او شرایطو کې یتیمانو ته پر روزنتونو باندې اکتفاء ونه شي، بلکې د هغې پر بدیلو موثرو لارو باندې هم غوروشي، د مثال په توگه:

الف- د روزنتونو ترڅنګ باید چې په حکومتي او شخصي نمونه یې ښوونځیو او مدرسو کې د یتیمانو لپاره هم د خاصې پالنې تر سیورې لاندې د زده کړې فرصتونه برابر شي؛ دا ځکه چې پداسې یو چاپیریال کې - چې ټول پکې د روزنتون په خیر یتیمان نه وي - یتیم ته په طبیعي چاپیریال کې د وخت تیریدو موقع ورکول کیږي او له بله پلوه د پلار لرونکو زده کوونکو له همدردۍ او ملگرتیا څخه هم برخمن کیږي.

ب- د یتیمانو سرپرستان او کفالت کوونکي باید چې د نقدي کفالت ترڅنګ یتیمانو ته په ځانگړو نمونه یې او ممتازو ښوونځیو او مدرسو کې د زده کړې په موخه زمینه برابره کړي او بیا پدې پروسه کې هغوی د خپلې څارنې او ارزونې لاندې ونیسي، پداسې طریقه چې د ښوونځي او یا مدرسې له ادارې سره وخت په وخت تماس کې وي او د مکفول یتیم د ارزونې لپاره یوه خاصه فورمه ولري چې په اړونده معلوماتو باندې مشتمله وي.

ج- که د ځینې ظروفو او شرایطو پر بنسټ دا اړینه وي چې یتیم باید په روزنتون کې تعلیم وکړي، نو بیا د هغو یتیمانو لپاره چې خپلو کورونو ته تگ او راتگ کولی شي دا ضروري نه ده چې حتما دې د دار الایتام په ليله کې ووسیږي؛ ځکه چې د خپل کلي او یا د خپلې کورنۍ په چاپیریال کې د کورنۍ، خپلوانو او گاونډیانو ترڅنګ د یتیم وسیدل هغه له طبیعي نشأت څخه برخمن کوي.

ج- باید چې په روزنتونو کې اداري او تدریسي عمله، همداراز کار کوونکي د یتیم له حقوقو څخه خبر وي او د هغوی د پالنې پر غوښتنو باندې پوهه ولري، ترڅو د هغوی سالمه روزنه ترسره شي.

د- په روزنتونو او یا په نورو تعلیمي مرکزونو کې د یتیم د زدکړې او تعلیم سره سره باید هغو یتیمانو ته چې عمر ونه یې د بالغوالۍ مرحلې ته نژدې وي کسبونه او حرفوي پروگرامونه هم وښودل شي، خو په خپل راتلونکې کې د هغې له لارې که اړتیا یې وي روزي لاس ته راوړي.

څلورم: معیوبین:

هغه څوک چې د بدن کوم غړی یې له منځه تللی او یا له کاره ولويدلی وي، یا دائمی رنځور وي او یا د جسم د کمزورۍ له امله کار او کسب نه شي کولی معیوب او معذور بلل کېږي.

د بدن د غړو جوړوالی او په کار باندې توانایی یو نعمت دی، خو په مختلفو سببونو سره ځینې وگړي لدې نعمت نه محروميږي، چې بیا دغسې انسان د شریعت د لارښوونو پر بنسټ له ځینو مکلفیتونو څخه معاف کېږي او په ټولنه کې د خلکو د مرستې او همدردۍ زیات وړ گرځي. په قرانکریم کې الله تعالی فرمایلي دي:

الف- ((لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى

الْمَرِيضِ حَرْجٌ))^{۱۰۷} په نابینا باندې کوم حرج او گناه نشته او پر گود باندې هم او په رنځور باندې هم کوم حرج نشته (کله چې له جهاد څخه کښي).

ب- ((لَيْسَ عَلَى الضُّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا

يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ))^{۱۰۸} نشته گناه پر کمزورو، رنځورانو او پر هغه چا چې په جهاد کې د لگښت لپاره مال نه

۱۰۷- الفتح ۱۷

۱۰۸- التوبة ۹۱

لري، کله چې هغوی په الله او د هغه د استازي په وړاندې اخلاص لرونکي وي.
 ج. ((لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحَسَنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ۖ)) (۱۰۹) له جهاد څخه ناست مومنان پرته له خاوندانو د معيوبیت څخه او هغه خلک چې د الله په لار کې په خپلو مالونو او ځانونو سره جهاد کوي برابر نه دي، الله تعالیٰ په خپلو مالونو او ځانونو سره جهاد کوونکو ته پر ناستو خلکو باندې یوه درجه غوره والی ورکړی دی او لدې ټولو سره الله تعالیٰ ښه وعده (د جنت) کړې ده او الله فضیلت ورکړې محاهدینو ته پر ناستو خلکو په لوی اجر سره.

زمونږ په تیر جهاد او قربانیو کې - د روسانو او کمونستانو پر ضد - زیات شمېر خلک معیوب او معذور شول، چې لاتر اوسه پورې یې یو زیات شمېر د ژوند د سختیو او مشکلاتو سره لاس په گریوان دي او د خلکو مرستې ته سترگې په لار دي.

همدارنگه د کمونستي حکومت له سقوط څخه وروسته په داخلي جنگونو کې او بیا له هغې وروسته د امریکا په بریدونو او بمباریو او داسې نورو بیلابیلو حالاتو کې یو زیات شمېر هېوادوال د معیوبۍ په تغیر کیناستل.

د معیوبو وگړو له جملې نه یې ځینې داسې هم شته چې د ډېرې بې وسې له امله د سرکونو او لارو په سرونو او خواو کې د خیر خیرات غوښتنې په موخه ناست وي، آن تر دې د کال په سختو موسمونو کې هم په ډاگ او آزاده فضاء

کې وخت تیروي. باید چې دغسې ډېر بې وزله معیوب لدې خوارۍ او سختیو نه وژغورل شي، با احساسه او شتمن خلک د هغوی پوره لاس نیوی وکړي.

همداراز د هېواد او ټولني ټولو معیوبو وگړو لاس نیوي او مرستې ته پوره پاملرنه وشي، البته هغه معیوب او معذور وگړي چې د کار کولو یو څه توان لري د هغوی لپاره مناسبې پروژې په کار واچول شي:

۱- د عامو معیوبونو لپاره پروژې:

باید چې د معیوبینو لپاره د هغوی د جسمي توان او غوښتنې برابر د مناسبو کسبونو زده کولو په پروژو کې زیاتوالی راشي؛ دا ځکه چې تراوسه پورې د دوی لپاره دغه پروگرامونه محدود دي او زیاتره د اطرافو او قریو معیوبین لدغسې پروگرامونو څخه بې برخې پاتې دي.

او که د حرفوي او علمي زده کړې سره سره د معیوبینو سره نقدي مرسته هم کیږي، نو دا به ډېره ښه وي، ترڅو هغوی د خپلو کورنیو د اقتصادي ستونزو په حل کولو کې برلاسي شي، همداراز د کار او کسب له پوره کولو وروسته هغوی ته د کسب ماشین آلات ورکول او بیا هغوی ته بازار موندنه لدې ټولو لارو چارو نه خلاصی نه شته دی.

په کال ۱۳۸۱ المریز کې چې کله مو پدې لیکنه باندې پیل وکړ، نو د معیوبو وگړو لپاره د پروژو په برخه کې د پلټنې پر مهال مې ولیدل چې د عامو معیوبینو لپاره د کسبونو د زده کړې په موخه په پېښور کې هغه مئوسه چې پدې میدان کې یې زیات شهرت درلود د سیدجمال الدین افغان رفاهي مئوسسه وه. د نوموړې مئوسسې مرکزي دفتر د پېښور په بورډ نعمت محال کې واقع و، د دفتر د مرکز ترڅنګ او په ځینو کیمپونو کې یې د معیوبینو د تړینګ بیلابیله پروگرامونه درلودل چې ډېرو معیوبونو پکې کسبونه زده کړل، او د کسب له زده کولو وروسته به

یې اړوند ماشین یا د کار آلات او وسایل هم ورکول، همداراز دې مؤسسې په جلال آباد ښار کې هم د ټریننگ مرکز درلود چې یو شمېر معیوبو وگړو پکې بیلابیل کسبونه زده کړل. هغه کسبونه چې د نوموړې مؤسسې لخوا معیونو ته ښول کیدل مهم یې: نجاري، حلبي سازي، ویلېنگ، بوټ گندنه او چپل جوړونه وو.

۲- د نایینایانو لپاره پروژې:

پدغه میدان کې چې تر اوسه پورې د هجرت په مهال او یا داخل د هېواد کې پخوا کومې هلې ځلې شوي دي کافي نه وې او اوس چې پدې میدان کې کومې مرستې کېږي، نو هغه هم بسنه نه کوي؛ ځکه چې موږ په خپل شاوخوا کې ډېر نایینان لدغسې مرستو بې برخې گورو، همدارنگه د لرې سیمو او اطرافو یو زیات شمېر نایینان ورڅخه محروم دي.

د لیکنې په پیلیزه مرحله کې مو د هجرت په دیار (پېښور) کې د نایینانو د حالاتو معلومولو په موخه مو (دافغانستان د نایینایانو د تنظیم) له ځینو غړو سره لیدنه وکړه او د نوموړي د فتر د فعالیتونو په اړه مو ورڅخه پوښتنې وکړې، چې په نتیجه کې لاندې معلومات ترلاسه شول:

۱ = هغه مهال د نوموړې مؤسسې دفتر چی د پېښور په گل حاجي پلازه کې موقعیت درلود، د هېواد په داخل او خارج کی یې ۳۶۰۰ نایینایان راجستر کړي و، چې (۲۸۰۰) نایینایانو په داخل د افغانستان کې او د ۸۰۰ په شاوخوا کې یې د پاکستان په خاوره کې زندگي کوله.

۲ - دنوموړې دفتر د معلوماتو مطابق ځینې نایینایان لداسې کورنیو څخه هم و چې په کورنۍ کې دوه، درې او یا څلور وگړي نایینا و، د هغې د احصایې پر بنا دوه کورنۍ داسې هم موجودې دي چې ټول افراد یې نایینا و، یوه کورنۍ هغه مهال د کچه گړۍ په کیمپ او بله یې د ناگمان

په کیمپ کې وسیدله.

۳- یو نابینا وویل: زموږ د هېواد د نابینایانو عمده ستونزې اقتصادي دي، او دهغو نابینانو د ژوند کړاوونه لازيات دي چې د کورنۍ مسئولیت لري، ماشومان اولادونه ورپه غاړه وي.

۴- نوموړې مؤسسې د نابینایانو د اقتصادي ستونزو د حل په خاطر څه حرفوي او مسسلكي زدکړې پیل کړې وې (چې سترنجیو او بدل، پزکي او چوکي او بدل، جاروجوړول او جالۍ جوړول) کسبونه پکې زده کیدل. همداراز د ښځینه نابینایانو لپاره د موره بافۍ، نساجي، ښکلا سامان جوړول، بافت سیخ، اوداسې نور کسبونه ښودل کیدل.

۵- د دغه دفتر د ساحوي زدکړو مشر ښاغلي احسان فیاض چې په خپله نابینا دی د نابینایانو د استعداد په اړوند داسې څرگندونه وکړه: په علمي او ادبي میدان کې نابینا د هغه استعداد او توان له مخې چې الله تعالی ورته ورکړی دی کولای شي د الله تعالی کتاب په اسانۍ سره حفظ کړي، له هغه څخه خطیب، ښوونکی، ادیب، او شاعر جوړشي. همداراز د ژوند د وسایلو په ډگر کې هغوی ته تایپستي، د خط او لوست د زده کړې ځانگړې ماشین او داسې نور وسایل ښودل زیات مناسب کار دی، ترڅو په روزمره ژوند کې ورسره مرسته وشي.

له پخوا راهسې د نابینایانو زدکړې او د هغوی پالنې ته کومه خاصه توجه نه ده شوې، اوس چې د هغوی لپاره کوم ښوونځي او د حرفوي زده کړو مرکزونه جوړ شوي کافی نه دي، زموږ د ټولني ډېر نابینایان په خاصه توگه د اطرافو وسیدونکي لدغسې سهولتونو محروم دي، نو باید چې حکومت، خیریه موسسې او شتمن وگړي دې قضیې ته پاملرنه وکړي.

څلورم څپر کې د کار او کسب په وسیله د فقر مخنیوی

په ټولنه کې په هر وگړي لازم دي چې کار وکړي، او د روزی د لاس ته راوړلو لپاره منډې تړلې ووهي، له ځمکې ښکته او له آسمان لاندې کوم د ژوند وسایل چې الله تعالی ورته برابر کړي هغه ولټوي، د کار او کسب توان په ځان کې پیدا کړي لکه: دهقاني، سوداگري، میرزاتوب، اداره کول، او داسې نور گټه لرونکي کسبونه چې پدې طریقې به ځان شتمن کړي، د خپل ځان او کورنۍ اړتیا به پوره کړي، او بل چا ته له لاس نیولو څخه به بچ شي. او که چېرته یو څوک په خپل وطن کې د کار او کسب کولو زمينه ونه مومي، نو په کار ده چې د الله تعالی په ځمکه او د هغه په وطنونو کې سفر وکړي تر څو روزي پیدا کړي. په اسلامي ټولنه کې دا لازم دي چې د یو بیکاره وگړي سره په کار پیدا کولو کې مرسته وکړای شي، همدارنگه د اسلامي نظام دا فرض دي چې بې کاره وگړو ته د کار زمينې برابرې کړي. او که چېرته یو بیکاره وگړی د کار د پیدا کولو په خاطر د کومې حرفې زده کړي، د کسب آلې او ماشین، پانگې، ځمکې او داسې نورو ته اړتیا ولري، نو حکومت پدې مکلف دی چې دغه وسایل ورته برابر کړي، چې په کار بوخت شي او خپل ځان او کورنۍ ته حلاله روزي پیدا کړي.

نو ددې لپاره چې زموږ په هېواد او ټولنه کې د بې کارۍ مخنیوی وشي، وزگارو او بیکاره وگړو ته د کارونو فرصتونه برابر شي، په رعیت او حکومت کې دغه احساس پیدا شي پدې اړه دې لاندې نقاطو ته ځیر شئ!

۱- په اسلام کې د کار اهمیت:

کار کول د فقر په مقابله کې لومړنۍ اسلحه، همدارنگه د شتمنۍ او پانګې لاس ته راوړلو مهم لامل او د ځمکې په آبادۍ کې لومړی عنصر بلل کېږي. کله چې الله تعالیٰ ځمکه پیدا کړه، نو په هغې کې یې برکت کینسود، روزي یې پکې پیدا کړه، د هغې په داخل او دباندنې کې یې د ګټې د څیزونو زخیرې پیدا کړې، خو انسان د هغې په واسطه ژوند وکړي او په زندګۍ کې یې هوساڼي او ارامې راشي، الله تعالیٰ فرمایي: «وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعِيشَةً قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١١٠﴾». ۱۱۰

او په تحقیق سره موږ تاسې ته په ځمکه کې ځای او قدرت درکړ، او په هغې کې مو درته د ژوند وسایل او اسباب وګرځول (پیدا کړل)، نو لږ دي هغه څه چې تاسې یې شکر وباسې. او الله تعالیٰ فرمایلي: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ». ۱۱۱ او یقیناً چې عزت مو ورکړی زوزات د ادم ته، او په وچه او لمده کې مو د سورلۍ پر وسایلو بار کړي، او له پاکیزه څیزونو مو روزي ورکړې.

پدې کې شک نشته چې الله تعالیٰ خپلو بندګانو ته روزي ورکوي لکه چې فرمایي: «وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا». ۱۱۲ او نشته هېڅ خوځنده (سah لرونکی) مګر دا چې روزي یې په الله تعالیٰ ده. لکن دغه روزي یې د انسان کوښښ او منډې ترې پورې تړلې ده، لکه چې فرمایي: «هُوَ

۱۱۰- الأعراف ۱۰

۱۱۱- الإسراء ۷۰

۱۱۲- هود ۶

ط
 الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ .
 ۱۱۳ الله تعالی هغه ذات دی چې ځمکه یې تاسې ته تابع کړې، نو وگرځئ
 دهغې په اطرافو کې او خورئ له (حلال) رزق د هغه څخه». او الله تعالی
 فرمایي: «فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ
 اللَّهِ. ۱۱۴ نو کله چې له مانځه (د جمعې) نه فارغ شې نو په ځمکه کې خپاره شئ
 او د هغه (الله) روزي ترلاسه کړئ.

ځینې مسلمانان داسې هم شته چې د توکل په بهانه سره له کونښن او کار کولو
 څخه ډه ډه کوي، ددې انتظار باسي چې په خپله ورته روزي راشي. دغسې
 خلکو ته ویل په کار دي چې پر الله تعالی باندې توکل کول د کار او کسب
 کولو او د اسبابو اخستلو مانع نه دی. انسان به د دنیاوي اسبابو اخستلو
 ترڅنګ په الله تعالی باندې توکل کوي چې همدغه حقیقي توکل دی، په
 حدیث کې راغلي دي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ
 عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ، لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بَطَانًا». ۱۱۵ که
 چیرې تاسې پر الله تعالی په رینستیا سره توکل وکړې، نو خامخا به داسې
 روزي درکړي چې مرغانو ته یې ورکوي، هغو سبایي (له ځالو) تشې ججرې
 وځي او بیګایي ډکې ججرې راگرځي.

نو پدې حدیث کې له رینستیا او حق توکل نه مراد د اسبابو اخستلو سره سره په
 الله تعالی باندې اعتماد کول دي؛ ځکه مرغان خو په ځالو کې نه کیني، بلکې
 د خپلې روزی لاس ته راوړلو لپاره وځي، حرکت کوي او د روزی پلټنه

۱۱۳ - الملك ۱۵

۱۱۴ - الجمعة ۱۰

۱۱۵ - مسند احمد

کوي. حافظ ابن حجر رحمه الله په فتح الباري کې ویلي: د توکل اصل دادی چې ته یو کار چا ته وسپارې، هغې ته یې حواله کړې او پر هغې باندې اعتماد وکړې، او هغه څه چې په قرآن او حدیث کې راغلي دي، دا یې معنی نه ده چې یو څوک اسباب او وسایل کارول پرېږدي، له امام احمد رحمه الله څخه د داسې یو سړي په هکله پوښتنه وشوه چې په کور یا مسجد کې ناست وي، او وایي چې هېڅ کار نه کوم، ما ته به مې خپله روزي راځي نو هغه وفرمایل: دا داسې یو سړی دی چې له علم او پوهې نه ناخبره او بې برخې دی، بیشکه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «الله تعالیٰ زما روزې د نيزې له سیورې - په جهاد سره - گرځولې ده» او فرمایي: «که تاسې په الله تعالیٰ باندې په رېښتیا سره توکل وکړې، نو داسې روزې به درکړي چې مرغانو ته یې ورکوي، هغو سبایي له خپلو ځالو وځي (د روزې تلاش کولو په خاطر) او بیگایي ډکې ججرې راگرځي». نو پدې حدیث شریف کې د دې یادونه وشوه چې مرغان د روزې په لټه او طلب کولو کې سبایي او بیگایي تگ راتگ او حرکت کوي. او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملگرو (صحابه کرامو) به سوداگري کوله، د خرما په باغونو کې به یې کار کاوه، چې هغوی زموږ پیشوایان دي.^{۱۱۲}

د اسلام سپېڅلي دین بیکاري او تنبلي غندلې او د کار، او کسب کولو اهمیت یې زیات کړې او ددې څرگندونه یې کړې چې حلال کسب یو عزتمند او لوي کار دی، که څه هم د ځینو خلکو په نظر ځینې کارونه او کسبونه سپک وي، لکن دا یې د سپکوالي دلیل نه شي کیدلای. د الله تعالیٰ استازی صلی الله علیه وسلم په یوې وینا کې فرمایلي: «لأن يأخذ أحدكم حبله فياتي بخزمة الحطب على ظهره، فبيعهها، فيكف الله بها وجهه؛ خير له من أن يسأل الناس، أعطوه أو منعوه». ^{۱۱۳} داچې له تاسې څخه یو څوک خپل پری (رسی) راواخلي

^{۱۱۲}. وگوره: فتح الباري ۱۱/ ۳۰۵-۳۰۶^{۱۱۳} - صحيح البخاري، كتاب الزكاة، باب (۵)

او پر خپلې شا باندې یو گڼېدی خس راوړي، وه یې پلوري او خپل مخ (ځان) له سوال کولو وساتي، نو دا کار ورته لدې غوره دي چې سوال وکړي، څوک یې ورته ورکړي او څوک یې ورنکړي.

پدې وینا کې د الله تعالی استازی صلی الله علیه وسلم د دې څرگندونه کوي چې د خسو راوړلو کسب سره لدې چې کیدای شي ځینې خلکو ته کم ښکاري او گټه یې ورته لږه بریښي، خو له بیگارۍ او بل چا ته د لاس نیولو (گدايگری) څخه غوره دی.

د کار او کسب په میدان کې د الله تعالی استازی صلی الله علیه وسلم یوازې په وینا او فکر ورکولو سره اکتفاء نه وه کړې، بلکې د خپل ژوند عملي ډگر یې هم خلکو ته ورپه گوته کړې دی، هغه فرمایي: «مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلَّا رَعَى الْغَنَمَ». فَقَالَ أَصْحَابُهُ: وَأَنْتَ؟ فَقَالَ "نَعَمْ، كُنْتُ أُرْعَاهَا عَلَى قَرَارِيطٍ لِأَهْلِ مَكَّةَ".^{۱۱۸} الله تعالی هېڅ یو پېغمبر نه دی رالېږلی، مگر دا چې گڼې یې خړولي دي، صحابه کرامو وویل: ایا تاسې هم خړولې؟ هغه وفرمایل: هو، ما هم د مکې یو څه خلکو ته د یو څه پیسو په بدله کې خړولې.

هغه مال چې د لاس په گټلو حاصل شي، انسان ورباندې زیار وگالي او همت وکړي، ډېر ښه مال او ښه گټه وي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ». ^{۱۱۹} هغه خوراک چې یو انسان یې له لاس گټې څخه خوري، هېڅ بهتر او غوره ورڅخه نشته دی او بیشکه د الله تعالی پېغمبر داود علیه السلام به د خپل لاس کار او گټې څخه خوراک کاوه. ^{۱۲۰}

^{۱۱۸} - صحيح البخاري، كتاب الإجارة، باب (۲۲)

^{۱۱۹} . صحيح البخاري

^{۱۲۰} - وگوره: مشكلة الفقر، يوسف القرضاوي، ص ۳۸

۲- د شتمنیو له سرچینو څخه اخستل:

د ثروت او شتمنۍ سرچینې هغه خیزونه بلل کېږي چې د انسان د روزی اسباب دي لکه مالداري، زراعت، تجارت، صنعت، معدنونه، او داسې نور.

الله تعالی په خپل کتاب کې زموږ پام خپلو موجوداتو ته راوړي او دې ته مو متوجه کوي چې په ځمکه او اسمان کې یې موږ لپاره بیلابیلې فواید او گټې برابرې کړي او د ژوند وسایل یې ځای پر ځای کړي دي. که فکر او غور وکړو، نو وبه گورو چې زموږ په اوبو کې ثروتونه دي، زموږ په دشتو کې ثروتونه او شتمنۍ دي، زموږ په غرونو کې شتمني ده او په هر ځای کې شتمني ده. خو یوازې هغه څه چې موږ یې کمې لرو او ورڅخه بې برخې یو فکر او توجه ده، د پرمختللي اداري او نظام نشتوالی او د با احساسه کاري لاسونو لږوال دی. که چیرته د فکر قوت په کار واچوو، د قوي ارادې خاوندان شو او پیاوړي کاري لاسونه ولرو، نو په هغه صورت کې به د ثروت او شتمنیو له منابعو څخه لازمه گټه پورته کړو. د دې تصور د پخلي په اړوند په قرانکریم کې الله تعالی موږ داسې متوجه کوي: «أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٦٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَأَلَّا نَعْمِرَ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُمْ كَذَلِكَ إِنَّمَا تَخَشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٦٨﴾» ۱۲۱ ایا نه گوري (ای انسانه) چې بیشکه الله تعالی له بره اسمانه اوبه راټوی کړي او پر هغې سره یې مختلف رنگه میوې رازرغونه کړي. او له غرونو څخه یې د سپینو او سرو لارو والا پیدا کړي چې یو تر بله

سره په رنگ کې مختلف دي، او ځینې یې تک تور دي. همداراز له خلکو او ژوندیو شیانو او له څارویو څخه چې هغه هم بیلابیل رنگونه دي، همداسې الله کړي دي. بېشکه چې د الله تعالیٰ په بندگانو کې له هغه څخه ویریدونکي علماء دي، په یقیني توګه الله غالبه او بنسټونکی ذات دی.

امام حسن البناء رحمه الله د دې آیت په وضاحت کې ویلي: «زما په نظر دلته له علماو نه مراد هغه کسان دي چې دکائناتو په علم پوهیږي، په کائناتو کې چې د خلکو د ګټو او منافعو لپاره څه دي د هغې پر پیژندلو او کشفولو پوهه لري، او د ځمکې او اسمانونو د څښتن په صنعت (جوړښت) کې د هغه د پراخه علم ژور او پتړازونه رابرسیره کوي.»^{۱۲۲}

باید چې زموږ په هېواد کې د ثروت او شتمنیو منابعو ته پوره پاملرنه وشي، ترڅو له یوه پلوه بیکاره خلکو ته د کار فرصتونه برابر شي، او له بله پلوه د هېواد او ټولني د اقتصاد کچه ورباندې لوړه کړی شي.

زموږ په هېواد کې د یو باتدبیره او باصلاحیته نظام د موجودیت په صورت کې دا ممکنه ده چې معدنیات په سهې توګه راویستل شي او د هغې له عاید څخه د هېواد د فقر او بې وزلۍ په مخنیوي کې کار واخستلی شي. همدارنګه د غرونو ځنګلونه چې زیاتره یې په خپل سړۍ سره له منځه ولاړل لازمه ګټه واخستل شي. یوازې د یو مطلوب نظام او حکومت په موجودیت کې کیدای شي د طبیعي منابعو ساتنه وشي او د استخراج او کارولو ګټه او عاید یې شخصي جیبونو ته ولاړه نه شي.

^{۱۲۲} - اسلامي اقتصاد، حسن البناء، ژباړه صافی. ص ۲۸، چاپ ۱۳۶۷ لمريز.

۳- د ښارو ځمکو آبدول:

په هېواد کې باید د هغه ځمکو آبدولو ته پوره توجه وشي کومې چې د چا په شخصي ملکیت کې نه دي. هغه عامه ځمکې چې خلکو غصب کړي دي ورڅخه واخستل شي او د قوم او ولس د بیچاره خلکو گټې او مصلحت ته وقف شي. همداراز هغه ځمکې چې ښاري دي او آبدولو ته یې اړتیا ده د یو منظم پلان او برنامې له لارې یې په اړه لازم اقدامات وشي.

علماء وایي: په اسلامي اقتصاد کې د ځمکې آبدول کلیدي مقام لري چې د اسلام دین یې د انسان له مهمو فرایضو څخه بولي، نو په همدې اساس د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم دې مسئلې ته په خپلو زیاتو ویناو کې پوره پاملرنه کړې او خپل پیروان یې د داسې ځمکو په ملکیت کې راوستلو ته هڅولي، ترڅو د هغې آبدول ټولني ته محصول او انتاج وروبښي.^{۱۲۳}

پدې هکله دا لاندې څو ویناوې د بیلگې په طریقه ذکر کوو:

الف- عَنْ عُرْوَةَ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنَّ الْأَرْضَ أَرْضُ اللَّهِ، وَالْعِبَادَ عِبَادُ اللَّهِ، وَمَنْ أَحْيَا مَوَاتًا فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ. جَاءَنَا بِهِذَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِينَ جَاءُوا بِالصَّلَوَاتِ عَنْهُ.^{۱۲۴} له عروه رحمه الله نه روایت روایت دی وای: زه گواهي ورکوم چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دا پریکړه کړې وه چې ځمکه د الله تعالی ده او بیندگان هم د هغه دي، څوک چې کومه مړه (ښاره) ځمکه ژوندي (آباد) کړي، نو هماغه یې زیات حقدار دی. دا قانون موږ ته د نبی صلی الله علیه وسلم نه د هغو ښاغلو (صحابه کرامو) له لارې رارسیدلی د چا په وسیله چې پنځه وخته لمونځ رارسیدلی دی.

ب- عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

^{۱۲۳} - وگوره: إحياء الأرض الموات، وزير محمد، ص ۱۸۳

^{۱۲۴} - سنن ابی داود، کتاب الخراج و الأمارة، باب إحياء الموات، ۳ / ۴۵۴ .

«مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لِأَحَدٍ فَهُوَ أَحَقُّ»، قَالَ عُرْوَةُ: «قَضَى بِهِ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي خِلَافَتِهِ».^{۱۲۵} له عروه رحمه الله نه روایت دی هغه له عایشې رضي الله عنها نه روایت کوي، هغه له پېغمبر صلی الله عليه وسلم نه نقل کوي، هغه فرمایلي دي: «خوک چې داسې ځمکه اباده کړي چې د چا په ملکیت کې نه وي، نو هماغه یې زیات حقدار دی». عروه رحمه الله واي: پر همدې وینا او فیصله باندې عمر رضي الله عنه د خپل خلافت په وخت کې عمل او فیصله کوله.

ج - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيِّتَةً فَهِيَ لَهُ».^{۱۲۶} له جابر بن عبد الله رضي الله عنهما نه روایت دی هغه وایي چې نبي صلی الله عليه وسلم فرمایلي: «چا چې شاړه ځمکه آباډه کړه نو دهغه شوه.

د شاړې ځمکې د ابادولو په هکله امام ابوحنيفه رحمه الله د حکومت منظوري ضروري گڼي او امام ابویوسف رحمه الله، امام محمد رحمه الله امام شافعي رحمه الله، او امام احمد بن حنبل رحمه الله دا نظر لري چې ابادوونکي د ملکیت حق د حکومت په اجازې او منظوري پورې اړه نه لري..

او امام مالک رحمه الله د کلي سره د نژدې ځمکو او لرې پرتو شاړو ځمکو ترمنځ فرق کوي، لومړی ډول ځمکه لدې حکم (آبادولو) څخه مستثنی گڼي، او د دویم ډول ځمکې لپاره د امام بخشش او اجازه شرط نه بولي، چې یوازې ابادوونکي یې څښتنان کیدی شي.^{۱۲۷}

د شاړې ځمکې ابادول د یو مملکت په اقتصادي نمو او د پیداوار په

^{۱۲۵} - صحيح البخاري، كتاب الحرث و المزارعة، باب (۱۵).

^{۱۲۶} - سنن الترمذي

^{۱۲۷} - وگوره: اسلامي اقتصاد ابوالاعلی مودودي ص ۲۰۸-۲۱۱ ژباړه: فضل مولالتون، ۱۳۷۱ لمريز.

زیاتوالي کې زیات رول لري:

لومړۍ- د ملکیت قاعده پراخوي: او دا هغه څه دي چې په ټولنه کې د وگړو دنده ده. په اسلام کې د ځمکې ابادول د مال د حاصلولو یو مصدر دی، هغه چا ته یې د ملکیت سبب گرځي څوک یې چې اباده کړي، او د هغې د ابادۍ میوه او گټه ولس او ټولنې ته رسېږي او په ټولنه کې د اقتصاد د پرمختگ یو مهم لامل گرځي.

دویم- د دولت د موارد زیاتوي: د اسلام دین خلک د ځمکې کرلو ته هڅولي، چې د هغې له محصولاتو څخه غذایي مواد ترلاسه شي، او د حاصلاتو لاس ته راوړل د دولت په بودیجه باندې مثبت اغیر لري؛ دا ځکه چې له یوه اړخه په ټولنه کې اقتصادي موارد زیاتېږي او له بله اړخه د حکومت بودیجې ته د ځمکو د حاصلاتو له درکه عشر، یا خراج او یا مالیه ورځي.

د اسلامي دولت تر ولکې لاندې چې یو مسلمان شاړه ځمکه اباده کړي، نو که عشري وي دولت ته به پکې عشر ورکوي او که خراجي وي خراج به ورکوي. همداراز لکه څرنګه چې د ځمکې ابادول په کر او کشت سره صورت مومي، د هغې له باطن څخه د معدن راویستلو پواسطه هم دا کار (آبادي) ترسره کېږي، دا د هغه چا لپاره چې توان ورباندې ولري، استفاده ورڅخه وکړای شي، او راویستل یې مسلمانانو ته ضرر ونه لري. نو د معدن د راویستلو په صورت به بیت المال ته د هغې معدن پنځمه برخه ورکوي. او د دولت د بیت المال د بودیجې زیاتیدل د ټولنې په خدمتي کارونو (رفاهي کارونو) روغتیايي چارو او داسې نورو ته انکشاف ورکوي.^{۱۲۸}

امام ابویوسف رحمه الله په خپل کتاب (الخراج) کې وایي: «ولا أرى أن يترك أرضاً لا ملك لأحد فيها ولا عمارة حتى يقطعها الإمام، فإن ذلك امر للبلاد و أكثر

^{۱۲۸}- وگوره: إحياء الأَرْض الموات، وزیر محمد، ص ۱۸۶-۱۹۰

للخراج»^{۱۲۹} د هغې ځمکې په هکله چې بې څښتنه وي، او چا پکې آبادي نه وي کړي، زما نظر دادی چې حاکم دی یې چا ته ورکړي؛ ځکه چې پدې کار سره وطن ښه آبادیږي او په خراج کې زیاتوالی راځي.

درېیم د ځمکې ابادولو په زراعتي او غذایي اړخ کې د اقتصاد په نمو کې مهم اغیز لري: د ځمکې ابادولو له مهمو موخو څخه یوه موخه د وگړو غذایي اړتیاوې تامینول او پوره کول دي، چې دا کار پرته لدې عملیه نه ترسره کېږي.

ځمکه انسان ته د الله تعالی له لورې یو ستر نعمت دی، او د دې نعمت شکر اداء کول له هغې څخه په استفادې او د هغې په ابادولو سره رامنځ ته کېږي،

الله تعالی د دې نعمت یادونه داسې کړې ده: «أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ

شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾

وَزَيْتُونًا وَخَلًّا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفِكْهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَتَّعًا لَكُمْ

وَلَا تَعْمِكُمْ ﴿٣٢﴾»^{۱۳۰} نو ودې گوري انسان خپلو خوړو (خوراکي موادو) ته

چې موږ له ورپه ورو څخه اوبه راتوي کړي او بیا مو ځمکه خیرې کړې (د بوټي او کشت پواسطه) بیا مو له هغې څخه دانې، انگور، ترکاری، خونه (زیتون) او خرما را زرغونه کړی او گڼ باغونه، میوې (تازه او وچې) او اوبه (گیاه) چې دا ټول څیزونه مو تاسې او ستاسې څارویو ته نفع او گټه گرځولي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د زراعت او کرنې د اهمیت او ثواب په اړوند فرمایلي دي: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ، أَوْ

^{۱۲۹} - وگوره: د مخکنی مرجع ۱۸۹ صفحه

^{۱۳۰} - عَبَسَ ۲۵ - ۳۲

إِنْسَانٌ، أَوْ بِهَيْمَةً إِلَّا كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ».^{۱۳۱} کوم یو مسلمان چې بوتی کړي، او یا کوم کشت کوي چې له هغې څخه مرغان، انسانان او څاروي خوراک وکړي، نو د هغې لپاره به پدې سره د صدقې اجر وي.

څلورم_ د ځمکې د مساحت زیاتیدل: د ځمکې مساحت او سطحه په ابادۍ سره زیاتېږي؛ ځکه چې کله ځمکه شاړه وي، نو د شگو، اوبو او نورو شيانو له خطر سره مخ وي، نو د شاړې ځمکې آډول په خپل ذات کې فواید لري.^{۱۳۲}

۴- مستحقو وگړو ته ځمکې ویشل:

په عمومي توگه زموږ په هېواد کې شاړې ځمکې په دوه ډوله دي: هغه ځمکې چې مخکې ابادې وي، او د انقلاب په موده کې شاړې گرځیدلي. د تیر انقلاب (د روسانو د برید له مله د ۲۳ کلونو په موده کې او بیا د کمونستي حکومت له ړنګیدو وروسته د داخلي جنگونو له امله د دهقانانو په هجرت کولو سره ډېرې ځمکې شاړې شوې. همداراز یو زیات شمېر ځمکې د اوبه خور سیمستونو د منځه تللو له امله شاړې وگرځیدې. نو باید چې په لومړي قدم کې د دې ځمکو آډولو ته پاملرنه وشي. او دویم هغه ځمکې- چې له پیل نه شاړې دي- چې غرب او جنوب غرب ولایتونو پراخه دښتې یې یوه نمونه ده- ورڅخه کار واخستل شي او یا په مستحقو خلکو وویشل شي.

متأسفانه چې د کمونستي نظام له ړنګیدو څخه وروسته د مسلسلو گډوډیو او آن د موجوده په نسبي توگه د شتون (جمهوري نظام) په وخت کې هم ځینې زور واکانو پراخه دښتې او ځمکې غصب کړې.

همداراز په ځینې مرکزي ولایتونو کې لکه کابل، ننګرهار، د قندهار او هرات ښارونو او داسې نورو په ځمکو او رقبو کې په غیر طبعي شکل سره خلک

^{۱۳۱} - صحیح البخاري، کتاب الحرث و المزارعة باب (۱)

^{۱۳۲} - وگوره: احیاء الارض الموات، وزیر محمد، ص ۱۹۲

هستوګن شول او دغه پدیده د دې ښارونو په ګڼه ګونه او د نورو سلېبې اړخونو د زیاتیدو لامل وګرځیده.

نو باید چې د دغسې غیر طبیعي پدیدو د منځ وړلو په خاطر په داسې یو جامع پلان او برنامې باندې کار وشي، چې فقیر او بې وزله خلک د هېواد د ځمکو پر تناسب له ځمکو برخمن شي او د موجوده ظالمانه طبقاتي پدیدې مخنیوی وشي. پدې معنی چې له غیر مستحقو او غاصبو جاګیردارانو ځمکې واخستل شي او مستحقو او اړمنو خلکو ته توزیع شي، ترڅو یو زیات شمېر غریب او بیچاره خلک د ځمکو خاوندان او پدې طریقې په هېواد کې د غریبې اندازه راکمه کړای شي.

۵- د ځمکو د غصب مخه ډب کول:

په تیرو کلونو کې ولیدل شول چې د هېواد د اقتصاد د منابعو په نورو برخو کې د درغلیو په خیر د ځمکو په معاملاتو کې هم پوره درغلیانې وشوې، همداراز یو زیات شمېر حکومتي عامې ځمکې د ځینو خاصو اشخاصو او یا مافیایي کړیو له لوري قبضه او غصب شوي.

د موجوده نظام او حکومت د کمزورۍ له امله دا هم ولیدل شول چې ځینو قومونو د ځمکو د رقبو پر سر باندې یو بل ته په مورچلونو کې کیناستل او یو بل یې ووژل. دا هم یو حقیقت دی چې د عدال او انصاف لپاره ګمارل شوو وګړو یعنې قاضیانو ځینې حکومتي ځمکې په رشوت او بډو اخستلو سره شخصي کړې او زور واکانو ته یې د پیسو په مقابل کې د هغې اسناد ورکړل.

د ولسي جرګې د فساد پر وړاندې د مبارزې کمپسیون د یوه راپور له مخې ویل شوي چې د ځمکو غصب په افغانستان کې خطرناکه مسئله ده، د ولسونو او حکومت ترمنځ یې واټن رامنځته کړی، په تېرو ۱۶ کلونو کې په ډېرې بې رحمۍ ځمکې د ښارګوټو په نوم غصب شوي دي، د غصب

لړۍ اوس هم روانه ده. که څه هم د ټولو غصب شوو ځمکو په اړه دقیق ارقام په لاس کې نشته، خو د افغانستان د ځمکو خپلواکه اداره وایي د دوی موندنې نښې چې په ۳۰ ولایتونو کې د غاصبینو له خوا یو اعشاریه درې میلیونه جریبه ځمکه غصب شوې، چې ډېری غصب شوې ځمکې په کابل، ننگرهار، کندهار، بلخ او هرات ولایتونو کې دي.

راپور وایي: په هغه وخت کې چې احصایه راټوله شوې د ۱۵۸۳۱ کسانو له لوري تقریباً په ۳۰ ولایتونو کې یو اعشاریه درې میلیون جریبه دولتي ځمکه غصب شوې ده او دغه لړۍ تر ولسوالیو او کلیو پورې رسېږي.

دا چې دغه ځمکې د چاله خوا غصب شوې دي او تراوسه یې ولې غصب دي؟ پدې هکله اړونده ارګانونه دا جرات نه کوي چې د خلکو نومونه په ډاګه کړي، او له فساد سره د مبارزې عالي ادارې رئیس که څه هم د کوم ځانګړي کس نوم نه اخلي، خو وایي چې په غصب کې ځینې وزیران، ځینې وکیلان، ځینې رهبران او سیاسي ډلې لاس لري. هغه وایي: د ځمکو په غصب کې وزیران، وکیلان، رهبران او سیاسي ډلې لاس لري، له بده مرغه تراوسه حکومت نه دی توانېدلی، د ځمکو لوی غاصبین د قانون منګولو ته وسپاري.

ځینې اړونده مسئولینو ویلي چې: څارنوالي او محکمې باید له جرات څخه کار واخلي د هغه چا نومونه افشا کړي چې د ځمکو په غصب کې لاس لري او که په دې سره غاصبین د حکومت په وړاندې کوم ګام پورته کوي، نو ولس به د حکومت تر شاه ولاړ و. ۱۳۳

باید وویل شي چې د ځمکو د غصب د مخې ډب کول، د غصب شوو ځمکو راگرځول او په هېواد کې د نورو جرایمو د منځه وړلو لپاره یو مستحکم اسلامي نظام رامنځ ته کولو ته اړتیا ده، او هغسې نظام چې په نوم اسلامي وي، د سازشونو په نتیجه کې منځ ته راغلی وي. نو نه شي کولی چې د دغسې ننګونو مقابله وکړای شي.

ایا په هېواد کې به داسې یو نظام به رامنځ ته شي چې د ځمکو د غصب او نورو بدو ناخوالو مخنیوی پکې وشي؟ له ظالمانو څخه د مظلومانو حق واخستل شي، خاینان محاکمه شي. او هر چا ته خپل حدود وښودل شي، که هغه چارواکي وي او که رعیت، که مالداره وي او که فقیر که وزیر وي او که گدا..؟!

په موجوده ظروفو او شرایطو کې چې حکومت او نظام ډېر کمزوری دی که موږ هر څومره د ځمکو د عادلانه ویش لپاره وړاندیزونه وکړو، نو غالب گومان کیږي چې لازم غور ورباندې ونه شي، خو د دې لپاره چې موږ په خپل هېواد کې د یو قوي اسلامي نظام هېله لرو، هغه نظام چې د اسلامي شریعت پر بنسټ به فیصلی کوي، اسلامي قضاء او محکمه به یې له هر حاکمه او زورواکي بالاتره وي. دغسې اسلامي او قوي نظام ته دا لاندې وړاندیزونه کوو:

۱- د انقلاب او له هغې وروسته د گډوډیو په بهیر کې چې څومره عامې او حکومتي ځمکې غصب شوي، دهغې د پلټنې او بیرته عام کولو په موخه یوه مستقلة اداره جوړه شي.

۲- د احتساب د نظام له لارې له ټولو غاصبینو سره محاسبه وشي، او عام او خاص حقوق ورڅخه واخستل شي.

۳- یوه اصیله، واقعي او خود مختاره قضاء رامنځ ته کړي، هغه چې

علمبرداران یې حلال خواړه علماء او شریعت پوه وي، ترڅو د واقعي قضاء کولو له لارې په ټولنه کې عدل او انصاف رایج شي، عام ملکیتونه او موارد چې ځمکې پکې هم شاملې دي - خپلو واقعي مستحقینو ته د گټې او فایدې اختستلو لپاره ورکړل شي، چې پدې کړنلارې سره به په هېواد کې د فقر او بیچاره گۍ کچه راکمه شي.

۶- د ناروا کښت مخنیوی:

زموږ د ټولني او هېواد له ستونزو او ناخوالو څخه یو هم په ځینې سیمو کې د ناروا کښت او فصل کرل دي چې لومړی یې بنگ (د چرسو بوتی) او بل کوکنار (د افین بوتی) دی، د دې بوټو د فایدې پر ځای نقصان او تاوان زیات دی، بلکې هغه څه چې لدې بوټو څخه تولید کیږي (چرس او افین) د ټولني د وگړو تنبلۍ، کمزورۍ، رنځورۍ او نورو زیاتو تاوانونو لامل گرځي او طبیعي خبره ده چې په ټولنه کې څوک پدغسې مصیبتونو گرفتار شي، نو ټولنه د نورو ستونزو ترڅنګ د اقتصادي ستونزي سره هم مخ کیږي؛ ځکه چې کار کوونکي لاسونه کمیږي، بیکاره او لویدلي خلک پر نورو باندې بوج کیږي.

همداراز د نوموړو بوټو او فصل د کرنې په نتیجه کې د گټور فصل مخه نیول کیږي، د روزی سرچینې کمیږي، د خوراکي توکو بیې لوړیږي او خلک له گټورو خوراکي توکو څخه بې برخې کیږي.

زموږ په هېواد کې د مخدره موادو شالید په هکله ویل کیږي د لومړي ځل لپاره مخدره مواد له چین څخه افغانستان ته د بدخشان ولایت له لارې راداخل شو. کله چې برتانیې (انگلستان) پر هندوستان باندې حکومت کاوه، نو لدغه هېواد څخه چین ته زیات مخدره مواد قاچاق کیدل چې په نتیجه کې یې د برطانیې او چین ترمنځ جگړه وشوه او دې جگړې ته د (افیمو د جنگ) نوم ورکړ شو.

له کومه وخته چې افغانستان ته د افین راداخل شو، نو په تدریجي شکل یې د بوټي کښت او کر رواج وموند. هغه ولایتونه چې د دې بوټۍ کر نه رواج شوه او افیون پکې تولید کیده: بدخشان، هلمند، ننگرهار او هرات و، چې د وخت په تیریدو سره لدې ولایتونو څخه نورو ولایتونو لکه: بلخ، کونړ، لغمان، لوگر پکتیا، وردگ او قندهار ته هم نوموړی بوټی نقل شو. په افغانستان کې پخوا د هیروینو تولید نه پېژندل کیده، بلکې د هغو سیاسي بدلونونو په نتیجه کې رامنځ ته شو چې د شلمې پیړۍ په اویاوو مو کلونو (اوومې لسیزې) کې منځ ته راغلل. او د طلايي مثلث (تایلند، برما او لاوس) په سیمه کې د افیونو خراب محصولات هم د دې لامل شو چې د طلايي هلال (ایران، افغانستان او پاکستان) په سیمه کې د مخدره موادو د زیات تولید په واسطه جبره شي.

د کوکنارو د کرهڼې شالید:

د برتانوي امپراطورۍ په دوران کې هندوستان چین ته د زیاتو مخدره موادو قاچاق کونکی هېواد وو چې په نتیجه کې یې د برطانیې او چین ترمنځ جگړې رامنځ ته شوې، هغه چې دافینو جنگونو^{۱۳۴} نوم ورکړ شو. نو زموږ هېواد ته د لومړي ځل لپاره دانگریز پلوو قاچاقبرانو لخوا د چین له ځمکې څخه د بدخشان له لارې کوکنار وارد شوی چې پدې توگه په سیمه کې د غه بوټی د انگریزي استعمار له خوا ترویج شوې دی.

له کومه وخته چې افغانستان ته د افینو د تولید بوټی (کوکنار) راداخل شو، په تدریجي شکل یې کښت او کر رواج وموند او هغه ولایتونه چې

^{۱۳۴}. د برطانیې او چین ترمنځ د افینو له امله جنگونه لومړی جنگ (۱۸۴۰ - ۱۸۴۲م)

او دویم جنگ (۱۸۵۲ - ۱۸۶۰م) کلونو کې رامنځ ته شوې دی. وگوره: Opium wars:

په پیل کې د دې بوتي کرهڼه پکې کیده او افیون یې تولید اوډه: بدخشان، هلمند، ننگرهار او هرات وو، چې د وخت په تیریدو سره لدې ولایتونو څخه نورو ولایتونو لکه: بلخ، کونړ، لغمان، لوگر، پکتیا، وردگ، او کندهار ته هم نقل شو.

له ډېر پخوا راهسې ساحران او محلي طبیبان هم د افیون پر استعمال بوخت دي چې د هغې اغیزې او تاثیرات سحري او جادوگري ځواک ته راجع کوي، خو په وروسته وختونو کې بیا له افیون څخه د هیروینو تولید رواج وموند.

زموږ په هېواد کې پخوا د هیروینو تولید نه پېژندل کیده او د هغو سیاسي بدلونونو په نتیجه کې رامنځ ته شو چې د شلمې پېړۍ په اوږدو کلونو (اومې لسيزې) کې منځ ته راغلل. همدارنگه په آسیا کې د طلايي مثلث (تایلند، برما او لاوس) د افیونو خراب محصولات په سیمه کې د دې لامل شو چې د طلايي هلال (ایران، افغانستان او پاکستان) د مخدره موادو د زیات تولید په وسیله جبره شي.

په افغانستان کې د افیونو تولید زیاتیدو لومړی لامل په ایران کې د خمیني انقلاب راتلل ؤ چې هلته پر مخدره موادو باندي بندیز ولگول شو او دویم لامل یې په افغانستان کې د کمونستي انقلاب له امله د جگړې او اسلامي مقاومت په دوران کې د نوموړي بوتي د کرنې لپاره زیاته زمينه برابریدل بنودل شوي دي، چې پای کې زموږ د هېواد او پاکستان ترمنځ د گډې پولې په دواړو خواو کې ځینې قبایلي سیمې د کوکنارو د کښت او د افیونو د تولید مرکزونه وگرځیدل او کله چې پدې دوران کې پاکستان ته د هیروینو د تولید تکنالوژي راوارد کړای شوه، نو د پولې

په دواړو خواو کې ورڅخه د هیروئینو تولید پیل شو.^{۱۳۵} د طالبانو د حکومت له سقوط څخه وروسته هېواد ته د امریکایانو له راننوتلو سره جوخت له ۲۰۰۱م کال راپدېخوا د افیونو تولید صعودي (پورته ختلو) بڼه اختیار کړه، د دې پدیدې تر شاه بیلابیل عوامل دي چې مهم یې درېستینې مبارزې نشتوالی او په حکومت کې د مافیایي بانډونو نفوذ او قدرت بنودل شوی چې د هغوی له لارې په سلونو وگړي د وچې له لارې اروپا او لرې پرتو هېوادونو ته هېرویین قاچاق کوي.^{۱۳۶}

په کال (۱۳۹۶لمریز) د مخدره موادو سره د مبارزې د ملي بسیج (تحریک) د اوونۍ په مناسبت په کابل کې جوړې شوې غونډې ته د حکومت ځینو چارواکو وویل چې مخدره موادو د افغانستان حیثیت او اعتبار زیانمن کړی دی. همداراز له مخدره موادو سره د مبارزې وزارت مخدره مواد یوه سیمه یزه ستونزه وگڼله او د دې خبر د لرې یې ورکړ چې په افغانستان کې دننه د مخدره موادو د کښت تقاضا کمه شوې، خو دا مواد په سلو کې ۹۸ د مافیایي ډلو له خوا د گاونډیو هېوادونو له لارې اروپا ته قاچاقېږي.^{۱۳۷}

د عامې روغتیا وزارت د راپور له مخې (په کال ۱۳۹۷لمریز د غوايي په میاشت کې) په هېواد کې د نه شیانو شمېر دريو ملیونو ته رسېږي. او په یوه تازه راپور کې - چې د جدي په ۲۹ مه نیټه خپور شوی - د نوموړي وزارت د سروې له مخې ورکړی شوې شمېرې ښیې چې د دې هېواد په سلو کې ۱۱ سلنه خلکو په معایناتو کې د نشه یي موادو د استعمال ښې نښانې لیدل شوي دي، دا کسان په مستقیم او غیر مستقیم ډول د نشه یي موادو له زیان سره مخ

^{۱۳۵}. وگوره: د مخدره موادو په هکله اساسي معلومات، د اسرا مؤسسې خپرونه، ص ۶- ۸

^{۱۳۶}. اصلاح ملي اوونیزه، کال ۱۳۹۵ لمریز، عقرب ۱۵ مه، ص ۱۳

^{۱۳۷}. ازادي راډیو ویب سایټ ۳۱/ سرطان / ۱۳۹۶ لمریز

دې. دا یوه لویه ستونزه ده چې د ځینو عواملو له مخې د نشه یي موادو استعمال ورځ په ورځ ډېرېږي. د طبي خدمتونو او نشه یي موادو د غوښتنې را کمولو پر وړاندې یوه بله ستونزه دا ده چې ځیني معتادین طبي درمل او صنعتي مواد د نشه یي موادو په ډول استعمالوي^{۱۳۸}.

له بده مرغه چې زموږ د هېواد په ځینې سیمو کې د بنگو او د کوکنارو په کر باندې خلک اموخته او پر کښت کولو یې بوخت دي، له انقلابي شرایطو مخکې خو به عامو خلکو او ورسره ځینې علماو د کوکنارو د کر جواز لپاره دا دلیل وایه چې دا یو حکیمې بوتی دی، خو د کمونستي انقلاب له رامنځ ته کیدو او بیا د هجرتونو د لړۍ له پیلیدو نه وروسته خاصو او عامو وگړو ټولو ته دا معلومه شوه چې د کوکنارو د تولید ماده (افیون) په سلو کې له ۹۹٪ څخه د انسانانو په تباهی کې استعمالیږي. نو ایا اوس به هم د کوکنارو د کر او سوداګرۍ په حرمت کې څوک د علم او پوهې خاوند څه شک وکړي؟ پداسې حال کې چې زموږ په هېواد کې په خپله د مسلمان ملت یو زیات شمېر (لکه څرنګه چې یې مخکې یادونه وشوه درې نیم میلیون) خلک د نشه کیدو او پوږي کیدو په گرداب کې ور داخل شوي دي او دغه مصیبت لا په زیاتیدو دی. ځینې خبرونکي وایي چې په افغانستان کې د نشه یي موادو کارول په نړۍ کې ساري نه لري^{۱۳۹}.

له موجوده جمهوري او دیموکراسي نظام له راتګه مخکې افغانستان د نړۍ زیات تولیدونکی هېواد ګڼل کیده، خو متاسفانه چې اوس یې له تولید سرېره پدې هېواد کې له افین څخه د اړونده راویستل کیدونکو موادو استهلاك کوونکي (پوږیان) هم زیات شول، چې دا هم د دیموکراسۍ او غربي

^{۱۳۸}. ازادي راډیو ویب سایت مرغومی ۲۹، ۱۳۹۷ لمريز

^{۱۳۹}. د ويجه ویله (D W) پښتو، افغانستان، ویب سایت (۲۰۱۵.۰۵.۱۲).

پانگوال نظام د سیطری یو سوغات دی او نن سبا د معتادینو په اړه دا گونگوسی هم اوریدل کیږي چې گویا تر شاه یې ځینې بهرني لاسونه او داخلي مافیایي کړې دي. الله تعالی دې د اسلام او د ملت د دښمنانو لاسونه او لنډ او د هغو دسیسې هغوی ته ورگرځوي..

نو داچې د کوکنارو او بنگو بوتیو کرنه د هغې د مخدره موادو (افین، اوچرسو) په خاطر ده چې انسان ته سراسر تاوان او ضرر کوي او د اسلام له سپیڅلو اهدافو سره ټکر خوري؛ نو فلها کرل، سوداگري او د هغې اړونده ټول معاملات په اسلامي سپیڅلي شریعت کې حرام دي.

د مخدره او نشه یزو توکو د او د روږدو خلکو د مخنیوي په میدان کې د دې لیکنې په مخکې موضوع (په اړونده مبارزه کې اړین گامونه) کې لازمی لارښوونې شوي. پدې ځای کې په لنډه توگه لاندې نقاط وړاندیز شوي دي:

۱- د حکومت لخوا په اخلاص او ریښتینولۍ سره پر مخدره موادو پابندي او هغه یو ستر جرم گڼل.

باید چې حکومت د هغه شرعي قوانینو له مخې چې د حلال کار امر عملي او حرام کار منع شي په ریښتینې سره دغه اصل نافذ کړي او د مخدره او نشه یې توکو هر ډول معامله کوونکي ته سخته سزا ورکړي.

نو ایا زموږ د هېود حکومتي نظام به پدې قضیه کې جدي اقدامات واخستلای شي؟ کاشکې موږ لداسې چارواکو او حاکمانو برخمن شو چې د ټولني په هره برخه کې داسلامي قوانینو عملي کولو ته لیواله او پدې هکله عملي اقدامات وکړي!

۲- د هېواد هغه سیمې چې د کوکنارو په کر باندې یې زیاته اتکا وي، باید چې د دې کښت په معاوضه کې ورته مناسب بدیل ولټول شي، لکه د هرات په ځینې ولسوالیو کې چې د زعفران بوتی کښت او کر رامنځ ته

شو، همداراز له دهقانانو سره لازمي مرستې وشي، چې د هغوی اقتصادي ستونزې حل شي او دغسې ناروا کښت ته بیا اړ نه شي.

۳- د مخدره موادو معتادینو (روږدو) د علاج او درملنې لپاره ځانگړي انتظامات کول چې له یوه پلوه د هغوی د درملنې لپاره روغتيايي مرکزونه او له بله پلوه د هغوی د مشغولتیا لپاره تعلیمي او حرفوي مرکزونه جوړ شي او تر هغه پکې وساتل شي چې اعتیاد یې ختم شي.

په موجوده وخت کې د روږدو او معتادینو د درملنې لپاره چې کومې هڅې روانې دي هغه له نشت سره برابرې دي، باید چې حکومت او اړونده اړخونه پدې هکله جدي پاملرنه وکړي او کیدای شي د ځینو هېوادونو له تجارو څخه پدې هکله استفاده وشي.

۷- د ناروا معاملاتو مخنیوی:

په یوه ټولنه کې د حرامو او ناروا معاملاتو په کولو سره عذابونه او ستونزې رامنځ ته کېږي، خلک له بې برکتیو او د روزی د سرچینو له کموالي سره مخ کېږي. او هغه معاملات چې نن سبا یې ټولنې له عذابونو سره مخ کړي دي، مهمې یې سودي معاملات دي د کوم په اړه چې الله تعالی فرمایي: «الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا»^{۴۰}. هغه کسان چې د سود مال خوري، د قیامت په ورځ به درېدلای نه شي، مگر د هغه کس په شان چې شیطان یې حواس خراب کړي وي، دا سزا د دوی لپاره ځکه ده چې دوی ویل سود د پیروپلور (خرڅولو او اخستلو) په شان دی او حال دا چې الله جل جلاله بیع حلاله کړې ده او سود یې حرام کړی دی.

دا څرگنده خبره ده چې په سودي کارو بار باندې په ټولنه کې بې کاري

رامنځ ته کيږي؛ ځکه چې شتمن وگړي به خپل مالونه داسې چا ته ورکوي چې بې تکلیفه د وخت په تیریدو سره گټه ورکوي، یا به یې په سودي بانکونو کې دگټې لاس ته کولو لپاره اړېږدي. همدارنگه په ټولنه کې د اړتیا د توکو د نرخ د زیاتیدو سبب گرځي، د قرض او پور مخه نیسي، او نورې زیاتې خرابۍ رامنځ ته کوي.

په خپله هغه انسان چې پېسې په سود سره ورکوي که په ظاهر کې ورته د پېسو گټه لاس ته راځي، خو په حقیقت کې هغه گټه نه ده، بلکې هغه تاوان او د مال بربادیدل دي، او د آخرت له سزا نه مخکې د سود خور انسان په ژوند کې بیلابیل غمونه، بې برکتۍ او تاوانونه راځي الله تعالی فرمایي: ((يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ))^{۱۴۱} الله تعالی سود له منځه وړي او خیراتونو ته وده او تازه گي ورکوي او الله تعالی هېڅ ناشکره او بدعمله انسان نه خوښوي.

د سود له مصیبت او بلا څخه یو مسلمان ته د خلاصون لار داده چې که په سود سره یې پېسې ورکړي وي او توبې ویستلو ته آماده شو، نو د هغې گټه دې نه اخلي بلکې همغه دسر پیسې دې واخلي، الله تعالی فرمایي: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ))^{۱۴۲} ای مومنانو له الله تعالی څخه ووېرېږئ او کوم سود مو چې له چا سره پاتې دی هغه ورپرېږدئ، که چیرې په ریښتیني مومنان یاست.

او که یو مسلمان دا معامله نه پرېږدي، نو د الله تعالی او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم جنگ ته دې چمتو شي، الله تعالی فرمایي: ((فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ وَا لَا تَطْلُمُونَ وَلَا

تُظَلْمُونَ ()»^{۱۴۳} او که سود مو پرېښود، نو د الله او د هغه رسول له خوا ستاسې پر خلاف جگړې ته تیار شئ، که اوس هم توبه وباسئ (او سود پرېږدئ) نو تاسې ته د سر پېسې دي (چې هغه واخلي) تاسې تېری مه کوئ او نه به پر تاسې تېری وشي.

په موجوده عصر کې چې دنورو سترو گناهونو ترڅنګ یو هم د سود معامله د خلکو ترمنځ په زیاته اندازه رواج لري او اسلامي هېوادونو او مسلمانې ټولنې یې هم په خپل لعنت کې راگیرې کړي، دي، دا ځکه چې موجوده بانکي نظام سودي دی- پرته له ځینې لږو بانکونو څخه- او په لویه سطحه باندې په اسلامي هېوادونو او ټولنو کې سودي معاملات ترسره کېږي.

ترکومه چې زموږ هېواد او ټولنې پورې اړه لري، نو د پخوا راهسې د وگړو ترمنځ سودي معاملات موجود و، او په اوسنیو ظروفو کې په سودي معاملاتو کې یو نوښت رامنځ ته شوی دی چې زیات خلک ورباندې نه پوهیږي، باید چې مسلمان پدې هکله ځان اگاه کړي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «الرَّبَا ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابًا، أَيْسُرُهَا مِثْلُ أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ، وَإِنَّ أَرْبَى الرَّبَا عَرَضُ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ»^{۱۴۴} د سود درې اویا دروازې دي، آسانه پکې داده چې یو څوک له خپلې مور سره زنا وکړي او بېشکه تر ټولو لوی سود د یو مسلمان عزت پیمالول دي.

نو باید چې لدې لوی گناه، ستر جرم او په دنیا او آخرت کې تباه کوونکي عمل څخه ځانونه وژغورو، همداراز ټول هغه معاملات چې ناروا دي ورڅخه ځانونه وساتو او د خپل سپیڅلي شریعت حکم ته په لیبک سره ورڅخه ډډه وکړو.

د اسلام سیخلي دین مسلمان لدې څخه منعه کوي چې هغه دې په حرام کسب او یا حرام کار وبار کې مشغول شي او هغه دې ترویج کړي. نو پدې اساس باید زموږ په ټولنه کې له هغو کارونو او کسبونو څخه ډډه وشي کوم چې مفید نه دي او اسلامي شریعت حرام کړي دي لکه: د شرابو او مخدره موادو اړوند معاملات، د موسیقي الاتو، فحشو کیستونو، سیديگانو، فلمونو او نور د عیاشۍ وسایلو تولید او یا د هغې واردولو کارو بار، د اسراف او فاحشوالي په انداز کې د خایست او بنکلا وسایل مهیه کول او داسې نور هغه شیان چې ملت او ولس ته پرته له وخت ضایع کولو او د بد اخلاقی د خپریدلو بله کومه گټه نه لري.

رسول الله صلی الله علیه فرمایلي: ((وَمَنْ بَتَّ لِحُمِّهِ مِنْ سُحْتٍ، فَالنَّارُ أَوْلَىٰ بِهِ)).^{۱۴۵} او د چا چې غوښه پر حرامو راغټه شي، نو د دوزخ زیات وړ دی. (چې پکې داخل شي).

ددغه سخت وعید په وړاندې به هغه خلک څه کوي چې د سود، جواری (قمار)، مخدره موادو او داسې نور حرام معاملات یې کړي او د هغې له مدرکه یې خواړه ترلاسه کړي وي!؟

همداراز هغه خلک چې د فاحشو او چټلو کارونو او ډمبازی له لارې یې پیسې لاس ته راوړي، د ټي وي او فضايي خپرندویه چینلونو، غلا، اختلاس، د حقونو غصبولو، له حقوقو څخه منکریدلو، په خرڅلاو کې عیب پتولو، په تجارت کې چل او دوکې کولو، په وزن او تول کې کمی کولو، د یتیمانو مال په ناحقه خوړلو، د اوقافو پر مالونو باندې خپته اچولو، د رشوت اخستلو او ورکولو، په ناجایزه سره وکالت کولو او یا په داسې نورو ناروا معاملاتو او کارونو کې مشغولیدلو سره مال او

^{۱۴۵}. المعجم الاوسط للطبراني

شتمني لاس ته راوړي. دا مخکې ذکر شوی وعید دغسې ټولو ناروا معاملات کوونکو ته متوجه دي، نو باید په خپلو کارونو کې تجدید نظر وکړي او د حلال مال او حلالې گټې په تلاش کې شي.

۸- صنعت ته وده ورکول:

په قرانکریم کې الله تعالی داود علیه السلام په صنعتي پرمختګ سره ستایلی دی او د پرمختګ هغسې باریکتیاوې یې راپه گوته کړي چې د هغې له کړن څخه بشر عاجز پاتی او د هغې د سرته رسولو لپاره د پیریانو او شیطانانو له قوتونو څخه کار اخستل شوی دی.

پر هغه امت باندې دا حرام دي چې د الله تعالی په کتاب کې دي د حضرت داود علیه السلام دا ستاینه لولي او بیا دې هم داسلحې د جوړولو فابریکه ونه لري. «وَأَلْنَا لَهُ أَحَدِيْدَ ﴿٤٦﴾ أَنْ أَعْمَلَ سَبِيْعَتٍ وَقَدِرَ فِي السَّرْدِ وَأَعْمَلُوا

صَلِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيْرٌ ﴿٤٧﴾». ^{٤٦} مور د هغه لپاره او سپنه نرمه کړې

وه (د دې بنودنې سره) چې زغرې جوړوه او د هغې حلقي په اندازې سره اوبده، ای د داود کورنۍ نیک عمل کوی. بېشکه هغه څه چې تاسې یې کوي

زه یې گورم. او الله تعالی فرمایي: «وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ

لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاْكِرُونَ ﴿٤٨﴾». ^{٤٧} او هغه ته مو ستاسې

د فایدي لپاره د زغرې جوړول بنولي و، چې تاسې د یو بل له گوزارونو څخه وساتي، نو ایا تاسې شکر کوونکي یاست.

او بیا دې د الله تعالی په کتاب کې دا آیاتونه لولي او هغه قوم دی بیا هم د

^{٤٦} - سبأ ١١

^{٤٧} - الأنبياء ٨٠

اوسپنې د ویلي کولو بټۍ او د معدني ادواتو فابریکې ونه لري: «وَلَسَلِمَنَّ
الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحُها شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ^ط وَمِنَ الْجِنِّ^ط
مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهٖ^ط وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ
عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢٤٨﴾ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحْرِبٍ وَتَمَثِيلٍ وَجَفَانٍ
كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَتٍ^ط أَعْمَلُوا ءَالَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ
الْمُشْكُرِ ﴿٢٤٩﴾» او د سلیمان (عليه السلام) لپاره مو هوا تابع کړې
وه، د سهار وخت کې تگ د هغه د یوې میاشتي تر واټن پورې و او د
مابنم تگ یې د یوې میاشتي د لارې واټن پورې و او د ویلي شوې
قلعې (یا میسو) چینه مو ورته وبهوله. او داسې پیریان مو د هغه تابع
کړل چې د خپل رب په حکم به یې دهغه په مخ کې کار کاوه او په هغوی
(پیریانو) کې به چې کوم یو زموږ له حکم نه سر وغړاوه، نو سزا به مو
وروڅکوله. هغو به د ده لپاره هغه څه جوړول چې غوښتل به یې له : لوړې
ابادۍ، تصویرونو، لوی لگڼونه په شان د تالاوونو او په خپل ځای ولاړ (د
درانده) دیگونه. ورته مو وویل ای د داود کورنۍ عمل کوئ د شکر (په
طریقه سره).

همدا راز بیا دې دا ایت لولې: «وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ
وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ. ۱۴۹ او سپنه مو رانازله کړه چې په هغې کې ډېر زور او د
خلکو لپاره گټې دي».

۱۴۸- سبأ ۱۲-۱۳

۱۴۹- الحديد ۲۵

او همداسې مهمل او بیکاره دې پریږدي هغه کانونه چې دا مواد لري.^{۱۵۰}

زموږ هېواد افغانستان له زیاتو خامو موادو څخه برخمن دی، د معدنیاتو کانونه، د نفتو او گاز ذخیرې لري، باید چې دهغې د راویستلو او بیا دهغې په کار اچولو ته پوره توجه وشي چې و د هېواد په خود کفایې کې مرسته وکړي. همدارنگه صنایعتو ته وده او انکشاف ورکول او په خاص ډول کورنیو صنایعو ته ترڅو د بې وزلو او فقیرو کورنیو لپاره د روزی گټلو یو مصدر او ذریعه وگرځي.

دالاندې ذکر شوي صنایع چې هنري او لاسي صنایع دي زموږ په هېواد کې زیات رواج لري:

الف- غالی اوبدل: دغه صنعت د هېواد په شمالي و او شمال غرب ولایتونو کې زیات رواج لري. ویل کیږي چې له انقلاب څخه مخکې نوموړې صنعت د کیفیت په بڼه والي کې خاص شهرت درلود، مگر دښه پاملرنې د نشتوالي، د جنگونو له امله او د ځینې هېوادونو لکه ایران، چین، ترکیه او نورو د رقابت لامله یې په کار او کیفیت کې یو څه بدلون راغی او بازار یې رابښکته شو.^{۱۵۱}

باید په یاد ولرو: د هجرت په وروستیو کلونو کې د غالیو اوبدلو کسب په پېښور کې د افغانانو ترمنځ په پراخه پیمانې پیل شو. د پېښور ښار سره نژدې سیمې لکه: زریاب کالونی، افغان کالونی، بورې، اریاب روډ، جهانگیرآباد، او د مهاجرینو کیمپونه لکه د جلوزو کیمپ، شمشتو کیمپ او داسې نورو کې زیات مهاجرین د خپلو اقتصادي ستونزو د حل کولو په خاطر په نوموړي کسب باندې مشغول شول.

^{۱۵۰}- وگوره: اسلامي اقتصاد، امام حسن البنا، ژباړه صافی، ص ۲۴-۲۷

^{۱۵۱}- وگوره: افغانستان در سایه سیاست، اقتصاد و فرهنگ، محمد حلیم تتویر، ص ۱۵۴

له کورونو څخه علاوه په پېښور او خیبر پختونخوا ځینې سیمو کې د نوموړي کسب لپاره سترې او کوچنۍ کارخانې هم جوړې شوی او تجارت یې زور واخست. لکن د بازار او بهرني تجارت په هکله یې دا مشهوره وه چې دغه غالی افغاني سوداګرو خارج ته په مستقله توګه نه شي صادرولی، بلکه هغو به پر پاکستانی تاجرانو خرڅولې بیا به هغو خارج ته صادرولی او هلته یې خرڅلاو د پاکستان په نوم تمامیده.

ب- ګنډنه: دا کسب چې مختلفې برخې لري لکه: عادي لاس دوزي، خامک دوزي، مرو تړل (موره بافي) او داسې نور. په خامک دوزي کې د کندهار ولایت خاص شهرت لري.

ج- پشمي لباسونو او بدل: پدې کسب کې هزاره خلک ډېر شهرت لري.

د- پوست دوزي، زیورات سازي، شبکه کاري، ظروفبرنجي، ظروف چوبي. ۱۵۲ او داسې نور واړه او سپک صنعتونه هم زموږ په هېواد کې رواج لري.

۹- سوداګري پاملرنه کول:

سوداګري او تجارت د مال او پانګې په حرکت راوستلو او د روزی لاس ته راوړلو مهمه سرچینه او د یو هېواد د صنعت او تولیداتو بشپړونکې عملیه ده. همداراز د کلتور او ثقافت د تبادلې یوه مهمه وسیله ګڼل کیږي. کله چې د یو هېواد سوداګر بل هېواد ته ځي، نو هغه ته د خپل مورني هېواد د استازي او سفیر په توګه کتل کیږي.

د تاریخ په اوږدو کې د اسلام په خپرولو کې ځینې مسلمانو سوداګرو ځانګړی رول لوبولی دی، د مثال په توګه د آسیا د لوی وچې د جنوب

ختیځ ځینې هېوادونو لکه فلپین ته د اسلام مبارک دین د مسلمانو سوداګرو له لارې رسیدلی دی.

په سوداګرۍ سره په ټولنه او هېواد کې کاري فرصتونه رامنځ ته کېږي او هغه د بیکارۍ او کار نه موندنې د ستونزې د مخنیوي یو هم عنصر هم دی. نو باید چې حکومت په هېواد کې د سوداګرۍ د پراختیا او پرمختیا لپاره لازم ګامونه واخلي او پدې ډګر کې هلې ځلې زیاتې کړي، ترڅو هېوادوالو ته کاري فرصتونه پیداشي، د ټولنې او ولس اقتصاد وده وکړي، غربت او نسیتي راکمه شي.

د سوداګرۍ په ډګر کې دې لاندې وړاندیزونو ته ځیر شی:

الف. زموږ هېواد چې د میوو په برخه کې غني دی، باید چې د لمدې او وچې میوې د صادراتو لپاره په بهر کې له ګاونډیو هېوادونو پرته په نورو هېوادونو کې هم مناسبه بازار موندنه وشي لکه د خلیج عربي هېواد ونه، همداراز د اسیا ختیځ او جنوب ختیځ هېوادونه.

ب. د سوداګرۍ او پانګونې په برخه کې دې حکومت نړیوالو ته د افغانستان وروپیژني، پانګونې ته دې لاره هواره کړي او د پانګه اچونې لپاره دې په هېواد کې د اسلامي شریعت پر بنسټ لوابح ترتیب شي.

ج. د ټکسونو په میدان کې اسلامي شرعي قوانین مراعات شي، ګمرکات - چې په هېواد کې له قضایي محاکمو نه وروسته په درغلیو کې ځانګړې شهرت لري - باید د هغې د اصلاحاتو لپاره یو جامع پلان جوړ شي.

د. د نورو ادارو ترڅنګ چې د سوداګرۍ په ادارو کې هم بې کفایتي شتون لري، باید د هغې ادراک، پلټنه او ارزونه ترسره شي او په اړوند ادارو او سوداګریزو خونو کې امین او مسلکي خلک په کار مشغول کړای شي. داسې خلک چې دعام ولس د هوساینې لپاره هلې ځلې وکړي او

هېوادوالو ته د سوداګرۍ په ډګر کې لازمی آسانتیاوې برابرې کړي. هېواد ته یوازې د هغو شیانو په واردولو باندې فکر او غور وشي چې قوم او ولس ته ګټور وي. اوهغه شیان چې په اسلامي شریعت کې حرام دي لکه شراب او مخدره توکي، د فحشاء او عریانی اړونده توکي، نو د هغې په راوردولو باندې پابندي ولګول شي.

باید هغو سوداګرو ته اجازه ورنکړي شي څوک چې د مومني ډلې او د هغه پیغمبر صلی الله علیه وسلم- کوم چې د ښو اخلاقو او غوره خوینو د پوره والي لپاره راغلې و- د سنگر په لښکریانو کې بد اخلاقي او چټلي خپروي، ولس دې دغسې وګړو ته دا موقع مه ورکوي، ترڅو د امت د نوي نسل زړه او اندامونه د بدو خوینو او ناوړه عادتونو په مرض سره خراب کړي. او د یو څو پیسو په بدله کې ورته د فسق او فجور کارونه ښااسته کړي او د بد اخلاقي په لور روان یې کړي.

یو مسلمان سوداګر باید پدې پوره یقین ولري چې د حرامو توکو راواردول، یا په سودګرۍ کې دوکه کول.. او په هره ناجایزه طریقه سره ګټه ترلاسه کول حرامه ده. باید پدې هلکه د رسول الله صلی الله علیه د غه وینا د سترگو په وړاندې او نصب العین وګرځول شي: «وَمَنْ بَتَّ لَحْمَهُ مِنْ سُحْتٍ، فَالْتَأُرُ أَوْلَىٰ بِهِ».^{۱۵۳} او د چا غوښه چې په حرامو راغټه شي، نو د دوزخ زیات وړ دی. (چې پکې داخل شي).

پنځم څپر کې

د فقر په لمنځه وړلو کې د زکات اغیز

زکات د الله تعالیٰ لخوا پر خپلو وسمنو او بډایا بندگانو باندې یوه فریضه ده، الله تعالیٰ د خپلو بندگانو پر گټو او مصلحتونو باندې ډېر ښه پوهیږي، اسلامي شریعت خلکو ته گټې او مصلحتونه راجلبوي، بدي، شر او فساد ورڅخه دفعه کوي، د الله تعالیٰ د دین د بلنې او دعوت لارې او د هغه په لار کې د جهاد لارې تامینوي.

د اسلام په اقتصادي نظام کې زکات بنسټیز مقام لري، د هغې له لارې د خلکو اړتیاوې پوره کیږي، د فقر او وزگارتیا مخنیوی کیږي، د کارگرو او ځوانانو لپاره د بوختیا لارې چارې هوارېږي، او د هغې په وسیله د اړمنو وگړو لپاره ښه ژوند مهیه کیږي.

همدارنگه د انساني کرامت په ساتنه، د کورنیو او ماشومانو لپاره د لازمي غذا ډبرو لپاره، د اقتصادي خوزښت په ډگر کې شریک کیدو، د ورکړې او انتاج فضا رامنځ ته کیدو، د فساد او جرایمو په کمیدو او مخنیوی کیدو کې زکات خپل ځانگړې اغیزې لري.^{۱۵۴}

که زموږ په هېواد کې په منظمه توگه د زکات نظام فعالولو ته پاملرنه وشي، نو د ټولني د اړمنو او بیچارو خلکو په نیستی منځه وړلو کې به زیات رول ولوبوي. موږ په ټولنه کې په کافي اندازه د زکات مدارک او

^{۱۵۴} وگوره: الزكاة ودورها في معالجة البطالة والفقر - شبكة الألوكة

داسې شتمن وگړي لرو چې پانگې یې تر ملیونونو او ملیاردونو رسیږي، نو باید چې حکومت د زکات د نظام فعالولو او په لازمه توگه رایجولو لپاره رغنده گامونه واخلي. همدارنگه عام ولس د دې فریضې د اداء کولو او تطبیق په میدان کې خپله مرسته او تعاون وکړي.

د دې فریضې د پیژندنې، اهمیت او ی فقر او نیستۍ په منځه وړلو کې یې اغیز پدې لاندې نقاطو کې واضح او څرگند شوی دی:

۱- د زکات مفهوم:

زکات په لغت کې زیاتوالي او پاکوالي ته واي او د شریعت په اصطلاح کې: د مال هغه برخې ته ویل کیږي چې یو مسلمان یې د الله تعالی له طرفه له ورکړل شوي مال څخه مستحقینو ته ورکوي.

په قرانکریم کې الله تعالی زکات په صدقې سره هم نومولی دی؛ ځکه چې نفس او مال پاکوي او په مال کې د ودې او زیادت سبب گرځي، الله تعالی فرمایي: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ»^{۱۵۵} ای پیغمبره! دوی (مسلمانانو) له مالونو څخه زکات واخله چې هغوی پرې پاک او صفا کړي.

همدا راز له مال څخه د زکات ویستلو په واسطه انسان د مدحې او صفت وړ گرځي، د سپیروتوب او بخل، په ناحقه سره د نورو خلکو برخې خورلو، کینه، ظلم او داسې نورو ټولنیزو بدو ځویونو څخه خلاصیږي.^{۱۵۶}

۱۵۵- التوبی ۱۰۸

۱۵۶. وگوره: الضمان الاجتماعي فی الاسلام، محمد امین الشمراني، ص ۶۲-۶۳

۲- د زکات هدف او مقصد:

امام شاه ولي الله رحمه الله ويلي: «زکات گناهونه له منځه وړي، د برکتونو او گټې د زیادت سبب گرځي، په زکات کې د مدنیت او ټولنې مصلحت او گټه پرته ده، زکات اړمنو او خوارو خلکو ته ورکول کېږي. د نیستې پېښې داسې ستونزې دي چې ځینې خلکو ته رسیږي او له ځینې خلکو څخه ځي، نو که چیرته په ټولنه کې همدردی او مواسات نه وي، نو نیستمن او بې وزله خلک به له فقر او لوږې مړه او له منځه ولاړ شي.^{۱۵۷}

د اسلام سپڅلی دین هر یو توان لرونکی وگړي ته امر کوي چې کار، او کسب وکړي او د روزی د لاس ته راوړلو لپاره منډه تړله ووهي، ترڅو د خپل ځان او د خپلې کورنۍ مصارف او لگښت پوره کړي او د الله تعالی په لار کې یې هم مصرف کړي. او هغه څوک چې د کار او کسب کولو څخه عاجز وي او کوم زخیره شوی مال یا د میراث مال هم ورته نه وي پاتې، یا مال لري لکن اړتیا یې نه پوره کوي، نو د داسې وگړي لگښت به د هغه شتمن خپلوان پر غاړه اخلي، خو په ټولنه کې هر خپلوان شتمن نه وي چې پر خپلوانو باندې لگښت او خرچ وکړي، نو پدې صورت کې به هغه کمزوري وگړي چې شتمن یې خپلوان نه لري څه کوي؟

او څه به کوي هغه بیچاره خلک لکه: یتیمان، کونډۍ، زړې بنځې، او بوډاگان سړي؟ څه به کوي لیوني او ساده وگړي، دایمي رنځوران، نابینایان او معذور خلک؟ څه به کوي هغه توان لرونکي خلک کومو ته چې کار او کسب نه پیدا کېږي ترڅو د هغې لارې روزي لاس ته راوړي او یا هغه کار کوونکي چې کار لري، خو د مزدورۍ عوض یې د خپل ځان او کورنۍ لپاره کفایت نکوي؟

^{۱۵۷}. وگوره: حجة الله البالغة ۲ / ۳۹، چاپ لاهور دار نشر الکتب الاسلامیه

ایا دغه نوموړي خلک سخت زړی اړتیا او ماتوونکي فقر پریښودل شي چې له پښو یې وغورزوي او مات یې کړي؟ دا پداسې حال کې چې ټولنه دې ورته گوري او شتمن خلک دې ورسره کومه مرسته نه کوي.

د اسلام سپیڅلي دین دغسې کمزوري او بیچاره خلک نه دې هیر کړي، بلکې دوی ته یې د شتمنو او مالدارانو په مالونو کې معلومه برخه مقرره کړې چې هغه زکات دی. نو د زکات لومړی هدف د فقیرانو او بیچاره خلکو غنا ده چې د هغې پدې وسیله یې اړتیا پوره شي او شتمن شي.^{۱۵۸}

۳- د زکات اهمیت:

زکات د اسلام د دین له معجزاتو څخه شمېرل کېږي او پدې دلالت کوي چې دا دین د الله تعالی له طرفه راغلی او بشریت ته وروستنی پیغام دی. له نن څخه مخکې ډېرې زمانې او پېړۍ تیرې شوي چې دغه زکات پکې د فقر په منځه وړلو او د نیستمونو په اړتیاو پوره کولو کې خپل کردار اداء کړ. په اسلامي امت کې د دې نظام پر ضد نه کوم انقلاب راغی او نه د ټولني کوم وگړي یا ډلې د حقوقو مطالبه وکړه؛ ځکه چې دوی ته حقوق ورکړل شوي دي.

د زکات نظام قایمول په ټولنه کې کوم عارضي او یا دویمي حل نه دی، بلکې هغه د ټولني د تینگښت له ځانگړو او کلکو بنسټونو څخه شمېرل کېږي، او د اسلامي عباداتو له څلورو ستونو (ارکانو) څخه یوه ستن ده.

په هغه مشهور حدیث کې چې امام بخاري او او امام مسلم رحمهما الله ورباندې اتفاق کړی ذکر شوي: عبد الله بن عمر رضي الله عنهما وايي چې د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم فرمایلي: اسلام پر پنځو ستونو ولاړ

^{۱۵۸}- وگوره: مشكلة الفقر، يوسف القرضاوي ص ۶۵

دی: گواهي ورکول پدې چې پرته له الله تعالی بل څوک د عبادت مستحق نشته او پدې گواهي ورکول چې محمد د الله پېغمبر دی، لمونځ درول، زکات ورکول، د روژې میاشت روژه نیول او د توان په صورت کې حج ته تلل دي. په قرانکریم کې زکات ورکول د مومنانو، پرهیزگارانو او نیکانو له صفتونو او نښو څخه شمېرل شوی او د هغې نه ورکول د مشرکانو او منافقانو له نښو څخه ګرځول شوي ..

پرته له زکات ورکولو مسلمان د نیکانو او هغو خلکو چې د کتاب په هدایت پسې روان دي په ډله کې نه شي داخليدای، هغه خلک چې الله تعالی یې داسې وصف کړی: «هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ﴿٦٠﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٦١﴾»^{۱۵۹} دا کتاب سمه لار ښونکی دی او رحمت دی د نیکانو لپاره، هغه خلک چې لمونځ ودروي، زکات ورکوي او په آخرت باندې یقین (پوخ باور) لري.^{۱۶۰} قرانکریم زکات ورکول د شرک څخه د توبې ویستلو او لمانځه ودرولو سره یوځای ذکر کړي ګویا دا پدې دلالت کوي چې دا درې شیان په اسلام کې د داخليدلو عنوان دی، او دهغو په واسطه یو انسان د اسلامي ورورولۍ حق پیدا کوي او اسلامي ټولنې ته یې نسبت او انتماء کېږي، الله تعالی فرمایي: «فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ»^{۱۶۱} نو که چېرې هغو لمونځونه اداء کړل او زکات یې ورکړ، نو

^{۱۵۹} لقمان ۳- ۴^{۱۶۰} وګوره: مشكلة الفقر، يوسف القرضاوي، ص ۷۱^{۱۶۱} التوبة ۱۱

ستاسې دیني وروڼه دي». همدارنگه په زکات ورکولو سره وینه او مال محفوظ کيږي، الله تعالی فرمایي: «فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ»^{۱۶۲} نو که چېرې هغوی (مشرکانو) له شرک نه توبه وویسته، لمونځ یې اداء کړ او زکات یې ورکړ، نو بیا یې لار خوشې کړئ، (وینه او مال یې محفوظ شو).

او که چېرې په یو اسلامي هېواد او ټولنه کې څوک د زکات له ورکولو ډډه وکړي، نو باید پر ضد یې جنگ وشي؛ ځکه چې د دې امت لومړي خلیفه ابوبکر رضي الله عنه او ورسره صحابو رضي الله عنهم د زکات د مانعینو پر ضد لښکر کشي وکړه، او د هغوی په مقابل کې یې جنگ وکړ. نوموړي خلیفه داسې وینا کړې ده: «په الله تعالی مې دې قسم وي چې خامخا به د هغه چا پر ضد جنگیږم، څوک چې د لمانځه او زکات ترمنځ فرق کوي، یقینا چې زکات د بیت المال برخه ده، پر الله مې دې قسم وي که دوی له ما څخه په زکات راکولو کې د اوبس د گوندې پرې - که دالله پېغمبر صلی الله علیه وسلم ته به یې ورکولو - راڅخه ستون کړي، نو زه به د دوی په مقابل کې جنگ کوم»^{۱۶۳}.

۴- د زکات نه ورکولو سزا:

الله تعالی فرمایلي: «وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (۳۴) يَوْمَ يُخْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ()»^{۱۶۴} او هغه کسان چې خزانه کوي سره زر او سپین زر او د الله په لاره کې یې نه مصرفوي، نو زېری ورکړه دوی

^{۱۶۲} التوبة ۵^{۱۶۳} متفق عليه^{۱۶۴} التوبة ۳۴-۳۵

ته په عذاب دردناک سره، په هغې ورځې چې سختې سرې به کړې شي دغه خزاني د دوی د دوزخ په اور کې، نو داغلی به شي په هغه سره وچولی (تندی) د دوی او اړخونه د دوی او شاگانې د دوی (او ویلی به شي ورته) دا هغه شی دی چې خزانه کړي وو تاسې لپاره د ځانونو خپلو، نو وڅښئ تاسې (سزا) د هغه (مال) چې وئ تاسې خزانه کاوه به مو (په دنیا کې).

اللَّهُ تَعَالَى فَرَمَائِلِي: ((وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (۱)).^{۱۶۵} او گومان دې نه کوي له سره هغه کسان چې بخيلي کوي دوی په هغه شي چې ورکړی دی دوی ته الله تعالی له فضل خپله چې دا بخيلي (او شومتيا) خیر دی (غوره دی) دوی ته، بلکې دا ناوړه کار او شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کې ورته امبل کړای شي، هغه چې بخيلي یې کړې ده دوی په هغه شي کې په ورځ د قیامت او خاص الله لره دی میراث (پاتې کیدل) د اسمانونو او د ځمکې او الله په هغو کارونو چې تاسې یې کوي، بنه خبر دی. په حدیث کې شریف راغلي: عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ((مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا، فَلَمْ يُؤدِّ زَكَاتَهُ مِثْلَ لَه يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعًا، لَهُ رَيْبَانٌ، يَطْوِقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَأْخُذُ بِلَهْزِمَتَيْهِ - يَعْنِي شِدْقَيْهِ - ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا مَالِكٌ، أَنَا كَنْزُكَ، ثُمَّ تَلَا: { لَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ { الْآيَةَ)).^{۱۶۶} ابوهريه رضي الله عنه له رسول الله صلى الله عليه وسلم نقل کړي هغه فرمايلي: چا ته چې الله تعالی مال ورکړی وي او د هغه زکات یې نه وي اداء کړی، نو د قیامت په ورځ به د گنجي مار په شان ورته جوړ کړای شي، چې دوه لشي به یې وي او د قیامت په ورځ به په غاړه کې ورته تاو کړای شي بیا به یې له دواړو ژامو نیسي او

^{۱۶۵} آل عمران ۱۸۰
^{۱۶۶} البخاري

ورته وایي به زه ستا مال یم، زه ستا خزانه یم. بیا نبی کریم صلی الله علیه وسلم دا آیت {لَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ} تر آخره پورې ولوست.

د زکات له ورکولو پرته مومنان په دنیا کې د الله تعالی د هغه نصرت او مدد مستحق نه شي ګرځیدی د کوم چې یې ورسره وعده کړې، الله تعالی فرمایي:

«وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿١٢٧﴾ الَّذِينَ إِنْ

مَكَانَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ

وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُؤْمِرِينَ ﴿١٢٨﴾» او خامخا به الله تعالی

مرسته او مدد کوي له هغه چا سره چې د هغه د دین مدد کوي، یقینا الله تعالی توانمند او غالب دی، دوی به هغه کسان وي چې (کله) الله تعالی ورته په ځمکه کې قوت (خلافت او دولت) ورکړي، نو لومونځونه ودروي، زکات ورکوي، پر نیکیو سره امر وکړي او د بدیو مخنیوی وکړي. او دکارونو وروستنی پایله خاص الله ته ورګرځي.

د حدیثو په یو روایت کې د زکات نه ورکول په ټولنه کې د وچ کالی سبب ښودل شوی دی: «مَا مَنَّ قَوْمٌ الزَّكَاةَ إِلَّا ابْتَلَاهُمُ اللَّهُ بِالسَّيِّئِ». ۱۲۸ هېڅ یو

قوم زکات نه دی منع کړی، مګر دا چې الله تعالی پر وچکالی سره ازمايلي دي. د حدیثو په یو بل روایت کې راغلي: «هېڅ یو قوم داسې نشته چې په مالونو کې د زکات ورکولو څخه ممانعت وکړي، مګر دا چې له باران څخه به بې برخې شي او که چیرته څاروي او حیوانات نه وای، نو هېڅکله به پرې باران نه وی وریدلی». ۱۲۹

۱۲۷- الحج ۴۰-۴۱

۱۲۸- المعجم الاوسط، للطبراني

۱۲۹- سنن ابن ماجه، کتاب الفتن، باب ۲۲ (العقوبات).

۵- د زکات مستحقین:

په عمومي توګه د زکات مستحقین اته ټولګي خلک دي چې په خپله یې الله تعالی په خپل کلام مجید کې یادونه کړې «إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبِهِمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ» (۱۷۰) په تحقیق سره صدقې او زکاتونه - په اصل کې - د فقیرانو او مسکینانو لپاره دي او د هغو خلکو لپاره چې د زکات د چارو مامورین وي، او د هغوی لپاره چې د هغوی د زړونو په لاس راوړل مقصد وي. او د غاړو د ازادولو، او د پوروړو د مرستې لپاره، او د الله تعالی په لار کې، او د مسافر لپاره. دا د الله له لوري یوه فریضه ده او الله په هرڅه پوه او د حکمت خاوند دی.

الفقراء، المساکین: له فقیر نه مراد هغه څوک دی چې د خپل ژوندانه تیرولو لپاره د نورو مرستې ته محتاج وي. دا لفظ د ټولو اړمنو خلکو لپاره عام دی که هغوی د معیوب والي یا زوروالي له امله په خپلواکه توګه مرستې ته محتاج شوي وي، یا په موقتي سبب سره موقتي مرستې ته اړمن وي، نو که ورسره څه پیدا شي پرمختګ کولای او په خپلو پښو باندې ودريدلی شي. د مثال په ډول: یتیم، کونډه، وزګار او هغه کسان چې ناڅاپي پېښو ځپلي وي. د مسکین په لفظ کې د عاجزې، بیوزلې، بیوسې، او خواری معنای پرتې دي، پدې اعتبار سره مسکینان هغه خلک دي چې د عامو اړمنو خلکو په پرتله زیات بیوزله وي.^{۱۷۱}

^{۱۷۰} التوبة ۶۰

^{۱۷۱} وګوره: تفهيم القرآن، امام مودوي، ۲ / ۲۹۲ - ۲۹۳ / ۱۷۱

د حنفي فقهيې له نظره فقير هغه چا ته واي چې د زکات له نصاب څخه کم مال ولري او يا د نصاب برابر څيزونه لري، خو هغه د استعمال لپاره وي، او مسکين هغه چا ته وايي چې هيڅ ونه لري.^{۱۷۲}

العاملين عليها: هغه خلک چې د حکومت له خوا د زکات راټولو او د راغونډ شوي مال د ساتنې، د هغه د حساب کتاب د ليکنې، او د هغې د ویشلو لپاره گمارل شوي وي، داسې خلک که فقيران او مسکينان هم نه وي، ليکن د هغوی تنخاگانې دې په هر حال د همدې مال څخه ورکړل شي.^{۱۷۳}

مؤلفة القلوب: د زړونو تاليف يعنې د زړونو تسخيرول. لدې حکم نه مقصد دادی چې کوم خلک د اسلام په دښمنۍ کې په توده ولوله لگيا دي او د مال په ورکولو د هغوی جوش سپردای شي، يا کوم خلک چې د کفارو په ډلې کې داسې وي چې که په مال سره مات شي، نو له ماتيدو وروسته د مسلمانانو ملاتړ گرځول کيدای شي، يا هغه کسان چې نوي په اسلام کې داخل شوي، د هغوی د پخوانۍ دښمنۍ او نيمگړتياو په ليدلو سره له هغوی څخه وپره وي، او که په مال سره د هغوي زړونه نرم نکړای شي بيرته به د کفر لوري ته واوړي. نو د داسې رامايله کيدونکو خلکو تپاره دې دايمي تنخاگانې وټاکل شي، يا دې موقتي بخشش ورکړی شي او پدې توگه دې د اسلام ملاتړ او مرستندوي، يا حکم منونکي او فرمانبردار، يا دې لږ ترلږه بې ضرره دښمنان وگرځول شي.

پدی لار کې له ولجو (غنيمتونو) او له نورو عايداتو نه هم مصرف کيدای شي. او که اړتيا پېښه شي، نو د زکات له بوديجې نه هم ورکولی شي لکه څرنگه چې يې پدې ذکر شوي آيت کریمه کې يادونه شوې ده. دغه راز خلکو

۱۷۲. وگوره: فقه الزکاة، يوسف القرضاوي ۲ / ۵۴۶ - ۵۴۷

۱۷۳. وگوره: تفهيم القرآن ۱۲ / ۲۹۳

لپاره دا شرط نه ده چې که فقیران، مسکینان او مسافران وي، نو په هغه صورت کې د زکات په مال سره د هغو لاس نیوی کیدای شي، بلکې که هغوی شتمن او د قدرت خاوندان هم وي د زکات ورکولو مستحق دي.

پدې خبره خو د ټولو اتفاق دی چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په زمانه کې ځینو خلکو ته د زړونو تسخیرولو لپاره معاشونه او بخششونه ورکول کیدل، خو پدې خبره کې اختلاف شوی دی چې ایا له هغه نه وروسته هم دا مصرف پاتې شو که نه؟ د امام ابوحنیفه او د هغه د ملگرو (رحمهم الله) دا رایه ده چې د حضرت ابوبکر او عمر رضي الله عنهما له زمانې راهسې پدې خوا دا مصرف له منځه تللی دی او اوس (مؤلفه القلوب) ته څه ورکول نه دي روا. د امام شافعي رحمه الله دا رایه ده چې فاسقو مسلمانانو ته د زړونو د تسخیرولو لپاره د زکات له بودیجې څخه ورکول کیدای شي، خو کافرانو ته نه. او د ځینو نورو فقهاو په رایه سره د (مؤلفه القلوب) برخه اوس هم باقی ده که ورته اړتیا پیداشي نو ورکولی شي.^{۱۷۴}

فی الرقاب: یعنی د غاړو په ازادولو کې. له غاړو ازادولو نه مقصد دادی چې د غلامانو په ازادولو کې دې د زکات مال ولگول شي. د دې دوه صورتونه دي: لومړی کوم غلام چې له خپل بادار سره قرارداد کړی وي چې که دومره پیسې درکړم، نو ته ما ازاد کړه. لدغسې وگړي سره دې د ازادۍ د بېبې په اداء کولو کې مرسته وشي. دویم دا چې په خپله د زکات په بودیجې سره دې غلامان واخستل شي او ازاد دې کړی شي.

پر لومړي صورت باندې د ټولو فقهاو اتفاق دی، خو دویم صورت حضرت علي(کرم الله وجهه)، سعید بن جبیر، لیث، ثوري، ابراهیم نخعي، شعبي، محمدبن سيرين، احناف او شوافع روا نه بولي. او ابن عباس (رضي الله

عنهما) حسن بصري، مالك، احمد او ابو ثوري يې رواگنيي. ۱۷۵

الغارمين: د امام ابو حنيفه رحمه الله په نزد غارم هغه چا ته ويل كيږي چې پر هغه پور (قرض) وي او له پور څخه زيات نصاب نه لري. ۱۷۲ او د يو شمېر فقهاو رايه داده چې كوم وگړي چې په بدو چارو او د اسراف په لارو کې خپل مال بايللی او ځان يې پور وړی کړی وي، له هغه سره دې مرسته نه كيږي، ترڅو چې يې توبه نه وي ويستلې. ۱۷۷

په اسلامي او عربي نړۍ کې له پخوا راهسې داسې وگړي موجود وه چې د خلکو تر منځ د سولې په خاطر به يې خپل مالونه لگول او يا به يې ددې کار لپاره پور اخسته، ترڅو د دوو طرفونو تر منځ سوله وکړي، که څه هم هغه دوه طرفونه په اسلامي ټولنه کې اهل ذمه وي. د دې لپاره چې په ټولنه کې د وينې تويدنې، او د مالونو د ضياع کولو مخنیوی وشي، نو دغسې کار مطلوب دی، او که څوک دغسې کار وکړي په حقيقت کې يې د شرف او مروت (د سړيتوب او نیک خوي) سپيڅلی کار تر سره کړ، نو هغه ته شريعت د زکات په مال کې برخه مقرر ده خو يې پور خلاص شي. ۱۷۸

في سبيل الله: يعنې د الله تعالی په لار کې. د الله د لارې لفظ عام دی د نيکۍ ټولې هغه چارې چې پکې د الله رضا وي ددې لفظ په معنی کې داخلیدای شي. له همدې امله ځينو علماو ويلې چې ددې حکم له مخې د زکات مال د نيکۍ په هر ډول چارو کې لگول کيدای شي.

خو حق خبره داده او د سلفو امامانو غوندې اکثريت پر همدې قائل دی چې په

۱۷۵- وگوره: مخکنۍ مرجع ۲۹۶/۲.

۱۷۶- وگوره: فقه الزکاة، يوسف القرضاوي ۲/۶۲۲.

۱۷۷- وگوره: تفهيم القران ۲/۲۹۶، ۲۹۷.

۱۷۸- وگوره: فقه الزکاه يوسف القرضاوي ۲/۶۶۳.

آیت کې له (سبیل الله) نه مراد د الله په لار کې جهاد دی. یعنې هغه هلې ځلې چې موخه یې د کفر د نظام نسکورول او د هغی پر ځای د اسلامي نظام برقرارول وي. پدې هلو ځلو کې چې هرڅوک برخه واخلي د هغوی د سفر خرچ لپاره، سپرلۍ لپاره، د وسائلو، وسلې او تجهیزاتو برابرولو لپاره له زکات څخه مرسته ورکول کیدای شي. که یو مجاهد په خپله شتمن وي او د خپلو شخصي اړتیاو لپاره ورسره د مرستې کولو ضرورت نه وي، نو بیا به هم لدې مصرف څخه ورکولی شي. همدا راز کوم کسان چې په خپله خوښه خپل ټول فعالیتونه او خپل ټول وخت په موقتي ډول یا په دائمی توګه ددې کار لپاره وقف کړي د هغوی د اړتیاو پوره کولو لپاره هم له زکات نه موقتي یا دائمی مرستې ورکول کیدای شي.^{۱۷۹}

ابن السبیل: هغه مسافر چې په قدر د ضرورت ورسره مال نه وي - که څه هم په خپل وطن کې غني وي - نو ده ته زکات ورکولی شي، ترڅو د خپل سفار تیاوې پوره کړي او خپل ټاټوبي ته پرې واپس ولاړ شي.^{۱۸۰}

۶- د زکات نظام د سمون په موخه:

زکات یو ټولنیز عمل دی چې د نظام رایجول یې د اسلامي حکومت پورې اړه لري، او په اسلامي حکومت کې باید ددې لپاره ځانګړې اداره موجوده وي، ترڅو له هغه چا راټول شي چې پرې فرض دی، او هغه چا ته ورکړ شي چې یې مستحق دی. د حکومت دا مسئولیت دی چې د زکات د ټولولو انتظام وکړي، په قران کریم کې چې لفظ د (والعاملین علیها) ذکر شوی دا پدې باندې پوره دلالت کوي چې د زکات نظام قایمول د حکومت او دولت مسئولیت دی. همدارنګه د رسول الله صلی الله علیه وسلم عملي

^{۱۷۹}- وګوره: تفهیم القرآن ۱۲/۲۹۷، ۲۹۸

^{۱۸۰}- وګوره: معارف القرآن مولانا محمد شفیع ۱۴/۲۴۸

سنت او طریقه پر همدې دلالت کوي. هغه به د زکات لپاره په بیلابیلو وختونو کې د مختلفو سیمو لپاره مامورین ټاکل، او د زکات په راټولولو به یې مکلف کول، او بیا له هغه وروسته خلفاء راشدینو همدغسې کول.

علماء ويلي چې د مسلمانانو پر حاکم دا لازم دي چې د زکات د راټولولو لپاره مامورین وگماري او اړونده سیمو ته یې ولیږي؛ د دې لپاره چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او له هغې وروسته خلفاء راشدینو زکات ټولونکي لیرل؛ ځکه چې په خلکو کې داسې وگړي شته چې مال لري، خو پر هغه څه نه پوهیږي کوم چې ورباندې فرض دي، او ځینې داسې وگړي هم شته چې سپیرتوب او بخل کوي.^{۱۸۱}

په اسلامي حکومت کې د زکات له مدرکه باید ځانگړې بودیجه موجوده وي چې حساب یې معلوم وي او په خپلو مستحقینو باندې وويشل شي. له پخوانیو پیړیو راهسې مسلمانانو د زکات لپاره ځانگړی کور (بیت الزکات) درلود. د حنفي فقهي پوهانو د بیت المال د پانگې او بودیجې خونې او ادارې پدې توگه ذکر کړي دي.

الف- د زکات خونه (بیت الزکاة): پدې کې به د چاراکاه د خریدونکو څارویو زکات، د ځمکې عشر، او هغه څه چې به عشر ټولونکو مامورینو په لاره تیریدونکو تاجرانو څخه اخستل راغونډ او خوندي کیدل.

ب- د جزیې او خراج د مالونو لپاره ځانگړی خونه.

ج- د غنیمت د مالونو خونه.

د- د بې څښتنه مالونو خونه: لکه هغه مال چې وارث نه لري، موندل شوي

^{۱۸۱} - وگوره: فقه الزکات يوسف القرضاوي ۱۲/۷۴۸، ۷۴۷، ۷۵۳.

څیزونه چې څښتن یې معلوم نه وي او داسې نور. ^{۱۸۲}

نو باید چې د دولت له خوا د زکات لپاره ځانگړو خونې تاسیسولو او فعالولو باندې غور وشي، د زکات په ادارو او کمیټيو کې پرمختګ رامنځ ته کړي. همدارنگه له ولایتونو څخه ولسوالیو او قریو ته د زکات ادارې او کمیټي وغزېږي، تر څو د هرې منطقي خلکو سره د زکات حساب وشي، له شتمنو څخه راټول شي او د همغه سیمې پر فقیرانو او متسحقینو باندې توزیع شي.

باید په یاد ولرو چې په اسلامي حکومت کې د بیت المال د شتون په صورت کې له زکات نه پرته د بیت المال نور موارد هم شته دی چې کولای شي له هغې لارې هم د فقیرو او بیچارو خلکو لاس وشي، دغه موارد پدې توګه دي:

الف- نفلي صدقات: له زکات نه پرته نور نفلي خیراتونه چې خلک یې په خپله د بې وزلو د مرستې او ګټې په خاطر بیت المال ته ورکوي، باید چې د هغې د راغونډولو تنظیمولو او ویشلو ته پوره توجه وشي.

ب- خمس: د غنیمت (ولجې) له مال څخه، او د څښو (ځمکې لاندې) خزانو او کانونو څخه راویستلي سرو زرو او سپینو زرو او داسې نورو څخه د بیت المال مقررہ پنځمه برخه.

ج- فئ: هغه مال چې تریدلې او تښتیدلې دښمن یې تر شاه پریرېدي او پرته له جنګ کولو مجاهدینو ته په لاس ورشي، چې دغه ډول مال هم بیت المال ته ورګرځي او خپل ځانګړي احکام لري.

د- خراج: هغه دولتي ټکس دی چې د نامسلمانو بزګرانو نه په ناخستل

شوو ځمکو (هغه مفتوحه ځمکې چې بیرته نامسلمانه بزگرانو ته ورکړې شوي وي، یا هغوی ته پرېښودل شوي وي) چې د احم خانګړي احکام لري. هـ- جزیه: هغه ټکس چې په اسلامي قلمرو کې د نامسلمانه وټنوالو څخه د هغوی په خوښه له فیصله شوې اندازې سره سم اخستلی کیږي، دا ټکس د دغو وټنوالو د مال، شتمنیو، عزت او ابرو د ساتلو په خاطر اخستل کیږي او تر شا یې خاص حکمت موجود دی.

و- وقف: هغه (پانګه، ځمکه، او داسې نور) چې د الله تعالی په نوم باندې له شخصي ملکیت څخه وویستلی شي او په ټولنیز ملکیت کې ورکړې شي.^{۱۸۳}

۷- لازمو نوبتونو ته اړتیا:

د فقر او بیکارۍ په مخنیوي او دهغې په کمولو کې زکات خانګړې اغیزه لري او دا داسې یوه عملیه ده چې ودري نه، بلکې د کلونو او موسمونو په تکرار سره تکرار او د حاصلاتو او پانګو په زیاتیدو سره زیاتېږي.

باید چې حکومت او د زکات اړونده ادارې پدې باندې هم غور وکړي چې د زکات او یا نورو اړونده مدارکو له لارې وخت په وخت د کار وړتیا لرونکو فقیرانو ته د کسب وسایل واخستل شي، یا هغوی ته د انتاج، پیر او پولولارې چارې برابرې شي، او پدې وسیله پر خپلو پښو ودرول شي.

پدې میدان کې شتمن وګړي او خیریه اسلامي موسسات هم پر یوڅه نوبتونو باندې فکر او غور کولی شي او د مناسبو او معقولو پلان گزارو له مخې د فقر او بې وزلۍ په مخنیوي او یا کمولو کې خپل کردار اداء کولی شي، او دا داسې یوه تجربه او نوبتونه دي چې په ځینو ټولنو کې ترسره کیږي او ښه نتیجه یې ورکړې ده.

^{۱۸۳} - وګوره: د اسلام حکومتي نظام، مولانا انصاري، ژباړه: صافی، ص ۵۶۷-۵۶۹

شپږم څپر کې د فقر په مخنيوي کې مسئول اړخونه

د دنیايي اسبابو تر قانون لاندې او د انساني کونښن له مخې زموږ د ټولني د فقر په مخنيوي کې د ټولني بیلابیل اړخونه مسئولیت لري چې هغه: شتمن وگړي، عام ولس، حکومت، خیریه موسسې او ټولني، علمي او مصلح شخصیتونه:

۱- شتمن وگړي:

موږ په ټولنه کې د الله تعالی په فضل په کافي اندازه شتمن خلک لرو، چې د بیچارو وگړو پر وړاندې دهغوی د احساس راپیدا کولو څخه وروسته ټولنه یو څه اندازه د فقر له منگولو ژغورل کیدی شي، او دې موخې ته د رسیدلو په خاطر د دې اړتیا ده چې په ټولنه کې د زکات، صدقاتو او د بیچاره خلکو د لاس نیوي فضایل بیان شي، دیني آگاهي او بیداري او ځانگړي مبارزه پیل شي. راځئ د بې وزلو د لاس نیوي په میدان کې دې لاندې قرآني آیتونو ته ځیر شو:

الف. الله تعالی فرمایلي دي: «لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قَبْلَ الْمَشْرِقِ

وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ

وَالنَّبِيِّنَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ

وَأَبْنِ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ».^{۱۸۴} نیکی دا نه ده چې تاسې خپل

مخونه (په لمانځه) کې ختیځ یا لویدیځ لوري ته واړوئ، بلکې نیکی

داده چې انسان پر الله تعالی، په ورځ د آخرت، پر ملایکو، د الله تعالی په نازل شوو کتابونو او د هغه پر پیغمبرانو ایمان او باور ولري، او سره د مینې خپل گران مالونه خپلو خپلوانو، یتیمانو، بی وزلو او مسافرو ته ورکړي، او همدارنگه د مریانو په ازادولو کې یې ولگوي.

له پورتنې الهي ویناڅخه دالاندې څو ټکي هم استفاده کيږي:

لومړی: په ټولنه کې مال او مرسته باید د اخلاص پر بنسټ وي په آیت کې دا ذکر شوي چې سره لدې چې له مال سره مېنه لري، خو بیا یې هم د الله تعالی د خوښۍ لپاره ورکوي، او دا طبیعي خبره چې په کوم کار کې اخلاص نه وي، نو د الله تعالی په نزد یې اجر او ثواب هم نشته دی.

دویم: په آیت کې مال په معرفې سره ذکر شوی دی، پدې کې دې ته هم اشاره ده چې دا هغه پیژندل شوی مال دی کوم چې د الله تعالی دی او بنده یې پکې نمائنده، او تصرف کوونکی گړځولی دی، لکه څرنگه چې له یو بل آیت په ډاگه همداسې معلومیږي الله تعالی فرمایي: «وَأَنْفِقُوا مِمَّا

جَعَلَكُمْ مُسْتَحْلِفِينَ فِيهِ»^ط ۱۸۵ او ولگوي هغه مالونه چې تاسې یې پکې ځای ناستي او تصرف کوونکي گړځولي یاست.

دریم: د (وفي الرقاب) څخه مراد د مریانو خلاصول دي. د مریتوب سلسله د اسلام نه مخکې د جاهلیت له دور څخه راپاتې وه، او اسلام کې د هغې د مخنیوی او منځه وړلو کوښښ شوی دی، فعلا په نړۍ کې په هغه شکل مریتوب نشته، لکن د هغې ورته اشکال یې موجود دي لکه: د انسانانو پلورل او په ځانگړې توگه له ځینو فقیرو هېوادونو څخه بنځې او ماشومان اخستل او بیا یې بډایا هېوادونو ته قاچاق او هلته یې خرڅلاو..

او تر څو چې زموږ افغاني ټولني پورې اړه لري، نو دا بايد په ډاگه شي چې د قوم او ولس ځيني تورسري، ماشومان، او حتی ځوانان د خواري او اړتيا په وجه د غلامۍ پر څير چلند او يا له هغې نه خطرناک چلند سره مخ دي، يا خو دا چې زيات شاقه کارونه ورباندې کيږي، له تربيه او ادب له نعمت څخه محروم دي، او يا خو د بد اخلاقيو بنکار گرځيدلي، نو بايد چې د ولس شتمن د هغوی د خلاصون په لار کې خپل مالونه ولگوي.

ب. الله تعالى فرمايي: «وَأَبْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ ۗ وَلَا

تَسْرَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا ۗ وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۗ وَلَا

تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾»^{١٨٦} ای

قارونه! کومه شتمني چې الله تعالى درکړې په هغې سره د آخرت کور جوړ کړه، او له دنيا څخه هم خپله برخه مه هېروه، د خلکو سره بنسټګنه او مرسته وکړه لکه څنګه چې الله تعالى پر تا احسان کړی دی، د فساد راولاړولو هڅه مه کوه، بيشکه الله تعالى فساد کوونکي نه خوښوي.

لدي آيت څخه دا لاندې يو څو ټکي هم استفاده کيږي:

لومړی: د مسلمان قوم چې د يو بدن حيثيت لري - لکه څرنګه چې په حديث شريف کې ذکر شوي دي - نو د قوم ځيني وګړي دا حق لري چې شتمنو وګړو ته وواي چې خپلو مسلمانانو وروڼو سره مرسته او بنسټګنه کوئ لکه څرنګه چې پر تاسې باندې الله تعالى احسان کړی دی، لکه څرنګه چې قارون ته يې خپل قوم وويل: «وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ

إِلَيْكَ^ط - له خلکو سره بښيگڼه او احسان کوه، لکه څنگه چې الله تعالی پر تا احسان کړی دی.

دویم: شتمن وگړي باید لدې څخه ونه ویرېږي چې په مرسته کولو سره به یې مالونه کم شي، او یا به د هغوی په اقتصادي پرمختیا او وده باندې منفي اثر وغورزوي، بلکې هغوی ته دا اختیار دی چې په جایزه لارو سره څومره پرمختگ کولی شي (وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا^ط).

دریم: په ټولنه کې د فساد شکلونه له یو وخت څخه تر بل وخت پورې توپیر لري، د قارون د فساد کولو هوبهو څه نمونې کیدای شي اوس مهال ونه گورو، لکن د هغې پر ځای د فساد نورو شکلونو ځای نیولی دی.

هر هغه شتمن چې په ناجایزو لارو چارو سره مال جمع کوي او هر هغه شتمن چې خپل مال په حرامو لارو کې لگوي، او هر هغه شتمن چې په خپل مال کې د فقیرو، بیچارو او مستحقو خلکو حق نه ورکوي، په اصل کې د دوی مال قاروني مال دی چې لدې امله به له عذابونه سره مخ کیږي.

۲- عام ولس:

د فقر او نیستمۍ په منځه وړلو کې دا اړینه ده چې په عام ولس کې د همدردۍ او خواخوږۍ فضاء رامنځ ته کړو، د دې ستونزې په وړاندې ولس سره پیوست او یو موټی کړی شي، ترڅو د دې پدیدې او د دې په څیر نورو په مقابل کې یو ولسي ملاتړ جوړ شي، پدې معنی چې ټول هېوادوال او یا په هره سیمه کې میشت مسلمانان یو بل ته د تعاون او مرستې لاس ورکړي، او په خپلو کې د جسد واحد (یو تن) حیثیت غوره کړي، لکه څرنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ((مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ

الْجَسَدِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَى).^{۱۸۷} د مومنانو په خپلو منځونو کې یو بله سره محبت کول، یو پر بل مهرباني، او یو له بله سره مرسته کول داسې دي لکه یو بدن کله چې یې یو غړی دردمن شي، نو ټول بدن یې نا آرامه او په درد شي.

د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «مَنْ احْتَكَرَ طَعَامًا اَرْبَعِينَ لَيْلَةً، فَقَدْ بَرَّئَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى، وَبَرَّئَ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ، وَاَيْمًا اَهْلُ عَرَصَةٍ اَصْبَحَ فِيهِمْ اَمْرٌ وَّجَائِعٌ، فَقَدْ بَرَّئَتْ مِنْهُمْ ذِمَّةُ اللَّهِ تَعَالَى». ^{۱۸۸} څوک چې څلویښت شپې د اړتیا خواړه وساتي (زخیره کړي)، نو له الله تعالی نه بیزاره کړی شو، او الله تعالی ورڅخه بیزاره شو، او د هرې کومې سیمې خلک چې څوک پکې په لوږه سره سبایي کړي، نو د الله تعالی د ساتنې ذمه ورنه لرې شوه. (د هغه له ساتنې څخه ووتل).

پدې حدیث کې دا لاندې څو نقاط راپه گوته کيږي:

لومړی: د یوې سیمې خلک باید په خپله سیمه کې فقیر او بې وزله تشخیص او وپيژني، چې دا کار د خیریه مؤسسو د معلوماتو راغونډولو (سروې) لپاره هم یو دلیل کیدای شي.

دویم: د ولسونو او قومونو ساتنه د هغوی ترمنځ د همدردۍ او مرسته کولو په واسطه را منځ ته کيږي. که چیرته په یو ولس کې همدردی نه وي، نو هلته امن او استقرار نه شي راتلای. او دا عملاً ولیدل شول، له کومو ټولنو څخه چې عدل، انصاف او همدردی کډه وکړي، ظلم او تیري پکې ځای ونیس، نو له گډوډیو سره مخ شي، او د ناامنیو ښکار وگرځي.

درېیم: د حدیث د یوې برخې تائید یو بل مشهور حدیث هم کوي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «(ابغوني في الضُّعفاءِ، فَإِنَّمَا تُرْزَقُونَ، وَتَنْصَرُونَ

^{۱۸۷} صحیح مسلم
^{۱۸۸} مسند احمد

بِضَعْفَانِكُمْ».^{۱۸۹} تاسې زما رضا او خوښي د کمزورو خلکو په لاس نیوي کې ولټوئ، بېشکه تاسې سره مدد د کمزورو له مخه کيږي او تاسې ته روزي هم د هغوی په خاطر درکول کيږي.

د دې دواړو احادیثو په رڼا کې موږ دا ویلای شو چې د مسلمانانو ولسونو د ناخوالو، ستونزو، او د دښمنانو په مقابل کې د هغوی د ناکامۍ یو مهم لامل او سبب کمزورو، او بې وزلو وگړو ته پام نه کول دي.

څلورم: له حدیث څخه دا هم څرگندیږي چې د مسلمانانو همدردی او مرسته باید شامله وي؛ ځکه چې د حدیث دا لفظ (أَمْرُ) عام دی، که چیرته د هغوی ترمنځ غیر مسلم وگړي هم د لورې په حال کې شپه سبا کوي، نو هغوی پرې موخوډ دي، او مسئولیت لري چې مرسته یې وکړي.

یو مسلمان وگړي او یوې مسلمانې ټولنې ته بیلگه او نمونه خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم او دهغه کردار دی، همداراز هغه ټولنه چې د هغه مبارک په لاسونو سره جوړه شوې وه.

د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم د خپل عمر په اوږدو کې له نبوت څخه مخکې او له نبوت څخه وروسته د همدردۍ او خواخوږۍ یو رمز او اوچته نمونه وه، «کله چې په غار حرا کې هغه ته د وحې ملک (جبرائیل) راغی او د الهي وینا د لوستلو امر یې ورته وکړ، او د هغې نا اشنا حالت په لیدو سره بیا هغه څه اندیښمن شو، کله چې خپلې بي بي خدیجې رضي الله عنها ته یې تشریف راوړ او هغه قیصه یې ورته بیان کړه، او خپله اندیښنه یې هم ورته څرگنده کړه، نو هغه ورته په تسلی وړکولو کې دا وویل چې: «په الله تعالی قسم چې هیڅکله به الله تعالی تا پریشانه او شرمنده نه کړي، بېشکه چې ته خپلوي پالې، بې وزلو او بیچارو سره مرسته کوي، میلمه نوازي

^{۱۸۹}. سنن ابی داود، کتاب الجهاد، باب (۷۷)

کوي، او د پېښو خپل شوو لاس نیوی کوي.^{۱۹۰}

په یو حدیث شریف کې ذکر شوي چې: «د الله تعالی استازی صلی الله علیه وسلم له ټولو خلکو څخه زیات سخي او د هغه سخاوت به د روژې په میاشت کې خورا زیات و، هغه مهال به چې جبریل (علیه السلام) ورته راته او قرنکریم به یې ورسره لوسته».

د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملگرو (صحابه کرامو) رضي الله عنهم د هغه ډېره ښه پیروي وکړه، او راتلونکو نسلونو ته یې ښې بیلگې او نمونې پرېښودې، د هغه لومړني یار ابوبکر رضي الله عنه په مکه کې به چې کوم بې وزله مړی، یا وینځې اسلام ومنلو، او د مشرکانو له سزا او تعذیب سره به مخ شو، نو هغه به یې په پیسو واخست، او ازاد به یې کړ، چې د مشرکانو له تعذیب څخه وژغورل شي. کله چې د هغه پلار ابوقحافه دا کار ولید، نو ورته یې وویل: زویگیه! زه گورم چې ته به یې وسې خلک ازادوي، که تا د قوي ځوانانو په ازادولو دومره پیسې لگولې وای، نو هغوی به ستا ملاتړ و، هغه ورته وویل پلارجانه! زه خو هغه اجر غواړم چې له الله تعالی سره دی، پدې سبب دا آیاتونه رانازل شول: «وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَىٰ إِلَّا

أَبْتَعَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾». ^{۱۹۱} او پر هغه باندي د چا احسان نشته چې بدله یې ورکړي، بلکې یوازې د خپل رب خوښي لټولو لپاره، نو ارومرو به هغه ترینه خوشحاله شي.^{۱۹۲}

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له مکې مکرمې څخه مدینې منورې

^{۱۹۰} - دا د هغه حدیث د یوې برخې مفهوم چې په البخاري (بدء الوحې) کې ذکر شوی دی.

^{۱۹۱} - اللیل ۱۹ - ۲۱

^{۱۹۲} - وگوره: تفهیم القرآن: ۶ / ۴۸۹ .

ته هجرت وکړ او هلته یې اسلامي ټولنه جوړه کړه. د هغې ټولنې د پیوستون او پیاوړتیا په خاطر یې د ورورولۍ نظام قایم کړ. چې د هغې په پایله کې شتمن وگړي او ځای خلک (انصار) دې ته چمتو شول چې خپلو راغلو ورونو (مهاجرینو) ته په خپلو مالونو او جايدادونو کې برخې ورکړي، آن تر دې چې یو انصاري خپل مهاجر ورور ته له خپلو دوو بنځو څخه د یوې د نکاح کولو وړاندیز هم وکړ. ۱۹۳

په مدینه منوره کې د نبوي ټولنې د خواخوږۍ او همدردۍ یو انځور په قرآن کریم کې داسې هم ذکر شوی دی: «وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْآيْمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِیُّونَ مَن هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (۱). ۱۹۴ او وهغه کسان چې د مهاجرینو له

راتگ څخه مخکې یې ځای نیولی (په مدینه کې استوگن دي) او ایمان یې خالص گرځولی، دوي له هغو سره مینه کوي کومو چې دوي ته پناه راوړې ده او هغه څه مالونه چې هغوی (مهاجرینو) ته ورکولی شي دوی یې په خپلو سینو کې د اړتیا احساس نه کوي، او په خپلو ځانونو نورو ته ترجیح ورکوي که څه هم په خپله زیات محتاج وي.

د دې آیت په تفسیر کې مفسرین د مهاجرینو په وړاندې د انصارو د خوځوږۍ او همدردۍ یو دوه کیسې ذکر کوي:

لومړۍ کیسه: مهاجرین چې کله د انصارو ښار (مدینې منورې) ته راغلل، نو

۱۹۳- وگوره: الرحیق المختوم، المبارکفوري، ص ۱۸۵ - ۱۸۶

۱۹۴- الحشر ۹

هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دا وړاندیز وکړ چې: دادي زموږ باغونه ستا په واک کې دي، زموږ او د دغو مهاجرینو ورونو تر منځ یې وویشه! د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم وفرمایل: دوي خو پر باغوالی نه پوهیږي، دوی له هغه سیمې څخه راغلي چې هلته باغونه نشته، ایا داسې نه شي کیدای چې په خپلو دغو باغونو کې کار وکړي او له حاصلاتو نه یې دوي ته څه برخه ورکړي؟ هغوي وویل: «سَمَعْنَا وَأَطَعْنَا - موږ واوریدل او ومو منل». بیا مهاجرینو عرض وکړ: موږ هیڅکله داسې خلک نه دي لیدلي چې پدې اندازه، او دومره ایثار کوونکي وي چې کار دې دوی په خپله وکړي او برخه دې موږ ته راکړي، موږ خو فکر کوو چې ټول ثواب همدوی وگاته، نو د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ترڅو پورې چې تاسې د دوي ستاینه وکړئ او د دوی په حق کې د خیر دعاکوونکي اوسئ تاسې ته به هم ثواب درکول کیږي.^{۱۹۵}

دویمه کیسه: یو مهال رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یو سړی راغی او ورته یې وویل: لوږه راته رسیدلې ده. رسول الله صلی الله علیه وسلم خپلو بیبیانو ته د کوم خوراکي څیز په موخه خبر ورولیږه، خو له بیبیانو سره د خوراک کوم څیز نه ؤ. بیا یې صحابه کرامو ته وفرمایل: ایا داسې څوک شته چې دا سړی نن شپه میلمه کړي او الله تعالی ورباندې رحم وکړي؟ له انصارو څخه یو سړی ودرید او وویل: ای د الله تعالی استازیه! زه به دا کار وکړم. نو هغه میلمه یې له خپل ځان سره خپل کور ته بوتله. په کور کې یې خپلې میرمنې ته وویل: دا د الله تعالی د استازي میلمه دی په کور کې چې د خوراک څه وي هغه راواخله! مېرمن یې وویل: قسم په الله تعالی چې له ماسره د ماشومانو له خوراک پرته بل څه نشته. هغه ورته وویل: کله چې

ماشومانو خوراک وغوښت، نو ویده یې کړه او خراغ مړ کړه! نن شپه به مور څه نه خورو. میرمن یې همداسې وکړل. کله چې سبا دغه سړی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغی، نو هغه ورته وفرمایل: الله تعالی حیرانتیا وکړه (یایې وخندل) د فلانکې د چلند په وجه، او دا آیت یې نازل کړ: « **وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ** - او دوی پر خپلو ځانونو نورو ته ترجیح ورکوي که څه هم سخته ولږه لري». ۱۹۶

۳ - حکومت:

د حکومت او حاکمانو د رعیت په وړاندې له مهمو دندو څخه یوه هم په اقتصادي لحاظ سره د رعیت پالنه ده. دولت مسئولیت لري چې خپل رعیت لپاره د روزی واردولو لارې چارې برابرې کړي. د خلفاء راشدینو او د اسلام په تاریخ کې د نورو خلیفه گانو او حاکمانو له کردار څخه دا جوتیږي چې هغوي د رعیت او ټولني د هوساینې او د معیشت د تامین لپاره هلې ځلې کولې او دای خپله مهه وجبیه گڼله.

پدې اړوند د عمر رضي الله عنه کردار یو جهاني شهرت لري چې د رعیت تر منځ د هغوی د احوالو څخه د خبریدو په خاطر به گرځیده، ترڅو یې له ستونزو ځان خبر کړي او په حل کې یې ورسره همکاري وکړي. هغه به په ځینې حالاتو کې پر بې وزلو او بیچارو خلکو باندې په خپله مالونه او خوراکی څیزونه ویشل. یو وار یې دا وینا وکړه: که چیرته زه نور ژوندی پاتې شوم، نو یو کال به د رعیت ترمنځ وگرځم؛ ځکه چې خلک حاجتونه او اړتیا وې لري، کیدای شي زما والیان او حاکمان یې ماته راونه رسوي، او هغه محتاج خلک په خپله ما ته راتگ نه شي کولی. هغه وویل: «زه به شام ته ځم هلته به دوه میاشتي تیروم بیا

یې نور لوي ښارونه او د خلافت ولایتونه یاد کړل، او وویل چې پدې ټولو کې به دوه دوه میاشتي تیروم.^{۱۹۷}

کله چې د هغه د خلافت په وخت کې وچکالي راغله، نو هغه کال یې غوړي ونه خوړل، هغه به له اسراف څخه لرې د نقش ژوند تیرولو، د مسلمانانو د بیت المال ساتنې ته یې خاصه توجه کوله او د هغې اړونده مالونه یې د خلکو ترمنځ په برابری سره ویشل او د خپلوی لحاظ یې نه ساتلو.^{۱۹۸}

زموږ د ولس د نیستۍ په مخنیوي یا کمولو کې د حکومت او دولت کردار ډېر مهم او مسئولیت یې خورا زیات دی. که چیرته له پخوا راهسې زموږ د هېواد د فقر لاملونو، او اسبابو ته ځیر شو، نو به گورو چې مهم لامل او سبب یې د حکومت بې پروایي، د حاکمانو بې کفایتي او د مسئولیت نه احساس دی، همدارنگه په بیت المال کې درغلي او خیانتونه او په ټولنه کې عدالت نشتوالی دا زموږ د هېواد د فقر له مهمو عواملو څخه دی لکه څرنگه چې د لومړي څپر کې څرگندونه وشوه.

د ظالمانه نظام لمنځه وړلو په موخه:

دا چې زموږ په هېواد کې د حکومتي دوايرو له لارې ستر خیانتونه وشول، چور او چپاول ته لارې هوارې شوې، او د حکومتداری او زورواکې له لارې په بیچاره ولس باندې طبقاتي نظام مسلط شو. نو ترڅو چې د دې طبقاتي نظام جرړې ونه ویستل شي، ولس به مو له فقر او بیچاره گي څخه خلاص نه شي، او نه به په هېواد کې امن او استقرار شي؛ ځکه چې د الله تعالی دا قانون دی چې له ظالمانو سره نظام نه پایي. امام ابن خلدون - رحمه الله - په خپله مقدمه کې پدې نامه یو عنوان ایښی

^{۱۹۷} - وگوره: تاریخ الأمم الإسلامية (الدولة الأموية) الشيخ محمد خضری بك ۱۲/۱۳-۱۵

^{۱۹۸} - وگوره: تاریخ الخلفاء، الامام السیوطي رحمه الله ۱۲۸-۱۳۰

دی چې (الظلم مؤذن بخراب العمران - تیری او ظلم د ابادی د وړانو لوی اعلانوونکی دی) او بیا یې د واقعیت پر بنسټ د نوموړې موضوع پوره شننه کړې ده.^{۱۹۹} همدارنگه امام مودودي رحمه الله په خپله یوه لیکنه کې پوښتنه کوي چې: له دنیا څخه عدل او انصاف څنگه ولاړ؟ په ځواب کې وايي: کله چې حاکمې طبقې (بادشاهانو، امیرانو پیرانو او شتمنو وگړو) بد او ناوړه تصرفات وکړل، او ځانونو ته یې امتیازات ورکړل، د عامو خلکو حقوق یې تلف کړل، او په ټولنه کې وضعي قوانین رامنځ ته شول، نو له ټولني څخه انصاف او عدل کډه وکړه او همدردی ختمه شوه.^{۲۰۰}

په ټولنه کې همدردی، انصاف، او عدل یو له هغو څیزونو څخه دی چې استقرار او آرامتیا راوړي. په امتونو او ولسونو کې د الله تعالی طریق داسې تیره شوې چې کله هم په یو ولس کې فساد ځای نیولی او ظلم او تیری پکې خپور شوی، نو الله تعالی د نابودۍ او تباهی سره مخ کړي دي، لکه څرنگه چې استاذ قضاوي حفظه الله ویلي دي: «د ولسونو د پناکیدو، کمزورۍ او د هغوي تاریخی کارنامو نه ترسره کولو او د وروسته پاتې کیدو ترشاه څه پټ اسباب او علتونه موجود دي کوم چې قرآني نصوصو رابرسیره کړي دي. قرآنکریم د داسې قومونو له منځه وړلو څخه په (دمار- رنګول)، او (هلاک - تباهی) سره تعبیر کړی او دای په زغرده ویلې چې د هغوی د تباهی او زوال لاملونه د هغوی د بدچلند په وجه برابر شول، نه دا چې پر هغوی باندي الله تعالی زور او جبر کړی و. دا یو حقیقت دی چې د هغوی له منځه تلل (زوال) د هغې له مستلزماتو او کړو وړو څخه رامنځ ته شوي لکه: ظلم، د عدل نشتوالی، په ټولنه کې

^{۱۹۹} - وگوره: مقدمه ابن خلدون ۲۸۶-۲۸۷

^{۲۰۰} - وگوره: برالأمان، امام مودودي، ص ۳۲

درغلي او خیانت خپریدل، په ناجایزه سره د خلکو حقوق خوړل، او د شتمنو خلکو نورو وگړو لره سپکاوی کول. قرانکریم داسې صراحت کړی چې د داسې قومونو، او ټولنو کومو چې د تباهي اسباب په خپله بربرکړي دي هلاکت او تباهي حتمي ده، الله تعالی فرمایي: «ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْت

أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٢٠١﴾» ۲۰۱ دا تباهي پدې سره چې ستاسې لاسونو (کوم بد عملونه) وړاندې کړي و او بیشکه چې الله تعالی پر خپلو بندگانو ظلم کوونکی نه دی. ۲۰۲

د ولس او هېواد ژغورنې او په ټولنه کې د فقر او نیستمۍ د مخنيوي لپاره حکومت باید لاندې مسؤلیتونو او وجایبو ته جدي پاملرنه وکړي:

۱- د حکومتي وظیفو لپاره اهل او باکفایته کسان وگماري.

۲- منصب او وظیفه تکلیف او مسؤلیت وگڼل شي .

۳- د مسؤلینو د معاش اندازه د هغوی د کار په اندازه وي، او باید چې حکومتي کار کوونکو ته ناجایزه امتیازات ورنکړل شي .

۴- باید مسؤلین له بیت المال څخه ناوړه استفاده ونکړي ، د احتیاج او اړتیا پر بنسټ له بیت المال څخه په استفاده کولو کې باید د حکومتي مامورینو او عامو وگړو تر منځ کوم توپیر موجود نه وي.

۵- د طبقاتي نظام جرړې وویستل شي، او په ټولنه کې د اسلامي عدل او برابري مبداء تامین شي.

۶- د فقر او نیستۍ د مخنيوي په پروسه کې حکومت باید چې شاملې

۲۰۱ آل عمران ۱۸۲

۲۰۲ - وگوره: الحل الاسلامي، يوسف القرضاوي، ص ۲۸۶

اقتصادي پروژې پیل شي، د شتمني او ثروت له منابعو څخه استفاده وشي، او د زکات او د بیت المال د نورو مالي وسیلو راپیدا کولو، دهغې ساتلو او په مستحقینو یې ویشلو ته پوره پاملرنه وشي.

۷- د بیت المال عواید او نورې مرستې پر محتاجو خلکو باندې وویشل شي، او کومک او مرسته باید د احتیاج پر اساس باندې وي.

۴- خیریه موسسې او ټولني:

خیریه موسسات لکه له نوم څخه چې یې معلومېږي د اړمنو او محتاجو خلکو سره د تعاون او مرستې پر بنیاد جوړې شوي، دای هدف دی چې په ټولنه کې بیچاره وگړو ته په مالي، اقتصادي او نورو میدانونو کې خیر او نسیکینه ورسوي.

د اسلام سپیڅلي دین د خیر او نسیکني کارونه ستایلي، او پر هغې باندې یې

امر کړی دی، په قران کریم کې الله تعالی فرمایي: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ

وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ»^{۲۰۳} او یو تر بله د نیکو په کارونو کې

مرسته کوئ او د گناه او تیري په چارو کې یو له بله مرسته مه کوئ. او الله

تعالی فرمایي: «فَاسْتَبِقُوا الخَيْرَاتِ»^{۲۰۴} د خیر په کارونو کې

مخکیوالی وکړئ!

د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ویناو او عملي بنسرونو کې پدې

باندې تاکید شوی چې یو مسلمان د بل بې وزله انسان د حاجت د پوره

کولو لپاره هلې ځلې وکړي، چې د هغه حاجت پوره شي، همدارنگه

^{۲۰۳} المائدة ۲

^{۲۰۴} المائدة ۴۸

مسئولو خلکو- یا چا ته چې حاجت لري- دهغه په وړاندې یې سفارش وکړي، په حدیث کې راغلي دي: «عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَاءَهُ السَّائِلُ أَوْ ذُو الْحَاجَةِ قَالَ: «اشْفَعُوا تُوجَرُوا، وَلِيَقْضَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ مَا شَاءَ». وَقَالَ: «الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا». وَقَالَ: «الْخَازِنُ الْأَمِينُ الَّذِي يُؤَدِّي مَا أَمَرَ بِهِ طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ».^{۲۰۵} له ابو موسی اشعري رضي الله عنه نه روایت دی وایي چې کله به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کوم سوالگر یا کوم حاجت لرونکی (د سفارش په موخه راغی) نو وبه یې فرمایل: سفارش کوئ چې اجر درکول کیري، او خامخا الله عز وجل د خپل پېغمبر پر ژبه هغه څه نافذوي د څه چې یې اراده وشي». او ویې فرمایل: «امانتدار خانزاني کوم چې څه ورته امر شوی دی د نفس په خوښۍ سره یې خپل حقدار ته ورکوي یو له صدقه ورکونکو څخه دی». او په بل روایت کې ذکر شوي: «إِنَّ الْخَازِنَ الْمُسْلِمَ الْأَمِينَ الَّذِي يُنْفِقُ (وَرَبَّمَا قَالَ يُعْطِي) مَا أَمَرَ بِهِ فَيُعْطِيهِ كَامِلًا مُوقِرًا طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ فَيَنْفَعُهُ إِلَى الَّذِي أَمَرَ لَهُ بِهِ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ».^{۲۰۶} بېشکه هغه مسلمان امانتگر خزانه دار (د بیت المال مسئول) له صدقه ورکونکو څخه دی، کوم چې خپل کار په پوره توګه اجراء کوي (یا یې وویل: ورکوي) هغه څه چې ده ته یې امر شوی دی، په پوره توګه او د نفس په خوښۍ سره یې هغه چا ته ورکوي چې ورته یې د ورکولو امر شوی دی.

زموږ د ټولني بېچاره گۍ او فقر د منځه وړلو په پروسه کې د خیریه موسساتو رامنځ ته کیدل او تاسیس یو مطلوب کار ؤ، په خاصه توګه د هجرت په دیار کې چې زیاتره د عربي او خلیجي دولتونو اړونده موسسې تاسیس شوې او د مهاجرینو لپاره یې د ژوند په بیلابیلو اړخونو کې زیات خدمتونه تقدیم کړل،

۲۰۵. مسند احمد

۲۰۶. صحیح مسلم، کتاب الزکاة، باب اجر الخازن الامین

همدارنگه په داخل د هېواد کې هم د دغسې خیریه موسساتو خدمتونو ته زیاته اړتیا وه، او اوس مهال دغه هدف تر یوه حده ترسره شو.

د ملل متحد اړونده موسساتو او نړیوالو ټولنو هم د هجرت په چاپیریال او په داخل د هېواد کې په پراخه اندازې مرستې وکړې، خو لدې جملې او هغو موسساتو له جملې چې د غربي هېوادونو لخوا یې تمویل کیده او یا د کلیساو د نړیوال کونسل لخوا اداره کیدې، د ځانگړو موخو د لاس ته راوړنې لپاره یې کار کاوه او زموږ مسلمانو هېوادوالو ته یې د گټې په نسبت تاوان زیات ؤ.^{۲۰۷}

د موجوده حکومت له راتگ سره سم چې زموږ پر هېواد باندې د شگو غوندې د پیسو باران وشو، او د ټولني د بیلابیلو ډگرونو د بیا رغاونې لپاره بې شمېره مرستې ځانگړې شوې، او د دغسې مرستو او پیسو د اورښت په مهال د دولتي یا نړیوالو موسساتو ترڅنګ محلي موسسې هم جوړې شوې، آن چې ځینې دغسې موسسې او دې ته ورته شرکتونه به له رئیس او ورسره یو بکسگوتی څخه عبارت ؤ، ترڅو له نړیوالو او لویو موسسو او یا له حکومت څخه د یوې خاصې پروژې په نوم پېسې واخلي، له هغې وروسته څه د لویې موسسې مامورینو او یا حکومتي مامورینو ته ورکړي او څه یې په خپل جیب کې واچوي، او یوه ډېره کمه برخه یې اصلي موخې ته ورسوي.

نو ایا د موسساتو کارمندانو کله هم د اتصور کړې او یا به یې وکړي چې دغه او هغه پیسې ټولې د ملت شریک مال (بیت المال دی) او هر ډول ناوړه او ناجایزه تصرف پکې په بیت المال کې له ناوړه تصرف څخه کم نه

^{۲۰۷} پدې اړه زموږ بله لیکنه: (د افغانانو ترمنځ د مسیحیت په نامه فتنه او د هغې

مخنیوی ص ۳۰) وگوره.

دی ، او څوک چې دغسې یوه پیسه هم وڅوري، نو له عادي حرام خورۍ څخه یې سزا زیاته ، او د الهي عدل له مخې به په دوزخ کې اچول کیږي .

په هېواد کې موسسات او د هغې کړنې اوږد تاریخ لري چې په بیلابیلو وختونو کې د عام ولس او حکومت له نیوکو سره مخ شوي دي، خو په ډیرو حالاتو کې سره له ډېرو اعتراضاتو او نیوکو د هغوی بدعنوانۍ کمې نه بلکې زیاتې شوې، په خاصه توګه د موجوده حکومت په لومړیو، لکه څرنګه چې هغه مهال د پلان دوزیر بناغلی رمضان بشر دوست نیوکې زیات شهرت لري کله چې نوموړی د پلان وزیر وټاکل شو، نو په خپل رومبني کانفرنس کې یې وویل: موسسات د کارونو پر ځای پیسې خپلو جیبونو کې اچوي، نو د دې سخته اړتیا ده چې د حساب تصفیه اړونده نړیوالو کمپنیو په ذریعه د هغوی د حساباتو تصفیه وکړل شي ترڅو اصل حقیقت معلوم شي.^{۲۰۸}

له موسساتو سره دغسې او هغسې غوښتنې چې په کراتو او مراتو له حکومتي چارواکو او حکومتي مقاماتو څخه وشوې، هېڅ مثبت ځواب ورته ونه ویل شو، پدې معنی چې د حکومت لخوا داسې کومه اداره او ارګان رامنځ ته نه شو ترڅو له موسساتو سره محاسبه وکړي. او اړونده حکومتي وزارتونه لکه د اقتصاد وزارت، د پلان وزارت او د هغې اړونده ادارې پدې ونه توانیدې چې د موسساتو د درغلیو مخه ونیسي، بلکې په ډیرو حالاتو کې د اړونده ادارو او د هغوی د ځینو اشخاصو له پلوه له موسساتو سره معامله ګري او سازشونه وشول، او هغه پېسې چې د هېواد د بیارغاونې پروژو لپاره له بهر نه رالیږل شوې وې، زیاتره یې لومړی د موسساتو د بهرنیو کارمندانو، داخلي رئیسانو او مامورینو، او د موسساتو په غیرو

^{۲۰۸} وحدت اخبار ۳۱ مارچ، ۲۰۰۴ م ۸۸ شماره، ۲۸ جلد، ۲-۵ مخ.

اړینو لگښتونو کې ولگیدې، چې اصلي موخې او هدف ته پاتې شونې او لږ مبلغ پاتې شو. تاسې څه فکر کوئ هغه بودیجې چې حکومت او موسساتو ته د افغانستان د بیا رغاونې او آبادۍ لپاره ورکړل شوي دي، ایا د دې هېواد بشپړې او مکملې رغاونې لپاره کافي نه وې؟

د الله تعالی محاسبه را په یاد کړئ!

ای هغو مسلمانو وگړو چې د ملت او ولس موجوده او حاضرې بودیجې او پېسې مو د خپلو ځانونو د عیش او عشرت لپاره په ناجایزو لارو سره جمع کړي، او یا مو راروانو نسلونو ته زخیره کړې دي، مهربانې وکړئ د الله تعالی نه د وپړې او د قیامت په سخته ورځ کې د حساب ورکولو او د آخرت د بیلابیلو عذابونو او سزاگانو په رایادولو سره یې بیرته بیت المال ته وسپارئ!

ایا پدې حیثیت سره چې تاسې مسلمانان یاست، په مؤمن به شیانو ایمان لرئ او په ورځ د آخرت او حساب او کتاب هم باور لرئ، او دا خبره درته معلومه ده چې کومو کسانو په دنیا کې ظلمونه کړي وي او دخلکو حقوق یې اخستي وي د آخرت له مسئولیت نه د خلاصون لار یې داده چې په اخلاص او صفا (نصوح) توبه وباسي. او له حقوق العباد څخه په توبه ویستلو کې د توبې یو شرط دا هم دی چې حق خپل حقدار ته وسپاري، او یا ورڅخه معافي وغواړي.

خو که یو چا داسې مال او دارائي ترلاسه کړي وي چې ټاکلې خاوند نه لري، بلکې د ولسونو او ټولنو شریکه دارایی او بیت المال وي، نو باید چې هغې ته یې ور وگرځوي او که بیت المال موجود نه وي، باید چې په عامه کارونو لکه د سرحداتو د بندولو، لارو جوړولو، او پداسې نورو خیریه او عام المنفعت چارو کې یې ولگوي. د دین علماو ویلي دي چې د

مسلمانانو د حاکم او بادشاه دا فرض دي چې کله په غصب او ناجائزه طریقه سره لاس ته راوړل شوي مال او شتمنی، خاوندان وپیژندل شي غاصبین پدې مکلف کړي چې خپلو خاوندانو ته یې وروسپاري او که خاوندان او دهغوی وارثان نه وي، نو باید چې د توبې ویستلو سره سره یې د مسلمانانو په عامو مصالحو کې ولگوي.^{۲۰۹}

یو مسلمان باید پدې باندې پوخ باور (یقین ولري) چې الله تعالی به په قیامت کې د ذرې ذرې عمل حساب کوي، الله تعالی فرمایي: (وَنَضَعُ

الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ

مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ حَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا حَسِيبِينَ ﴿٢١٠﴾ او کیږدو

به تلې د انصاف، په ورځ د قیامت (د خلکو لپاره) نو ظلم به ونه کړای شي پر هیڅ نفس د هیڅ شي، اگر که وي دغه عمل په اندازه دیوې دانې د وري (یا سپیلني) چې پدغه اندازه عمل به هم راوړو او مونږ د حساب لپاره کافي یو. او فرمایي: (يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّرُؤَا أَعْمَلِهِمْ

﴿٢١١﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٢١٢﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

﴿٢١٣﴾) پدغه ورځ به وگرځي (له قبرونو) مختلفي ډلې او په مختلفو

شکلونو سره ددې لپاره چې خپل عملونه ورته وښودل شي، نو پس چا چې د ذرې په اندازه د خیر کار کړی وي، بدله به یې و ویني او چا چې د ذرې په اندازه بد کار کړی وي، سزاء به یې و ویني.

^{۲۰۹}. وگوره: الأمر بالمعروف والنهي عن المنکر، ابن تیمیه، ص ۳۸

^{۲۱۰} - الأنبياء ۴۷

^{۲۱۱} - الزلزال ۶- ۸

يو مسلمان بايد د مالي حقونو په باب کې د رسول الله صلى الله عليه دغه وينا د سترگو په وړاندې او نصب العين وگرځوي چې: (لَا يَرْبُو لَحْمٌ نَبَتَ مِنْ سَحْتٍ إِلَّا كَانَتِ النَّارُ أَوْلَىٰ بِهِ).^{۲۱۲} نه رالويږي کومه غوښه (د بدن) په حرام مال سره مگر دا چې دوزخ ورته ښه لايق دی (چې پکې وسوځي).

الله تعالی دې ټولو مسلمانانو ته دا توفیق ورکړي چې په دنیا کې د خلکو له حقونو ځانونه فارغ کړي، ترڅو د آخرت له اور او عذاب نه بچ شي!

د کارونو د سمون په موخه:

د دې لپاره چې موسسات د هېواد د فقر وړلو او بیچارگي مهار کولو په پروسه کې خپل لازم او مطلوب کردار اداء کړي، پدې باب کې دا لاندې وړاندیزونه او مشورې قابل دغور دي:

۱ - د افغاني ټولني د فقر د مخنیوي په لار کې باید د موسساتو تر منځ همغږي، تفاهم، او تعاون موجود وي، چې یو بل ته د تجربو او مهارتونو په نقلولو کې دریغ ونه کړي، یو بل رهنمائي او لارښوونه وکړي، او د پروژې پلې کولو او د کارونو په ترسره کولو کې یو له بله تعاون او مرسته وکړي، چې د دې په نتیجه کې به له یوه پلوه کارونه په سمه طریقه ترسره شي، او له بل پلوه به مرستې زیاتوارو خلکو ته ورسېږي او زیات محروم خلک به له مرستو څخه برخمن شي.

۲ - خیریه موسسات باید د کارونو او پروژو راپورونو او ارزونو ته ځانگړې پاملرنه وکړي. داسې راپورونه چې د مرستو په څرنگوالي، د گټه اخستونکو په اړه معلومات او نورو اړونده معلوماتو باندې مشتمل وي. همدارنگه وخت په وخت یې د کارونو ارزونه شوې وي، د پروژو په تطبیق کې د ستونزو راپیدا کیدل، د هغې د حلال لارې چارې، د گټه

اخستونکو رضایت، اړونده تخنیکي مسایل او داسې نور شتون ولري، او بیا دغسې معلومات په مسلسلله توګه د موسساتو ترمنځ تبادله شي.

۳- موسسات باید د ټولني د مستحقو وګړو سره د مرستې او کومک له لارې په هغوی کې دکار او کسب احساس هم پیاوړی کړي، هغوی ته دا فکر وکړي چې هر وخت د بل په تمه نه اوسي، بلکې په خپله هم د حلال کار او کسب تلاش وکړي او د خپل لاس ګټې ته ترجیح ورکړي.

۴- ځینې وطني او محلي موسسات د دې هڅه وکړي چې په داخل او بهر د هېواد کې له خپلو هېوادوالو لازمي مرستې راټولې کړي، او په اړو خلکو یې وويشي، یا پداسې پروژو باندې فکر وکړي چې د هېواد او ټولني شتمن وګړي یې تمویل کولی شي مثلاً د تعلیم او تربیې په برخه کې د قرآن کریم د زده کړې حلقو تاسیس، د ټولنیزو خدماتو په برخه کې د یتیمانو کفالت، د حرفوي زده کړو مرکزونه تاسیسول او داسې نور.

۵- ځینې محلي موسسات باید د هغو وګړو لپاره چې کار نه شي موندلی کوچنۍ صنعتي یا زراعتي پروژې جوړې کړي خو پکې په کار باندې مشغول شي، او که پدې لار کې د ځینو نړیوالو موسسو څخه پور اخستني ته اړتیا وي، نو باید چې له سود سره یې وانخلي او نه په هېواد او ټولنه کې د سود رایجولو لپاره کومه اراده او حرکت ولري او که داسې وشي، نو د ګټې پر ځای به یې تاوان زیات او دالله تعالی او د هغه د پېغمبر صلی الله علیه وسلم له طرفه د جنگ اعلان مورد به وګرځي.

۵ - مصلح شخصیتونه:

دالله تعالی حمد او شکر دی چې موږ په خپله ټولنه او هېواد کې زیات شمېر دیني پوهان او یو شمېر مصلح خلک لرو، کوم چې د هېواد او ټولني د نجات لپاره په بیلابیلو هلو ځلو بوخت دي. پدې ځای کې موږ د هغوی

پاملرنه - د نورو ناخوالو دمخنیوي او منع وړلو ترڅنګ - په هېواد کې د خیانتونو، درغلیو او ظلمونو قضایاؤ ته هم راګرځوو، چې د خپلو برنامو د لومړیتوب په جدول کې دغه مسئولیت ته هم ځای ورکړي. همدارنګه دیني علماو او مصلحو شخصیتونو ته مو دا وړاندیز دی چې د خپلو اصلاحي هلو ځلو په میدان کې دې لاندې نقاطو ته هم پاملرنه وکړي:

الف - د چارو واکو محاسبه کول:

د ولس چارو ته پاملرنه کول او هغه اداره کول د یو حاکم اساسي دنده او وظیفه ده، چې د هغې ټاکل د همدې موخې لپاره دي، نو چې کله هم یو مشر او حاکم په دې مسئولیت کې کوتاهي وکړي، محاسبه کول یې فرض دي. او اسلامي شریعت د محاسبې دغه حق مسلمانانو ته ورکړی دی، او حکم یې فرض کفایي دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «سَيَكُونُ أَمْرًا فَعَرُفُونَ وَتُكْرِمُونَ، فَمَنْ عَرَفَ بَرِّئَ، وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ، وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ قَالُوا: أَفَلَا نُقَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: لَأَ، مَا صَلَّوْا».^{۲۱۳} ژر دی داسې امیران به وي چې د هغوی څه کارونه ښه او څه بد وګڼي، نو که چا د هغو بد کار وپیژانده (چې بد دی او په زړه کې یې بدوګانه او د منع کولو وس یې نه و) هغه له مواخذي خلاص شو او که چا د هغې بد کار منع وکړه، نو پر حق یې راتګ وکړ او سالم پاتې شو، خو هغه څوک چې د هغو پر بد کار باندې خوښ شي او متابعت یې وکړي (هغه به مواخذه کېږي) صحابه و وویل: ایا له هغوی سره جنگ نه کوو؟ هغه وفرمایلي: ترڅو چې لمونځ کوي نو جنگ ورسره مه کوئ. پدې حدیث کې د حاکمانو د محاسبې حکم ذکر شوی. نو کله چې هغو بد کار وکړي، باید چې رعیت یې منع کړي او په دې عمل کې ټول مسلمانان

شامل دي، خو د علماو او توانمندو وگړو مسؤلیت زیات دی او که هیڅوک دا عمل (فرض کفائي) ترسره نه کړي، نو ټول ولس گنهگار او ملامته گڼځي.

عن عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: دَعَانَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعَنَا، فَقَالَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا: عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا، وَعَسْرِنَا وَيُسْرِنَا، وَأَثَرَةٍ عَلَيْنَا، وَأَنْ لَا نُنَارِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ، إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا، عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ).^{۲۱۴} له عباد بن صامت رضي الله عنه څخه نقل شوي هغه وایي: مونږ

رسول الله صلى الله عليه وسلم راوغوښتو او بیعت مو ورسره وکړ (وايي) هغه څه چې له مونږ څخه یې ورباندې بیعت واخیست: دا چې د خوښۍ او پریشانی (یا بد گڼلو) آسانۍ او سختۍ ټولو حالاتو کې له هغه څخه واورو، او د هغه

پیروي وکړو، او پدې سره چې یو چا ته پر مونږ باندې ترجیح ورکول کیږي (څه اعتراض ونکړو) او دا چې د یو حاکم امر ونه غورزو، مگر کله چې ورڅخه ښکاره کفر ولیدل شي چې په هغې کې تاسې ته د الله له طرفه کوم دلیل وي

دا حدیث پدې دلالت کوي چې د حاکمانو او مشرانو محاسبه پر مسلمانانو باندې فرض ده، که څه هم هغه د جنگ له لارې وي؛ دا ځکه چې په دغه حالت کې اسلحه راخستل د امت او ولس د تنفیذي قوت (سلطان الأمة) د دفاع لپاره وي، او د دې لپاره چې واکمني د شریعت وي، نه د اشخاصو.

رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمایلي: «أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةٌ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ». ^{۲۱۵} د ظالم پاچا په وړاندې د عدل او حق خبره کول بهترین جهاد دی.

په حدیث شریف کې د ظالم بادشاه او حاکم په مقابل کې حق ویلو ته بهترین جهاد ویل شوی دی، نو لکه څرنګه چې ظلم حرام دی او د هغې منع کول فرض دي، همداراز د هر حرام کار لري کول او منع کول لازم او فرض دي چې ولس او رعیت به ورڅخه سکوت نه کوي. همدارنګه هر هغه تصرف چې د شریعت د

^{۲۱۴} البخاري
^{۲۱۵} جامع الترمذي

نافذولو او د عدل د قایمولو په قضیه کې سلبي اغیز لري، باید چې رعیت پکې چوپتیا اختیار نه کړي، بلکې حاکم او امیر ورته متوجه کړي.^{۲۱۶}

ب- په اسلام کې د یو مامور حیثیت:

حقیقت دادی چې په حکومت، موسسه او یا په عام المنفعت پروژه کې رئیس یا مامور د یو خادم او مزدور حیثیت لري. په یو روایت کې ذکر شوي (ابومسلم الخولاني رحمه الله- چې د لوړې مرتبې تابعي دی- د معاویه رضي الله عنه مجلس ته راغی او داسې سلام یې واچولو: «السلام عليك أيها الأجير! سلام دي وي پر تا باندې ای اجیر او خادمه!» په مجلس کې ناستو خلکو وویل: داسی ووايه: «السلام عليك أيها الأمير! پر تا دي سلام وي ای امیر او مشره!» نو هغه دویم او دریم ځل همغه اولنی سلام تکرارولو، او د مجلس خلکو به ورته د سلام دغه نور الفاظ وریادول، چې معاویه رضي الله عنه د مجلس خلکو ته وویل: تاسې ابومسلم پر خپلې وینا باندې پریرې هغه چې څه وایي د علم او پوهې پر اساس یې وایي. بیا ابومسلم رحمه الله معاویه رضي الله عنه مخاطب کړ او ورته یې وویل: «إِنَّمَا أَنْتَ أَجِيرٌ اسْتَأْجَرَكَ رَبُّ هَذِهِ النَّعْمَ لِرِعَابِهَا؛ فَإِنَّ أَنْتَ هُنَا جَرِيَاهَا، وَدَاوَيْتَ مَرْضَاهَا، وَحَبَسْتَ أَوْلَاهَا عَلَىٰ أَحْرَاهَا: وَقَالَ سَيِّدُهَا أَجْرَكَ، وَإِنَّ أَنْتَ لَمْ تَهْنَأْ جَرِيَاهَا وَلَمْ تُدَاوِ مَرْضَاهَا؛ وَلَمْ تَحْبَسْ أَوْلَاهَا عَلَىٰ أَحْرَاهَا عَاقِبِكَ سَيِّدَهَا».^{۲۱۷} بیشکه ته یو مزدور یې چې د دې رمی (انسانی رعیت) څښتن (پالونکي ذات) د هغې د څرولو (پالنې) لپاره ټاکلی یې، که ته د دې (رمی) له گډو او بوزو) څخه کومه پمنه غوره کړې اود کومې رنځورې درملنه وکړې لومړنۍ او وروستنۍ یې سره راغونډې کړې، نو د هغې مالک به یې پوره اجر درکړي، او که ته یې پمنه غوره نه کړې، او د رنځورې علاج یې ونه کړې، او نه یې لومړنۍ او وروستنۍ سره رایوځای کړې، نو د هغې څښتن به سزا درکړي.

^{۲۱۶} وگوره: د اسلام د سیاسي نظام قواعد، لنډیز او ژباړه، محصل غازي زاده ص ۵۲

^{۲۱۷} وگوره: السياسة الشرعية فی اصلاح الراعي و الرعية، شیخ الاسلام ابن تیمیة، ص ۹

یو سړي دویم خلیفه عمر رضي الله عنه ته وویل: ای د مسلمانانو امیره! که د بیت المال له مصرف څخه پر ځان (او کورنۍ) باندې یو څه پراخوالی راوړې، نو دا به ښه وي، هغه په ځواب کې وویل: ایا ته پوهه یې چې زما او د دې خلکو (رعیت) مثال څه دی؟ زما او ددوی مثال داسې دی چې یوه ډله مسافر خلک یو ځای سفر کوي، نو خپل مالونه او د سفر تونښې راټولې کړي او له خپل منځ نه یې یو چا ته وسپاري، ترڅو یې پر دوی باندې خرچ کوي، نو ایا دغه سړي ته دا روا ده چې د هغوی له مالونو څخه ځان ته زیات واخلي او خپل ځان ته پر هغوی باندې ترجیح ورکړي؟^{۲۱۸}

ج- د مامور وړتیا او امانتدري:

الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَعْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾^{۲۱۹} بيشکه غوره د هر هغه چا چې تا په مزدوری ونيو همدا قوي او امانتدار دی.

نو باید چې حکومتي ادارې او د بیت المال اړونده ارګانونه په وظیفو باندې توانمن او امانتدار خلک وگماري، چې پر مسئولیت باندې په گمارلو کې دا دوه معیاري او اساسي صفتونه (قوت او امانتداری) دي، په نني وخت کې په کار باندې په توانمندی کې تخصص او مسلک هم داخلېږي، او په امانتداری کې د امانت صفت چې ضد یې خیانت دی، که یو سړي هر څومره مسلکي وي، خو امین نه وي، نو بیا هم د وظیفې لپاره وړ نه دی، او که امین وي، خو د کار اهلیت نه لري، نو بیا هم مناسب نه دی.

^{۲۱۸} - د مخکنی مرجع ۲۵ مخ .
^{۲۱۹} - القصص ۲۶

له بده مرغه موږ په ادارو کې د دې دواړو اړخونو له نیغړتیاو سره مخ یو، پدې معنی چې ځینې چارواکي یا مامورین د کار وړتیا نه لري، او ځینې نور یې بیا امینان نه دي، آن تردې چې په شرعیاتو کې متخصص چارواکي د ملت د پېسو او دارایانو په چور کولو او درغلۍ کولو کې تورن شول، نو کله چې دغسې خلک چې په دین باندې پوهه وي، له دین څخه سرغړونه کوي، له هېواد او ملت سره بې وفایي کوي.

د خلکو د عامه کارونو مامور چې کوم معاش اخلي پدې اساس یې اخلي چې خلکو ته به اړونده خدمت تقدیموي، خپله وظیفه به په قوت او امانتدارۍ سره اجراء کوي، هغه به بیگار او یو اضافي شی نه گڼي، او که داسې وکړي او خپل مسئولیت په سمه توگه اداء نکړي، نو په بیت المال کې له خیانت کوونکو به وگرځي، او پدې طریقه به د ماموریت معاش ورته حرام وگرځي.

یو مامو به دغسې عامه مسئولیت او مکلیفیت له خپل شخصي کار وبار څخه پورته وگڼي، او لکه څرنګه چې یو څوک په خپل شخصي کارو بار کې ورغ په ورغ د پرمختګ کوښښ کوي، نو پدغسې عامه ماموریت کې هم باید چې د یو مامور او مسئول هڅه او کوښښ زیات وي، ترڅو یې خلکو ته گټه ورسېږي، او بیت المال له تاوان او نقصان څخه بچ کړي، او دغسې کړنلاره هغه کارمندان تعقیولی شي چې د کارتوانیې ولري، امتدار وي، او له الله څخه ویره او خوف لري.

د- د مامور عبادتي اړخ قوي کول:

د دې لپاره چې یو مامور خپل مسئولیت په سمه طریقه ترسره کوي، له خیانت نه ځان وساتي، په پوره قوت او امانتدارۍ سره خپل کارونه سر ته ورسوي، نو باید چې د خیانت، رشوت او نورو فسادونو څخه د منع کولو

ترڅنگ په سمه طریقه د لمانځه اداء کولو ته هم متوجه کړای شي. لکه څرنگه چې شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله ویلي دي: «د یو مسئول او چارواکي لپاره په ځانگړې توگه او د یو عام مسلمان لپاره په عامه توگه د یو کار د ترسره کولو لپاره ډېر مدد کوونکی څیز اخلاص لرل او په الله باندې توکل کول دی او دا هله منځ ته راځي چې څوک د بدن او زړه په حضور سره د لمانځه ساتنه او حفاظت کوي. دویم خلیفه عمر رضي الله عنه به خپلو والیانو او مامورینو ته په خپلو فرمانونو او لیکنو کې د لمانځه د ساتنې سپارښنه کوله، او دا به یې ویل چې زما په نزد ستاس لپاره په اړونده کارونو کې له ټولو څخه مهم کار لمونځ دی، څوک چې د لمانځه ساتنه وکړي، نو د خپل دین (منصب او مسئولیت) ساتنه به هم وکړي او که څوک د لمانځه ساتنه نه کوي، نو نورو مسئولیتونو ته به یې د ساتنې پر ځای ضایع کول زیات وي..»

همداراز د یو چارواکي د باطن او ظاهر د دواړو د اصلاح کوښښ وشي، د مسئولیت اړونده مسایلو باندې پوهه شي، د رشوت او درغلیو اړونده وعیدات ورته بیان شي، همداراز د ډالۍ (تحفې) حکم ورته څرگند شي، چې د مامور او یا چارواکي ډالۍ قبولول هم په رشوت دی، او دغه حکم زموږ په سپیڅلي شریعت کې د لمر په څیر روښانه دی.^{۲۲۰}

^{۲۲۰} وگوره: السیاسة الشرعية فی اصلاح الراعي و الرعية، ابن تیمیه، ص ۱۸، ۳۵، ۳۶، ۱۰۲

اووم څپر کې

په هېواد کې د عدل او انصاف تامینول

د خپل هېواد او ټولنې تیرو او موجودو بې وزلیو، گډوډیو، ناخوالو او ستونزو ته په کتلو سره راته دا ثابته او جوته شوې ده چې د نورو لاملو سربیره یو ستر لامل یې بې عدالتی نا انصافی، تیری او ظلم دی.

که مور بڼه په دقت سره متوجه شو، نو دې نتیجې ته به ورسېږو چې که له یوه طرفه په چارواکو کې ظالمان، په رعیت باندې تیری کوونکي او یا د ملت مال خوړونکي وگړي لیدل کېږي، نو له بله پلوه په ټیټه طبقه خلکو او رعیت کې هم په پراخه پیمانه سره ظلمونه روان او د حقوقو ضایع کیدل رواج لري. نو په حقیقت کې ظلم او د حقوقو ضایع کولو پدیده زموږ پر فردي او ټولنیز ژوند باندې برلاسه شوې ده. نو د عدل او انصاف تامینولو لپاره د هر ډول ظلم او بې انصافی مخنیوی اړین دی.

او لکه څرنګه چې یې د دې لیکنې په لومړي څپر کې یادونه وشوه، زموږ د ټولنې د فقر او بې وزلۍ عمده لاملونه پدې توګه دي: لومړی طبیعي لاملونه چې د هغې مخنیوی په پوره توګه نیکو عملونو ته مخ کول او توبه ویستل دي.

دویم د فقر بهرنی لامل یعنی بهرني يرغلونه (لومړی د روسانو يرغل، او ورپسې دامريکا او ناتو په مشرئ يرغل).

درېیم لامل داخلي دی چې د حکومتي چارواکو په بې کفایتۍ، کمونستي کودتا، مسلسلې گډوډۍ، خپلمنځي جنگونه، په پراخه پیمانه درغلئ او ظلمونو کې خلاصه کېږي.

نو د دې لپاره چې په هېواد کې مو بې وزلي ختمه او اقتصادي پیاوړتیا رامنځ ته شي، امن، استقرار، هوسایي او آرامي راشي، گډوډۍ، خلیسری،

ظلم او تیري پای ته ورسیري، باید چې د هېواد هر خاص او عام وگړي د عدل او انصاف د تامینولو په ارزښت باندې پوه او د عمل جامو اغستلو ته یې اړ کړای شي. هر هېوادوال دې دې ته وهڅول شي چې لومړی په خپل فردي او بیا په ټولنیز ژوند کې له ظلم او تیري څخه ځان وساتي، د عدالت، انصاف، همدردۍ او خواخوږۍ پر صفتونو باندې ځان برابر او گډانه کړي، ترڅو مو ټولنه او هېواد له موجوده ستونزو او ناخوالو وژغورل شي.

د فردي او ټولنیز ژوند د بدلون، او په هېواد کې د عدل او انصاف تامینولو په پار باید چې د دې موضوع اړونده لاندې مهمو نکاتو باندې ځانونه پوه او پر غوښتنو باندې یې عمل کول پیل کړو:

۱ - عدل او انصاف یو الهي سنت:

په امتونو او ولسونو کې د الله تعالی یو سنت او طریقه دا هم ده چې د هغوی ترمنځ پرته له عدل او انصاف آرامي او استقرار نه رامنځ ته کیږي؛ دا ځکه چې عدل د الله تعالی هغه برابره تله ده چې هیڅ کمی او زیاتې پکې نشته او پر همدې باندې په نړۍ کې استقرار او آرامي راځي. الله تعالی ځمکه او اسمان په عدل باندې اودرولي دي، الله تعالی فرمایي: ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ

﴿٧﴾. «الله تعالی اسمان پورته کړی دی او په ځمکه کې یې تله (د عدل قاعده) ایښې ده، ترڅو تاسې په تله کې تیري او بې عدالتي ونکړئ. ۲۲۲»

په تفسیر کابلی کې ذکر شوي: له اسمان څخه واخله ترځمکې او د دوی ترمنځ چې کوم کائنات دي الله تعالی پدې هر څیز کې د خپل حقانیت دلایل، عدالت او مساوات قائم کړي او ایښې دی او په اعلی درجه پکې توازن او تناسب ساتي. که په کائناتو کې د حق او عدل ساتنه نه وي، نو د نړۍ او نړیوالو او گردو کائناتو دا ټول نظام او ساتنه او انضباط به سره گډوډ شوی وای؛ نو ځکه پرمونږ باندې هم لازم دي چې د عدالت او حقانیت په لارې سم او برابر لارښو او پرهغې باندې مستقیم واوسو. د عدل او انصاف تلې ته هیڅ هسکوالی او ټیټوالی ورنه کړو. او نه پر چا باندې تجاوز او تیری وکړو. ۲۲۳.

۲ - پرته له عدالته یو نظام نه پايي:

لکه څرنګه چې په دنیا کې په فردي توګه یو انسان ته د ظلم او تیري سزا رسیږي په همدې توګه ټولني هم د ټولنیزو ظلمونو او تیريو په سبب له ستونزو او مصیبتونو سره مخ کیږي. او ددې برعکس عدل او انصاف داسې صفتونه دي چې د ټولني د استقرار او آرامۍ تضمین کوي، شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله وایي: (په دنیا کې د خلکو چارې په عدل او انصاف سره سمیږي، که څه هم عدل کونکي په بیلابیلو ګناهونو کې اخته وي. او په حقونو کې ظلم کول د ټولني استقرار ته تاوان رسوي. ظالم خلک که څه هم نور ګناهونه ونه لري، خو د ټولني د ګډوډۍ لپاره یې دغه کار کافي دی لکه څرنګه چې ویل شوي دي: ﴿ان الله یقیم الدولة العادلة وان كانت کافرة، ولا یقیم الظالمة وان كانت مسلمة﴾ الله تعالی عادل حکومت ودروي او پاتې کوي که څه هم کافر وي او ظالم دولت ږنګوي که څه هم د

مسلمانانو وي. او ويل شوي دي: «الدنيا تدوم مع العدل والكفر، ولا تدوم مع الظلم والإسلام» دنيا له عدل او كفر سره پايښت اودوام لري، خو د ظلم او اسلام سره دوام نه شي كولاى. او رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي: «مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرَ أَنْ يُعْجَلَ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةُ فِي الدُّنْيَا. مَعَ مَا يَدَّخِرُ لَهُ فِي الآخِرَةِ- مِنْ قَطِيعَةِ الرَّحْمِ وَالْبَغْيِ».^{۲۲۴} له تيري او خپلوۍ پرې كولو پرته بله داسې ښه لايقه گناه نشته چې كوونكي ته يې په دنيا كې په ډېره بېره سزا ور كړل شي، پرته له خپلوۍ پرې كولو او تيري څخه.

نو معلومه شوه چې تيري او ظلم كول انسان له دنياوي عذاب سره مخ كوي، كه څه هم په آخرت كې وېنل شي او د مهرباني وړ وگرځول شي؛ دا ځكه چې عدل د هر شي نظم ساتونكى او بنسټ دى. كله چې په كومه ټولنه كې دنياوي چارې په عدل سره بناء وي نو پايښت لري، كه څه هم دغسې خلك په آخرت كې كومه برخه ونه لري. او په كومه ټولنه كې چې دنياوي چارې په عدل او انصاف سره نه ترسره كېږي، نو هغه ټولنه بيا پايښت نه شي لرلاى، كه څه هم خلك يې د هغه ايمان لرونكې وي په كوم باندې چې د آخرت ښه اجر (او له هميشني اور څخه نجات) مرتب دى.^{۲۲۵}

بدرالدين ابن جماعة رحمه الله د هغو حقوقو له جملې څخه چې رعيت يې پر بادشاه باندې لري لسم حق د هغوى ترمنځ د عدل رايجول ښودلې دي، هغه وايي: « بايد چې مسلمان بادشاه په خپل حكومت او په خپلو ټولو چارو كې عدل وكړي؛ ځكه چې الله تعالى فرمايي: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ» يقينا چې الله تاسې ته پر عدل او ښيگڼه كولو باندې امر كوي. او

^{۲۲۴} سنن الترمذى..^{۲۲۵} - وگوره: الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، شيخ الإسلام ابن تيمية: ص ۲۷-۲۸

فرمایي: «وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا»^{۲۲۶} او کله چې تاسې وینا کوئ، نو په عدل او انصاف سره یې وکړئ.

او د حکمت په خبرو کې راغلي دي: د بادشاه عدل کول د رعیت لپاره ژوندون او د باچاهي روح دی، او کله چې په بدن کې روح نه وي هغه نه پاتې کیږي. نو هغه چا ته چې الله تعالی پر خپلو بندگانو باندې حکومت ورکړی وي او له خپلو وطنو څخه یې ورته د کوم وطن او هېواد واک ورکړی وي، ورباندې لازم او فرض دي چې د خپل اعتماد بنسټ او د کارونو تهداب عدل وگرځوي؛ دا حکه چې په عدل او انصاف کې د بندگانو گټې پرته دي او د هغې په واسطه وطنونه آبادیږي»^{۲۲۷}.

تاریخ دا حقیقت ثابت کړی دی چې ظلم او په حقونو کې تیری کول د ټولني د پایښت علت او لامل نه، بلکې د هغې د منځه تللو او گډوډیو لامل گرځي، پدې اړه یونامتو تاریخ پوه امام ابن خلدون رحمه الله په خپله مقدمه کې پدې نامه یو عنوان لیکلی دی چې (الظلم مؤنن بخراب العمران- تیری او ظلم د آبادی د وړانولو اعلانوونکی دی). او بیا د تاریخي پېښو او د انساني ټولني د واقعیتونو پر اساس یې د نوموړې موضوع تحلیل او څیړنه کړې ده.^{۲۲۸}

استاد یوسف قرضاوي صاحب وايي: «د قومونو د پناکیدلو، کمزوري کیدو، د هغوی د تاریخي کارنامو د نه ترسره کیدو او وروسته پاتې کیدو تر شاه څه پټ اسباب او علتونه موجود دي، کوم چې قرآني نصوصو رابرسیره کړي دي. قران کریم دداسې قومونو له منځه وړلو څخه په دمار (ړنگول) او هلاک (تباهی) سره تعبیر کوي. او دا یې په زغرده ویلي

^{۲۲۶} الانعام ۱۵۲

^{۲۲۷} وگوره: تحرير الأحكام في تدبير أهل الإسلام، للامام بدر الدين بن جماعة، ص ۶۹

^{۲۲۸} - وگوره: مقدمة ابن خلدون ص ۲۸۶-۲۸۷

دې چې د داسې قومونو د تباهي او زوال لاملونه د هغوی د بدچلند په وجه برابر شول، نه دا چې پر هغوی باندې الله تعالی زور او جبر کړی دی. دا یو حقیقت دی چې د هغوی له منځه تلل د هغوی د کروړو په نتیجه کې رامنځ ته کېږي لکه: ظلم، د عدل نشتوالی، په ټولنه کې درغلي او خیانت خپریدل، په ناجایزه سره د خلکو حقونه خوړل او د شتمنو وگړو غریبو وگړو لره په سپکه کتل. قران کریم دا څرگنده کړی ده چې د داسې ولسونو او ټولنو کې د تباهي اسباب یې په خپله برابر کړي دي تباهي حتمي ده (ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿۲۲۹﴾).

دغه تباهي او عذاب په سبب د هغه چې ستاسې لاسونو وړاندې لیږلي و او بیشکه چې الله پر بندگانو باندې ظلم کوونکې نه دی. ۲۳۰.

امام مودودي رحمه الله په خپله یوه لیکنه کې د دې څرگندونه کوي چې کله په یوه ټولنه کې د خلکو ترمنځ په حقوقي مسائلو کې توپیر او امتیازي سلوک کیږي او د ظالمانه طبقاتي نظام د رامنځ ته کیدلو لپاره لاره هوارېږي، نو لداسې ټولني څخه عدل او انصاف کپه کوي او له بیلابیلو بربادیو او تباهیو سره مخ کیږي، هغه وایي: «له دنیا څخه عدل او انصاف څنګه ولاړ؟ ځواب دادی: کله چې حاکمې طبقي (بادشاهانو، امیرانو، پیرانو، او شتمنو وگړو) په ټولنه کې ناوړه تصرفات وکړل، په معیشت کې یې ځانونو ته امتیازات ورکړل، د عامو خلکو حقوق یې تلف کړل او په ټولنه کې وضعي قوانین رامنځ ته شول، نو له ټولني څخه انصاف او عدل کپه وکړه او همدردی پکې ختمه شوه». ۲۳۱.

۲۲۹- آل عمران ۱۸۲

۲۳۰- وگوره: الحل الاسلامي، يوسف القرضاوي ص ۲۸۶

۲۳۱- وگوره: برالأمان، امام مودودي ص ۳۲

د ظلم، او بې انصافی. برخلاف کله چې په ځمکه کې عدل رایج وي، یو پر بل باندې زیاتې نه کیږي او نه د خلکو حقونه پیمالیږي، نو خلک له ډاډمن ژوند سره مخ کیږي، په روزی کې یې پراخي راځي او په میوو او غلو کې یې برکت اچول کیږي لکه څرنګه چې امام احمد بن حنبل رحمه الله په خپل کتاب (مسند) کې د یو حدیث په ضمن کې یادونه کړې ((د بنو امیه د خلافت په زمانه کې د حکومت په خزانه (ګډام) کې څه غنم وموندل شو، چې د کجوري زړې په اندازه غنم و، یوه کڅوړه کې ساتل شوي و داسې ورسره لیکل شوي و: دا هغه څه دي چې د عدل په زمانه کې رازرغونه کیدل)).^{۲۳۲}

او کله چې د ظالمانو بدکارانو او ځاننانو څخه ځمکه پاکه شي، نو الله تعالیٰ به خپلو بندګانو ته یو بنده (مهدي علیه السلام) راولیږي، ترڅو ځمکه له عدل څخه داسې ډکه کړي لکه څرنګه چې له هغه مخکې په ظلم او تیري ډکه شوی وي.^{۲۳۳} هغه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم له نسب څخه وي. همدا راز له هغه وروسته به د عیسیٰ علیه الصلاة والسلام د راتګ په زمانه کې هم ځمکه خپل برکتونه او ګټې رابرسیره کړي او دغه مهال به یو ټولې خلک له یو انار څخه خوراک کوي او هغه به ورته کافي کیږي. د لنګې او بڼې شیدې به یوې لوی ډلې خلکو ته کفایت کوي.^{۲۳۴} په ځمکه کې به داسې برکتونه ځکه راپیدا کیږي چې دغه مهال به له ګناهونو، شرك، کفر او ظلم څخه پاکه وي.^{۲۳۵}

^{۲۳۲}- وګوره: الجواب الکافي لمن سال عن الدواء الشافي، الامام ابن القيم، ص ۱۰۰

^{۲۳۳}- لکه څرنګه چې په مسند احمد او نورو حدیثو کتابونو کې پدې مفهوم حدیث ذکر شوی.

^{۲۳۴}- دغه خبرې په صحیح حدیث سره ثابتې دي، وګورئ (صحیح مسلم، کتاب الفتن).

^{۲۳۵}- وګوره: الجواب الکافي لمن سال عن الدواء الشافي، الامام ابن القيم، ص ۱۰۰-۱۰۱

دې مخکې ذکر شوو حقایقو ته په کتنه او ځیر کیدو سره، ایا موږ به دا حقیقت تسلیم کړو چې په هېواد کې مو د حکومتي تختونو نسکوریدل، او غیر مهذبانه شکل سره حکومتي نظامونه بدلیدل او ړنگیدل، ولس او هېواد نارامیو و ښکار کیدل.. د دې ټولو ستر لامل ظلم دی؟

۳- پرته له اسلامي عدالته بل عدالت نشته:

الله تعالی ته د خپلو ټولو بندګانو حالات معلوم دي هغه یې ګوري او ورڅخه خبر دی، نو کوم قانون چې یې ورته رالیږلی دی په هغې کې د دوی ګټه او مصلحت دی، همدارنګه د انسانانو حریت او ازادې یوازې د اسلامي شریعت په سیوري کې متحقق کیږي، او د دې برخلاف کله چې هم په یوه ټولنه کې د بندګانو او یا د هغوی د نظریاتو او تصوراتو پیروي کیږي، نو په هغه صورت کې خلک د غلامۍ په ځنځیرونو تړل کیږي چې بیا هلته حریت او ازادې نه وي او نه په ټولنه کې عدل او نه مساوات رامنځ ته کیدای شي، نو هغه چې کفري نظامونه لکه پانګوال، کمونستي او دیموکراسي نظامونه یې دعوی کوي له عدل او آزادی څخه دا تش په خولې دعوی دي چې هیڅ حقیقت نه لري.

موږ په خپل هېواد کې د کمونستي نظریې پیروانو سربېره د غربپالانو او دیموکراتانو کړنې هم ولیدلې، هغوی چې پر مجاهدینو (تش په نامه مجاهدینو) به یې ملنډې وهلې چې همدوی په هېواد کې د ګډوډیو، چور او چپاول.. لامل دی، اوس نو د لمر په څیر روښانه شوه چې که څه هم د جهاد او اسلام په نامه باندې خیانتونه شوي دي - پداسې حال کې چې اسلام او د هغې ریښتوني پیروان ورڅخه بیزاره دي- لیکن هغوی چې د سمون، عدالت تامینولو او داسې نورو شعارونو چغې به یې وهلې، د هغوی جنایتونو د تش په نامه مجاهدینو له جنایتونو او چور چپاول څخه

خو چنده زیات دي. که یو مجاهد د گډوډیو په شپو او ورځو کې د بیلگې په توگه د پنځو سوو په ارزښت یوه قالینه پټه کړې وي، نو اوس معلومه شوه چې غریبانو او د هغوی همرازانو لدې مظلوم ملت څخه په میلیونونو ډالرو غلاوي وکړې.

یو مسلمان باید پدې پوه شي چې د خلکو پر عمل او کړنو سره اسلام او یا حق نه پیژندل کېږي، بلکې لومړی اسلام پیژندل کېږي، بیا د خلکو کړنې لکه څرنګه چې حضرت علي رضي الله عنه ویلي: «ان الحق لا يعرف بالرجال، اعرف الحق تعرف أهله - حق د سړو (د وگړو) پر کړنو سره نه پیژندل کېږي، ته لومړی حق وپیژنه، نو د هغې پیروان او پرې عمل کوونکي به درته معلوم شي».

نو هغه خلک چې مسلمانان دي او د اسلام خلاف کارونه یې کړي دي، د هغې پر په اسلام باندې نه اچول کېږي، په حقیقت کې اسلام له هغې څخه بیزاره دی.

په ټولنه کې عدالت او انصاف هله پلې کېږي چې اسلامي شریعت پکې واکمن وي؛ دا ځکه چې د ټولني سوکالي او غوره ژوند د اسلام تر سیوري لاندې رابرسیره کېږي، د تاریخ په اوږدو کې هغه خلک او ټولني چې د اسلامي دولت او خلافت لاندې یې ژوند کاوه همغوی د عدل او انصاف خوږوالی لیدلی ؤ، او کله چې په اسلامي نړۍ کې د شریعت واکمني لمنځه ولاړه او اسلامي خلافت نسکور شو، نو خلک د ظلم او بې انصافیو له تریخوالي او ناخوالو سره مخ شول. نو مطلق عدل د اسلامي شریعت په واکمن گرځولو او هغې ته د فیصلو په مراجعه کولو کې دی، الله تعالی فرمایلي: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ

النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا (۵۸) .»^{۲۳۶}
 بیشکه چې الله تعالی تاسې ته دا امر کوي چې امانتونه یې خپلو څښتنانو ته وسپارئ او کله چې د خلکو ترمنځ حکم او فیصله کوئ، نو په عدل سره فیصله وکړئ، بیشکه هغه څه ډېر ښه دي چې تاسې ته پرې الله نصیحت کوي، بیشکه الله تعالی اوریدونکی او لیدونکی دی.

پدې آیت کې حاکمانو ته امر شوی چې د خلکو ترمنځ عدل وکړي او د عدل تامین او راتلل پرته د شریعت له تطبیقه نه ترسره کیږي. او پدې قول (إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ) سره الله تعالی د خلکو ترمنځ د عدل کولو توصیف او مدحه کړې ده، نو ټول خیر د شریعت په عدالت کې دی؛ دا ځکه چې په هغې سره د دنیا چارې سمیږي، انسان ورباندې جوړیږي او ټولو خلکو ته نیکمرغي او سعادت وربښل کیږي. او همدغه دالله تعالی حکم او فیصله ده، نو ایا لدې حکم څخه پرته بل حکم او فیصله ښه کیدای شي الله تعالی فرمایي: «أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ (۰)» .»^{۲۳۷} او ایا (نامنونکي خلک) د جاهلیت پریکړې وغواړي، نو له الله تعالی نه پرته بل څوک ښه پریکړه کوونکی شته، د هغه قوم لپاره چې یقین لري. بلکې یوازې الله تعالی ښه فیصله کوونکی دی.

د اسلام دین دانسان د هدایت او لارښوونې دین دی هغه څه یې بشریت ته راوړي چې دهغوی ژوندون پکې دی الله تعالی فرمایي: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ .»^{۲۳۸} ای مومنانو د الله او د هغه د پیغمبر پریکړې او حکم ته لیبیک وواياست، کله مو چې راوبلي هغه څه ته چې تاسې لره ژوند دربښي.

۲۳۶. النساء ۵۸

۲۳۷. المائدة ۵۰

۲۳۸. الانفال ۲۴

نو په اسلام کې د مسلمانانو ژوندون دی او اسلامي امت یې له اسلامه نه ژوندی کیږي، او پرته له اسلامي شریعته بل داسې قانون نشته چې د انسان مصلحت، امن او هوساینه دې تامین کړي. کله چې د مسلمانانو د ژوند له بیلابیلو ډگرونو لکه: سیاسي، نظامي او اقتصادي څخه اسلامي بنوونې ووتې، نو له ناکامۍ سره مخ شول او لار ورکي وگرځیدل؛ ځکه چې پرته د حق لارې د نورو لارو پیروي گمراهي او لارورکي ده الله تعالی فرمایي: ﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنْتُمْ تُصْرِفُونَ﴾ (۲۳۹) - نو وروسته له حقه پرته له گمراهۍ بل څه نشته، نو کوم خواته گرځولی شې؟».

۴- د ستونزو حل یوازې په اسلام کې دی:

اسلامي شریعت لکه څرنگه چې څوارلس پیړۍ مخکې د تطبیق وړ و، د ژوند د ستونزو حل پکې شتون درلود، اوس هم د تطبیق وړ او د هر ستونزې او هرې قضیې حل پکې موجود دی. پدې وروستي عصر کې چې کله اسلامي نړۍ له یرغل سره مخ شوه او د لویدیځ او ختیځ جنګیالیو یې پر سپیڅلو خاورو کې قدمونه کینودل، نو د نظامي یرغل سربېره یې په فکري او فرهنگي جنګ باندې هم لاسونه پورې کړل، او خپلو لاس پوڅو او مزدورانو (داخلي ځاینانو) له لارې یې داسې تبلیغات پیل کړل چې گویا اسلامي شریعت د اوسنۍ زمانې لپاره مناسب نه دی، او نه خو د شتو قضایاوو او ستونزو لره پکې کوم حل شتون لري.

په حقیقت کې د استعمار او یرغل دا یوه خطرناکه حربه وه، د دې ترشاه یې غوښتل د اسلامي امت نوي او راتلونکی نسل ته د خپل دین، کلتور او فرهنگ په اړه شک ورواچوي، له خپل تیر څخه یې وشلوي، د لادینیت

او الحاد په دایره کې یې نباسي، د ګوډاګۍ او غلامۍ په ځنځیرونو یې وتړي، لکه څرنګه چې په اسلامي نړۍ همداسې وشول یو زیات اسلام ته منسوب وګرځي د هغوی غلامان، ګوډاګیان او لاس پوځي وګرځیدل.

باید یو مسلمان پدې باندې پوره باور ولري چې د اسلام په سپیڅلي دین او د هغې په روښانه شریعت کې د هرې قضیې او هر ستونزې حل او موجود دی الله تعالی فرمایي: «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ»^{۲۴۰} او پرتا مو کتاب نازل کړی چې په هغې کې د هر شي څرګندونه او وضاحت دی».

د الله تعالی دا قول د ثبوت او دلالت له مخې قطعي دی د دې خبر ورکوي چې قرآن کریم هیڅ شی مهمل نه دی پریښی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم له مبعوث کیدو وروسته داسې یو څه نشته چې د هغه په شریعت کې یې حکم معلوم نه وي. کوم افعال چې بندګانو پورې اړه لري پر هغې باندې د حکم کولو دلایل په قرآني او نبوي نصوصو کې صراحتاً ذکر شوي او یا پکې داسې علامې شته چې د هغې له مخې پرې حکم کیږي له وجهې د دې قول د الله تعالی (تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ) او د دې قول په اساس چې الله تعالی فرمایي: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا»^{۲۴۱}.

تاسې ته مې نن ورځ ستاسې دین مکمل کړ او خپل نعمت مې تاسې ته پوره کړ او غوره مې کړ تاسې لره اسلام په حیث د تګ لارې او دین.

هغه څوک چې وایي په اسلام کې د ځینې معاصرو ستونزو او بعضې قضایاو حل نه شته او یا وایي د بندګانو اړوند ځینې کارونه او افعال شریعت پریښي او اهمال کړي دي، چې نه یې ښکاره دلیل او یا نه یې داسې علامه او کومه نښه شته چې ورباندې دلالت وکړي، نو دا داسې یو ګومان دی چې ګویا څه شیان او ځینې افعال د الله تعالی کتاب نه دي ذکر کړي او یا

^{۲۴۰} النحل ۸۹^{۲۴۱} المائدة ۳

دا چې د اسلام دین نه دی مکمل.. نو دغسې خبرې او دا ډول گومانونه بې
حایه او باطل دي.

او هغه دعوه چې گویا په اسلام کې د حکومت چارې نشته، یا د هغې
اړونده احکام پکې لږ دي، یا دا چې لومړنی اسلامي دولت او نظام د
همغې چاپیریال او د هغه وخت له شرائطو سره برابر او مناسب ؤ د
اوسنیو شرائطو او حالاتو لپاره مناسب نه دی، نو دا هم یوه باطله دعوه ده
چې شریعت او واقعیت یې په کلکه سره ردوي.

حقیقت دادی کوم شریعت او تگلاره چې د قرآن کریم د نزول په مهال
راغلې ده لکه څرنګه چې د همغې چاپیریال او د وخت حالاتو لپاره مناسبه
وه د اوسني عصر او د هر عصر لپاره مناسبه ده؛ دا ځکه چې اسلامي
شریعت د هر ځای او هر وخت لپاره دی او لارښوونې یې د ژوند ټولو برخو
ته شاملې دي چې د بشر د اړتیاو په وړاندې هیڅ نیمګړتیا نه لري.

په همغه لومړي دور د اسلام او د قرآن کریم د نزول په مهال الله تعالی خپل
دین او سپیڅلی شریعت په تدریج سره (د درویشتو کلونو په موده کې)
مکمل کړ او د ژوند د بیلابیلو ډګرونو لکه سیاسي، اقتصادي، ټولنیز
او نورو لپاره یې لازمي ښوونې وکړې، نو هغه څوک چې د دې الهي
ښوونو یوې برخې یا یو جزء ته هم شا کړي او یا یې په مقابل کې ودري
داسې دی لکه د ټول شریعت په مقابل کې چې بغاوت کوي.

اسلام داسې یوه عقیده او نظام دی چې د انسان او د هغې ژوند اړونده
ټولو چارو لره شامل او دهغې تنظیمونکی دی او اسلامي شریعت د
انسان پر ټولو افعالو باندې احاطه کړې ده، د هغې اصول، فروع، کلیات
او جزئیات یې ټول څیړلي او د هغې اړونده احکام یې معلوم کړي دي.
همدغه نظام لکه څرنګه چې د پخوانیو عصرونو لپاره مناسب ؤ، نن او

سبا او د هر عصر لپاره مناسب دی؛ د دې لپاره چې په پوره والي، بشپړتیا، له زمانې سره د مسایرت (روانیدو او لگیدو) او داسې نورو د کمال پرصفتونو باندې موصوف دی.

۵- د ظلم او زیاتي مخنیوی:

د اسلام سپیڅلي دین هر ډول ظلم او تیرې حرام کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم د حِجَّةِ الْوِدَاع «رخصتیدو حج» په خطبې کې داسې وفرمایل: «فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ، وَأَمْوَالَكُمْ، وَأَعْرَاضَكُمْ، عَلَيْكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي بِلَدِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا». فَأَعَادَهَا مِرَارًا، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ؟ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ؟ هَذَا، إِلَّا هَلْ بَلَّغْتُ». ^{۲۴۲} بیشکه چې ستاسې وینې، ستاسې مالونه، او ستاسې عزتونه پر تاسې باندې داسې حرام دي لکه ددې ورځې (لوي اختر) حرمت، پدې ښار حرمت لرونکي (مکه مکرمه) او پدې حرمت والا میاشت (ذو الحجة) کې - د اوینا یې خوځله تکرار کړه- بیا یې سر (مبارک) را جگ کړ او وېې فرمایل: ای الله ما ورساوه! ای الله ما ددې رسونه او تبلیغ وکړ!

په حدیث قدسي کې راغلي دي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي چې الله تبارک و تعالی فرمایلي دي: «يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا». ^{۲۴۳} ای زما بندگانو ما پر ځان باندې ظلم حرام کړی او ستاسې ترمنځ مې هم حرام گرځولی دی، نو یو پر بل ظلم مه کوئ.

الله تعالی په قرآن کریم کې د ظالم انسان لپاره د آخرت د ډبرې سختې سزا خبر ورکړی دی هغه فرمایي: «مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ» ^{۲۴۴} - په قیامت کې به د ظالمانو لپاره نه تژدې دوست او نه کوم سفارشي وي چې په اړه

^{۲۴۲} متفق علیه

^{۲۴۳} صحیح مسلم

^{۲۴۴} غافر ۱۸

یې سفارش منظور شي)) او فرمایي: «وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٢٤٥﴾» او ظالمانو ته به هېڅ مدد گار نه وي)).

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایي: «اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظِلْمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحْلَوْا مَحَارِمَهُمْ».^{٢٤٦} له ظلم څخه ځانونه وساتئ بېشکه چې ظلم په ورځ د قیامت کې تیارې دي او له بخل څخه ډډه وکړئ، بېشکه چې بخل له تاسې نه مخکې خلک تباه کړي دي، هغوی دې ته وادار کړل چې په خپلو کې یې یو د بل وینې توی کړې او یو د بل محرم حقونه یې حلال وگرځول.

نو ددې لپاره چې د دنیا او آخرت له سزا گانو څخه وساتل شو، پکار ده چې له هر ډول ظلم او تیري څخه ځانونه او ټولني وژغورو او د عدل او انصاف په صفاتو باندې خپل ځانونه او خپلې ټولني رنگ کړو، الله تعالی فرمایي: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ

عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۗ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤٧﴾»
 - بېشکه چې الله تعالی په عدل، بېشکته کولو او خپلوانو ته په ورکړې امر کوي او له قبیحو او بدو کارونو او له تیري څخه منع کوي. پدې سره تاسې ته پند درکوي، نو بښایږي چې پند او نصیحت واخلي)) او فرمایي: «يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ ۗ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ ءَلَّا تَعْدِلُوا ۗ اَعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۗ»^{٢٤٧}

٢٤٥ الحج ٧١

٢٤٦ صحيح مسلم

٢٤٧ النحل ٩٠

وَأَتَّقُوا اللَّهَ عِ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۲۴۸﴾ ای مومنانو د الله

لپاره په انصاف سره پر گواهی وړکولو باندې محکم ولاړ اوسئ او د یو دښمن قوم دښمني دې پرتاسې ددې باعث نه شي چې عدل او انصاف ونکړئ. عدل کوئ چې هغه پرهیزگاری ته ډېر نژدې دی. او له الله نه وویریرئ بېشکه الله پوهیږي پر هغو کارونو چې تاسې یې کوئ.

په ټولنه او هېواد کې د استقرار رامنځ ته کیدلو او د الهي مسئولیت رفع کیدو په خاطر دا ضروري ده چې د هر راز ظلم او زیاتي مخنیوی وشي او د یو مسلمان وینه، مال او ابرو وساتل شي، لکه مخکې یې چې خرگندونه هم وشوه. او د حقوقو د ساتنې او د ظلمونو د له منځه وړلو په لړۍ کې باید په یاد ولرو چې زموږ په هېواد کې د چارواکۍ او منصب له لارې له پخوا راهسې ځینې چارواکي، مسئولین او قاضیان.. په خیانتونو باندې متهم دي. آن تردې چې لدې رنځ څخه د جهاد او هجرت سپڅلې مرحله هم پاکه پاتې نشوه، چې ځینو خلکو پکې د جهاد او مهاجرینو په نامه راغلي ډېر مالونه او پیسې په خپلو جیبونو کې واچولې او خپل شخصي ملکیتونه یې وگرځول. او بیا د نجیب د حکومت له نسکوریدو وروسته تش په نامه د مجاهدینو حکومت د گډوډیو په مهال په هېواد کې درغلیو، چور او چپال لازیات زور واخست. همدارنگه نن ورځ هم د چارواکۍ او منصب له لارې د مسلمانانو په عامه مالونو او بیت المال کې په پوره جرات سره درغلي او خیانتونه کیږي.

که مونږ د هېواد موجوده حاکم نظام ته ځیر شو، نو وبه گورو چې له الف نه تر یا پورې د خیانت او درغلۍ بنسکار دی، آن تر دې چې دغسې غږیې د دنیا په کوز او بر سر کې واوریدل شو!

له حکومت او نظام څه راپدېخوا د ولس او رعیت ترمنځ هم بیلابیل ظلمونه او حقوق تلفې جریان لري، کمزوري او ضعیفان د زور او زړ لرونکو وگړو د تیږیو او ظلمونو بنسکار گرځي..

نو هېواد ته د امن او استقرار راوستلو په برنامه کې د نورو اصلاحاتو ترڅنګ د ظلم مخنیوی، د مظلومانو مرسته کول او حقدارانو ته یې د خپلو حقوقو ورکول هم خورا زیات اړین دي، او دې کار ته باید چې لومړیتوب ورکړ شي؛ داځکه چې ترڅو مو د مظلومانو او کمزوو خواخوږي او د هغوی دعاګانې له ځانونه سره مل کړي نه وي، نو پر دښمنانو باندې به مو سرلوړي او بریالتوب ستونزمن وي. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «**ابغوي في الضعفاء، فإبما تُرزقون، وتُصرون بضعايكم**».^{۲۴۹} تاسې زما خوښي په کمزورو خلکو کې ولټوئ، بیشکه تاسې سره مدد د کمزورو له مخه کیږي او تاسې ته روزي د هغوی په خاطر درکول کېږي.

۶- مسئولیت اداء کولو ته بلنه:

د ولس ترمنځ د عدل تامینولو په برنامه کې دا اړینه ده چې لومړی چارواکي، قاضیان، دحکومتي او غیرحکومتي ادارو او موسسو کارمندان او مسئولین له الله تعالی څخه وډار کړای شي ترڅو په سمه توګه خپل مسئولیتونه اداء کړي، همدارنګه عادلانه کړنلارې ته وهڅول شي او د عدل او انصاف په مهار باندې مهار کړای شي.

^{۲۴۹} - رواه ابوداود (سنن أبي داود ، کتاب الجهاد ، باب (۷۷) فی الانتصار بذی الخیل و الضعفة و رواه البخاري فی صحیحه (کتاب الجهاد ، باب من استعان الضعفاء و الصالحین فی الحرب - بلفظ : " هل تنصرون الابضعاءکم " فتح الباري ۶ / ۸۸

نو راضی چې چارواکي، مسئولین، قاضیان او مامورین له خپل پالونکي څخه ووېروو، د مسئولیت او منصب په امانت کې له خیانت کولو څخه ډډه کولو ته یې اړ کړو، په صدق سره توبه ویستلو، او ولس ته د حقونو ورکولو مسئولیت ته یې وهڅوو! پدې ځای کې د اصلاح او سمون په موخه په لاندې نقاتو کې لازمی لارښوونې او سپارښتنې وړاندې شوي دي:

الف- د مسئولیت احساس:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «كُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، الْإِمَامُ رَاعٍ، وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»^{۲۰۰} - له تاسو څخه هر یو مسئول دی (چې پوښتنه به ورڅخه کیږي) نو هغه څوک چې د خلکو مشر وي هغه به د خپل رعیت په هکله پوښتل کیږي. او فرمایي: «مَا مِنْ عَبْدٍ اسْتَرْعَاهُ اللَّهُ رَعِيَّةً، فَلَمْ يَحْطُهَا بِنُصِيحَةٍ، فَيَمُوتَ وَهُوَ غَاشٌّ لَهُمْ، إِلَّا لَمْ يَجِدْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ»^{۲۰۱}.
 نشته هیڅ یو بنده چې الله تعالی ورته د رعیت چارې سپارلي وي، او هغه یې د حقونو ساتنه او خیرخواهي ونکړي، او پدغسې حالت کې مړ شي چې له هغوی سره خیانت کوونکی وي، نو د جنت بوی به هم ونه مومي.

ب- د آخرت سزا راپه یادول:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ فَكْتَمْنَا مَخِطًا فَمَا فَوْقَهُ كَانَ غُلُوبًا يَأْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^{۲۰۲} څوک چې مونږ په کوم کار (ماموریت) باندې وگماره او بیا له مونږ څخه یوه ستنه او یا له هغې څخه کم شی پټ کړي، نو دا به غلا او خیانت وي چې د قیامت په ورځ به یې راوړي. او فرمایي: «لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غَدْرِهِ»

^{۲۰۰}. متفق علیه

^{۲۰۱}. متفق علیه

^{۲۰۲}. صحیح مسلم

أَلَا وَلَا غَايِرَ أَعْظَمَ غَدْرًا مِنْ أَمِيرِ عَامَّةٍ))^{۲۵۳} د هر وعده ماتوونکي او دوکه مار لپاره به د قیامت په ورځ کې پر هغه باندي جنده جگېرې د هغه د غدر په اندازه، او له عام امير (رئيس دولت) نه زیات غدر کوونکی بل څوک نشته (کله چې غدر او خیانت کوي.

ج- د خائن لپاره بده بیلگه:

هغه چارواکي، هغه رئیس او هغه مامور چې په خپل مسؤلیت کې خیانت کوي، د مظلوم حق ظالم ته د پیسو او رشوت په بدله کې ورکوي او یا د پیسو په بدله کې مجرم باندي حد جاري کول ترک کړي. مشابهت یې د ډاکوانو د مشر او یا د لوط علیه الصلاة والسلام د بوډۍ بنسټې سره دی، لکه څرنګه چې شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله وايي: «وولي الأمر إذا ترك إنكار المنكرات وإقامة الحدود بمال يأخذه كان بمنزلة مقدم الحرامية .. و كان حالها شبيهاً بحال عجزو السوء امرأة لوط التي كانت تدل الفجار على ضيفه»^{۲۵۴} کله چې د مسلمانانو چارواکي د مال او پیسو په مقابل کې د بدو کارونو مخنیوی او د حدودو نافذول پرېږدي، نو د لویتمارو او ډاکوانو د مخکښ او مشر په څیر وي، او یا د لوط (عليه الصلاة والسلام) د بوډۍ بنسټې سره ورته والی لري چې د خپل خاوند له میلنو څخه به یې فاجران خبرول او دهغوی رهنمایي به یې کوله.

همداراز نوموړی عالم امام وايي: «وولي الأمر إنما نصب ليأمر بالمعروف، و ينهى عن المنكر، وهذا هو مقصود الولاية، فإذا كان الوالي يُمكن من المنكر بمال يأخذه كان قد أتى بصد المقصود، مثل من نصبته ليعينك على عدوك، فأعان عدوك عليك، أو بمنزلة من أخذ مالا ليجاهد به في سبيل الله فقاتل به المسلمون»^{۲۵۵} د مسلمانانو حاکم ددې لپاره مقرر شوی دی چې پر نيکیو باندي امر

۲۵۳. صحیح مسلم

۲۵۴. وګوره: لامر بالمعروف و النهی عن المنکر، شیخ الاسلام ابن تیمیه، ص ۵۶

۲۵۵. مخکښی مرجع ص ۵۷

وکړې، خلک له بديو څخه منعه کړي او په اسلام کې همدا د مشرۍ او چارواکۍ هدف دی، لیکن کله چې یو حاکم او مشر د مال په مقابل کې د منکر او ناروا مخنیوی پریږدي، نو په حقیقت کې ده د خپل هدف ضد کار وکړ. د دې مثال د هغه چا دی چې ته یې د دښمن په مقابل کې خپل ملاتړ وگرځوئ، خو هغه ستا په مقابل کې د دښمن ملاتړ وکړي. او یا یې مثال د هغه چا دی چې د الله تعالیٰ په لار کې د جهاد او جنگ کولو لپاره مال او پیسې ورکړل شي، لیکن هغه د مسلمانانو په مقابل کې جنگ وکړي.

ج- د ځان حاکم په اړه بد دعائي:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ((اللَّهُمَّ، مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ، فَاشْتَقُّ عَلَيْهِ، وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَارْفَقَ بِهِمْ، فَارْفُقْ بِهِ)).^{۲۰۶} ای الله څوک چې زما د امتي د کومې چارې مسئولیت واخلي او سختي ورباندې وکړي، نو ته ورسره سختي وکړي! او چا ته چې زما د امت کوم کار وسپارل شي او نرمې ورسره وکړي، نو ته ورسره نرمي وکړي! امام مناوي رحمه الله د دې حدیث په شرحه کې وايي: پدې عبارت ((اللَّهُمَّ، مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا) کې د (شَيْئًا) لفظ نکره ده چې عمومیت او شمولیت افاده کوي، یعنې هغه کار چې هر څه وي لکه: د خلافت او بادشاهي، قضاء، امارت او مشري، د نظارت چارې، د وصیت چارې او داسې نور. او دا عبارت چې (فَشَقَّ عَلَيْهِمْ) یعنې د هغوی د تکلیف لامل وگرځید او یا یې په وینا او یا فعل سره د سختی چلند ورسره وکړ، نو (فَاشْتَقُّ عَلَيْهِ) ته ورسره سختي وکړئ او په تکلیف کې یې وگرځوئ، چې د عمل برابر سزا ووينې. او کله چې د دې برعکس ښه چلند وکړي (فَرَفَقَ بِهِمْ) معنی دا چې په نرمۍ، ښه وضعیت او شفقت سره یې چلند ورسره

وګر، نو د هغوی د دغه چلند برابر به ښه بدله ورکړ شي (فَارْفُقْ بِهِ) معنی دا چې ای الله داسې څه ورسره کوي چې د هغه پکې ګټه وي، ددغه ښه عمل په سبب.^{۲۵۷} او شیخ ابن عثیمین رحمه الله د حدیث په شرحه کې وایي: دا جمله (فَارْفُقْ عَلَيْهِ) ته ورسره سختي وکړئ) د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خیرا ده هغه چا ته چې د مسلمانانو خاص یا عام کارونه ورته حواله شي، او پدې کې هغه څوک هم راځي چې د خپل کور مشري ورپه غاړه شي، همدارنګه یو چا ته د یوې مدرسې یا ښوونځي مدیریت ورکړ شي، آن تر دې چې یو ښوونکی چې د خپل ټولګي مسئولیت ورپه غاړه دی او هغه عالم چې د مسجد امام وي، دا ټول پکې داخل دي. او (مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا) پدې جمله کې (شَيْئًا) نکره ده، او کله چې نکره په سیاق د شرط کې وي، نو عموم افاده کوي- لکه څرنګه چې د اصولو علماو ویلي دي- معنی دا چې هر شی او هر کار چې وي.^{۲۵۸}

د- د عادلو حاکمانو مقام:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ وَكَلْنَا يَدَيْهِ يَمِينِ الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وَلَوْا».^{۲۵۹} د قیامت په ورځ به عادلان خلک د نور پر ممبرونو باندي د مهربان ذات جلاله په ښي طرف کې وي او د هغه دواړه طرفونه ښي طرف دی، دا به هغه خلک وي چې په خپلو پریکړو، په خپلو کورنیو او په ورسپارل شوو چارو کې یې عدل کاوه. او فرمایي: «إِنَّ الْخَازِنَ الْمُسْلِمَ الْأَمِينُ الَّذِي يُنْفِذُ (وَرَبَّمَا قَالَ يُعْطِي) مَا أَمَرَ بِهِ فَيُعْطِيهِ كَامِلًا مَوْفِرًا طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ

^{۲۵۷}. وګوره: فیض القدير، المناوي، ۱۰۶/۲

^{۲۵۸}. وګوره: شرح رياض الصالحين، ۶۳۳/۳

^{۲۵۹}. متفق عليه

فَيُدْفَعُهُ إِلَى الَّذِي أَمَرَ لَهُ بِهِ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ».^{۲۶۰} بيشکه هغه مسلمان امين خزانه دار (بيت المال مسئول) له صدقه ورکونکو څخه دی کوم چې په پوره توگه او د نفس په خوښی سره نافذوي (او يا ورکوي) هغه څه چې ورته يې امر شوی دی مستحقينو ته.

نو بايد چې چارواکي او مامورين خپل ځانونه عادلان ثابت کړي او په بيت المال کې ناوړه تصرفات ونکړي، همداراز د مؤسساتو مسئولين او مامورين دې ته متوجه اوسي چې د مؤسسو مالونه هم د بيت المال مالونه دي چې په هغی کې هر ناروا تصرف د مسلمانانو په بيت المال کې ناروا او ناجائزه تصرف دی. او د آخرت سزا يې همغه ده کومه چې د بيت المال پر خيانت او غلا کولو باندي مرتب کيږي، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي: «إِنَّ رَجُلًا يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ، فَلَهُمْ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».^{۲۶۱} ځينې خلک د مسلمانانو په مالونو (بيت المال) کې په ناحقه سره تصرف او چلند کوي، نو پوه دې شي چې په قيامت کې به د دوی لپاره اور وي». او په بل حديث کې ذکر شوي: «وَمَنْ نَبَتَ لِحُمَّةٍ مِنْ سُحْتٍ، فَالْتَأُرْ أَوْلَىٰ بِهِ».^{۲۶۲} او د چا چې غوښه پر حرامو راغټه شي، نو د دوزخ زيات وړ دی. (چې پکې داخل شي).

هـ— ځان خادم او اجير گڼل:

په حکومت، مؤسسه يا عام المنفعه پروژه کې چې څوک د کار او وظيفې لپاره وگمارل شي که هغه لوړپوړی وي او يا ټيټ پوړی، د ټولني او ولس په وړاندې د دی حيثيت لري چې گویا د دوی يو خادم دی، نو بايد چې ځان خادم او يا اجير وگڼي په يو روايت کې ذکر شوي دي: «ابومسلم

^{۲۶۰} صحیح مسلم، کتاب الزکاة، باب أجر الخازن الأمين.

^{۲۶۱} البخاري

^{۲۶۲} المعجم الاوسط للطبراني

الخولاني رحمه الله- چې يو جليل القدر او د لوړې مرتبې تابعي دی- د معاويه رضي الله عنه مجلس ته راغی او داسې سلام يې واچولو: «السلام عليك أيها الأجير! سلام دې وي پر تا باندې ای اجير او خادمه!» په مجلس کې ناستو خلکو وويل: داسی ووايه: «السلام عليك أيها الأمير! پر تا دې سلام وي ای امير ه!» نو هغه دويم او دريم ځل همغه اولنی سلام تکرار او، او د مجلس خلکو به ورته د سلام دغه نور الفاظ وريادول. معاويه رضي الله عنه د مجلس خلکو ته وويل: تاسې ابو مسلم پر خپلې وينا باندې پرېږئ هغه چې څه وايي د علم او پوهې پر اساس يې وايي. بيا هغه معاويه رضي الله عنه مخاطب کړ او ورته يې وويل: «إِنَّمَا أَنْتَ أَجِيرٌ اسْتَأْجَرَكَ رَبُّ هَذِهِ النِّعْمَ لِرِعَايَتِهَا؛ فَإِنْ أَنْتَ هُنَّاتَ جَرَبًاها، وَدَاوَيْتَ مَرْضَاهَا، وَحَبَسْتَ أَوْلَاهَا عَلَى أَخْرَاهَا: وَفَاكَ سَيِّدُهَا أَجْرُكَ، وَإِنْ أَنْتَ لَمْ تَهْنَأْ جَرَبًاها وَكَمْ تُدَاوِ مَرْضَاهَا؛ وَلَمْ تَحْبِسْ أَوْلَاهَا عَلَى أَخْرَاهَا عَاقِبُكَ سَيِّدُها».^{۲۲۳} بيشكه ته يو مزدور يې چې د دې رمی (انساني رعيت) څښتن (پالونکي ذات) د هغې د څرولو (پالنې) لپاره ټاکلی يې، که ته د دې (رمی له گډو او بوزو) څخه کومه پمنه غوره کړې او د کومې رنځورې درملنه وکړې لومړنی او وروستنی يې سره راغوندي کړې، نو د هغې مالک به يې پوره اجر درکړي، او که ته يې پمنه غوره نه کړې، او د رنځورې علاج يې ونه کړې، او نه يې لومړنی او وروستنی سره رايوځای کړې، نو د هغې څښتن به سزا درکړي.

يو سړي دويم خليفه عمر رضي الله عنه ته وويل: ای د مسلمانانو اميره! که د بيت المال له مصرف څخه په ځان (او کورنۍ) باندې يو څه پراخوالی راوړې، نو دا به ښه وي، هغه په ځواب کې وويل: ايا ته پوه يې چې زما او د دې خلکو (رعيت) مثال څه دی؟ زما او ددوی مثال داسې دی چې يوه

^{۲۲۳} وگوره: السياسة الشرعية في اصلاح الراعي و الرعية، شيخ الاسلام ابن تيمية ص ۹

ډله مسافر یو ځای سفر کوي، نو خپل مالونه او د سفر تونښې راټولې کړي او له په خپلو کې یې یو چا ته وسپاري، ترڅو یې پر دوی باندې خرچ کوي، نو ایا دغه سړي ته دا روا ده چې د هغوی له مالونو څخه ځان ته زیاته برخه واخلي او خپل ځان ته پر هغوی باندې ترجیح ورکړي؟^{۲۲۴}

۷- له حرامخوریو څخه پاکه ټولنه:

باید چې مسلمان له هر نوعه حرام مال او ناروا شتمنۍ څخه ځان فارغ کړي او د پاک خوراک او حلالې شتمنې طلب او تکل وکړي لکه څرنګه چې یې الله تعالی امر کړی دی: ابوهریره رضي الله عنه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ((أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ (يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) وَقَالَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ) ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبَّ يَا رَبَّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَعُدْوِيُّهُ بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ)).^{۲۲۵} الله تعالی پاک او منزه دی او پاک خیز خوښوي. او الله تعالی مومنانو ته پر همهغه څه باندې امر کړی چې پیغمبرانو ته یې ورباندې امر کړی دی چې: ای پیغمبرانو له پاکیزو شیانو څخه خوراک وکړئ او نیک عملونه کوئ. او الله تعالی فرمایي: ای مومنانو له هغو پاکو شیانو څخه خوراک کوئ چې تاسې ته مو روزي کړي دي او الله ته شکر ګوزاره شی که یوازې د هغه عبادت کوونکي یاست. بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د یو سړي یادونه وکړه چې اوږد سفر به کوي، د سر ویخته به ئې ګډوډ («او غیر منظم») وي، دوږې او ګردونه به ورباندې وي، خپل لاسونه به آسمان طرف ته د دعاء لپاره اوږده کړي وایي به: ای ربه! ای ربه! (دا خیز او هغه خیز.. راکړئ) حال داچې د

^{۲۲۴} - د مخکیني مرجع ۲۵ مخ.
^{۲۲۵} - صحیح مسلم

هغه خوراک به حرام وي، د هغه څښاک به حرام وي، د هغه پوښاک به حرام وي، هغه به په حرامو تغذیه شوی وي، نو څرنگه به یې دعاء قبوله شي؟!

دعاء چې یو مستقل عبادت دی د هغې د قبولتیا لپاره یو شرط د مال حلالوالی دی. له امام احمد بن حنبل رحمه الله څخه پوښتنه وشوه چې زړونه پر څه شي باندې نرمیږي؟ هغه وویل: د حلالو په خوړلو باندې. او عبد الله بن المبارك رحمه الله وايي: ((رد درهم من شبهة أحب إلى من أن أتصدق بمئة ألف درهم)).^{۲۶۲} له مشتبه مال څخه د یوې روپۍ بیرته واپس کول دا ماته لدې غوره دي چې سل روپۍ صدقه کړم.

د پخوانیو نیکانو خلکو د مېرمنو او بیبیانو په هکله دا ویل شوي چې خپلو مېرونو ته (چې کله به دکار او کسب لپاره له کوره وتل) داسې ویل: ((اتقوا الله فینا لا تطعمونا الحرام، فإنا نصبر على الجوع، ولا نصبر على الحرام- وفي لفظ فإنا نصبر على الجوع ولا نصبر على النار)).^{۲۶۷} زموږ په باره کې له الله څخه وویږئ! مونږ ته حرام مه راوړئ، بېشکه چې مونږ پر لوږه باندې صبر کولای شو، خو پر حرامو باندې صبر نشو کولای. او یا به یې داسې ویل: مونږ پر لوږه باندې صبر کولای شو، لکن په اور باندې صبر نشو کولای.

او که یو څوک د خپلو کورنیو او اولادونو د خوشحالتو لپاره حرام خوړئ او یا یې د هغوی د عیش او عشرت لپاره د عامو وگړو او عام ولس برخه زخیره کړي وي، نو پدې دې پوه شي چې: په خلکو کې هغه څوک ډیر بدبخته دی چې د بل چا د دنیا لپاره خپل آخرت خرابوي. نو ولې یو مسلمان د بل چا د مزو او چرچو لپاره خپل آخرت خراب کړي؟

۲۶۶. وگوره: جامع العلوم والحکم، ابن رجب الحنبلي، ص ۱۹۲-۱۳۳.

۲۶۷. وگوره: تعليق الشيخ عبد الفتاح ابو غدة على: رسالة المسترشدين للحارث المحاسبی، ص ۱۵۳

راځئ چې پدې ځای کې د پنځم عادل خليفه عمر بن عبد العزيز رحمه الله يو ډېر جالب موقف راپه ياد کړو: (کله چې هغه ته د مرگ شيبې راټږدې شوې يو مشاور يې ورته وويل: زامنو ته دې له بيت المال څخه د څه برخې وصيت وکړه! ځکه چې دوی نيستمن دي، نو هغه په ځواب کې د قرانکريم دا آيت ولوست: **إِنَّ وَلِيََّ اللَّهِ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ ۗ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ** ﴿۲۶۸﴾ بيشکه زما ساتونکی الله تعالی دی، هغه ذات چې کتاب يې نازل کړی، هغه د نيکانو ساتنه کوي او د هغوی کار جوړوي. بيا يې وويل: زما زامن يو لدې دوو حالاتو خالي نه دي، که چيرته نيکان وي، نو الله تعالی د نيکانو ډيره بڼه ساتنه کوي او که بدان وي، نو زه نه غواړم چې په بدکاری او فسق کې له هغوی سره مرسته وکړم. ^{۲۶۹} په ټولنه کې د حرمخوريو او درغليو د لمنځه وړلو او مخنيوي په خاطر باندې د حکومت او ولس لخوا دا لاندې مهم گامونه واخستل شي:

الف - د هر ډول ظلم پر ضد رېښتيني مبارزه:

د حکومت او ولس په کچه د قضاء، څارنوالی د اصلاح لپاره هلې ځلې وشي، او خاين قاضيان او څارنوالان، همداراز خاين او ظالم چارواکي له الهي عذاب څخه وډار کړي شي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايلي: **«الْفُضَاءُ ثَلَاثَةٌ: وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ، وَاثْنَانِ فِي النَّارِ، فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ، وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَ فِي الْحُكْمِ، فَهُوَ فِي النَّارِ، وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ، فَهُوَ فِي النَّارِ»**. ^{۲۷۰} قاضيان په درې ډوله دي: د هغوی له جملې څخه يو ډول قاضيان به په جنت کې وي او دوه پاتې به په دوزخ کې وي. هغه قاضي چې په جنت کې به وي هغه سرې دی چې حق يې پيژندلی وي او د هغې برابر يې

۲۶۸ - الأعراف ۱۹۶

۲۶۹ - وگوره: البداية والنهاية امام ابن كثير ص ۱۳۴ (مکتبه الشامله).

۲۷۰ - رواه ابوداد، وابن ماجه

پریکړه کړې وي. او هغه سړی چې حق یې پیژندلی وي، لیکن په پریکړه کې یې تیری کړې وي دا به په دوزخ کې وي، همداراز کوم سړی چې د خلکو ترمنځ په ناپوهۍ سره پریکړه کړې وي دا به هم په دوزخ کې وي.

دا معلومه خبره ده چې چارواکی او قاضي په ټولنه کې د عدل او انصاف علمبردار گڼل کېږي، هغوی خو ددې لپاره نه دی چې له ظالم څخه ملاتړ وکړي، بلکې د هغو مسئولیت او دنده داده چې له ظالم څخه د مظلوم حق واخلي او که داسې ونکړي، نو بیا خو دوی هم ظالما شو او د مظلوم د خپرو په وړاندې وگرځیدل، په حدیث کې راغلي دي: کله رسول الله علیه وسلم معاذبن جبل یمن ته د مشرئ او قضاء لپاره لېږه، نو یوه ځانگړې توصیه یې ورته دا هم وکړه ((اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ))^{۲۷۱} او وویرېږه د مظلوم له خپراو څخه، بېشکه چې د هغې او الله ترمنځ کومه پرده (د منع کیدو) نشته دی.

ب- درشوت هره لار بندول:

باید چې د مصلحو او الله تعالی ویریدونکو چارواکو له پلوه د رشوت د پدیدې پوره مراقبت او دا یو ستر قانوني جرم گرځول شي. همدارنگه په اخلاص او ریښتینولۍ سره د احتساب په نوم ځینې ارگانونه او یا ځینې خلک وټاکل شي، ترڅو د دې ناروغۍ پوره درملنه وشي، او پدې گناه سره ککړ او ملعون خلک لدې لعنتي کار څخه منع کړي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ژبه مبارکه باندې رشوت اخستونکی او رشوت ورکوونکی ملعون او د الله تعالی له رحمت څخه شړل شوی دي، هغه

فرمایي: «لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الرَّأْسِيِّ وَالْمُرْتَشِيِّ».^{۲۷۲} د الله لعنت دی په رشوت ورکوونکي او په رشوت اخستونکي (دواړو) باندې.

مرحوم الشیخ مناع خلیل القطان رحمه الله وايي: تاسې به د هغه قوم څخه د څه شي ارزو وکړئ او د څه هېله به ورته ولرئ چې رعیت یې چارواکي ته په بډو باندې ځان ورترږدې کوي او یا یې حاکمان او د چارو مامورین خپلې ورسپارل شوي دندې د خلکو د جیبونو وهلو او بډو اخستلو په بدله کې ترسره کوي؟! ایا دغسې ټولنه چې د داسې درغلیو او خیانتونه بنسکار وي کوم پرمختګ به ولري او یا به یې د کارونو میوه او ښه نتیجه واخستل شي؟!

حقیقت دادی چې رشوت او بډې ستر خیانت، سخت تیری او لوی فساد دی. او پدغه فساد کې متعدد اړخونه کار کوي، که له یوه اړخه چارواکي او د چارو مامورین پدې خیانت کې ککړ دي، نو له بله اړخه هغه وګړي هم سخت مجرمان دي څوک چې دوی ته د نورو خلکو د حقونو ترلاسه کولو لپاره بډې ورکوي. نو رشوت ورکوونکی د رشوت اخستونکي سره په ناحقه د خلکو مالونو په خوړلو کې مرسته کوي، دغسې بد اخلاقو ته وده ورکوي او د ناروا او حرامو کارونو لپاره زمینه برابروي... نو ددې ناوړه او ځان عمل په غندنه کې باید دا لاندې نکات په یاد ولرو:

أ. غل یوازې هغه څوک نه دی چې د بل چا مال پټوي او غلا کوي یې، بلکې د یو هېواد او ټولني د آبادۍ او بیا رغونې په پروژو کې رشوت او د مسلمانانو په بیت المال کې ناوړه تصرف هم غلا او د مالونو پټول دي، خو په پورته کچه باندې.

ب. رشوت د امانت له منځه وړونکی عمل دی، چې لدې لارې د یو شخص له پلوه هغه ته د ورسپارل شوي امانت په ژمنه او وعده کې کوتاهي کېږي او دهغې د تړون په شرطونو کې خلل واقع کېږي.

ج. رشوت ورکوونکی په رشوت ورکولو سره د یو چارواکي او مامور ضمیر د داسې خیز په بدله کې اخلي چې هغه ډیر لږ دی، او هغه څه ورڅخه لاس ته راوړي چې دای غواړي او دده حق نه دی. د رشوت د نفس ټیتوالی دی، د مروءت او میرنتوب د منځه وړلو لامل او په ژمنه کې خیانت دی، چې یوازې هغه خلک یې مني څوک چې سپیره طبیعته او بد اخلاقه وي.

ه. د همیش لپاره رشوت د خیانت او غداری ملگری وي، چې دغه دواړه صفتونه د ټولني لپاره یو لوي شراو په دین او اخلاقو باندې ستر جنایت اوتعرض دی، او دغسې مرض چې کله په کوم امت کې پیداشي، نو د زوال زنگ یې ووهل شي او د تباهی له گواښ سره مخ شي.^{۲۷۳}

۸- حقوقو سپارلو ته بلنه:

باید پدې پوه شو او پوره باور ولرو چې که په دنیا کې یو څوک دچا حق ورنکړي، نو په آخرت کې به یې خامخا ورکوي، نور اخی چې د آخرت هغه ورځ په را په یاد کړو په کومه ورځ کې چې الله تعالی له ظالم څخه د مظلوم حق اخلي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَحَدٍ مِنْ عَرَضِهِ، أَوْ شَيْءٍ؛ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ، قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا، إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَخَذَ مِنْهُ بِقَدْرٍ مَظْلَمَتِهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أَخَذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ، فَحُمِلَ عَلَيْهِ».^{۲۷۴} پر چا باندې چې د کوم مسلمان ورورد مظلومیت حق وي له پت او عزت او یا بل خیز څخه، نو نن ورځ (په دنیا

^{۲۷۳}. وگوره: الحديث والثقافة الإسلامية للصف الثاني الثانوي، الشيخ مناع خليل القطان، ص

۱۸۸-۱۸۹ (موضوع: الرشوة والخيانة سبيل لهلاك الامم).

^{۲۷۴}. البخاري

کې) دې ځان ورڅخه فارغ کړي، مخکې لدې چې بیا به په آخرت کې نه دینار او نه درهم^{۲۷۵} وي. او که هغه لره کوم نیک عمل وي د هغه ظلم په اندازه به ورڅخه واخستل شي او حق دار ته به یې ورکړل شي او که نیکۍ نه لري، نو د مظلوم بدۍ به راواخستل شي او پده به بار شي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «لَتُؤَدَّنَ الْحَقُوقَ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجَلْحَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ».^{۲۷۶} د قیامت په ورځ به خامخا حقدارانو ته د هغوی حق ورکوی، آن تر دې چې له بڼکروږې گډې (یا وږې) څخه به بې بڼکرو ته (چې وهل شوي وي) هم بدله اخستل کيږي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «أَتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ؟ قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَمْ يَدْرِهِمْ لَهُ وَلَا مَنَاعَ فَقَالَ إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ، وَيَأْتِي وَقَدْ شَتَمَ هَذَا، وَقَذَفَ هَذَا، وَأَكَلَ مَالَ هَذَا، وَسَقَكَ دَمَ هَذَا، وَضْرَبَ هَذَا، فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أَخَذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطَرَحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طَرَحَ فِي النَّارِ».^{۲۷۷} ایا تاسې

پوهیږئ چې نیستمن او تش لاسی څوک دی؟ صحابو وویل: په مونږ کې خو تش لاسی هغه څوک دی چې روپی او دنیاوي سامان ونه لري. نو هغه وفرمایل: زما د امت مفلس هغه دی چې د قیامت په ورځ به د لمانځه، روژې او زکات عملونه ورسره وي. پداسې حال کې به راشي چې یو چا ته به یې کنځلې کړې وي، په یو چا به یې تهمت لگولی وي، د یو چا مال به یې خوړلی وي، د چا وینه به یې توی کړي وي او یو څوک به یې وهلی وي. نو دې او هغې (ټولو مظلومانو) ته به د ده له نیکو څخه نیکۍ ورکړل شي، او که نیکۍ یې ختمې شي مخکې لدې چې د هغوی حقونه اداء

^{۲۷۵} . دهغې زمانې د دوه سیکو (پولې واحدونو) نومونه دي چې دینار یې د درهم په

نسبت زیات قیمتي و.

^{۲۷۶} صحیح مسلم

^{۲۷۷} - صحیح مسلم

کړي، نو د هغوی گناهونه به راواخستل شي او پده باندې به واچول شي، بیا به دوزخ ته وغورزول شي.

نو کومو خلکو چې په دنیا کې ظلمونه کړي او دخلکو حقونه یې اخستي دي باید چې هغوی ته یې وسپاري او یا ورڅخه معافي وغواړي، چې دا د بنده په حق کې له گناه څخه د توبې ویستلو یو شرط دی.^{۲۷۸}

او که یو چا داسې مال او دارايي ترلاسه کړي وي چې ټاکلې خاوند نه لري، بلکې د ولسونو او ټولنو شریکه پانگه (بیت المال) وي، نو باید چې هغې ته یې ور وگرځوي او که بیت المال موجود نه وي، باید چې په عامه کارونو لکه د سرحداتو د بندولو او پیړۍ په انتظاماتو کې، د جهادي لښکرو په لگښتونو او داسې نورو کارونو کې یې مصرف کړي. همدارنگه د مسلمانانو د حاکم او بادشاه دا فرض دي چې کله په غصب او ناجائزه طریقه سره لاس ته راوړل شوي مال او شتمنۍ خاوندان وپیژندل شي، نو غاصبین پدې مکلف کړي چې خپلو خاوندانو ته یې وروسپاري او که خاوندان او د هغوی وارثان نه وي، باید چې د توبې ویستلو سره سره یې د مسلمانانو په عامو مصالحو کې مصرف کړي.^{۲۷۹}

د مالي حقونو په باب کې باید د رسول الله صلی الله علیه د غه وینا هم د سترگو په وړاندې وگرځوو: ((وَمَنْ نَبَتَ لِحُمِّهِ مِنْ سُحْتٍ، فَالتَّائِبُ أَوْلَىٰ بِهِ)).^{۲۸۰} او د چا چې غوښه پر حرامو راغټه شي، نو د دوزخ زیات وړ دی.

^{۲۷۸} د بنده په حق ضایع کولو کې د توبې شرطونه لومړی: د هغه گناه پریښودنه، پر هغې پښیمانتیا کول، دا عزم کول چې بیا به ورته نه راگرځي، او څلورم شرط دا چې هغه حق ورته واپس کړي یا ورڅخه معافي وغواړي.

^{۲۷۹} وگوره: الأمر بالمعروف والنهي عن المنکر، شیخ الإسلام ابن تیمیه، ص ۳۸

^{۲۸۰} المعجم الاوسط للطبراني

ددغه سخت وعيد په وړاندې به هغه خلک څه کوي د چا غوښه چې د جواری (قمار) يا د کهانت د گټې، يا د کوډو (جادو) يا د غيب ويلو، يا په باطله سره دم او تعويذونو کولو له لارې رالويه شوي وي؟ همداراز هغه خلک چې د فاحشو او چټلو کارونو او ډمبازی له لارې پيسې لاس ته راوړي. يا د شرابو، مخدره موادو، د تبي وي او فضائي خپرندويه چينلونو، غلا، اختلاس، د حقونو غصبولو، له حقوقو څخه منکریدلو، په خرڅلاو کې عيب پټولو، په تجارت کې چل او دوکې کولو، په وزن او تول کې کمي کولو، سود خوړلو، د يتيمانو مال په ناحقه خوړلو، د اوقافو پر مالونو باندې خيټه اچولو، د رشوت اخستلو او ورکولو، په ناجائزه سره وکالت کولو او يا په داسې نورو ناروا معاملاتو او کارونو کې مشغولیدلو سره مال او شتمني لاس ته راوړي، دغسې وعيد ورته متوجه دې نو بايد په خپلو کارونو کې تجديد نظر وکړي او د حلال مال او حلالې گټې په تلاش کې شي.

٩- مخکې له بيا رغونې انسان جوړونه:

د موجوده حکومت له رامنځ ته کيدو وروسته دغه لفظ (بيا رغونه) او پدې مفهوم سره ډېرې جملې او خبرې مو وليدې او واوريدې، خو متاسفانه چې دغسې او دې ته ورته شعارونه چې په ظاهر کې ځليدونکي ښکاريدل، ولس ته په زياترو حالاتو کې دوکه ورکوونکي تمام شول.

هغه په مليار دونه ډالر چې د افغانستان د بيا رغونې او بيا آبادۍ لپاره راغلل، ايا د دې هېواد پوره اعمار ته کافي نه و؟ ځواب دادی چې د هغې زياتره برخه د ځينو ځينو وگړو جيبونو ته ولاړه. او پدې خيانتونو کې بيلابيل اړخونه درگير و، لومړی په خپله بهرنيان او ورپسې ځينې داخلي متعدد وگړي او ما فيايي کړۍ چې پدې طريقه زموږ په هېواد کې خيانت کول، رشوت اخستل، غصب کول، او د بل حق هضمول دغسې وگړو ته ډېر آسانه کارونه وگرځيدل، او که د دې ستونزې مخنيوی ونه شي، نو د ناسور په څير لاعلاج وگرځي.

باید وویل شي د اداري فساد پر ضد د اداري اصلاحاتو په نوم سره چې په تیرو وختونو کې کومې ادارې رامنځ ته شوې وې، په خپله د فساد اداري بنسکار وگرځیدي...

نو ترڅو چې د حکومتي نظام د سمون لپاره داسې کړنلاره اختیار نه شي چې مخکې د هېواد له بیا رغونې د فرد او ټولنې بیا رغونې ته پکې پاملرنه شوي وي. همدارنگه لومړی حکومتي کارمندان او مسئولین سم او اصلاح نه شي، نو هیڅکله به حکومت او نظام اصلاح نه شي، او د هغه واقعیت له مخې چې کله اوبه له بره خړې وي بنسکته هم خړې وي، باید لومړی د لوړ پوړو چارواکو اصلاح ته پاملرنه وشي بیا د نورو.

د اصلاح په میدان کې تر ټولو د مخه په عامو او خاصو هېوادوالو کې دیني بیداري او د الله په وړاندې دمسئولیت احساس پیاوړی کول... یو بنسټیز حل دی، خو د دې ترڅنګ وخت پر وخت د چارواکو محاسبه کول، د ځاینو وگړو پر ضد عملي گامونه اخستل هم اړین دي چې دا کار پرته له واقعي اسلامي او بې له عادلانه نظامه ناشونی دی.

همدارنگه په هېواد او ټولنه کې د عامو او خاصو وگړو اړیکه له خپل پالونکي ذات سره ټینګول. د هغوی د عملونو اصلاح د ستونزو اساسي حل دی.

١٠- د لومړنیو خلکو د اصلاح لار خپلول:

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي: «صَلِّحْ أَوَّلَ هَذِهِ الْأُمَّةِ بِالزُّهْدِ وَالْيَقِينِ، وَيَهْلِكْ آخَرُهَا بِالْبُخْلِ وَالْأَمَلِ».^{٢٨١} د دې امت د لومړنیو خلکو اصلاح او سمون په زهد^{٢٨٢} او یقین^{٢٨٣} سره شوی و، او وروستني به یې په بخل

^{٢٨١}. الزهد ل احمد المعجم الاوسط للطبراني حديث حسن (صحيح الجامع الصغير وزيادته، الابياتي ٢/ ٧١٥).

^{٢٨٢}. له دنيا څخه بې رغبتی.

^{٢٨٣}. پوخ باور چې شک پکې نه وي او نیک عمل ته هڅونکی وي.

او اوږد امید لرلو سره تباہ کيږي. او امام مالک رحمه الله ويلي: «لن يصلح آخر هذه الأمة إلا بما صلح به أولها». د دې امت وروستني به هيڅکله اصلاح نه شي مگر پر هغه څه چې د دې امت لومړنيو پرې اصلاح شوي و. نو که موږ پر دېمنانو باندې غلبه، په ژوند کې آرامي او هوساينه، په ټولنه کې عدالت او انصاف او نورې نبيگنې رايجول غواړو، نو بايد چې لومړی د خپل پيغمبر صلی الله عليه وسلم پيروي وکړو، دويم د دې امت لومړنيو (صحابه کرامو) او بيا ورپسې د غوره پيړيو خلکو ژوند ته وگورو او د هغوی پسې اقتداء وکړو.

د امت په اصلاح کې د زهد او يقين راتلل بستيز رول لري لکه څرنگه چې يې پدې مخکې نبوي ارشاد کې يادونه شوې، همدارنگه نوموړې نسخه د موجوده اسلامي امت د حالاتو له سمون سره خورا زيات تړدې تړاو لري. په حقيقت کې زهد په يقين باندې ودریږي. کله چې بنده د آخرت په سزا او ثواب باندې پوخ باور او يقين ولري، نو بيا ورته دنيا او مال سپک ښکاري چې د آخرت په مقابل کې ورته هيڅ ارزښت نه ورکوي. بلکې د دنيا ژوند او وسائل د آخرت د ژوند لپاره توبنه گرځوي.

د رسول الله صلی الله عليه وسلم په ژوند کې چې کوم زهد ؤ او صحابو رضي الله عنهم چې کوم زهد درلود هغه په پوره توگه د دنيا له نعمتونو څخه ځان محرومول نه ؤ، بلکې هغه زهد د ځان پاکوالي (تزکيې) او په سختيو باندې يې عادت کول ؤ، ترڅو دنيا او مال د دين په لار کې د مجاهدې کولو، او د الله د رضاء د حاصلولو په مخ کې خنډ ونه گرځي.

په ژوند کې زهد او له دنياوي گټو او نعمتونو څخه ځان سپکول او بې تکلفه او د سادگۍ ژوند اختيارول د ايمان له څانگو څخه يوه څانگه ده،

لکه څرنگه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «إِنَّ الْبِدَاةَ مِنْ الْإِيمَانِ»^{۲۸۴} بېشکه چې په ژوند کې سادگي او تقشف له ایمان څخه دی.

له تقشف مراد دانه دی چې انسان په پوره ډول له نعمتونو څخه ځان بې برخې کړي، بلکې معنایې داده چې بنده باید د ژوند له وسائو او نعمتونو څخه ځان دروند نه کړي. دا حکم چې که مونږ د مال او نعمتونو په استعمال کې له سر څخه تر پښو پورې ډوب شو او همیش هوسا او آرام ژوند سره ځانونه عادت کوو، نوبیا به څنگه وکولای شو چې خپل ځانونه د الله تعالی په لار کې سربښدنې او قربانۍ ته وړاندې کړو؟ همدارنگه په عیش او عشرت باندې ځان عادت کول انسان حرام مال ته اړیاسي، د دې لپاره چې د انسان په حالاتو کې تغیرات او بدلون راضي، کله نا کله له مالدارۍ وروسته پرې غریبي هم راضي، چې بیا ځینې خلک په غریبۍ باندې صبر کولو کې پاته راضي، او حرامو ته لاس اچوي.

د فتنو پدې زمانې کې او د خلکو د فکري او عقیدوي پراگندې پدې حالاتو کې چې ځوانان د بیلابیلو منحرفو افکارو او نظریو بنسکار گرځي او داچې دنیاوي وسائو، مادي گټو او منصب ته د رسیدلو په خاطر ډېر خلک دین او آخرت ته نه گوري. نو پداسې حالاتو کې دا اړینه ده چې یو مسلمان د زهد او یقین دې مفاهیمو ته پوره پاملرنه وکړي.

له دنیا څخه بې رغبتې، له نعمتونو او وسائو څخه ځان سپکول او په هر کار کې د الله رضا لټول د یو مسلمان د کامیابۍ او فلاح تضمین کوي. الله تعالی ته محبوب او خوښ بندگان هغه دي چې په ژوند کې زهد اختیار کړي او د نعمتونو په استعمال کې زیاتوالی ونکړي، رسول الله صلی الله فرمایي: «ارْزُقْ فِي الدُّنْيَا يُحِبَّكَ اللهُ، وَارْزُقْ فِيمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ

يُحِبُّوكَ)).^{۲۸۵} له دنيا څخه بې رغبتې او سه چې الله به دې خوښ کړي او له هغه څه بې رغبتې او سه چې له خلکو سره دي چې خلک به دې خوښ کړي. عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ لَهُ مُعَاذِينَ جَبَلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه روایت دی، کله چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه یمن ته (د والي په صفت) لېږه نو داسې یې ورته وفرمایل: ((إِيَّاكَ وَالْتَّعَمُّ؛ فَإِنَّ عِبَادَ اللَّهِ لَيُسُوا بِالْمُتَّعَمِينَ-^{۲۸۶} له خوندونو او راحت طلبی څخه ځان وساته، بېشکه چې د الله بندگان خوندونه غوښتونکي او راحت طلبه نه دي)). ابو درداء رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ((إِنَّ أَمَامَكُمْ عَقَبَةً كَثُودًا لَا يَجُوزُهَا الْمُتَّقِلُونَ» فَأَحِبُّ أَنْ أَتَخَفَّفَ لِيَتَلَّكَ الْعَقَبَةَ- ستاسې په وړاندې سخته غونډۍ ده چې درانده خلک ورباندې نه شي تیریدلی)). ابو درداء رضي الله عنه وايي: نو زه پر هغه غونډۍ باندې د تیریدلو لپاره ځان له مال څخه سپکوم.^{۲۸۷}

انسان د خپل عمر په اوږدو کې له ځان سره جهاد کولو او مجاهدی ته اړتیا لري، پدې معنا چې خپل ځان د شریعت تابع کړي، د خپل هوس پسې لار نه شي، ځان په سختیو عادت کړي، د مزو او چرچو زندگي ته شاه کړي، او د الله تعالی اطاعت ته مخه کړي لکه څرنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ((وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ الْخَطِيَا وَالذُّنُوبَ، وَالْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ)).^{۲۸۸} اصلي مهاجر هغه څوک دی چې ګناهونه او شریعت خلاف کارونه پریردي او اصلي مجاهد هغه دی چې د الله په طاعت او عبادت کې له ځان سره جهاد وکړي.

^{۲۸۵} سنن ابن ماجه^{۲۸۶} مسند احمد^{۲۸۷} مستدرک الحاكم^{۲۸۸} مسند احمد

يو مسلمان بايد په لږې شتمنۍ او کم مال درلودلو سره خفه نه شي، او نه مال او دنيا لرل د کاميابۍ او کمال معيار وگرځوي، ځکه چې د انسان کاميابي او ارزښت په ديندارۍ او نیک عملۍ کې دی. رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمایي: «إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَخْلَاقَكُمْ، كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَرْزَاقَكُمْ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ وَمَنْ لَا يُحِبُّ، وَلَا يُعْطِي الدِّينَ إِلَّا لِمَنْ أَحَبَّ، فَمَنْ أَعْطَاهُ اللَّهُ الدِّينَ، فَقَدْ أَحَبَّهُ. وَلَا يَكْسِبُ عَبْدٌ مَالًا مِنْ حَرَامٍ، فَيُنْفِقَ مِنْهُ فَيُبَارِكَ لَهُ فِيهِ، وَلَا يَتَصَدَّقَ بِهِ فَيُقْبَلَ مِنْهُ، وَلَا يَثْرُكَ خَلْفَ ظَهْرِهِ إِلَّا كَانَ زَادَهُ إِلَى النَّارِ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَمْحُو السَّيِّئَ بِالسَّيِّئِ، وَلَكِنْ يَمْحُو السَّيِّئَ بِالْحَسَنِ، إِنَّ الْخَيْرَ لَا يَمْحُو الْخَيْرَ»^{٢٨٩} بيشکه چې الله تعالی ستاسې ترمنځ اخلاق

ويشلي دي، لکه څرنګه چې يې ستاسې ترمنځ ستاسې روزی ویشلي دي، او بيشکه چې الله عزوجل دنيا هر چا ته ورکوي که يې خوښ وي او يا يې خوښ نه وي، او يو بنده چې کوم مال له حرامو لاس ته راوړي او بيا يې لګوي، نو برکت به پکې نه وي، همدارنګه کومه صدقه چې ورڅخه ورکوي هغه به يې (د الله تعالی په نزد نه قبلېږي) او هغه چې له ځانه وروسته يې پرېږدي دوزخ ته به يې د لارې توبنه وي، بيشکه چې الله عزوجل بدي پر بدي باندې نه محوه کوي، لیکن بدي پر نیکی باندې محوه کوي او بيشکه چې چټل شی پر چټل باندې نه لرې کېږي.

کوم خلک چې کونښن او هلې ځلې يې يوازې د دنيا لپاره وي بې لدې چې آخرت په نظر کې ونيسي، او په حرامو لارو باندې مال لاس ته راوړي، يا دنيا ته په آخرت او دين باندې ترجيح ورکوي پدې دې پوهه شي چې د آخرت له کاميابۍ به بې برخي وي، الله تعالی فرمايلي: «مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصَلُّهَا

مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿٢٩٠﴾ وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ

كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿٢٩١﴾)) ٢٩٠ هرڅوک چې عاجله دنیا غواړي، نو په جلتۍ سره (مخکې له آخرته) په یې ورکړو څومره چې موږ غواړو چاته مو چې اراده وشي، بیا به (په آخرت کې) د هغه لپاره دوزخ وي هغې ته به ورننوځي پداسې حال کې چې ملامت کړی شوی او د الله تعالی له رحمته شړل شوی به وي. او هرڅوک چې آخرت غواړي او د هغې لپاره کوبښن کوي پداسې حال کې چې دای مومن وي، نو بیشکه د دغسې خلکو کوبښن او هلې ځلې (د الله تعالی په نزد) مقبولي دي.

باید چې یو مسلمان په دنیا کې د مسافر په څیر ژوند وکړي، عبد الله بن عمر رضي الله عنهما وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم زه له اوگو څخه ونيولم راته یې وفرمایل: «كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ» په دنیا کې داسې اوسه لکه مسافر او یا لاروی (په لارې تیریدونکی). او عبد الله بن عمر رضي الله عنهما به ویل: «إِذَا أُمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الْمَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرْضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ» ٢٩١ کله چې درباندي بیگا شو، نو د سبا انتظار مه کوه. او کله چې دې سبا کړ، نو د بیگا انتظار مه کوه. او له صحت څخه دې مرض ته واخله او له ژوند څخه دې مرگ ته). امام نووي رحمه الله وايي: محدثینو د دې حدیث په شرحه کې داسې ویلي: دنیا ته میلان مه کوه او مه هغه خپل وطن ګرځوه چې ګویا ته به پکې ډېر پاتې شې او مه ورته پاملرنه کوه. د هغې له څیزونو سره تعلق مه ساته، مګر په هغه اندازه چې مسافر یې په پردې وطن کې (د اړتیا په اندازه)

ورڅخه اخلي. او مه پکې زیات مشغولېږه بلکې ځان داسې وگڼه چې ته پکې یو مسافر یې او بیرته به خپلې کورنۍ او وطن ته ورڅخه ستنېږي.^{٢٩٢}

له عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی هغه وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم په پوزکي (بوریا) باندې ویده شوی و چې په اړخ (مبارک) کې یې د هغې (پتو) اثر کړی و، نو موږ ورته وویل: ای د الله پیغمبره! یو نرم فرش به درته هواروو، نو ویې فرمایل: «مَا لِي وَلِلدُّنْيَا، مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَائِبٍ اسْتَنْظَلَتْ تَحْتِ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا».^{٢٩٣} زما له دنیا سره څه کار دی، نه یم زه په دنیا کې مگر د سپور غوندې چې د دمې لپاره د یوې ونې سیورې کې کیني بیا ولاړ شي او هغه پریږدي.

علي کرم الله وجهه ویلي: «ارْتَحَلْتِ الدُّنْيَا مُدْبِرَةً، وَارْتَحَلْتِ الْآخِرَةَ مُقْبِلَةً، وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بَنُونَ، فَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الْآخِرَةِ، وَلَا تَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الدُّنْيَا، فَإِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَلَا حِسَابَ، وَغَدًا حِسَابٌ وَلَا عَمَلَ».^{٢٩٤} دنیا شاته روانه ده او آخرت مخې ته راروان دی او ددې هر یوه لپاره زامن دي، نو تاسې د آخرت زامن شئ او د دنیا زامن مه کیږئ. بیشکه چې نن ورځ عمل دی او حساب نشته او سبا ورځ به حساب وي عمل به نه وي.

١١- د نیکمرغه ژوندون په لور:

نن سبا چې د ټیکنالوژۍ او مادي وسایلو په پرمختګ سره ټولې نړۍ د یوې قریبې یا کلي شکل اختیار کړی دی، د مادیاتو، عیش او عشرت په اسبابو کې یو تربله بیلابیلې سیالۍ او مسابقې روانې دي. په دنیايي ژوند کې یو له بله اغیزمن کیدل، له پردیو له فرهنگ او کلتور څخه د مسلمانانو د نوي نسل متاثره کیدو پدیده او داسې نورې ناخوالې دا ټول

^{٢٩٢} ریاض الصالحین، للنووي، ص ١٨٧

^{٢٩٣} جامع الترمذي

^{٢٩٤} البخاري

د دې لامل شوي چې باید اسلامي امت لکه څرنګه چې د مټ او اسلحې په زور د یرغلګرو مقابله کوي، باید چې د هغوی په مقابل کې له فکري جګړې څخه هم ناخبره نه شي...

او د مادي مغربياتو (دوکه کوونکو) شيانو په وړاندې، یو مسلمان د آخرت همیشني ژوند را په یاد کړي، همیش دا فکر له ځانه سره حاضر کړي چې ژوند خو یوازې همدا د دنیا ژوند نه دی اونه یوازې د دنیا مزو، چرچو او ظاهري بڼکلا ته نعمت او هوساینه ویل کېږي، دا خود مادي خلکو تصور او معیار دی، الله تعالی فرمایي: «يَعْلَمُونَ ظَهْرًا مِّنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ

عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غٰفِلُونَ ﴿٢١٠﴾»^{۲۹۰} هغو (کافران) د دنیا د ژوند په ظاهري اړخ باندې پوهیږي او په حقیقت کې هغوی له آخرت څخه ناخبره دي.

د ژوند په مادي اړخ باندې غولیدلي خلک او یا کمزوري مسلمانان دا تصور کوي چې ولې همیش همدا مونږ مسلمانان له ستونزو او مشکلاتو سره لاس په گریوان یو نه کفري ټولني؟!

نو دغسې خلک دې پدې کې لږ غور او فکر وکړي چې کفري ټولني او په ځانګړي توګه لويديځوال د اخلاقي زورټیا په وجه پداسې عذاب کې راګیر دی چې زمونږ فقر او نیستي ورسره هیڅ پرتله کیدای نه شي. تاسې نه گورئ چې غربي ټولنه د ایډز د تباه کوونکي مرض بڼکار ګرځیدلې ده، هلته کورنی نظام له منځه تللی دی او غربي انسان لداسې پريشانۍ او سرگردانۍ سره مخ دی چې له امله یې د خپل ځان په وژلو باندې هم صرفه نه کوي!!!

که الله تعالی ځینې کافرانو ته دنیاوي وسایل پراخه کړي، او ژوند زیات وسایل یې ورکړي؛ داځکه چې هغوی د آخرت له نعمتونو څخه محرومه

دي، که الله تعالی هغوی ته د ژوند لدې نعمتونو او وسائلو پرته نور هم ورزیات کړي، نو د آخرت له هغو همیشنیو نعمتونو سره نه برابرېږي چې الله تعالی یې له خپلو مومنو او پرهیزگارو بندگانو سره وعده کړې ده، الله تعالی فرمایي: « وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ

يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقْفًا مِّنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿۳۳﴾
وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُورًا عَلَيْهَا يُتَكَلَّمُونَ ﴿۳۴﴾ وَزُخْرَفًا وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ

لَمَّا مَتَّعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۗ وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۳۵﴾»^{۲۹۶} که نه وای (دا وېره) چې شي خلک یوه ډله (متفق په کفر) نو گرځولي به مو و هغه چا ته چې رحمان ذات نه مني کوټو د هغوی ته چتونه د سپینو زرو، او زینه پایي هم له سپینو زرو چې پر هغې چتونو ته ورڅیږي. او د هغوی د کورونو دروازې او د هغوی تختونه به هم له سپینو زرو و ترڅو دوی (پر هغو تختونو) تکیه کولی. او د سرو زرو څیزونه او نور د زینت شیان به مو هم ورکړي وای (خو که داسې نعمتونه مو هم ورکړي وای) بیا هم دغه ټول د دنیاوي پاتې کیدونکي ژوند سامان او وسائل دي، او ستا د پالونکي په نزد باندې پرهیزگارانو ته د آخرت نعمتونه دي.

د دنیا دغه وسائل بلکې ټوله دنیا د الله تعالی په نزد هېڅ قیمت او ارزښت نه لري. او که ازښت یې درلودلای، نو بیا خو به الله تعالی دې کافرانو ته (چې د الله تعالی دښمنان دي) یو ګوت اوبه هم نه وای ورکړې، لکه څرنگه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي «لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدُلُ

عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَّا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً مَاءٍ))^{۲۹۷} که چېرې د الله تعالی په وړاندې دنیا د ماشي د وزر برابر (قیمتي) وای، نو کافر ته به یې ورڅخه یو گوت او به هم نه وی ورکړې.

باید پدې پوه شو چې د دنیا ظاهري ښکلا، دنیا وي وسایل او پراخي د انسان د نیکمرغۍ او خوشحالی یواځینی سبب نه دی، ترڅو چې ورسره د زړه اطمینان، د نفس موروالی او قناعت موجود نه وي. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ وَلَكِنَّ الْغِنَى عَنِ النَّفْسِ»^{۲۹۸} په زیاتوالي د مال باندې بډاوالی نه راځي، بلکې د یو چا نفس چې مور (او بې پروا) وي، نو همدا موروالی دی. او فرمایي: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ وَرَزَقَ كَفَافًا وَقَنَّعَهُ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ»^{۲۹۹} په یقیني توګه کامیاب دی هغه څوک چې د اسلام پر دین باندې مشروف شي، کافي روزي ورکړ شي او څه چې الله ورکړي دي پر هغی یې قانع کړی وي.

او د زړه ارامتیا، اطمینان او سکون د الله تعالی په ذکر سره راځي الله تعالی فرمایي: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٠٠﴾»^{۳۰۰} بيشکه د الله په ذکر او یاد باندې زړونو ته ډاډ او اطمینان په برخه کېږي

د دې دريو صفتونو: د زړه اطمینان، د نفس موروالی او قناعت سره چې د الله تعالی په عبادت کې د خوند او لذت احساس یوځای شي، نو بیایې لرونکی پوره خوشحاله او نیکمرغه وګرځي، او د (حياة طيبة - سپیڅلي ژوند) واړه صفتونه پکې موجود شي، هغه ژوند چې الله تعالی یې په

^{۲۹۷} رواه الترمذي^{۲۹۸} - رواه مسلم^{۲۹۹} رواه مسلم^{۳۰۰} الرعد ۲۸

خپل کلام کې یادونه کړې ده (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّاهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ ﴿۳۰۱﴾. ^{۳۰۱} څوک چې له تاسې څخه نیک کار وکړي که نارینه وي او یا ښځینه پداسې حال کې چې ایمان لرونکی وي، نو په دنیا کې به ورته سپیڅلی او پاکیزه (د خوشحالی او نیکمرغۍ) ژوند ورکړو او په آخرت کې به ورته د نیکو عملونو ښه بدله ورکړو. ^{۳۰۲}

په پای کې وایو: زموږ دا څیړنه یو بشري کونښن دی چې له نیمګړتیاو به خالي نه وي، نو د لیکنې کره والی او مثبت ټکي یې د الله تعالیٰ په توفیق او مرسته ترسره شوي، او کومه نیګړتیا چې لري هغه به زما له ځانه وي، له الله تعالیٰ نه یې معافي او ښښه غواړم.

سبحانك اللهم! وبحمدك، أشهد أن لا إله إلا أنت، أستغفرك وأتوب إليك.
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأَمِيِّ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ.

محصل غازي زاده

نېټه: ۱ اسد، کال ۱۳۹۹ لمريز

^{۳۰۱} النحل ۹۷

^{۳۰۲} وگوره: تفسير کابلی ۱/۱۵۷۵

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**